Podręcznik

Zamieńmy słowo

Język polski

Zmiany i wykreślenia oznaczono w e-booku na eduranga.pl

PODSTAWA 2024

Nowość 2023



7

KLASA

Szkoła podstawowa

WSiP

Drogi WSiP,

Nigdy bym nie publikowała publicznie książek wydawnictw, które działają na uczciwych zasadach.

Wasza firma jednak promuje masowy dodruk, całkowicie niepotrzebnych książek, które mogłyby być zastąpione wersjami elektronicznymi!

Co prawda e-booki są dostępne na waszej stronie, jednak:

- W przeciwieństwie do fizycznej książki, licencja na e-book kończy się po roku. Oznacza to,
- że jeżeli moja córka chciałaby powtórzyć sobie całą wiedzę do matury, musiałabym jej kupić wszystkie wasze książki od nowa.
- Waszych e-booków nie da się pobrać! Wymagają one dostęp do internetu, co uniemożliwia ich użycie na naszej wsi, gdzie zasięg jest ograniczony.
- Wasze e-booki nie działają na telefonach komórkowych!
- Wasze e-booki sprzedawane są po tej samej (albo wyższej) cenie co regulame książki. Cena e-booka powinna być niższa, gdyż e-booki wymagają elektronicznego czytnika (tabletu)!

Czas rozpocząć nową erę, w której papier nie jest bezczelnie marnowany dla pieniędzy.
Przedstawiam e-book, który spełnia wszystkie oczekiwania uczniów.

Dbajmy o środowisko, zróbmy to dla młodych pokoleń.

Spis treści

Jak korzystać z podręcznika 6

Rozdział I. Ambicja

Kim jestem i dokąd zmierzam? 8
Katarzyna Ryrych, *Król* (fragmenty) 9
Czym jest ambicja? 12
Księga Rodzaju (fragment) 13
Ambicja drogą do sukcesu? 16
Sławomir Mrożek, *Artysta* 17
Krótko, zwięźle i na temat, czyli jak napisać dobre streszczenie 20
Maja Strzeżek, *Ambicja – kiedy pomaga, a kiedy przeszkadza nam żyć* (fragmenty) 22
Anatomia wyrazu 24
Mała cząstka – wielkie znaczenie 27
Co pomaga w osiągnięciu celu? 29
Kazimierz Wierzyński, *Dyskobol* 30
Nie ma jak rodzina! 32
Złożony charakter wyrazów 34
Sztuka przekonywania 36
Aneta Załazińska, *Kurs fotografii, czyli o tym, co to jest przekonywanie* 36
Zmierz się z rozprawką 40
Podsumowanie rozdziału I 46
To już wiesz 48

Rozdział II. Sprawiedliwość

Porozmawiajmy o sprawiedliwości 50
Michel Piquemal, *Podział według wyroków bożych* 50
Pisarz, nauczyciel, więzień, tłacz... – Adam Mickiewicz 53
Jakub Skworz, *Adaś Mickiewicz. Łobuz i mistrz* (fragmenty) 54
Uwolnij swoją wyobraźnię! Piszemy opowiadanie twórcze 58
Co się wydarzyło w balladzie Adama Mickiewicza *Świtezianka*? 63
Adam Mickiewicz, *Świtezianka* 63
Czy to sprawiedliwe, że miłość nie jest dla każdego? .. 69
Wisława Szymborska, *Miłość szczęśliwa* 70
Widzimy, słyszymy – o głoskach i literach 72
Inaczej mówimy, inaczej piszemy 75
Co zrobić, aby ludziom było ze sobą dobrze? 78
Erin Stewart, *Blizny jak skrzydła* (fragmenty) .. 78
Do czego potrzebny nam akcent? 82
Podsumowanie rozdziału II 85
To już wiesz 86

Rozdział III. Odpowiedzialność

Być odpowiedzialnym 88
Aleksander Fredro, *Trzeba by* 88
Dlaczego Greta Thunberg się skarży? 91
Greta Thunberg, przemówienie podczas szczytu klimatycznego ONZ w Katowicach w 2018 r. 91
Zabierz głos w sprawie. Jak napisać przemówienie ... 94
Marian Turski, *Auschwitz nie spadło z nieba* (fragmenty) 95
Na czym polega etyka wypowiedzi? 100
Cywilizacyjno-historyczny paradoks, rozmowa z prof. Janem Miodkiem przeprowadzona przez Andrzeja W. Pawluczuka (fragmenty) .. 100
Troska o losy ojczyzny w *Reducie Ordona* 103
Adam Mickiewicz, *Reduta Ordona* 103
Poetycki opis bitwy 108
Do czego służą imiesłowy? 110
W stronę odpowiedzialności społecznej 113
Marta Górczyńska, *Polska jako kraj imigracji – kto i w jakim celu przyjeżdża do Polski* (fragmenty) 113
Emilia Plater oczami Adama Mickiewicza 116
Adam Mickiewicz, *Śmierć Pułkownika* 117
Historia w spódnicy – Krystyna Skarbek 119
Anna Dziewit-Meller, *Damy, dziewuchy, dziewczyny. Historia w spódnicy* (fragmenty) ... 120
Tajemnicze imiesłowy przysłówkowe 122
Podsumowanie rozdziału III 124
To już wiesz 126

Rozdział IV. Altruizm

Dojrzewanie do pomagania innym ... 128
Nicholas Sparks, *Jesienna miłość* (fragmenty) ... 129
Różne oblicza altruizmu ... 134
Manifest e-wolontariatu ... 134
Co robi altruista, że zostaje bohaterem? ... 138
Anna Mieszkowska, *Dzieci Ireny Sendlerowej* (fragment) ... 139
Jak zachować grzeczność językową w wypowiedziach? ... 141
Marika Naskręt, *Czym jest grzeczność językowa? Czy znasz jej zasady?* (fragmenty) ... 141
Różne normy – różne języki ... 146
Uczymy się na błędach ... 148
Czy roboty mogą być altruistyczne? ... 151
Natalia Hatalska, *Wiek paradoksów. Czy technologia nas ocali?* (fragmenty) ... 151
Krótko, krócej, czyli skróty i skrótowce ... 154
Czy potrzebujemy świąt? ... 156
Jan Twardowski, *Dlaczego jest święto Bożego Narodzenia* ... 157
Pod znakiem szacunku do żywności ... 159
Ewa Szekalska, *Święta pod znakiem szacunku do żywności* (fragmenty) ... 159
Podsumowanie rozdziału IV ... 163
To już wiesz ... 164

Rozdział V. Bunt

Bunt nastolatka a konflikty z rodzicami ... 166
Dean Burnett, *Czy musisz cały czas gapić się w telefon?!* (fragmenty) ... 167
Jak to jest z tym *nie* ... 171
W jaki sposób pogodzić świat młodych ludzi ze światem dorosłych? ... 173
Nancy H. Kleinbaum, *Stowarzyszenie Umarłych Poetów* (fragmenty) ... 173
Język polski – trudny, gdyż bogaty ... 178
Przetrącić kopytem czy nie stwarzać zła? ... 182
Bolesław Leśmian, *Dusiołek* ... 183
Nowosłowo – o potrzebie nowych określeń ... 186
Jaką moc mają słowa? ... 189
O pozytywnym buncie ... 192
Edward Stachura, *Człowiek człowiekowi* ... 192
Dlaczego przyroda się buntuje? ... 195
John Ronald Reuel Tolkien, *Władca Pierścieni* (fragmenty) ... 196
Krytycznie, czyli jak? ... 200
Podsumowanie rozdziału V ... 204
To już wiesz ... 206

Rozdział VI. Nadzieja

Czy nadzieja może zdziałać cuda? ... 208
Moja i twoja nadzieja, sł. Katarzyna Nosowska, muz. Piotr Banach (fragment) ... 209
Trudno żyć bez nadziei ... 211
Jan Kochanowski, *Pieśń IX z Ksiąg wtórych* ... 212
Język też się starzeje ... 215
Co czuje ojciec, gdy umiera córka? ... 217
Jan Kochanowski, *Tren I* ... 218
Jan Kochanowski, *Tren V* ... 220
Jakim dzieckiem była Urszula Kochanowska? ... 222
Jan Kochanowski, *Tren VII* ... 222
Jan Kochanowski, *Tren VIII* ... 224
Manifest mających nadzieję ... 226
Jerzy Liebert, *Nadzieja* ... 226
Rozmawiać z kimś o nim samym – sztuka wywiadu ... 228
Chciałem napisać piosenkę o rodzącej się nadziei, wywiad z Andrzejem Rozenem przeprowadzony przez Jagodę Dobrzyńską (fragmenty) ... 228
Kolokwialnie – czyli jak? ... 232
Rodzina, ach, rodzina! ... 234
Melchior Wańkowicz, *Ziele na kraterze* (fragmenty) ... 235
Tego listu nigdy nie przeczytała... ... 238
Melchior Wańkowicz, *Ziele na kraterze* (fragmenty) ... 238
Język polski jak obcy? ... 242
Michał Rusinek, *Receptura* ... 244
Podsumowanie rozdziału VI ... 246
To już wiesz ... 248

Rozdział VII. Wrażliwość

Wrażliwość – dar czy przekleństwo? ... 250
Jolanta Maria Berent, *Wrażliwość – piękno ukryte głęboko wewnątrz nas* (fragmenty) ... 250

Czy bycie wrażliwym oznacza bycie innym? ... 254
Dorota Terakowska, *Tam gdzie spadają Anioły* (fragmenty) ... 254
Język polski lubi się rozwijać ... 258
W gąszczu „myśli nieuczesanych" ... 260
Stanisław Jerzy Lec, *Myśli nieuczesane* (wybór) ... 261
Tęsknota w *Mojej piosnce (II)* ... 264
Cyprian Norwid, *Moja piosnka (II)* ... 265
Wrażliwość podróżnika w poetyckim wspomnieniu ... 267
Adam Mickiewicz, *Stepy akermańskie* ... 267
Nazwy miejscowe też się odmieniają ... 270
Czego mi w życiu potrzeba? ... 272
Stanisław Barańczak, *Jeżeli porcelana, to wyłącznie taka* ... 273
Zależna czy niezależna? O co chodzi z tą mową? ... 275
Wielkie czyny małego chłopca ... 277
Francesco D'Adamo, *Iqbal* (fragmenty) ... 278
Młodzież w akcji! ... 281
Podsumowanie rozdziału VII ... 283
To już wiesz ... 286

Lekturownik

Juliusz Słowacki, *Balladyna* ... 288
Co wiemy o świecie Balladyny ... 289
Relacje w *Balladynie* ... 293
Balladyno, jaka naprawdę jesteś? ... 295
To już wiesz ... 299

Adam Mickiewicz, *Dziady*, część II ... 300
Pomiędzy światami ... 301
Czym jest sprawiedliwość ludowa? ... 303
To już wiesz ... 305

Henryk Sienkiewicz, *Latarnik* ... 306
Bogactwo treści w minimalnej formie ... 307
Tak budzą się uśpione uczucia ... 310
Los emigranta – trudny czy zwykły? ... 313
To już wiesz ... 315

Charles Dickens, *Opowieść wigilijna* ... 316
Opowieść o świątecznym czasie ... 317
Czy charakter człowieka może się zmienić? ... 320
To już wiesz ... 323

Stefan Żeromski, *Syzyfowe prace* ... 324
Bohaterowie *Syzyfowych prac* i ich czasy ... 325
Powieść o dorastaniu ... 328
Syzyfowe prace – zapis procesu rusyfikacji czy lekcja patriotyzmu? ... 330
Rola szkoły w życiu dzieci i młodzieży ... 333
To już wiesz ... 335

Aleksander Fredro, *Zemsta* ... 336
Dlaczego *Zemsta*? ... 337
Jaki obraz szlachty tworzą bohaterowie *Zemsty* Aleksandra Fredry? ... 340
Komiczna walka o mur niezgody ... 343
To już wiesz ... 345

Antoine de Saint-Exupéry, *Mały Książę* ... 346
W świecie Małego Księcia ... 347
Wędrując z Małym Księciem ... 352
W sprawie oswajania ... 355
Symbole w *Małym Księciu* ... 357
To już wiesz ... 361

Indeks pojęć ... 362

Jak korzystać z podręcznika

Literatura i formy wypowiedzi

Nauka o języku i ortografia

Podsumowanie rozdziału

Lekturownik

Lekcje poświęcone obszernym utworom literackim czytanym w całości

zmiany i wykreślenia według podstawy programowej 2024

lektury dotychczas obowiązkowe, przeniesione do uzupełniających w podstawie programowej 2024

W trakcie lekcji

Na początek

Wprowadzenie do tematu

Tworzę

Polecenia zachęcające do działań twórczych

Bank słówek

Zestawy przydatnego słownictwa

O tekście

Pytania i polecenia dotyczące przywołanych tekstów

Mam lekkie pióro

Materiał związany z formami wypowiedzi

Chcę więcej!

Informacje i zadania dla bardziej zainteresowanych

1. Zadania międzyprzedmiotowe
2. Zadania grupowe
3. Zadania typu egzaminacyjnego
4. Zadania o wyższym stopniu trudności

Piszę i mówię poprawnie

Informacje pomagające unikać błędów językowych

Sprawdź, co już umiesz

Zadanie sprawdzające stopień opanowania materiału z lekcji

Definicje i ważne informacje do zapamiętania

Na koniec rozdziału

Sprawdź, co już umiesz

Zadania sprawdzające stopień opanowania materiału z rozdziału

To już wiesz

Przypomnienie ważnych terminów, lektur obowiązkowych, zagadnień z nauki o języku i ortografii

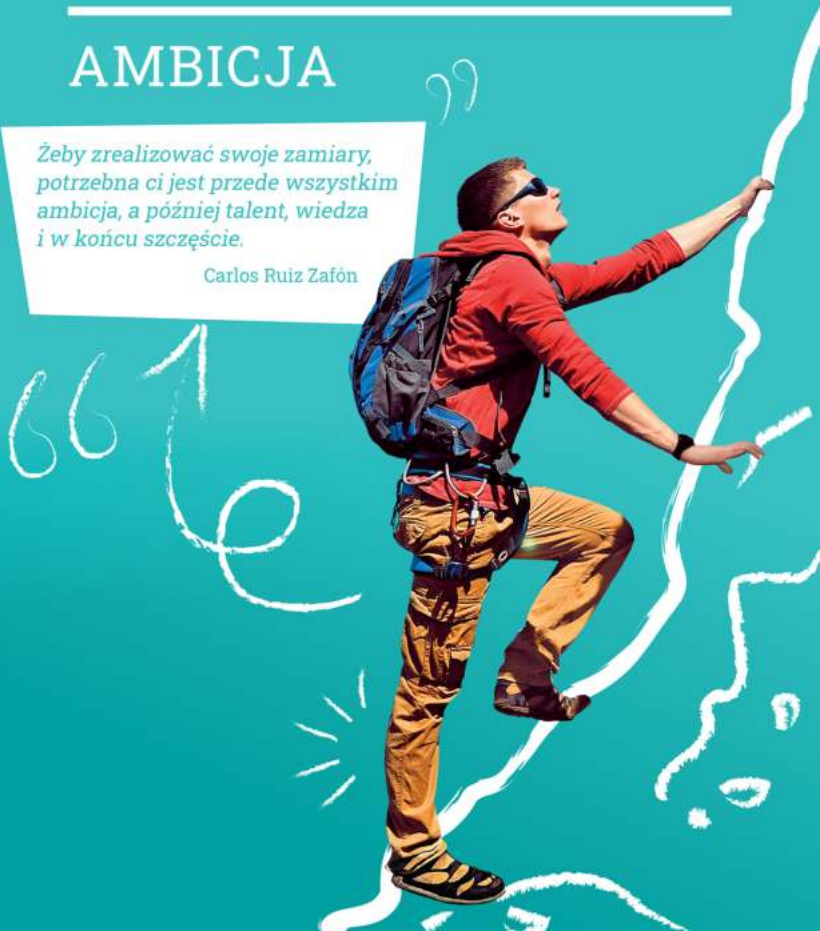
Pamiętaj! Rozwiązania zadań zapisuj w zeszycie przedmiotowym.

ROZDZIAŁ 1

AMBICJA

Żeby zrealizować swoje zamiary, potrzebna ci jest przede wszystkim ambicja, a później talent, wiedza i w końcu szczęście.

Carlos Ruiz Zafón



Kim jestem i dokąd zmierzam?

Kryteria sukcesu:

- przedstawiam bohatera tekstu Katarzyny Ryrych i siebie;
- rozumiem pojęcie celu;
- zastanawiam się, jakie cele chcę zrealizować.

Na początek

- Rzeźba przedstawia człowieka. Zastanów się, co możesz o nim powiedzieć na podstawie tego, co widzisz. Spróbuj określić, kim jest ukazany przez artystę myśliciel, co robi, co czuje, nad czym się zastanawia. Oceń trudność zadania.



Auguste Rodin (czytaj: ogist rodę), *Myśliciel*, 1902, Muzeum Rodina, Paryż

Katarzyna Ryrych (ur. 1959)



Poznaj autora

Polska poetka i pisarka, z wykształcenia anglistka. Jest autorką wielu nagradzanych utworów dla dzieci i młodzieży, takich jak *Siedem sowich piór*, *Wyspa mojej siostry*, *Koniec świata nr 13*, *Łopianowe pole*. Za powieść *Król* otrzymała wyróżnienie w konkursie „Książka Roku 2015" Polskiej Sekcji IBBY (międzynarodowej organizacji promującej literaturę dziecięcą). Główny bohater utworu, Patryk, wspomina doświadczenia z dzieciństwa, kiedy po bankructwie firmy jego ojciec przeżył załamanie nerwowe. Rodzina musiała się przenieść do blokowiska, a trudna sytuacja chłopca była często przedmiotem żartów jego rówieśników.

Katarzyna Ryrych

Król

fragmenty

Zaczęło się w pierwszej klasie, kiedy pani posadziła nas w ławkach i zapytała, kim chcemy zostać, kiedy dorośniemy.

Dopóki nie nadeszła moja kolej, wszystko było normalnie. Pięć aktorek, trzy piosenkarki, jedna celebrytka[1], jeden żołnierz, dwu strażaków, prawnik, dentysta, dziennikarz… nawet kandydat na prezydenta.

– A ty? – zapytała pani.

Oczy wszystkich zwróciły się na mnie.

– Wiedźminem – odpowiedziałem.

Od pół roku żyłem opowieściami o Geralcie z Rivii, po nocach śniły mi się strzygi i krasnoludy i chociaż krew lała się strumieniami, czułem się w tym świecie bezpiecznie.

[…]

– Kim? – zapytała pani, a jej oczy zrobiły się okrągłe jak dwa niebieskie guziki.

– Wiedźminem – powtórzyłem.

W klasie panowała taka cisza, że słychać było brzęczenie tłustej jesiennej muchy.

– A, Sapkowski – powiedziała pani po namyśle i doszedłem do wniosku, że jest całkiem rozgarnięta.

Jednak po chwili zmieniłem zdanie.

– Ale ja pytałam, kim naprawdę chciałbyś zostać – dodała, patrząc na mnie z dziwnym uśmiechem.

[…]

I wtedy cała klasa ryknęła śmiechem.

Śmiały się aktorki, piosenkarki, celebrytka piszczała, jakby ktoś wrzucił jej za kołnierz chrabąszcza, strażacy podskakiwali na swoich krzesłach, a dentysta pokazywał aparat z kolorowymi gumkami.

Kiedy wszyscy się uspokoili, pani rozdała kartki z bloku i kolorowe kredki i musieliśmy narysować coś, co wydarzyło się w wakacje. Gapiłem się na pustą kartkę i wiedziałem, że pani nie podejdzie do mojej ławki, bo już pierwszego dnia zobaczyła, kim jestem.



[…]

Mogłem zrobić komiks. […] Rysunek wyszedłby naprawdę fajny, bo pani z zerówki powiedziała, że mam prawdziwy talent.

Ale to była pierwsza klasa, szkoła na drugim końcu miasta – wszystkie miejsca, w których byłem rozpaczliwie nowy.

I na dodatek śmieszny.

---

[1] celebrytka – kobieta, która z powodu swej popularności budzi duże zainteresowanie mediów (kolorowych pism, portali internetowych, telewizji)

– Ty, wiedźmin to samiec Baby-Jagi? – zapytał przyszły dentysta, a klamerki na jego zębach nadawały mu wygląd wampira.

– Zrób jakieś czary – poprosiła celebrytka.

– Cza-ry, cza-ry, cza-ry! – zaczęli skandować strażacy, żołnierz i piosenkarki.

[…]

Udało mi się przetrwać pierwsze tygodnie, bo zaraz po dzwonku na przerwę uciekałem do biblioteki, gdzie pani bibliotekarka nie mogła się nadziwić, że taki mały, a tyle przeczytał.

Katarzyna Ryrych, *Król*, Wydawnictwo Literatura, Łódź 2015

O tekście

1. Podziel stronę zeszytu na dwie części. W jednej części wypisz informacje na temat bohatera opowieści: kim jest, ile ma lat, o czym marzy, jakie ma doświadczenia. W drugiej części kartki podaj informacje o sobie: kim jesteś, ile masz lat, jakie masz doświadczenia. Jeżeli coś Was łączy, połącz wspólne cechy linią.

2. W parach porozmawiajcie o tym, jakie napotkaliście problemy podczas próby uzyskania odpowiedzi na pytania o bohatera i siebie. Czy trudniej było napisać o chłopcu z fragmentu powieści *Król*, czy o sobie? Spróbujcie wskazać przyczyny trudności.

3. Kim chciał zostać bohater i dlaczego jego wybór rozśmieszył koleżanki i kolegów z klasy? Jak oceniasz ich zachowanie wobec chłopca?

4. Przeczytajcie na forum swoje odpowiedzi na pytanie: kim jestem? Czy Wasze odpowiedzi były podobne? Ile ról życiowych wypisaliście? Jakie jeszcze role moglibyście sobie przypisać?

5. Przeprowadźcie w klasie dyskusję na temat tego, czy w życiu lepiej mieć cel czy raczej działać bez narzuconego planu. Czy określenie celu pomaga w realizacji zamierzeń?

6. Na podstawie poniższego rysunku stwórz w zeszycie własny schemat, w którym określisz swoje cele.



7. Zastanów się, kim chcesz kiedyś zostać lub jakie marzenie pragniesz zrealizować. Możesz odrysować na kartce swoją stopę i zapisać w środku rysunku bądź obok niego: chcę zostać... / chcę umieć... / chcę zrealizować marzenie... itp. Obok marzenia zapisz te cechy, które mogą Ci pomóc w zrealizowaniu celu. Na kolejnej kartce odrysuj drugą stopę i zapisz, co musisz zrobić, aby zrealizować to zamierzenie. Jeśli potrzeba wiele takich działań, każde z nich zapisz na oddzielnej kartce z odrysowaną stopą. Na ostatnim rysunku powinien się znaleźć zaplanowany rezultat. Przygotowane w ten sposób kartki możesz powiesić w swoim pokoju i zrywać, gdy kolejne etapy na drodze do celu zostaną osiągnięte.

Wzór:



Tworzę

8. Narysuj komiks, w którym pokażesz swoje wspomnienia z wakacji. Zapisz pod nim, jakie cele udało Ci się zrealizować.

9. Co dawało bohaterowi czytanie książek, a czym jest ono dla Ciebie? Zapisz swoje przemyślenia na ten temat.

10. Wybierz i przedstaw na forum klasy książkę, którą Twoim zdaniem warto byłoby wspólnie omówić jako lekturę uzupełniającą. Aby zainteresować koleżanki i kolegów, możesz przeczytać fragment utworu.

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Bohater tekstu powiedział, że chciałby zostać wiedźminem, ponieważ pragnął rozśmieszyć klasę.	P	F
2.	W wyborze celu życiowego chłopiec zainspirował się literaturą.	P	F

Czym jest ambicja?

Kryteria sukcesu:

- definiuję słowo *ambicja*;
- znam synonimy tego pojęcia;
- interpretuję biblijną opowieść o wieży Babel;
- wyszukuję aforyzm dotyczący ambicji i wyjaśniam jego znaczenie.

Na początek

- Korzystając ze słownika języka polskiego, słownika synonimów lub innych źródeł informacji, wykonaj w zeszycie notatkę według wzoru i podanych wskazówek.

AMBICJA	*Wyjaśnij, czym jest ambicja.*
	Zapisz synonimy tego pojęcia.
	Zapisz, w jaki sposób można wykorzystać ambicję / do czego się ona przydaje.

- Na jakie cechy i przejawy ambicji wskazują poniższe rysunki? Wybierz dwa, które najmocniej Ci się z nią kojarzą. Uzasadnij wybór.



- Zapisz dialog, jaki mogliby prowadzić bohaterowie ilustracji. Nawiąż w nim do ambicji.



Księga Rodzaju

fragment (11,1–9)

[1] Na całej ziemi mówiono jednym językiem i posługiwano się jednakowymi wyrazami. [2] Gdy jej mieszkańcy przywędrowali ze Wschodu, znaleźli równinę w kraju Szinear i tam się osiedlili.

[3] Mówili więc jeden do drugiego: „Do dzieła! Wyrabiajmy cegły i wypalajmy je". Używali więc cegieł jako budulca, a smoły jako zaprawy. [4] Potem rzekli: „Do dzieła! Zbudujmy sobie miasto i wieżę, której szczyt sięgałby nieba, abyśmy zapewnili sobie imię i nie rozproszyli się po całym kraju". [5] Pan zstąpił, aby zobaczyć miasto i wieżę, które ludzie budowali. [6] Wtedy Pan rzekł: „Są oni jednym ludem i wszyscy mówią tym samym językiem. A jest to dopiero początek ich działania. Odtąd będą mogli wykonać wszystko, cokolwiek zamierzą. [7] Zejdźmy tam i pomieszajmy ich język, aby jeden nie rozumiał drugiego".

[8] W taki sposób Pan rozproszył ich stamtąd po całej ziemi i zaprzestali budować miasto. [9] Dlatego dano mu nazwę Babel, ponieważ tam Pan pomieszał język mieszkańców ziemi i stamtąd Pan rozproszył ich po całej ziemi.

Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Najnowszy przekład z języków oryginalnych z komentarzem
© Edycja Świętego Pawła, Częstochowa 2009



Pieter Bruegel (czytaj: brojgel) starszy, *Wieża Babel*, 1563, Muzeum Historii Sztuki, Wiedeń

- Opowiedz, jak wygląda wieża Babel przedstawiona na obrazie Bruegla. Czy jej wizerunek jest zgodny z informacjami zawartymi w Księdze Rodzaju?
- Trwałość czy nietrwałość wieży? Co Twoim zdaniem zostało mocniej podkreślone przez niderlandzkiego malarza? Uzasadnij odpowiedź.

O tekście

1. Wybierz poprawne dokończenie zdania.
Wieża zbudowana przez ludzi miała być znakiem

A. ich pewności siebie.
B. głębokiej wiary w Boga.
C. wspólnoty mieszkańców ziemi.
D. wysokiego poziomu wiedzy technicznej.

E

2. Dlaczego Bóg zdecydował się przeszkodzić ludziom?

3. W jaki sposób opowieść o wieży Babel łączy się z ambicją? Zapisz w zeszycie odpowiedź, w której wykorzystasz cytat z przywołanego fragmentu Księgi Rodzaju.

Piszę i mówię poprawnie

Przy zapisywaniu cytatu używamy **dwukropka** i **cudzysłowu**.

Biblijny autor pisze: „Na całej ziemi mówiono jednym językiem".

W tekście pisanym na komputerze można wyróżnić cytat za pomocą kursywy (*pochyłej czcionki*).

Zapamiętaj

✓ **w cudzysłowie**

✗ w cudzysłowiu

4. Jak została przedstawiona ambicja w tekście biblijnym? Czy zgadzasz się z taką oceną? Uzasadnij swoje stanowisko.

5. Zbierz informacje na temat najwyższych współczesnych budowli. Jak sądzisz, jakie były intencje ich twórców?

6. Wybierz jeden z podanych aforyzmów i wytłumacz, jak go rozumiesz.

Aforyzm – zwięzła wypowiedź zawierająca ogólną refleksję, myśl filozoficzną albo moralną; inaczej: maksyma, sentencja, złota myśl.

- Marzenia powinny fruwać, a ambicje chodzić.
  Andrzej Klawitter
- Naturą ambicji jest to, iż nie obchodzi jej rzeczywistość.
  Frank Herbert
- Każda cywilizacja ma własną wieżę Babel.
  George Steiner[1]

[1] czytaj: dżordż sztajner

Obejrzyj dzieło współczesnego artysty i odpowiedz na pytania:

- Co widzisz?
- Co sądzisz o tym dziele?
- Nad czym się zastanawiasz?



Cildo Meireles (czytaj: sildo mejrelis), *Babel*, 2001, Tate (czytaj: tejt) Modern, Londyn

Tworzę

7. Korzystając z dowolnego źródła informacji, wyszukaj aforyzm związany z ambicją, a następnie napisz, jak rozumiesz jego przesłanie. Pamiętaj o podaniu autora wybranej złotej myśli.

8. Opowieść o wieży Babel mówi także o niemożności porozumienia się ludzi. Jak można rozumieć zjawisko *pomieszania języka*? Co sprawia, że ludzie nie są w stanie się porozumieć? Zapisz swoje spostrzeżenia na ten temat.

9. Wymyśl, w jaki sposób można byłoby przywrócić stan, kiedy *na całej ziemi mówiono jednym językiem*. Wykorzystaj wyobraźnię.

Z Biblii wywodzi się wiele **związków frazeologicznych**, czyli utrwalonych związków wyrazowych o przenośnym znaczeniu, np.:

- kraina mlekiem i miodem płynąca – raj na ziemi, miejsce szczęścia i dostatku;
- zakazany owoc – coś, co jest zabronione i w związku z tym pożądane;
- kainowe znamię – piętno zbrodniarza;
- wieża Babel – zamieszanie, nieład, chaos; miejsce, w którym mówi się różnymi językami;
- salomonowy wyrok – mądry, sprawiedliwy wyrok;
- syn marnotrawny – grzesznik, który się nawrócił i chce odpokutować swoje błędy;
- miłosierny samarytanin – ktoś wrażliwy na cudzą niedolę, udzielający bezinteresownie pomocy;
- wdowi grosz – niewielka suma przekazana przez osobę niezamożną, datek ofiarowany kosztem wyrzeczeń.

10. Napisz krótkie opowiadanie, w którym poprawnie użyjesz wybranych związków frazeologicznych wywodzących się z Biblii.

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Ambicja wiąże się z silnym pragnieniem stworzenia czegoś wyjątkowego, osiągnięcia sukcesu albo doskonałości.	**P**	**F**
2.	Bóg uniemożliwił dokończenie wieży Babel, sprawiając, że ludzie zaczęli mówić różnymi językami.	**P**	**F**
3.	Wyrażenie *wieża Babel* jest aforyzmem.	**P**	**F**
4.	Zdanie *Ten hotel to istna wieża Babel* wskazuje, że budynek jest zrujnowany.	**P**	**F**

Ambicja drogą do sukcesu?

Kryteria sukcesu:

- omawiam świat przedstawiony w utworze Sławomira Mrożka;
- oceniam postawę bohatera;
- wskazuję różnice między artystą a celebrytą;
- tworzę ogłoszenie.

Na początek

- Przeczytaj poniższy komiks i scharakteryzuj jego bohatera.
- Jakie są najczęstsze przyczyny przedstawionego zachowania? Do czego ono prowadzi? Podyskutujcie na ten temat w parach, a później przedstawcie wnioski na forum klasy.



- W jakich utworach występują zwierzęta obdarzone ludzkimi cechami? Podaj nazwę tego zabiegu i wskaż, czemu on służy.

1930
1945 koniec II wojny światowej
1963 decyzja o emigracji
1983 opublikowanie opowiadania *Artysta*
1989 koniec komunizmu w Polsce
1996 powrót do Polski
2013

Sławomir Mrożek (1930–2013)

Polski dramatopisarz, prozaik, publicysta, rysownik. Zadebiutował w latach 50. XX wieku jako satyryk i autor opowiadań pełnych absurdalnego humoru (zbiory *Półpancerze praktyczne*, *Słoń*, *Wesele w Atomicach*). Odsłaniał w nich ludzkie słabości, a także błędy władzy. Podobne problemy podejmował w swych utworach dramatycznych, takich jak *Tango*, *Emigranci*, *Na pełnym morzu*. Przez długie lata przebywał na emigracji, m.in. we Francji, Stanach Zjednoczonych, Meksyku (stamtąd pochodziła jego druga żona).

Był osobą skrytą i małomówną, dlatego wywiady z nim wystawiały dziennikarzy na próbę cierpliwości. Często na każde zadane pytanie odpowiadał jedynie „tak" lub „nie".



Poznaj autora

Sławomir Mrożek

Artysta

Kogut przeczytał ogłoszenie: „Potrzebujemy zwierząt – Cyrk".

– Zgłoszę się – powiedział, składając gazetę. – Zawsze chciałem być artystą.

Po drodze snuł wielkie plany:

– Sława i pieniądze. A może nawet wyjazdy za granicę.

– I z powrotem – dodał Lis.

– Dlaczego z powrotem? Za granicą podpiszę kontrakt z Metro Goldwyn Mayer[1].

Dyrektor przyjął go na świeżym powietrzu, gdzie urzędował. Właśnie rozwijano namiot cyrkowy. Ja i Lis zatrzymaliśmy się opodal.

– Bardzo mi miło, że pan się do nas zgłasza. Można poznać godność?

– Lew – przedstawił się Kogut krótko.

– Lew? – zdziwił się dyrektor. – Czy jest pan tego pewny?

– Ewentualnie tygrys.

– No dobrze. Wobec tego niech pan zaryczy.

Kogut zaryczał, jak umiał.

– Owszem, nieźle, ale są lepsze lwy od pana. Gdyby pan się zgodził na koguta, to co innego. Wtedy mógłbym pana zaangażować.

– Ja dla pana przyjemności nie będę udawał ptaka – obraził się Kogut.

– Żegnam wobec tego.

W drodze powrotnej Kogut milczał ponuro. Wreszcie nie wytrzymałem.

– Co ci strzeliło do głowy, dlaczego chciałeś grać lwa?

– Jak to dlaczego... – odpowiedział za niego Lis. – Czy widziałeś kiedy artystę bez ambicji?

Sławomir Mrożek, *Artysta i inne opowiadania*, Oficyna Literacka Noir sur Blanc, 2021

[1] czytaj: goldłin mejer

O tekście

1. Scharakteryzuj wskazane elementy świata przedstawionego w utworze.

świat przedstawiony ⇨ czas akcji • miejsce akcji • bohaterowie • wydarzenia

2. Zastanów się, jaki jest Kogut. Nazwij jego cechy. Porównaj swoją odpowiedź z odpowiedziami koleżanek i kolegów.

3. Dlaczego dyrektor cyrku odrzucił kandydaturę Koguta? Czy jego decyzja była uzasadniona?

4. Ustal, jakie plany życiowe ma Kogut i jak pragnie je zrealizować. Dlaczego nie osiąga swoich celów?

5. Zapoznaj się z pojęciem alegorii. Oceń, czy zwierzęta w utworze Sławomira Mrożka mają cechy, które tradycyjnie im się przypisuje.

Alegoria – postać, przedmiot, zdarzenie przedstawione w dziele literackim lub plastycznym, które oprócz znaczenia dosłownego ma także znaczenie domyślne. W przeciwieństwie do symbolu, który jest wieloznaczny, alegoria ma zwykle jedno znaczenie, np. zegar stanowi znak przemijania. W bajkach często występują zwierzęta będące alegoriami cech ludzkich, np. lew – władzy i siły, owca – bezbronności, sowa – mądrości, lis – sprytu.

alegoria  = pracowitość

symbol  lot, skrzydła; wolność; magia; natchnienie, literatura

6. Czy ambicja pozwoliła bohaterowi odnieść sukces? Swoje stanowisko uzasadnij dwoma argumentami.

7. Czego uczy *Artysta*? Sformułuj krótko przesłanie utworu.

Chcę więcej!

Szczególnym sposobem kreowania świata przedstawionego jest **groteska**. Polega ona na jego zniekształcaniu w taki sposób, że świat ten jest odbierany jako dziwny i absurdalny (pozbawiony sensu). W tym celu składniki rzeczywistości wyolbrzymia się i deformuje, zestawia się ze sobą elementy, które do siebie nie pasują (np. realistyczne i fantastyczne), miesza się różne nastroje (np. wesołość i powagę).

▶ Dlaczego opowiadanie Sławomira Mrożka odbieramy jako zabawne? W odpowiedzi wykorzystaj informacje na temat groteski.

Tworzę

8. Wykorzystując podane informacje, zredaguj ogłoszenie o przesłuchaniu dla artystów, którzy chcieliby pracować w teatrze.

Mam lekkie pióro

Ogłoszenie

Teatr Narodowy w Wielkim Mieście
ogłasza nabór na stanowisko choreografa.

Spotkanie dla zainteresowanych osób odbędzie się w najbliższy piątek 12 września o godzinie 16.00 w siedzibie teatru przy ulicy Powojowej 5.

Oferujemy konkurencyjne wynagrodzenie i elastyczne godziny pracy.

Dyrekcja
Teatru Narodowego

Ogłoszenie – krótka wypowiedź, w której autor zawiadamia o czymś odbiorcę. Służy podaniu do publicznej wiadomości jakiegoś faktu lub informacji.

najistotniejsze informacje, np. miejsce, czas, cel, przedmiot, wymagania, niekiedy także argumenty zachęcające odbiorcę do zareagowania na ogłoszenie

podpis nadawcy

Bank słówek

- zatrudnię • wynajmę • poszukuję • informuję • oferuję • proponuję • sprzedam • kupię • zamienię
- pilnie • okazyjnie • wkrótce • wysoka nagroda • początek o... • zgłoszenia w terminie...
- odbędzie się • nastąpi • rozpocznie się • zostanie otwarty • będzie można zobaczyć / uczestniczyć

9. Czym, Twoim zdaniem, różni się artysta od celebryty? Którym mianem można określić Koguta? Napisz dłuższą wypowiedź na ten temat. Swoje stanowisko uzasadnij dwoma argumentami.

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Dzięki ambicji głównemu bohaterowi *Artysty* udało się spełnić swoje marzenie.	**P**	**F**
2.	Narratorem opowiadania Sławomira Mrożka jest jeden z bohaterów utworu.	**P**	**F**
3.	Symbol – w przeciwieństwie do alegorii – można odczytywać na różne sposoby w zależności od kontekstu.	**P**	**F**

Krótko, zwięźle i na temat, czyli jak napisać dobre streszczenie

Kryteria sukcesu:

- znam cechy streszczenia i tworzę tę formę wypowiedzi;
- rozwijam umiejętność czytania ze zrozumieniem;
- wskazuję główną myśl tekstu;
- porządkuję treści w sposób logiczny.

Na początek

- Jaki film zwrócił ostatnio Twoją uwagę? Przedstaw krótko jego treść.

Mam lekkie pióro



Streszczenie – skrótowe przedstawienie treści jakiegoś tekstu.

Aby napisać dobre streszczenie:

- uważnie przeczytaj tekst wyjściowy;
- jeśli to konieczne, powtórz tę czynność;
- dokonaj wyboru najważniejszych wątków, zdarzeń, zagadnień;
- zastanów się, jak wybrane fakty ukazują sens tekstu, który będziesz streszczać;
- bądź obiektywna / obiektywny;
- przedstawiaj główne tezy własnymi słowami (może Ci w tym pomóc wynotowanie głównych myśli dzieła podczas czytania);
- używaj krótkich, prostych zdań;
- wracaj do tekstu za każdym razem, gdy nie jesteś czegoś pewna / pewien.

Tworzę

1. W pięciu punktach stwórz plan ramowy opowiadania Sławomira Mrożka *Artysta*.

2. Na podstawie stworzonych przez siebie punktów planu ramowego do opowiadania Sławomira Mrożka napisz streszczenie tekstu liczące 50–60 słów. Pamiętaj, że wyrazami są także przyimki i spójniki.

3. Skróć swoje streszczenie – postaraj się opisać historię Koguta w 30–40 słowach. Z których części mowy najłatwiej będzie zrezygnować?

4. Przeczytaj bajkę Ignacego Krasickiego i jej przykładowe streszczenie. Zastanów się, jak dałoby się je bardziej skrócić: które informacje / słowa można w tekście pominąć? Co da się wyrazić zwięźlej? Zapisz w zeszycie poprawioną wersję.

Ignacy Krasicki

Wół minister

Kiedy wół był ministrem i rządził rozsądnie,
Szły, prawda, rzeczy z wolna, ale szły porządnie.
Jednostajność na koniec monarchę znudziła;
Dał miejsce woła małpie lew, bo go bawiła.
Dwór był kontent, kontenci poddani – z początku;
Ustała wkrótce radość – nie było porządku.
Pan się śmiał, śmiał minister, płakał lud ubogi.
Kiedy więc coraz większe nastawały trwogi,
Zrzucono z miejsca małpę. Żeby złemu radził,
Wzięto lisa: ten pana i poddanych zdradził.
Nie osiedział się zdrajca i ten, który bawił:
Znowu wół był ministrem i wszystko naprawił.

Przykładowe streszczenie

Utwór przedstawia historię o państwie rządzonym przez zwierzęta. Wół był solidnym ministrem, ale znudzony jednostajnością lew dał jego stanowisko małpie, która zabawiała cały dwór. Gdy małpa zawiodła, król powierzył władzę lisowi, a ten dopuścił się zdrady. Szybko się okazało, że te decyzje doprowadziły kraj do kryzysu, dlatego wół został przywrócony na stanowisko ministra.

5. Poproś koleżankę / kolegę z ławki o sprawdzenie Twojego streszczenia i zwrócenie uwagi na to, czy wszystkie ważne informacje z tekstu zostały przez Ciebie uwzględnione.

Maja Strzeżek

Pisarka i dziennikarka. Interesuje się literaturą, zwłaszcza książkami historycznymi, a także psychologią i zagadnieniami społecznymi.



Poznaj autora

Maja Strzeżek

Ambicja – kiedy pomaga, a kiedy przeszkadza nam żyć

fragmenty

Zostaliśmy jako ludzie skonstruowani w taki sposób, że wciąż chcemy coraz więcej mieć, niekoniecznie w sensie materialnym. Więcej umieć czy więcej wiedzieć, stawać się lepszym człowiekiem to też „mieć" – mieć lepsze, bogatsze życie. Do zdobywania wciąż nowych celów popycha nas ambicja, która rozwija się w nas od wczesnego dzieciństwa. Kłopot z nią polega na tym, że może pójść w dwóch różnych kierunkach i albo bardzo nam pomóc, albo bardzo zaszkodzić.

Ambicja to poczucie własnej godności opierające się na stawianiu sobie coraz to nowych, często trudnych celów i dążenie do ich zrealizowania. [...]

Człowiek ambitny zna swoją wartość i wierzy we własne siły. Pilniej pracuje, jest lepiej zorganizowany i zmotywowany, ponieważ doskonale zna sens swoich działań. Zawsze wie, co chce osiągnąć, i ma jasno sprecyzowane cele. [...] Jako pracownik jest niezwykle cenny, ponieważ ma wewnętrzną motywację do pracy i dzięki temu jest kreatywny, efektywny i skuteczny. Chętnie współpracuje z innymi, bo wie, że dzięki wspólnym sukcesom realizuje też własny plan. Stawianie sobie wciąż nowych wyzwań sprawia, że ciągle uczy się czegoś nowego, poznaje nowe rzeczy i się nie nudzi. [...] Krótko mówiąc, ambicja jako siła napędzająca nas do dążenia, żebyśmy stawali się lepszymi ludźmi, a nasze życie było pełniejsze, bogatsze i podnosiła się jego jakość, to jedna z najlepszych motywacji do działania.

Nadmierna ambicja przeszkadza [jednak] żyć, i to dosłownie. Sprawia, że nawet jeśli człowiek osiągnie wszystko, co sobie założył, a nawet więcej, i tak nie będzie zadowolony – przerost ambicji sprawi, że będzie uważać, że można było zrobić więcej i lepiej. Żadne sukcesy nie przyniosą mu satysfakcji, bo będzie myśleć, że to wciąż za mało, że nie jest wystarczająco dobry i wartościowy. Człowiek z chorą ambicją nie potrafi współpracować z innymi, ponieważ nie interesuje go wspólny cel grupy, tylko jego własny i to do jego zrealizowania będzie dążyć, nie patrząc na to, że być może nie działa w interesie całego zespołu i robi innym krzywdę. Nie potrafi też przyjąć pomocy, bo uważa, że sam wszystko zrobi i [wszystkiego] dopilnuje najlepiej. [...]

[...] prawda jest taka, że nie musimy wypełniać żadnych schematów, uzależniać jakości życia od cudzych opinii ani postępować tak, żeby zadowolić innych. Nie musimy też żyć tak jak inni, żeby osiągnąć sukces. Nawet nie musimy za sukces uważać tego samego co inni ludzie. Dla kogoś sukcesem może być wyłącznie pierwsza nagroda w konkursie chopinowskim, a dla kogoś innego – ciche, spokojne, pełne miłości życie z rodziną i każda z tych sytuacji jest tak samo dobra, o ile daje nam zadowolenie i szczęście. Powinniśmy żyć we własnym rytmie i iść własną drogą.

O tekście

1. Przeczytaj uważnie tekst Mai Strzeżek i wynotuj z niego 2–3 zdania, które uważasz za najważniejsze.

2. Zaprezentuj wynotowane zdania koleżance / koledze z ławki. Wspólnie wybierzcie spośród nich wypowiedzenia wyrażające główną myśl tekstu.

3. Przepisz do zeszytu poniższe zdania i dokończ je w taki sposób, aby stanowiły streszczenie fragmentu tekstu Mai Strzeżek.

- Tematem tekstu Mai Strzeżek jest...
- Autorka skupia się na...
- Maja Strzeżek w swoim tekście dowodzi, że...

Chcę więcej!

W przypadku streszczenia tekstu popularnonaukowego lub publicystycznego (np. artykułu z czasopisma) należy zacząć od określenia tematu, czyli wskazania problemu sformułowanego w tekście lub jego głównej myśli. Następnie trzeba przedstawić, co na ten temat napisano, a więc odtwarza się w skrócie przemyślenia autora.

- Napisz streszczenie wybranego artykułu, który Cię ostatnio zainteresował.

Tworzę

4. Napisz, jak rozumiesz słowa Mai Strzeżek: *Powinniśmy żyć we własnym rytmie i iść własną drogą*. Czy się z tym zgadzasz? Podaj trzy argumenty na poparcie swojego stanowiska.

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Streszczenie polega na takim przekształceniu tekstu, aby jego treść zawrzeć w wypowiedzi o dużo mniejszej objętości.	**P**	**F**
2.	W streszczeniu zwykle jest mało przymiotników i przysłówków, które służą wyrażeniu opinii.	**P**	**F**
3.	Aby streścić artykuł prasowy, wystarczy krótko wskazać, co po kolei zostało w nim zawarte.	**P**	**F**

Anatomia wyrazu

Kryteria sukcesu:

- rozpoznaję wyraz podstawowy i pochodny;
- wyjaśniam, czym jest podstawa słowotwórcza;
- w wyrazie pochodnym wskazuję temat słowotwórczy i formant;
- określam rodzaje formantów.

Na początek

- Język to niezwykłe narzędzie – łatwo możemy go wzbogacić o kolejne wyrazy, np. kiedy potrzebujemy nazwać nowy przedmiot lub jakieś zjawisko. Jeszcze niedawno nie było takich słów jak *drukarka*, *programista* czy *frytkownica*. Każdy wyraz ma przy tym swoją własną anatomię – kiedy mu się przyjrzymy, łatwo możemy zauważyć, od jakiego innego słowa powstał i za pomocą jakiej cząstki go utworzono.



Pieseł – pies japońskiej rasy *shiba-inu*, który stał się bohaterem popularnych memów

- Zanalizuj budowę słowa *pieseł*. W jaki sposób zostało utworzone?

Słowotwórstwo – dział gramatyki opisujący i badający powstawanie nowych wyrazów.

1. Podzielcie się na dwie grupy – białych i zielonych. Rozdzielcie między siebie podane niżej fragmenty wyrazów, tak aby każda osoba otrzymała jeden z nich. Zapiszcie je na kartce. Waszym zadaniem jest znaleźć odpowiednią osobę / odpowiednie osoby z drugiej grupy i wspólnie z nią / z nimi utworzyć zrozumiałe słowo.

Grupa białych

list-	lekar-	-robić
-nosz	dziewczyn-	pal-
brod-	-łączyć	dźwig-

Grupa zielonych

-o-	-ka	Ø (formant zerowy)
-acz	prze-	-uch
-anie	z-	od-

a) Omówcie w zespołach sposób utworzenia poszczególnych wyrazów. Zwróćcie uwagę na pozycję, w jakiej znajdują się części słów z grupy zielonych.

b) Zapiszcie wyniki na tablicy, a następnie przedyskutujcie ewentualne różnice rozwiązań.

Wyraz podstawowy – wyraz, od którego został utworzony nowy wyraz.

Wyraz pochodny – wyraz utworzony od innego wyrazu.

Podstawa słowotwórcza – część wspólna wyrazu podstawowego i pochodnego (mogą w niej występować oboczności).

Temat słowotwórczy – temat wyrazu podstawowego użyty do tworzenia nowego wyrazu.

Formant – element, za pomocą którego został utworzony dany wyraz pochodny.

Rodzaje formantów:

- **przedrostek** – dodawany na początku tworzonego wyrazu, np. *przebiec*, *arcydzielny*;
- **przyrostek** – dodawany na końcu tworzonego wyrazu, np. *zimowy*, *lekarka*;
- **wrostek** – dodawany w środku, aby połączyć dwie podstawy słowotwórcze w nowy wyraz, np. *deskorolka*, *woziwoda*;
- **formant zerowy** Ø – skrócenie podstawy słowotwórczej, np. *bieg*, *odlew*.

Analizę słowotwórczą wyrazu ułatwia stworzenie **definicji słowotwórczej**, która zawiera wyraz podstawowy, np. lampka – mała lampa.

2. Wyobraźcie sobie, że zaproszono Was do zespołu badającego anatomię pewnych wyrazów.

a) Podajcie te wyrazy, kierując się wskazówkami zawartymi w definicjach słowotwórczych.

Obiekt	Definicja słowotwórcza	Obiekt	Definicja słowotwórcza
	Mały, niedorosły lis		Efekt czynności wycinania
	Mebel stawiany na rogu pokoju		Ktoś, kto śpiewa piosenki
	Rodzaj statku napędzanego parą		Kobieta nauczyciel
	Mała piłka		Pomieszczenie znajdujące się przed pokojami

b) Weźcie pod lupę utworzone słowa: zastanówcie się, z jakich części są zbudowane; rozrysujcie ich budowę, uwzględniając terminy: *temat słowotwórczy*, *formant* (wskażcie konkretne jego rodzaje); wypiszcie ewentualne oboczności.

c) Określcie funkcje poszczególnych części każdego wyrazu.

d) Sporządźcie opis każdego z badanych wyrazów według poniższego wzoru.

Badany wyraz: szkolny

Wyraz podstawowy:	Budowa:	Funkcja:
▶ szkoła	▶ szkol + ny; oboczność ł : l	▶ szkol – temat słowotwórczy ▶ -ny – formant (przyrostek)

3. Zorganizujcie klasowy konkurs na najbardziej kreatywną drużynę. Podzielcie się na trzyosobowe grupy. Waszym zadaniem będzie ułożenie w ciągu 3 minut jak najwięcej wyrazów pochodnych od słowa *dach*.

4. Wasza grupa dostała nowe zadanie – za pomocą różnorodnych formantów (przedrostka, przyrostka, wrostka i formantu zerowego) macie stworzyć co najmniej cztery całkiem nowe wyrazy, których nie ma w słowniku języka polskiego. Następnie zlećcie innemu zespołowi odkrycie znaczenia tych słów i przebadanie ich budowy (wskazanie wyrazu podstawowego, tematu słowotwórczego i formantu).

Chcę więcej!

Nowe wyrazy tworzone za pomocą zabiegów słowotwórczych bywają pomysłowe i oryginalne. Wiele takich słów możemy zauważyć w polszczyźnie potocznej, zwłaszcza w języku młodzieży. Wśród wyrazów ocenianych w organizowanym od 2014 r. plebiscycie na Młodzieżowe Słowo Roku pojawiły się m.in. *tozależyzm*, *atencjusz*, *zdalka*, *odzobaczyć*, *jesieniara*.

▶ Sformułuj definicje słowotwórcze podanych przykładów. Od jakich wyrazów podstawowych zostały utworzone te słowa?



Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Słowo *wykop* jest wyrazem pochodnym od słowa *wykopać*.	**P**	**F**
2.	W wyrazie *lodołamacz* występują dwa formanty.	**P**	**F**
3.	Poprawna definicja słowotwórcza słowa *malarka* brzmi: *kobieta, która maluje*.	**P**	**F**

Mała cząstka – wielkie znaczenie

Kryteria sukcesu:

- wskazuję w wyrazie pochodnym formant i nazywam jego rodzaj;
- rozumiem, jakie funkcje pełnią formanty w wyrazach pochodnych.

Na początek

- W podanych cytatach z utworów Stanisława Lema zostały zaznaczone wyrazy stworzone przez pisarza. Jak sądzisz, co one oznaczają? Co na to wskazuje?

Musisz wiedzieć, że z powołania i specjalizacji jestem miniaturyzatorem.

Bajki robotów

Z ogólnej formuły nieprawdopodobieństwa wyliczyli obaj teoretycy współczynniki krasnalizacji [...].

Cyberiada

[...] można rzetelnie zmieniać wzrost, budowę, kształty ciała w [...] dopiększarniach.

Kongres futurologiczny

1. Zbadaj budowę wyrazów w podanych zbiorach. Wskaż formanty i nazwij ich rodzaje. Zastanów się, jakie znaczenie nadają one wyrazom pochodnym.

- chłopczyk, młotek, słonik
- nochal, konisko, powieścidło
- nauczycielka, uczennica, dyrektorowa
- biel, głupota, młodość

Kategoria znaczeniowa – grupa wyrazów o podobnym znaczeniu ogólnym, np. nazwa miejsca, zdrobnienie, nazwa wykonawcy czynności, nazwa żeńska. To określone znaczenie ogólne jest nadawane wyrazom przez formanty.

2. Od podanych wyrazów utwórz słowa należące do wskazanych kategorii znaczeniowych.

- król
  - nazwa żeńska
  - nazwa miejsca
  - nazwa czynności
- strzelać
  - nazwa czynności
  - nazwa miejsca
  - nazwa wykonawcy zawodu
- prosty
  - nazwa czynności
  - nazwa cechy
  - nazwa nosiciela cechy

3. Wskaż w każdej grupie wyraz, który należy do innej kategorii znaczeniowej niż pozostałe przykłady.

- uczennica, lutownica, prostownica
- drukarka, malarka, golarka
- pisak, śpiewak, gryzak
- chłopisko, psisko, boisko

4. W tabeli zostały wymienione często występujące kategorie znaczeniowe oraz formanty, których zazwyczaj się używa do tworzenia wyrazów należących do danej grupy. Podaj przykłady wyrazów zawierających te formanty, sformułuj definicje słowotwórcze według wzoru.

Wzór:

Kategoria znaczeniowa	Formanty	Przykłady
Nazwy nosicieli cech	-ec	głup'-ec (człowiek głupi)
	-ek	śmiał-ek (człowiek śmiały)
	-ak	bied-ak (człowiek biedny)
	-acz	bog-acz (człowiek bogaty)

Kategoria znaczeniowa	Formanty
Zdrobnienia i nazwy pieszczotliwe	-ek, -ka, -ko, -ik / -yk
Zgrubienia i nazwy o negatywnym zabarwieniu emocjonalnym	-sko, -isko / -ysko, -idło / -ydło, -al
Nazwy żeńskie	-ka, -nica, -owa, -ini / -yni
Nazwy miejsc	-nia, -arnia, -alnia, -ownia, -nik, -ownica, -isko
Nazwy wykonawców zawodów	-arz, -nik, -owiec, -ak, -ista / -ysta, -mistrz
Nazwy mieszkańców	-anin, -ak, -czyk, -ańczyk, -ik / -yk
Nazwy narzędzi	-ak, -acz, -aczka, -nik, -alnik, -arka
Nazwy cech	-ość, -ota, Ø (formant zerowy)
Nazwy wykonawców czynności	-acz, -arz, -ak, -nik, -ca, -iciel / -yciel, -ec
Nazwy czynności	-anie, -enie, Ø (formant zerowy)

5. Wyobraźcie sobie, że odkryto nową planetę. Narysujcie ją i wymyślcie jej nazwę. Podajcie wyrazy, którymi nazwiecie:

- mieszkańców tego miejsca;
- ich charakterystyczne cechy;
- narzędzia, którymi się posługują;
- czynności wykonywane przez mieszkańców;
- zawody popularne na tej planecie;
- nazwy miejsc, w których mieszkańcy spędzają czas.

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Za pomocą formantu *-ka* można utworzyć zarówno nazwę żeńską, jak i zdrobnienie.	**P**	**F**
2.	Wyrazy *robotnik* i *grzejnik* należą do tej samej kategorii znaczeniowej.	**P**	**F**

Co pomaga w osiągnięciu celu?

Kryteria sukcesu:

- określam tematykę wiersza;
- charakteryzuję podmiot liryczny w utworze;
- odnoszę pojęcie ambicji do kreacji podmiotu lirycznego;
- zauważam znaczenie ambicji w osiąganiu celów przez człowieka.

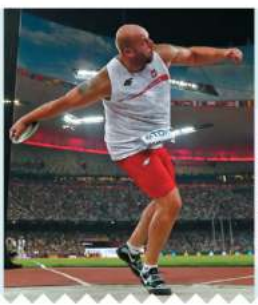
Na początek

Rzut dyskiem to jedna z najstarszych dyscyplin sportowych, która występowała już na igrzyskach olimpijskich odbywających się od VIII w. p.n.e. w starożytnej Grecji.

- Porównaj przedstawione wizerunki dyskobolów – co je łączy, a co różni?



Myron, *Dyskobol*, rzymska kopia rzeźby z V w. p.n.e.



Polski dyskobol Piotr Małachowski (ur. 1983), srebrny medalista igrzysk olimpijskich w Pekinie w 2008 r. oraz w Rio de Janeiro w 2016 r.

1894

1918 – odzyskanie przez Polskę niepodległości

1927 – wydanie tomu *Laur olimpijski*

1939 – wybuch II wojny światowej

1969

Kazimierz Wierzyński (1894–1969)

Polski poeta, prozaik, autor tekstów publicystycznych. W swoich wczesnych wierszach głosił radość życia i optymizm. Od 1939 r. przebywał na emigracji, głównie w Stanach Zjednoczonych, a po roku 1964 w Rzymie i Londynie. Ważnym tematem jego wierszy stała się wówczas tęsknota za krajem. W 1978 r. prochy poety zostały sprowadzone do Polski i złożone na cmentarzu Powązkowskim w Warszawie.

Za tom *Laur olimpijski* Wierzyński został nagrodzony złotym medalem w konkursie literackim IX Letnich Igrzysk Olimpijskich w Amsterdamie w 1928 r.



Poznaj autora

Kazimierz Wierzyński

Dyskobol

Rzut mój w rozwartej zaczyna się dłoni,
Rzut mój się kończy nie wiadomo gdzie,
Dysk, niby dukat[1] połyskliwy, dzwoni
Poza światami, za metami, w mgle.

Dysk mój upada na ziemię i dźwięczy,
I znów się zrywa, i wykreśla łuk,
To serce skute w złocistej obręczy
Tętni i bije, i przyspiesza stuk.

Z placów na place jak pstrąg się przerzuca,
Jak lotne przęsło[2], jak skaczący most,
Rzut, który światom wyolbrzymia płuca,
Który wymierza gwiazdom wielkim wzrost.

Rzut, który miarę wytkniętą już przerósł,
Minął granice i wzbił się jak duch,
Rzut ten mam w dłoni – dyskobol i heros,
Ja, który wszczynam niewstrzymany ruch.

[1] dukat – złota moneta używana do XX w.

[2] przęsło – fragment konstrukcji pomiędzy dwiema podporami (np. mostu)

O tekście

1. Określ, kim jest podmiot liryczny. W odpowiedzi uwzględnij tematykę utworu.

a) Jak osoba mówiąca w wierszu ocenia swój rzut? Wykorzystaj odpowiednie cytaty.

b) Nazwij emocje podmiotu lirycznego.

Liryka – jeden z trzech rodzajów literackich. Obejmuje utwory, które ukazują uczucia, przeżycia, refleksje wyrażane w postaci monologu przez **podmiot liryczny** – fikcyjną osobę mówiącą w wierszu. Nie należy jej utożsamiać z autorem.

Utwory zaliczane do liryki są zwykle pisane wierszem, czyli tekst jest w nich podzielony na strofy (zwrotki) i wersy. W języku często występują różne środki artystyczne, m.in. rymy, porównania, metafory.

2. Narysuj drogę, jaką pokonuje rzucony dysk. Na rysunku umieść zaczerpnięte z wiersza czasowniki, które wskazują, co dzieje się z dyskiem od momentu rzucenia nim do chwili upadku. Co pozwala odnieść ten obraz do ludzkiego życia?

3. Sprawdźcie w parach, jaki efekt da zastąpienie w tekście wyrazu *rzut* słowem *życie*. Jakie refleksje na temat życia wynikałyby wówczas z wiersza?

4. Uzupełnij zdania. Wybierz odpowiedzi **A** albo **B** oraz **C** albo **D**.

W dwóch pierwszych wersach drugiej strofy zostały użyte **A** / **B**. Ich nagromadzenie sprawia, że tekst jest **C** / **D**.

A. trzy czasowniki
B. cztery czasowniki
C. dynamiczny
D. statyczny

5. Rozważ, czy dyskobol ukazany w wierszu Kazimierza Wierzyńskiego jest osobą ambitną. Uzasadnij swoją odpowiedź.

Tworzę

6. Co pozwala człowiekowi odnieść sukces? Napisz na ten temat pracę, w której wykorzystasz przywołany fragment wywiadu z dyskobolem Piotrem Małachowskim oraz wybrany przykład z literatury bądź filmu. Zatytułuj pracę cytatem z wiersza Kazimierza Wierzyńskiego.

Rzut dyskiem zaczął pan trenować w wieku 13 lat. Myślał pan wówczas o wielkich sukcesach czy traktował sport bardziej jako zabawę?

Jak tylko rozpocząłem przygodę z dyskiem, marzyłem o tym, żeby zostać wielkim sportowcem. Cieszyłem się, kiedy mając 15 lat, mogłem wyjechać do szkoły sportowej do Ciechanowa. Wiedziałem, że będę mógł tam trenować, podnosić swoje umiejętności, a na tym zależało mi najbardziej. [...] Po przeprowadzce do Ciechanowa zdany byłem tylko na siebie, musiałem szybko nauczyć się samodzielności. To była dla mnie dobra szkoła życia. Wtedy uświadomiłem sobie, że bez ciężkiej pracy nic nie osiągnę, i mam tutaj na myśli nie tylko kwestie związane ze sportem.

Piotr Małachowski: złoty gladiator z trąbką (fragmenty), z Piotrem Małachowskim rozmawiał Dariusz Łuciów, https://www.sport.pl/lekkoatletyka/7,64989,8878042,piotr-malachowski-zloty-gladiator-z-trabka.html

Chcę więcej!

W 1896 r. w Atenach odbyły się pierwsze nowożytne igrzyska olimpijskie. Pięć połączonych ze sobą kół na fladze olimpijskiej to pomysł twórcy nowożytnych igrzysk – francuskiego barona Pierre'a de Coubertina (czytaj: piera de kubertena). Koła w różnych kolorach symbolizują pięć kontynentów. Przynajmniej jedna z tych barw pojawia się na fladze każdego z państw uczestniczących w igrzyskach. Olimpijskim mottem stała się łacińska sentencja: *Citius, altius, fortius*, która znaczy: „Szybciej, wyżej, silniej".

- Wyszukaj w wybranych źródłach aforyzmy o charakterze motywacyjnym, które Twoim zdaniem mogłyby pomóc sportowcom w odnoszeniu sukcesów.



Koła olimpijskie przed siedzibą Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego w Lozannie w Szwajcarii

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Rzut opisany w *Dyskobolu* trzeba uznać za nieudany, gdyż *się kończy nie wiadomo gdzie*.	**P**	**F**
2.	Podmiotem lirycznym w wierszu Wierzyńskiego jest tytułowy dyskobol.	**P**	**F**
3.	Rzut dyskiem stał się dyscypliną olimpijską w roku 1896.	**P**	**F**

Nie ma jak rodzina!

Kryteria sukcesu:

- wyjaśniam, czym jest rodzina wyrazów;
- wskazuję rdzeń w wyrazach pokrewnych;
- rozróżniam realne i słowotwórcze znaczenie wyrazu.

Na początek

- Co łączy przedstawione wykresy? Przeanalizuj budowę wyrazów znajdujących się poniżej. Jakie zależności zauważasz?





Rodzina wyrazów – grupa wyrazów połączonych wspólnym podstawowym znaczeniem, które jest zawarte w rdzeniu. Rodzinę wyrazów można przedstawić w formie wykresu.

Rdzeń – najmniejsza, niepodzielna słowotwórczo część wyrazu niosąca znaczenie, np. *pisać*, *zapis*, *pisarz*. W rdzeniu mogą występować oboczności, np. *ręka*, *rączka*, *podręczny* (oboczności *ę* : *ą*, *k* : *cz*).
Różne formy tego samego rdzenia nazywamy **rdzeniami obocznymi**.

Wyrazy, które należą do tej samej rodziny i mają wspólny rdzeń, to **wyrazy pokrewne**.



1. Wskaż w każdym zestawie przykłady należące do tej samej rodziny wyrazów.

- bezkrólewie, królik, król, królowa, królewski, króliczek, królewna, królestwo, króliczy, królikarnia, kolorowy
- dziecko, bobas, dzieciak, niemowlę, dziecięcy, dziewczyna, dziecinny, dzieciątko, dziadek, działka
- zakrętka, kręgi, zakręcony, skracać, kręcić, kręgielnia, pokrętny, pokrętło, kręgosłup, kret, wkrętarka

a) W jaki sposób można rozpoznać wyrazy należące do jednej rodziny?

b) Wypisz występujące w wyrazach pokrewnych oboczności i rdzenie oboczne.

2. Ułóż i zapisz w zeszycie wyrazy pokrewne, które będą wskazanymi częściami mowy. W każdym przykładzie zaznacz formant i nazwij jego rodzaj.

- malarz – czasownik, przymiotnik, rzeczownik
- zielony – przysłówek, czasownik, rzeczownik
- mydło – rzeczownik, czasownik, przymiotnik
- leczyć – rzeczownik, czasownik, przymiotnik

3. Podzielcie się na grupy, a następnie niech każdy zespół wybierze jeden wyraz spośród podanych i zapisze go na kartce. Następnie stwórzcie wykres rodziny wyrazów: niech każda osoba doda do wykresu jeden wyraz pochodny, a następnie przekaże kartkę kolejnemu członkowi grupy. Dopisywane przykłady nie mogą się powtarzać. W każdym wyrazie podkreślcie rdzeń.

noga • książka • śpiewać • mówić • zrobić • droga • biały

4. Wskaż w każdej grupie słowo, od którego powstały wszystkie wyrazy pokrewne. Następnie sporządź wykresy poszczególnych rodzin wyrazów. Pamiętaj o wykorzystaniu definicji słowotwórczej.

- uczennica, uczony, uczelnia, uczyć, uczeń, nauczyć, nauczony, nauczyciel
- zapis, pisarz, pisarka, pisak, pisać, zapisać, pismo, zapisany

Znaczenie słowotwórcze – znaczenie wyrazu wynikające z jego budowy słowotwórczej, np. biegacz to ktoś, kto biega; drukarka to urządzenie, które drukuje. Bywa, że różni się ono od **znaczenia realnego**, czyli znaczenia, w jakim dany wyraz jest dziś używany.

stolarz
znaczenie słowotwórcze: ktoś, kto robi stoły
znaczenie realne: rzemieślnik, który wykonuje różne przedmioty z drewna

5. Określ znaczenie realne i słowotwórcze podanych wyrazów. W których przypadkach te znaczenia się różnią?

drukarnia • nosek • piórnik • jeździec • rybak

Chcę więcej!

Dział językoznawstwa badający pochodzenie wyrazów to **etymologia**. Przy określaniu znaczenia wyrazów warto korzystać ze słownika etymologicznego. Przez wieki język się zmieniał – niektórych słów używamy dziś w innym znaczeniu niż dawniej, np. wyraz *sklep* oznaczał kiedyś piwnicę (należy do tej samej rodziny wyrazów co słowa *sklepić* i *sklepienie*), a dziś – miejsce, w którym sprzedaje się towary.

- Zbadaj różnicę między znaczeniem realnym a słowotwórczym wyrazów *świetlica* i *bielizna*.

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Wyrazy: *kolega*, *koleżanka*, *kumpel*, *druh* należą do jednej rodziny wyrazów.	**P**	**F**
2.	W rodzinie wyrazów: *pszczoła*, *pszczelarstwo*, *pszczółka*, *pszczelarz* pojawiają się trzy rdzenie oboczne.	**P**	**F**

Złożony charakter wyrazów

Kryteria sukcesu:

- wyjaśniam, w jaki sposób powstały wyrazy złożone;
- rozpoznaję złożenia, zrosty i zestawienia;
- stosuję zasady ortograficzne dotyczące pisowni wyrazów złożonych.

Na początek

- Wypisz z tekstu na ilustracji wyraz pochodny, który został utworzony od dwóch wyrazów podstawowych. Sformułuj jego definicję słowotwórczą, podaj wyrazy podstawowe. Zwróć uwagę, że wyraz pochodny może zostać utworzony za pomocą więcej niż jednego formantu.



Wyrazy złożone – nazwy, które powstały w wyniku połączenia dwóch lub więcej wyrazów.

Ze względu na sposób połączenia wyróżniamy:

- **złożenia** – wyrazy złożone, które powstały przez połączenie co najmniej dwóch podstaw słowotwórczych za pomocą wrostka *-o-*, *-e-*, *-i-* lub *-y-*, np. *długopis*, *łamigłówka*;
- **zrosty** – wyrazy złożone, które powstały w wyniku bezpośredniego połączenia dwóch wyrazów bez użycia formantu, np. *dobranoc*, *Rzeczpospolita*;
- **zestawienia** – nazwy składające się z odrębnych wyrazów, które tworzą nierozerwalną całość znaczeniową, np. *panna młoda*, *Zielona Góra*, *maszyna do szycia*.

Przedmiotem analizy słowotwórczej są złożenia i zrosty.

1. Od podanych wyrazów podstawowych utwórz wyrazy złożone i zapisz je w zeszycie.

a) złożenia

wiercić + pięta | zlew + zmywać | deska + rolka | bajka + pisarz | błogi + stan

b) zrosty

sześć + dziesięć | wielka + noc | kara + godny | dusza + pasterz | Bóg + miła

2. Podane wyrazy pogrupuj na złożenia, zrosty i zestawienia.

Kasprowy Wierch • północ • żywopłot • Białystok • wieloznaczność • nosorożec • biały kruk • zmartwychwstanie • cienkopis • stulecie • Boże Narodzenie • wieczne pióro • cudzoziemiec • wodoszczelny • woda sodowa • grzybobranie • okamgnienie • osiemset • Wielki Wóz

Piszę i mówię poprawnie

Jeśli części złożenia są równorzędne, zapisujemy je z łącznikiem, np. *biało-czerwony* (biały i czerwony), *angielsko-polski* (angielski i polski). Gdy jedna część złożenia jest określeniem drugiej, zapisujemy je łącznie, np. *jasnoniebieski* (niebieski w jasnym odcieniu), *gwiazdozbiór* (zbiór gwiazd).

3. Uzupełnij zdania złożeniami. Zapisz te złożenia w zeszycie, stosując odpowiednią zasadę ortograficzną.

- Ta pasta sprawia, że zęby stają się (śnieżne i białe).
- W prognozie pogody zapowiedziano wiatr (północny i wschodni).
- Przejścia dla pieszych są (czarne i białe).
- Włożyła sukienkę w kolorze (bladym i różowym).
- Chciała przetłumaczyć piosenkę, więc sięgnęła po słownik (polski i francuski).

Piszę i mówię poprawnie

Jeśli człony zrostu tworzą związek zgody, odmieniają się obydwa wyrazy, np. *Białystok – Białegostoku, Krasnystaw – Krasnymstawie*. Gdy tworzą związek rządu – odmienia się tylko drugi wyraz, np. *wiarygodny – wiarygodnego*. Zdarza się, że poprawne są dwie formy, np. *Rzeczpospolita – Rzeczpospolitej* albo *Rzeczypospolitej*.

4. Napisz krótki tekst zainspirowany jedną z fotografii. Użyj w nim jak najwięcej wyrazów złożonych. Podkreśl przykłady złożeń, zestawień i zrostów liniami o różnym kolorze.





Sprawdź, co już umiesz

Ile wyrazów złożonych występuje w podanym tekście? Wskaż je i określ typ każdego z nich.

Tuż przed Wielkanocą listonosz przyniósł ciemnoczerwoną kopertę zaadresowaną do czcigodnego profesora Jana Męczyduszy. Napisał do niego ktoś z Ameryki Południowej.

Sztuka przekonywania

Kryteria sukcesu:

- wskazuję narratora w tekście epickim;
- wiem, w jaki sposób można przekonywać do swoich racji;
- rozpoznaję rodzaje argumentów;
- formułuję argumenty na poparcie swojego stanowiska.

Na początek

- Wybierz cel, o którym sądzisz, że ktoś mógłby być przeciwny jego osiągnięciu. W jaki sposób postarasz się przekonać tę osobę do swoich racji?





Aneta Załazińska

Językoznawca i profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego. W swoich książkach – m.in. napisanych wspólnie z Michałem Rusinkiem poradnikach *Jak się dogadać, czyli retoryka codzienna* oraz *Retoryka podręczna, czyli jak wnikliwie słuchać i przekonująco mówić* – pokazuje, w jaki sposób skutecznie porozumiewać się z innymi ludźmi.



Poznaj autora

Aneta Załazińska

Kurs fotografii, czyli o tym, co to jest przekonywanie

Popołudnie było słoneczne, rodzice w dobrym humorze, lekcje odrobione, a mimo to czułam, że coś ściska mnie w żołądku. Zawsze się tak czuję, kiedy przede mną ważne i trudne zadanie. I tym razem tak było.

Marta zapisała się na kurs fotografii i ja też bardzo, bardzo chciałam się zapisać. Musiałam przekonać do tego rodziców, tylko jak? Już dźwięczało mi w głowie mamine: „Czy ty zawsze musisz robić to, co Marta?", a tata zaraz pewnie doda: „Co chwila zaczynasz kolejne







zajęcia pozalekcyjne, a na żadnych nie wytrwałaś dłużej niż dwa miesiące. To się nazywa słomiany zapał[1], moja droga". Wiedziałam mniej więcej, dlaczego rodzice mogą powiedzieć „nie". Musiałam więc wykombinować, jak ich skłonić do powiedzenia „tak". Może by tak... zacząć tupać albo zastosować trick[2] z rzuceniem się z krzykiem na podłogę? Tylko że mama zwykle bierze mnie w takich chwilach na przeczekanie i w ogóle nie zwraca na mnie uwagi (wiem, bo już próbowałam). Potem wymyśliłam wersję rozmiękczającą – zacznę płakać. Tata tego nie wytrzyma emocjonalnie, bo jestem „młodszą córeczką", jak mówi starsza córeczka taty, czyli moja siostra. Było jednak ryzyko, że mama tatę jakoś zagada i znów mnie weźmie na przeczekanie. Zrezygnowałam więc z robienia scen, jak to nazywa mama, i postanowiłam użyć argumentów, to znaczy podać takie powody i tak je sformułować, żeby rodzice raz-dwa zgodzili się na ten kurs fotografii. Zaczęłam po obiedzie.

– Mamo, chciałabyś, żeby ktoś ci zrobił jakieś piękne zdjęcia? Ale takie naprawdę piękne!

– Czy ja wiem, może. Ale kto?

– No właśnie, kto? Bo u nas w domu nikt nie potrafi robić takich pięknych zdjęć.

– Ja potrafię – wtrącił tata. – Ale po co mamie jej zdjęcia?

– Może potrzebne, skąd wiesz? – odpowiedziała zaczepnie mama. – Ale o co chodzi z tymi zdjęciami, Zosiu?

– Ja mogłabym ci zrobić takie piękne. I nie tylko tobie. I tacie, i psu. I w ogóle robiłabym same piękne zdjęcia, gdybym tylko się nauczyła.

– Właśnie. Tego się trzeba nauczyć.

– Ale ja wiem, gdzie bym się mogła nauczyć. Jest taki nowy kurs fotografii w naszym domu kultury. Bardzo bym chciała się na niego zapisać.

– Nowy kurs? Zosiu, przecież chodzisz już na pianino i szachy. To wszystko wymaga czasu i pieniędzy. Nie ma mowy!

– Ja wiem... Ale może zrezygnowałabym z pianina? Fotografia będzie ciekawsza.

– O, nie! To samo mówiłaś o pianinie, kiedy rezygnowałaś z baletu. Jeśli zobowiązałaś się do czegoś, to wytrwaj przy tym choć raz. Zawarliśmy umowę – pianino przez jeden semestr.

– Masz rację, dobrze. Ale kurs fotografii jest w sobotnie przedpołudnia, więc w zasadzie nie musiałabym z niczego rezygnować. A jeśli chodzi o pieniądze, to ten kurs nie jest drogi, a ja chętnie zrezygnuję z mojego kieszonkowego i jeszcze babcia zgodziła się dać mi trochę pieniędzy.

---

[1] słomiany zapał – krótkotrwały entuzjazm

[2] trick (czytaj: trik) – sprytny sposób pomagający w osiągnięciu celu



– O, to babcia też w tym bierze udział?! A jak znów ci się odwidzi w połowie kursu?

– Nie odwidzi! Będę chodzić tam z Martą i będziemy się wspierać. Poza tym trzeba podpisać zobowiązanie dotyczące obecności – tylko wtedy dom kultury dofinansowuje kurs.

– O, i Marta!

– No tak, bo rodzice Marty zgodzili się nas zawozić i przywozić, więc w ogóle nie musielibyście się martwić. Mamo, tato, zgódźcie się! Pani od plastyki mówi, że mam talent. A skoro fotografia to sztuka, więc może mój talent plastyczny też się na coś przyda. Bardzo, bardzo bym chciała to sprawdzić! No proszę, zgódźcie się!

Mama i tata popatrzyli na siebie i powiedzieli, że muszą to jeszcze przedyskutować, ale już wtedy wiedziałam, że się zgodzą. Następnego dnia mama obiecała, że mnie zapisze na kurs, i dodała, że byłam świetnie przygotowana do rozmowy i że wytrąciłam im z rąk wszystkie argumenty przeciw, zanim jeszcze zdążyli je wypowiedzieć. I że musi mi zależeć na tym kursie, skoro wszystko zawczasu zorganizowałam. Już się nie mogę doczekać tego fotografowania i tak sobie myślę, że rodziców lepiej da się przekonać słowami niż płaczem i histerią.

Aneta Załazińska, Michał Rusinek, *Co ty mówisz?! Magia słów, czyli retoryka dla dzieci* (fragment), Wydawnictwo Literatura, Łódź 2018

O tekście

E **1.** Uzupełnij zdanie. Wybierz odpowiedzi A albo B oraz C albo D.

Wydarzenia przedstawione w tekście relacjonuje narrator będący A / B, który wypowiada się w C / D osobie liczby pojedynczej.

A. ich uczestnikiem
B. jedynie ich obserwatorem
C. pierwszej
D. trzeciej

Narrator – osoba przedstawiająca w swojej wypowiedzi (**narracji**) wydarzenia i ich uczestników. Bywa jednym z bohaterów albo postacią fikcyjną usytuowaną poza światem przedstawionym.

Epika – rodzaj literacki obejmujący teksty, w których o świecie przedstawionym (zdarzeniach, bohaterach, miejscu i czasie akcji) opowiada narrator. Teksty epickie zazwyczaj są pisane prozą i zawierają fabułę, czyli ogół wydarzeń występujących w określonym porządku czasowym i przyczynowo-skutkowym.

E **2.** Dlaczego Zosia denerwowała się przed rozmową z rodzicami? Wybierz poprawną odpowiedź.

A. Obawiała się, że w czasie rozmowy zacznie płakać.
B. Bardzo jej zależało na uzyskaniu zgody rodziców na kurs.
C. Nie miała pojęcia, jakimi argumentami przekonać ich do swoich racji.
D. Wiedziała, że opłacenie kursu fotografii będzie dla rodziców dużym wydatkiem.

3. Przeanalizuj, w jaki sposób Zosia przekonuje mamę i tatę do swoich racji. Narysuj w zeszycie tabelę, a następnie w jednej kolumnie zapisz argumenty dziewczyny, a w drugiej – argumenty jej rodziców. Nie cytuj ich wypowiedzi, sformułuj je własnymi słowami.

a) Wśród zapisanych przykładów wskaż przykład argumentu rzeczowego i argumentu logicznego.

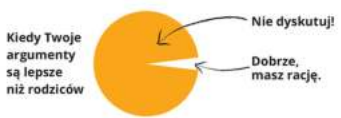
b) Jakie inne – poza argumentami – sposoby przekonywania rozważała Zosia? Dlaczego zdecydowała, że ich nie użyje?

Argument – dowód potwierdzający prawdziwość jakiegoś sądu, uzasadnienie służące przekonaniu kogoś.

- **Argumenty rzeczowe** polegają na przywoływaniu odpowiednich faktów: dat, danych liczbowych, opinii autorytetów itp. Przekonują odbiorcę, że jesteśmy obiektywni.
  Przykład: Warto czytać książki, gdyż z badań wynika, że osoby, które to robią, mają bogatsze słownictwo.
- **Argumenty logiczne** polegają na wnioskowaniu na podstawie określonych przesłanek lub faktów, które uznaje się za prawdziwe.
  Przykład: Warto czytać książki, ponieważ dzięki temu poszerzamy naszą wiedzę i rozwijamy wyobraźnię.
- **Argumenty emocjonalne** odwołują się do uczuć; mają za zadanie wzbudzać określone emocje (np. dumę, niechęć, lęk).
  Przykład: Warto czytać książki, bo nikt nie lubi nieuków.

Argumenty należy poprzeć **przykładami** – można je zaczerpnąć z literatury, filmu, historii, życia codziennego.

4. Oceń, czy rysunek stanowi dobrą ilustrację do tekstu Anety Załazińskiej. Uzasadnij swoje stanowisko. Określ rodzaj użytego argumentu.



Tworzę

5. Czy zawsze należy wytrwać w czymś, do czego się zobowiązaliśmy? A może w pewnych okolicznościach warto zdecydować się na zmianę? Sformułuj swoje stanowisko i zbierz argumenty na jego poparcie.

Sprawdź, co już umiesz

Które z podanych wypowiedzeń jest argumentem potwierdzającym prawdziwość przywołanej opinii o fotografii? Wskaż poprawną odpowiedź.

Fotografia nie jest związana z patrzeniem, lecz z czuciem.

Don McCullin[1]

A. Zdjęcie pozwala uwiecznić chwilę, zanim ona przeminie.
B. Jeśli fotografia okaże się nieudana, zawsze można zrobić kolejną.
C. Aby robić zdjęcia, trzeba znać podstawowe zasady fotografowania.
D. Zdjęcie zawsze odzwierciedla emocje, które towarzyszą fotografowi.

[1] czytaj: makkalen

Zmierz się z rozprawką

Kryteria sukcesu:

- rozróżniam tezę i hipotezę;
- znam cechy rozprawki;
- wskazuję jej części składowe;
- porządkuję treści w logiczny sposób;
- piszę rozprawkę na wskazany temat.

Na początek

- Czy wystawę fotografii lepiej odwiedzić indywidualnie, czy wybrać się na nią w większej grupie (np. z klasą)? Sformułuj swoje stanowisko i zapisz dwa argumenty, którymi można je uzasadnić.

Teza – przyjęte stanowisko, jednoznaczne stwierdzenie, którego prawdziwość się udowadnia, np. *Czytanie książek przynosi dużo korzyści.*

Hipoteza – przypuszczenie, którego prawdziwość się rozważa, np. *Wydaje mi się, że czytanie książek może przynosić dużo korzyści.* Hipoteza ma niekiedy kształt pytania, np. *Czy człowiek potrzebuje innych ludzi, aby być szczęśliwym?*

Tezę popiera się odpowiednimi argumentami. Gdy bada się prawdziwość hipotezy, zestawia się argumenty i kontrargumenty.

Kontrargument – argument mający na celu podważenie innego argumentu.

1. Sformułuj pięć zdań, w których wyrazisz swoje stanowisko w dowolnych sprawach. Wykorzystaj podane sformułowania.

myślę, że... • według mnie • z całą pewnością • sądzę, że... • moim zdaniem • w moim przekonaniu • jestem zdania, że...

2. Pracując w zespołach, wybierzcie i przeanalizujcie jeden z podanych tematów. Postawcie tezę bądź hipotezę, a następnie zbierzcie argumenty na jej poparcie.

- Czy noszenie czapki zimą jest konieczne?
- Czy warto poświęcać czas na przeglądanie memów w internecie?
- Lepiej pójść do kina czy obejrzeć film w telewizji?
- Czy wczesne rozpoczynanie kariery muzycznej lub aktorskiej jest dla młodego człowieka korzystne?
- Czy warto przygotowywać ściągawki i korzystać z nich w szkole?
- Słuchanie muzyki – ważne czy zbędne w życiu młodego człowieka?
- Czy w szkole powinien obowiązywać zakaz używania telefonów komórkowych przez uczniów?

3. Uporządkuj argumenty potwierdzające tezę, że warto prowadzić aktywny tryb życia. Zacznij od najważniejszego, a na końcu umieść ten, który jest dla Ciebie najmniej istotny. Uzasadnij swoje decyzje.

- Aktywność fizyczna poprawia nastrój.
- Uprawianie sportu podnosi samoocenę.
- Dzięki ćwiczeniom stajemy się sprawniejsi.
- Sportowcy chętniej dbają o dietę.
- Rywalizacja sportowa kształtuje charakter.
- Ćwiczenia ruchowe obniżają poziom stresu.

4. Kolega szuka domu dla szczeniąt, a Twoim marzeniem zawsze było posiadanie psa. Wymyśl argumenty, które pozwolą Ci przekonać rodziców do wzięcia pieska. Zapisz je w punktach, zaczynając od najważniejszego.

Rozprawka – tekst o charakterze argumentacyjnym, który jest uproszczoną wersją rozprawy naukowej. Istotą rozprawki jest rozumowanie prowadzące do udowodnienia albo podważenia prawdziwości jakiegoś poglądu.

5. Napisz wstęp do rozprawki na podany temat. Wcześniej wykonaj następujące działania przygotowawcze:

- przepisz temat do zeszytu i otocz linią słowa, które uważasz za kluczowe;
- do każdego z tych wyrazów dopisz co najmniej pięć kojarzących się z nim słów i sformułowań;
- podkreśl fragment tematu, który może być tezą.

Udowodnij słuszność poglądu, że czytanie książek pomaga ludziom wyznaczać sobie życiowe cele. Odwołaj się do wybranego utworu literackiego.

Teza zawsze musi być zgodna z tematem. Jeśli zawiera on takie polecenie, jak *udowodnij*, *wykaż prawdziwość*, *potwierdź* itp., nie możemy podważać wskazanego stanowiska.

Mam lekkie pióro

Jak pisać wstęp – przykładowe strategie

TEMAT: Czy w przypadku młodzieży nauka zdalna może być równie skuteczna jak nauka w szkole?

Ogólne określenie problemu, który będzie rozważany w pracy, np. *Młodość jest okresem, w którym człowiek najwięcej się uczy. Skuteczne przyswajanie wiedzy ma wpływ na jego przyszłe życie.*

Zawężenie problemu (odwołanie się do określeń z polecenia), np. *Do niedawna nauka odbywała się przede wszystkim w szkole, ale dzięki rozwojowi techniki dziś lekcje prowadzi się także zdalnie.*

Sformułowanie tezy lub hipotezy, np. *Sądzę jednak, że nauka zdalna w przypadku młodzieży jest mniej skuteczna* (teza).

Ogólne określenie problemu, który będzie rozważany w pracy, np. *Jak skutecznie uczyć współczesną młodzież?*

Wskazanie różnych opinii, np.

- *Jedni uważają, że nic nie zastąpi tradycyjnej nauki w szkole.*
- *Inni są przekonani, że więcej zalet ma nauka zdalna wykorzystująca nowoczesne technologie.*

Sformułowanie tezy lub hipotezy, np. *Warto się zastanowić, czy w przypadku młodych ludzi to drugie rozwiązanie nie będzie skuteczniejsze* (hipoteza).

Mam lekkie pióro

Jak pisać rozprawkę?

Krok 1.

- Przeczytaj uważnie temat i określ, jakiego problemu dotyczy.
- Zastanów się, co na ten temat sądzisz.

Temat: *Czym jest internet dla współczesnych młodych ludzi? Napisz rozprawkę, w której wyrazisz i uzasadnisz swoje zdanie. Twoja praca powinna liczyć przynajmniej 200 słów.*

Kształt rozprawki, m.in. liczba przywołanych argumentów (a także – ewentualnie – kontrargumentów), zależy od rozważanego problemu i stanowiska, jakie zajmuje wobec niego autor pracy.

Krok 2.

- Określ swoje stanowisko. Powinno się znaleźć we wstępie Twojej wypowiedzi.
- Pamiętaj, że początek pracy musi być interesujący, stanowi bowiem jej wizytówkę.

Czy masz pewność?

Sformułuj **tezę** (na tak lub na nie).

Trudno sobie wyobrazić współczesny świat bez internetu. Myślę, że stanowi on jeden z największych wynalazków człowieka, a dla dzisiejszej młodzieży jest to wyjątkowe dobrodziejstwo.

Czy masz wątpliwości?

Sformułuj **hipotezę**.

Trudno sobie wyobrazić współczesny świat bez internetu. Równie trudno jednoznacznie stwierdzić, czy dla dzisiejszej młodzieży jest on w większym stopniu dobrodziejstwem czy zagrożeniem.

Krok 3.

- Zbierz **argumenty** na uzasadnienie swojego stanowiska. Uporządkuj je i potwierdź **przykładami**.
- Możesz sformułować **wnioski cząstkowe**, czyli po przedstawieniu każdego argumentu potwierdzonego przykładem napisać, co z nich wynika dla omawianego tematu.
- Każdy argument zapisujemy w oddzielnym **akapicie**.
- Liczba argumentów przywołanych w pracy zależy od decyzji autora, warto jednak podać nie mniej niż trzy.
- Jeśli rozważasz prawdziwość hipotezy, oprócz argumentów przywołaj także **kontrargumenty**.

Krok 4.

- Sformułuj **wnioski końcowe** i podsumuj swoje rozważania.
- Jeśli we wstępie pracy została zawarta hipoteza, w zakończeniu należy sformułować jednoznaczne stanowisko (postawić tezę).

6. Przeczytaj poniższy przykład rozprawki pierwszego typu – z tezą. Wyszukaj w tekście argumenty i przykłady. Zapisz je w punktach w postaci równoważników zdania.

Mam lekkie pióro

Czy ambicja może prowadzić do klęski?

Napisz rozprawkę na ten temat.
W argumentacji odwołaj się do wybranych utworów literackich.

Ambicja zachęca człowieka do wyznaczania sobie ważnych celów i pomaga w ich osiągnięciu. Gdy rozważa się wpływ tej cechy na ludzkie życie, zwykle podkreśla się właśnie jej pozytywne następstwa. Ambicja ma jednak także mroczne oblicze. **Sądzę, że może ona prowadzić do życiowej klęski, gdy człowiek ambitny ma wygórowane oczekiwania i skupia się wyłącznie na sobie.**

Nadmierna ambicja przede wszystkim często sprawia, że pragnie się być kimś lepszym od innych, czasem nawet udaje się kogoś, kim się nie jest. Tak było w przypadku Koguta z opowiadania Sławomira Mrożka *Artysta*. W rozmowie z dyrektorem cyrku bohater przedstawił się jako lew – i w rezultacie nie otrzymał wymarzonej posady.

Poza tym ambicja często powoduje, że ludzie za bardzo skupiają się na osiągnięciu bogactwa i zaszczytów. Tak się dzieje w lekturze *Bajka o rybaku i rybce* Aleksandra Puszkina. Żona głównego bohatera jest niezadowolona, że mąż wypuścił złotą rybkę i o nic jej nie poprosił. Zmusza go, by przedstawiał rybce kolejne żądania. Najpierw kobieta domaga się nowego koryta i chaty, ale z czasem jej wymagania rosną. Pragnie zostać bogatą szlachcianką, później carycą, a na koniec stwierdza: „Chcę być władczynią wszystkich mórz świata". To ostatnie żądanie sprawia, że wszystkie dary rybki znikają, a żona rybaka powraca do ubogiej lepianki. Z powodu przesadnych oczekiwań traci wszystko.

Nadmierna ambicja często niszczy także relacje człowieka z otoczeniem, ponieważ idzie w parze z brakiem szacunku dla innych. Dobrze to ilustruje postawa bohaterki utworu Puszkina. Żona krzyczy na rybaka, obraża go, a gdy później zostaje bogatą panią, każe go wyrzucić z domu. Równie okrutna jest dla swojej służby. Kobieta wzbudza w otoczeniu przede wszystkim strach.

Podsumowując, stwierdzam, że ambicja może prowadzić także do klęski. Dzieje się tak najczęściej wtedy, gdy w dążeniach człowieka zabraknie szacunku dla innych ludzi oraz refleksji nad tym, czy zamierzony cel jest wartościowy i możliwy do osiągnięcia.

Po uważnym przeczytaniu polecenia warto napisać plan rozprawki. Praca musi być zgodna z tematem.

Konieczne jest wyraźne określenie swojego stanowiska (tutaj ma ono formę tezy).

Należy zwrócić uwagę na uporządkowanie i spójność wypowiedzi.

Jeśli temat wymaga odwołania się do lektury, powinno się podać jej tytuł oraz autora. Przykłady z utworu literackiego mają potwierdzić sformułowany wcześniej argument.

Warto przywołać w rozprawce odpowiednie cytaty.

Konieczne jest podsumowanie rozważań.

7. Wybierz jeden z podanych cytatów, a następnie napisz plan kompozycyjny rozprawki, w której rozważysz słuszność tego poglądu. Plan powinien zawierać trzy argumenty. Każdy z nich poprzyj przykładem z literatury lub filmu.

- *Człowiek czytający książki jest bogatszy od innych* (Ralph [czytaj: ralf] Waldo Emerson).
- *Śmiałym szczęście sprzyja* (Terencjusz).
- *Zła droga może w końcu prowadzić do dobrego celu* (Ursula K. Le Guin [czytaj: glin]).

Plan kompozycyjny – plan twórczy sporządzany przed napisaniem tekstu (np. rozprawki). Stanowi uporządkowany zapis treści, zwykle w formie punktów i podpunktów. Może obejmować jedynie najistotniejsze informacje (plan ramowy) lub dodatkowo je poszerzać (plan szczegółowy).

Mam lekkie pióro

Rozprawka z tezą

Zakończenie
- Przypomnienie tezy
- Wnioski końcowe

Rozwinięcie
- Argument nr 1 + przykład
- Argument nr 2 + przykład
- Argument nr 3 + przykład

Wstęp
- Wprowadzenie w temat
- Teza



Bank słówek

- formułowanie stanowiska:

moim zdaniem • uważam, że... • nie mam wątpliwości • w moim przekonaniu • niewątpliwie • wydaje mi się • prawdopodobnie • możliwe, że... • załóżmy, że... • przypuśćmy, że... • zastanawiam się, czy...

- porządkowanie argumentów i / lub kontrargumentów:

na początku • na wstępie • zacznę od... • kolejnym argumentem jest... • co ważniejsze • przejdę teraz do... • warto również wspomnieć • inaczej jest w przypadku

- zakończenie rozprawki:

przywołane argumenty dowodzą, że... • w świetle moich rozważań • jak widać • podsumowując, pragnę podkreślić, że... • sądzę, że wykazałam / wykazałem prawdziwość poglądu...

8. Do każdego z zagadnień, które mogłoby być tematem rozprawki, dobierz dwie lektury obowiązkowe poznane we wcześniejszych klasach. Uzasadnij wybór.

poświęcenie

dobro i zło

pomysłowość

lekkomyślność

wędrówka

- Jan Brzechwa, *Akademia pana Kleksa*
- Clive Staples Lewis, *Opowieści z Narnii. Lew, czarownica i stara szafa*
- Adam Mickiewicz, *Pani Twardowska*
- Ferenc Molnár, *Chłopcy z Placu Broni*
- Henryk Sienkiewicz, *W pustyni i w puszczy*
- John Ronald Reuel Tolkien, *Hobbit, czyli tam i z powrotem*
- Charles Perrault, *Kopciuszek*
- mity greckie: o Prometeuszu, o Syzyfie, o Demeter i Korze, o Dedalu i Ikarze, o Heraklesie, o Tezeuszu i Ariadnie, o Orfeuszu i Eurydyce

9. Przejrzyj tematy rozprawek wskazane w poprzednich zadaniach. Wybierz jeden z nich i sformułuj zakończenie pracy. Wykorzystaj słownictwo z *Banku słówek*.

Zakończenie rozprawki zawiera podsumowanie rozważań wzbogacone np. o uogólnienie, ciekawy cytat, puentę skłaniającą do refleksji na omawiany temat.

Tworzę

10. Czy warto nagrywać filmiki i publikować je w mediach społecznościowych? Napisz rozprawkę, w której przedstawisz swoje stanowisko i je uzasadnisz.

11. *Żeby zrealizować swoje zamiary, potrzebna ci jest przede wszystkim ambicja, a później talent, wiedza i w końcu szczęście.* Czy zgadzasz się ze słowami hiszpańskiego pisarza Carlosa (czytaj: karlosa) Ruiza Zafóna? Napisz rozprawkę na ten temat. W argumentacji odwołaj się do wybranej lektury obowiązkowej.

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Twierdzenie: *Ambicja wzbogaca życie człowieka, ponieważ zachęca go do podejmowania wyzwań,* jest przykładem argumentu logicznego.	**P**	**F**
2.	We wstępie rozprawki zawsze należy umieścić tezę.	**P**	**F**
3.	Rozprawka składa się z trzech głównych cząstek kompozycyjnych, ale można w niej wydzielić więcej akapitów.	**P**	**F**

AMBICJA
Podsumowanie rozdziału I

Sprawdź, co już umiesz

Jesteś jednym z badaczy, którzy prowadzą poszukiwania w starym zamczysku. W trakcie ekspedycji znajdujecie skrzynię przysypaną gruzem, a w niej – tajemniczy dokument.

Przybysze!
Wasza ambicja sprawiła, że zakłóciliście spokój tego miejsca.
Za karę zostaniecie tu uwięzieni na zawsze – chyba że zdołacie wykonać zadania i poznać hasło, które pozwoli się wydostać.

Za poprawne wykonanie zadań otrzymacie wyrazy i znaki interpunkcyjne. Zbierzcie je i ułóżcie hasło.

1. Przeczytaj tekst Justyny Sucheckiej, a następnie przepisz do zeszytu i uzupełnij zdania w taki sposób, aby stanowiły jego streszczenie. Za poprawne wykonanie zadania otrzymasz wyraz ambicja.

Siema, tu Ziemniak – wita widzów czternastoletni Szymon, czyli Roller Ziemniak z Mińska Mazowieckiego. – Prowadzę kanał rolkowy i staram się uczyć nowych rzeczy, by być jak najlepszy. Na moim kanale znajdziesz poradniki, vlogi i wiele innych rzeczy. […]

Jego dewiza jest prosta: jak się nie przewrócisz, to się nie nauczysz. Dlatego na jego kanale znajdziecie też film z samymi wywrotkami. Szymon trenuje i wywraca się, kiedy tylko może. W wakacje nawet po sześć godzin dziennie.

– Jestem uparty, co nie zawsze bywa dobre – przyznaje. – Kiedyś się uparłem, że zrobię salto na rampie niższej ode mnie, i nieźle sobie rozbiłem kolana. Ale zazwyczaj staram się do wyzwań podchodzić racjonalnie. Zanim zabiorę się do przeskakiwania trzymetrowej barierki, długo się zastanawiam, czy jest w ogóle sens to robić.

Nigdy niczego nie złamał. No, jeśli nie liczyć tego ukruszonego zęba, oczywiście.

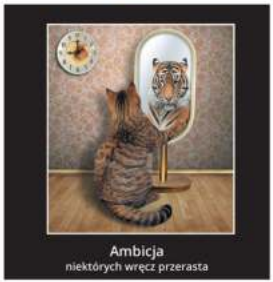
– Im lepiej jeździsz, tym lepiej też upadasz. Wiesz, gdzie położyć rękę, żeby się jak najmniej potłuc. Gdyby zawsze wszystko się udawało, to żaden sport nie byłby fajny – dodaje.

Justyna Suchecka, *Young power* (czytaj: jang pałer; fragmenty)

- Tematem tekstu Justyny Sucheckiej jest...
- Autorka skupia się na...
- Dowodzi, że...

2. Czy tekst Justyny Sucheckiej podejmuje podobną tematykę co *Dyskobol* Kazimierza Wierzyńskiego? W uzasadnieniu sformułuj dwa argumenty odnoszące się do obydwu tekstów. Za wykonanie zadania otrzymasz wyraz nigdy.

3. Który z przedstawionych demotywatorów mógłby stać się ilustracją do *Artysty* Sławomira Mrożka, a który do tekstu Justyny Sucheckiej? Dopasuj ilustracje i podaj argumenty uzasadniające Twoje stanowisko. Za wykonanie zadania otrzymasz wyraz celu.





4. Utwórz wyraz pochodny do wyrazu *działać*. Zaznacz w nim formant i nazwij jego rodzaj. Za wykonanie zadania otrzymasz wyraz osiąga, kropkę i przecinek.

5. Który wyraz pisze się zgodnie z taką samą regułą co słowo *upór*? Za wykonanie zadania otrzymasz kolejny wyraz.

A. zabójstwo przy
B. nóż do
C. królowa od
D. córka na

6. Odpowiedź na które pytanie można znaleźć w trzecim akapicie? Za wykonanie zadania otrzymasz kolejny wyraz.

A. Ile godzin dziennie trenuje Ziemniak w wakacje? tak
B. Co znajdziesz na kanale Ziemniaka? może
C. W jaki sposób Ziemniak podchodzi do wyzwań? nie

7. Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe. Za poprawne wykonanie zadania otrzymasz wyraz którego.

1.	Rozprawka zawsze wymaga przywołania argumentów i kontrargumentów.	**P**	**F**
2.	Autor rozprawki nie musi w niej wyrażać swojego stanowiska.	**P**	**F**
3.	Trójdzielna kompozycja rozprawki powinna zostać zaznaczona za pomocą akapitów.	**P**	**F**

8. Napisz ogłoszenie o spotkaniu z autorką książki *Young power*. Pamiętaj o podstawowych elementach tej formy wypowiedzi. Podaj dwa argumenty, którymi zachęcisz do przybycia na spotkanie z Justyną Suchecką. Za wykonanie zadania otrzymasz wyraz dąży.

FORMY WYPOWIEDZI

TERMINY ZWIĄZANE Z ROZPRAWKĄ:
- teza
- hipoteza
- argument
- kontrargument
- przykład
- wniosek

• ROZPRAWKA •
TEKST ARGUMENTACYJNY, W KTÓRYM ROZWAŻA SIĘ JAKIŚ PROBLEM

• STRESZCZENIE •
PRZEDSTAWIENIE TREŚCI JAKIEGOŚ TEKSTU W SPOSÓB ZWIĘZŁY I SKRÓTOWY

POJĘCIA

• AFORYZM •
MAKSYMA, ZŁOTA MYŚL

• ALEGORIA •
motyw mający także znaczenie ukryte, odczytywany w jeden sposób

• LIRYKA • → PODMIOT LIRYCZNY

• EPIKA • → NARRATOR



ARTYSTA

Sławomir Mrożek

- Opowiadanie o ambitnym kogucie, który pragnie zostać artystą.
- W rozmowie z dyrektorem cyrku przedstawia się jako lew.
- Udaje kogoś, kim nie jest, więc nie zdobywa posady.





NAUKA O JĘZYKU



• SŁOWOTWÓRSTWO •
NAUKA O TWORZENIU NOWYCH WYRAZÓW

PRZY CYTOWANIU NALEŻY UŻYĆ DWUKROPKA : I CUDZYSŁOWU „ "

INNE WAŻNE TERMINY:
• rodzina wyrazów • rdzeń • wyrazy złożone (złożenie, zrost, zestawienie)

ROZDZIAŁ II

SPRAWIEDLIWOŚĆ



Sprawiedliwość to prawda w działaniu.

Joseph Joubert

Porozmawiajmy o sprawiedliwości

Kryteria sukcesu:

- wyjaśniam, czym jest sprawiedliwość;
- podaję synonimy tego słowa;
- objaśniam znaczenie atrybutów sprawiedliwości.

Na początek

- Zapisz trzy informacje, które można odczytać z przywołanej obok ilustracji. Następnie wskaż dwa problemy, które Twoim zdaniem warto zgłębić. Na koniec zadaj jedno pytanie, na które nie udało Ci się znaleźć odpowiedzi.



Michel Piquemal[1] (ur. 1954)

Francuski pisarz, autor ponad dwustu książek, w tym wielu dla dzieci i młodzieży. W swojej twórczości przybliża zagadnienia filozoficzne, często odwołując się do mitów i podań, zwłaszcza z kultury Wschodu.

[1] czytaj: m**iszel** pik**mal**



Poznaj autora

Michel Piquemal

Podział według wyroków bożych

Dwaj chłopi wiedli spór o jabłka z pewnego drzewa. Bo chociaż drzewo należało do jednego z nich, to spadające jabłka toczyły się na łąkę drugiego...

Nie wiedzieli zatem, jak się nimi podzielić.

Przechodził tamtędy bramin[2], o którym mówiono, że jest człowiekiem bardzo mądrym.

[2] bramin – kapłan w Indiach

Obydwaj chłopi pospieszyli do niego, wyjaśnili mu przyczynę sporu i błagali o rozstrzygnięcie.

– Pomóż nam, prosimy cię bardzo!

Bramin zadał im następujące pytanie:

– Czy pragniecie podziału według wyroków ludzkich czy bożych?

Obaj chłopi zakrzyknęli jednym głosem:

– Według wyroków bożych!

– A czy przysięgacie, że poddacie się temu wyrokowi?

– Przysięgamy!

Wtedy bramin ułożył po jednej stronie wielką stertę jabłek, a po drugiej stronie umieścił tylko jeden owoc, prawie że nadgniły.

– Ta sterta jest dla ciebie, a ta dla ciebie – powiedział do chłopów, nawet na nich nie patrząc.

Potem chwycił swój kij i poszedł własną drogą, nie mówiąc już ani słowa więcej.

Michel Piquemal, *Bajki filozoficzne* (fragment), tłum. Helena Sobieraj

O tekście

1. Oceń z koleżanką / kolegą z ławki sposób podzielenia jabłek przez bramina. Zastanówcie się, co różni podział według wyroków ludzkich od podziału według wyroków bożych.

2. Zapoznaj się z art. 32 Konstytucji RP i spróbuj rozstrzygnąć, w jaki sposób zgodnie z prawem należałoby podzielić jabłka pomiędzy dwóch chłopów, aby było sprawiedliwie.

Art. 32

1. Wszyscy są wobec prawa równi. Wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne.
2. Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiejkolwiek przyczyny.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (fragment)



Temida – grecka bogini sprawiedliwości

▶ Na jakie cechy sprawiedliwości wskazują przedmioty w dłoniach postaci i jej zasłonięte oczy?

3. Jaki morał wynika z bajki filozoficznej Michela Piquemala? Wybierz poprawną odpowiedź.

A. Podział według wyroków bożych jest sprawiedliwszy niż ten według wyroków ludzkich.
B. Jeśli człowiek spiera się z innymi, zawsze na tym traci.
C. Stworzona przez Boga natura nie obdarza ludzi dobrami równomiernie.
D. Spór najlepiej rozsądzi osoba z zewnątrz.

Tworzę

4. Narysujcie sketchnotkę (notatkę wizualną), która pomoże uczniom Waszej szkoły zrozumieć, czym jest sprawiedliwość. Wykorzystajcie informacje z poniższego tekstu.

> W naukach dotyczących polityki i sposobów sprawowania władzy sprawiedliwość jest definiowana w różny sposób. Ze względu na wybrane kryteria wskazuje się kilka jej rodzajów. Na przykład jeden z dwudziestowiecznych filozofów wyróżnił pięć typów sprawiedliwości społecznej. Pierwszy zakłada, że każdemu człowiekowi należy się to samo, bez względu na to, kim on jest i jaki jest. Według tego poglądu wszyscy powinni być traktowani jednakowo. Kolejne dwa kryteria wskazują, że należy uwzględniać indywidualne cechy i działania danej jednostki. W takim ujęciu sprawiedliwość wymaga, by więcej otrzymał ktoś, kto ma większe zasługi dla społeczności, albo ten, czyje działania mają większą wartość (czyja praca przynosi większe efekty). Czwarty rodzaj zakłada, że należy uwzględniać potrzeby poszczególnych jednostek – sprawiedliwość wymaga, by w takim samym stopniu dbać o zaspokajanie przynajmniej podstawowych potrzeb każdego człowieka. Wyróżnia się jeszcze sytuację, w której więcej otrzymują ci, którzy mają wyższą pozycję społeczną.

5. Napisz tekst zainspirowany jednym z podanych aforyzmów. Możesz wybrać dowolną formę (np. wiersz, artykuł, opowiadanie).

Schodźmy z drogi
Sprawiedliwości!
Jest ślepa.
Stanisław Jerzy Lec

Sprawiedliwość to miłość z oczami, które widzą.
Friedrich Wilhelm Nietzsche[1]

[1] czytaj: fridriś wilhelm nicze

Nie ma pokoju bez sprawiedliwości, nie ma sprawiedliwości bez przebaczenia.
Jan Paweł II

6. Wyobraź sobie, że jeden z podanych synonimów słowa *sprawiedliwość* stanowi temat opowieści. Czego mogłaby ona dotyczyć? Zapisz plan wydarzeń wymyślonej historii.

obiektywizm • fair play (czytaj: fer plej) • bezstronność

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Z utworu Michela Piquemala wynika, że sprawiedliwość oznacza równy podział dóbr.	**P**	**F**
2.	Bramin przekonał spierających się chłopów, że jabłek wystarczy dla nich obydwu.	**P**	**F**
3.	Alegorią sprawiedliwości jest kobieta z przepaską na oczach, wagą i klepsydrą.	**P**	**F**

Pisarz, nauczyciel, więzień, tułacz... – Adam Mickiewicz

Kryteria sukcesu:

- określam, kim był Adam Mickiewicz;
- poznaję biografię autora;
- wyrażam swoje zdanie na temat sposobów przedstawiania losów wybitnych ludzi.

Na początek

- Zapisz kilka skojarzeń, które nasuwają Ci się w związku z Adamem Mickiewiczem.



Autograf poety

1798

1811–1812 wyprawa Napoleona na Rosję

1815–1819 studia w Wilnie

1822 wydanie pierwszego tomu *Poezji*

1823 wydanie II cz. *Dziadów*, aresztowanie

1826 opublikowanie *Sonetów krymskich*

1829 decyzja o emigracji

1830–1831 powstanie listopadowe

1834 wydanie *Pana Tadeusza*

1855

Adam Mickiewicz (1798–1855)

Wybitny polski poeta, autor ballad, *Dziadów*, *Sonetów krymskich*, *Pana Tadeusza* i wielu znanych wierszy (*Reduta Ordona*, *Śmierć Pułkownika*). Urodził się w Zaosiu koło Nowogródka (obecnie Białoruś). W 1807 r. rozpoczął naukę w szkole prowadzonej w Nowogródku przez dominikanów. Uczył się dobrze, ale powtarzał klasę III ze względu na zły stan zdrowia. Miał też problemy z kaligrafią. W latach 1815–1819 studiował na Uniwersytecie Wileńskim oraz w Seminarium Nauczycielskim. Aby odpracować stypendium, w 1819 r. objął posadę nauczyciela w Kownie. W czasie studiów był jednym z założycieli tajnego Towarzystwa Filomatów („miłośników nauki"). Za tę działalność został w 1823 r. aresztowany, a po kilku miesiącach skazany na zesłanie w głąb Rosji. Kolejne lata spędził w Petersburgu, Moskwie, Odessie (wyruszył stamtąd w podróż na Krym). W 1829 r., zagrożony aresztowaniem, zdecydował się na wyjazd z Rosji. Podróżował po Europie – zwiedzał Niemcy, Szwajcarię i Włochy. Po wybuchu powstania listopadowego podjął nieudaną próbę powrotu do kraju (dotarł tylko do Wielkopolski). Do końca życia pozostał emigrantem. Mieszkał głównie w Paryżu; pracował m.in. jako profesor literatury łacińskiej w Lozannie i literatur słowiańskich w paryskim Collège de France (czytaj: ko**leż** de frans). W 1834 r. ożenił się z Celiną Szymanowską, z którą miał sześcioro dzieci. Angażował się także w życie polityczne, m.in. w czasie Wiosny Ludów zorganizował w Rzymie Legion Polski. Zmarł w Konstantynopolu (obecnie Stambuł w Turcji), gdzie pojechał, aby również tworzyć polskie oddziały. Pisarz został pochowany w podparyskim Montmorency (czytaj: mąmore**si**). W 1890 r. jego prochy przeniesiono do katedry na Wawelu.



Poznaj autora

Chcę więcej!



Miniatura przedstawiająca Marylę Wereszczakównę, 1821

W czasie studiów i pracy nauczycielskiej Adam Mickiewicz spędzał wolne chwile na wizytach w okolicznych dworkach. Jednym z nich były Tuhanowicze, gdzie poeta przyjechał w 1820 r. na zaproszenie kolegi ze studiów – Michała Wereszczaki. Poznał wówczas jego siostrę Marylę. Dziewczyna miała dużo wdzięku, otrzymała też staranne wykształcenie: doskonale znała literaturę, mówiła po włosku i francusku, grała na skrzypcach i fortepianie. Nosiła białe suknie, a swój nastrój podkreślała za pomocą kolorowych szarf, którymi je przewiązywała. Marylę i Adama połączyła wielka, ale nieszczęśliwa miłość. Dziewczyna była już wtedy zaręczona z majętnym hrabią Wawrzyńcem Puttkamerem.

▶ Jak sądzisz, w jakim nastroju jest Maryla ukazana na miniaturze?

Jakub Skworz (ur. 1990)

Dziennikarz, autor książek dla dzieci i młodzieży. Debiutował w wieku 21 lat książką *Męskie rozmowy nastolatka* – zbiorem wywiadów z ośmioma znanymi Polakami (m.in. aktorem Markiem Kondratem, rysownikiem Henrykiem Sawką), którzy opowiedzieli o doświadczeniach i decyzjach z okresu własnego dorastania.

Poznaj autora

Jakub Skworz

Adaś Mickiewicz. Łobuz i mistrz

fragmenty

– Tysiąc razy powtarzałem wam, że możecie się bawić wszędzie, ale nie wolno wam wchodzić do gabinetu! Dlaczego to zrobiliście?

Eryk pobladł, Ola się skuliła. Jeszcze nigdy nie widzieli, żeby dziadek tak się zdenerwował. [...]

– Wystarczyło, żebyście otworzyli tamtą książkę. – Dziadek wskazał tom w czarnej oprawie ze złotymi literami na grzbiecie. – Trafilibyście do Londynu podczas epidemii dżumy. Umarł wtedy co piąty mieszkaniec! Otworzylibyście tę w czerwonej skórze i musielibyście walczyć w legionach Juliusza Cezara. [...]

– A co się stało z tamtym chłopcem? – wtrącił się Eryk.

– Z Adamem? – Dziadek rzucił okiem na zegarek. – Właściwie mamy jeszcze trochę czasu – powiedział. – Chodźcie za mną.

Wyszli z sekretnej biblioteki. Dziadek zamknął tajne przejście i sięgnął po ciężki tom, który wciąż leżał na podłodze.

– Trzymajcie się blisko mnie i róbcie, co wam powiem – polecił i wyciągnął książkę przed siebie.

– Ale... – zaczęła Ola.

Nim zgłosiła swoje wątpliwości, dziadek przyłożył jej palec do papieru. Dziewczynka zniknęła w środku.

– Ja chcę sam! – wykrzyknął Eryk.

Wystarczył moment, a chłopak wrócił do świata opowieści.

– Będą z nim same kłopoty, ale trudno... – Dziadek uśmiechnął się pod nosem i sam dał się porwać lekturze. [...]

Dziewczynka pierwsza dostrzegła bladą kobietę w długiej, białej sukni, która unosiła się lekko nad ziemią.

– Już po nas... – wyszeptała przerażona.

– Cisza! – rozkazał dziadek.

Chwilę później Eryk zauważył, że z drugiej strony też coś sunie prosto na nich.

– Jakiś upiór – powiedział i skulił się jeszcze mocniej.

Dziwne stworzenie miało na sobie czarne spodnie i surdut. Wyglądało ponuro, ale im było bliżej, tym bardziej przypominało kogoś znajomego.

– Adam...? – spytała nagle Ola.

Wystarczyło, by upiór otworzył usta, a przeczucie dziewczynki się potwierdziło.

– Jesteś! – powiedział Adam.

– Dlaczego chciałeś się ze mną spotkać? – spytała Maryla, którą rodzeństwo jeszcze chwilę temu wzięło za panią z jeziora.

– Jutro wyjeżdżam.

Maryla wbiła wzrok w ziemię.

– Nie milcz, nie teraz – poprosił Adam. – Wystarczy, że przez całe dnie patrzę na ciebie, czekam choćby na jedno słowo. Co się stało?

Złapał ją za rękę, przyciągnął do siebie, ale ona odwróciła głowę.

– Mogłaś chociaż powiedzieć, że już mnie nie kochasz...

– Nie mów tak! – Maryla podniosła wzrok. Spojrzała na niego pierwszy raz od początku spotkania. – Człowiek nie jest stworzony ani do płaczu, ani do szczęścia, lecz dla dobra innych – odezwała się w końcu. – Zapomnij o mnie, czeka na ciebie cały świat.

– Ale ja nie chcę świata, chcę ciebie...

– Przecież wiesz... Wiesz, że... – Maryla próbowała znaleźć odpowiednie słowa. – Wszystko już postanowione. Masz przyjaciół, którzy ci pomogą. Masz talent, ogromny talent. Nie zmarnuj go. Kiedyś świat o tobie usłyszy.

– Chcesz mnie zostawić? – Adam spojrzał w jej oczy. – Nie mam nikogo poza tobą.

Maryla zerwała gałązkę jodły i podała mu ją.

– Będzie ci przypominać o tym, co było dobre. A o reszcie...

Adam przysunął się bliżej i zaczął ją całować, jakby chciał w ten sposób powstrzymać ją przed wypowiedzeniem słów, których wolał nie słyszeć.

– O reszcie zapomnij – wyszeptała Maryla, gdy ukochany na moment oderwał się od jej ust.

– Zostawmy ich samych – powiedział cicho dziadek.



Tomasz Łosik, *Pożegnanie Adama Mickiewicza z Marylą Wereszczakówną*, koniec XIX w.

Wycofywali się ostrożnie, nie robiąc żadnego hałasu.

– Nie wiem, czy chciałem to widzieć – powiedział Eryk, gdy byli już wystarczająco daleko.

Jednak Ola ciągle odwracała się, aby zobaczyć choćby zarys pary.

– Ślub Maryli z Wawrzyńcem przyśpieszono, odbył się pół roku później, zimą. – Dziadek zdradził zakończenie, gdy byli już blisko dworu. – Przyjechała cała okoliczna szlachta, a zabawa trwała kilka dni. Panna młoda wyglądała pięknie, choć niektórzy mówili, że rzadko się uśmiecha.

– A co w tym czasie robił Adam? – spytał Eryk. [...]

– Pisze – powiedziała cicho Ola.

– Teraz już wiecie, dlaczego nie mógł walczyć o Marylę. W tym pokoiku mieści się cały jego dobytek. Pracuje jako nauczyciel. Rano idzie do szkoły, czego nie znosi, potem odwiedza znajomych i je obiad. Wieczorami czyta i pisze. Co jakiś czas może pozwolić sobie na wypad do Wilna, ale na nic więcej go nie stać.

O tekście

1. Wybierz poprawne dokończenie zdania. Dziadek zabraniał Erykowi i Oli wchodzenia do swojego gabinetu, ponieważ

A. znajdowały się tam publikacje nieodpowiednie dla dzieci.
B. bał się o zebrane przez siebie stare książki i inne cenne pamiątki.
C. dotknięcie książki przenosiło człowieka do ukazanego w niej świata.
D. chciał sprawdzić odpowiedzialność i posłuszeństwo swoich wnuków.

2. Którzy bohaterowie są postaciami współczesnymi, a którzy pochodzą z przeszłości?

3. Czy pomysł wykorzystany przez Jakuba Skworza zachęca Was do bliższego poznania biografii Adama Mickiewicza? Jak należy opowiadać o losach wielkich ludzi, aby zaciekawić młodych czytelników? Podyskutujcie w klasie na ten temat.

4. Przypomnij sobie bajkę filozoficzną Michela Piquemala (zob. s. 50) i oceń, czy Twoim zdaniem w podziale „według wyroków bożych" Mickiewicz został hojnie obdarowany, czy otrzymał raczej mało. Uzasadnij swoje stanowisko, odwołując się do biografii twórcy.

Tworzę

5. Wyobraź sobie, że spotykasz Adama Mickiewicza, który opowiada Ci o swoich uczuciach do Maryli. Napisz o tym opowiadanie, uwzględnij opis przeżyć wewnętrznych.

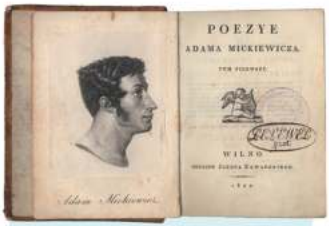
6. Sporządź notatkę graficzną objaśniającą określenia Adama Mickiewicza, które zostały zawarte w temacie lekcji. Co jeszcze można byłoby dopisać do tej listy? Uzupełnij notatkę swoimi propozycjami.

Chcę więcej!

W 1822 r. Mickiewicz wydał pierwszy tom *Poezji*, w którym znalazł się cykl *Ballady i romanse*. Utwory te stanowiły przełom w polskiej literaturze – rozpoczęły epokę **romantyzmu**, trwającą do 1863 r. Cechowały ją: przekonanie o wyższości uczuć i wiary nad rozumem; idee wolności, buntu i walki; czerpanie inspiracji z historii i kultury ludowej.

W balladach świat realny przenikał się ze światem nadprzyrodzonym, duchy żyły obok ludzi i ingerowały w ich działania. Ważną rolę odgrywała przyroda, która była potężną siłą mogącą wpływać na ludzkie losy.

- Sprawdź w wybranych źródłach, jacy inni wybitni polscy poeci tworzyli w okresie romantyzmu.



Strona tytułowa pierwszego tomu *Poezji* Adama Mickiewicza, 1822

Sprawdź, co już umiesz

Wyjaśnij, w jaki sposób życie Adama Mickiewicza wiązało się z miejscami zaznaczonymi na mapie. W razie problemów zajrzyj do biogramu poety (zob. s. 53) i innych źródeł informacji.



Uwolnij swoją wyobraźnię! Piszemy opowiadanie twórcze

Kryteria sukcesu:

- piszę opowiadanie twórcze;
- stosuję funkcjonalną narrację;
- dbam o logiczny układ zdarzeń;
- stosuję w tekście różne sposoby urozmaicenia fabuły.

Na początek

- Przeczytaj tekst, a następnie wyjaśnij, co wpłynęło na zmianę sytuacji żebraka. Dlaczego ludzie zaczęli reagować na jego prośbę o wsparcie? Uzasadnij swoją odpowiedź.

Na chodniku, pod schodami starego budynku, siedzi smutny siwy mężczyzna. Obok niego stoi miedziana puszka i tekturowa tabliczka z napisem: „Jestem niewidomy. Proszę o pomoc". Czasami jakaś moneta stuknie o dno puszki, ale większość ludzi przechodzi cichym i obojętnym krokiem.

Stukot szpilek. Młoda kobieta z laptopem podchodzi, zatrzymuje się na sekundę, ale nie wrzuca monety. Po chwili jednak zawraca i kuca obok żebraka. Pisk flamastra. Dziewczyna pisze coś na odwrotnej stronie tekturowej tabliczki, po czym wstaje i odchodzi. Odtąd monety wpadają do puszki jak szalone, jedna za drugą.

I znów znajomy stukot obcasów. Żebrak poznaje swoją wybawicielkę. Pyta: „Co takiego zrobiłaś?". A ona odpowiada: „Napisałam to samo, tylko innymi słowami". Na tekturowej tabliczce widnieją słowa: „Dziś taki piękny dzień, a ja nie mogę go zobaczyć".

Joanna Wrycza-Bekier, *Magia słów* (fragment)

- Sformułuj na podstawie tekstu radę, która pomoże w pisaniu opowiadania.

Mam lekkie pióro

Opowiadanie jako forma wypowiedzi zwykle opiera się na doświadczeniach i emocjach autora albo nawiązuje do innego dzieła, np. utworu literackiego bądź filmu. W tym drugim przypadku może mieć charakter **odtwórczy** (przypomina wtedy streszczenie) albo **twórczy** (rozwija i uzupełnia historię przedstawioną w utworze).

Jak napisać ciekawe opowiadanie?

Zdecyduj o narracji

Twój narrator może tylko obserwować wydarzenia (narracja trzecioosobowa) albo być także ich uczestnikiem (narracja pierwszoosobowa).

Wybierz czas

Zdecyduj się na narrację w czasie teraźniejszym lub przeszłym. Stosuj ją konsekwentnie.

Nadaj ciekawy tytuł

Nie musisz od tego zaczynać! Czasami dobry pomysł może przyjść w trakcie opisywania zdarzeń albo już po zakończeniu pracy.

Pamiętaj o trójdzielnej kompozycji

Praca musi się składać ze wstępu, rozwinięcia i zakończenia, które wyróżnisz za pomocą akapitów.

WSTĘP

- Zwróć uwagę czytelnika, zaintryguj go, żeby chciał czytać dalej.
- Odwołaj się do różnych zmysłów, np. *Nadeszła już szara jesień, a Marcin ciągle czuł zapach wiosennego bzu.*
- Określ czas i miejsce akcji.
- Przedstaw głównego bohatera – opisz jego wygląd, sytuację, w jakiej się znajduje itp.

ROZWINIĘCIE

- Zawiąż akcję, wprowadź inne postacie (wykorzystaj opis i charakterystykę).
- Zwracaj uwagę na emocje bohaterów – zastosuj opis przeżyć wewnętrznych.
- W ciekawy sposób opisz wydarzenia, zadbaj o ich logiczny układ. Wskaż przyczyny i skutki zdarzeń. Pamiętaj, że Twoja historia powinna mieć wyraźny punkt kulminacyjny.
- Zaskocz czytelnika: zastosuj zwrot akcji.
- Wprowadź dialog i monolog.
- Przywołaj wydarzenia poprzedzające akcję – mogą być wspominane przez bohatera (retrospekcja).
- Zadbaj o obrazowy język: stosuj epitety, porównania, pytania, zdania wykrzyknikowe.

retrospekcja – przywoływanie przez bohatera lub narratora wydarzeń z przeszłości, wcześniejszych w stosunku do akcji utworu

ZAKOŃCZENIE

- Rozwiąż akcję, np. opisz skutki przedstawionych zdarzeń dla bohaterów.
- Opowiadanie możesz zakończyć puentą.

puenta (czytaj: płęta) – zaskakująca myśl kończąca utwór; podsumowanie wypowiedzi, często dowcipne

Bank słówek

- określanie czasu:

  nigdy nie zapomnę dnia, w którym... • pewnego popołudnia • tej zimy • minęło pół roku

- podkreślanie następstwa zdarzeń:

  na początku • najpierw • po chwili • z czasem • odtąd • następnie • w końcu

- zapewnianie spójności tekstu:

  więc • toteż • gdyż • ponieważ • natomiast • mimo że • oprócz tego • w ten sposób • w rzeczywistości • jednakże • przede wszystkim • poza tym

- czasowniki wprowadzające wypowiedzi bohaterów:

  powiedzieć • mówić • zaproponować • spytać • zastanowić się • odpowiedzieć • zaripostować • odezwać się • wyszeptać • wymamrotać

- zwiększanie dynamiczności tekstu:

  aż tu nagle • nieoczekiwanie • raptem • znienacka • naraz • jak grom z jasnego nieba • niespodziewanie

1. Przekształć tekst, zmieniając czasowniki w czasie przeszłym na formy czasu teraźniejszego. Jaki efekt daje zastosowanie w opowiadaniu każdego z tych czasów?

Mieli już siadać na wielbłądy, gdy jeden z Beduinów zauważył dziwne zachowanie zwierząt. Wdrapał się szybko na skałę, spojrzał i natychmiast się zsunął. „Chyba lew do nas biegnie!" – zawołał przerażony. Zza skał rozległo się basowe szczekanie. „Saba!" – krzyknęła Nel.

2. Jakie mogą być przyczyny i skutki przedstawionych zdarzeń? Podczas pracy w grupach rozważcie różne możliwości.





3. W tematach wypracowań szkolnych często pojawia się motyw spotkania z bohaterem wybranej lektury. W jaki sposób mogłoby dojść do takiego spotkania? Gdzie? W jakich okolicznościach? Podczas pracy w grupach zróbcie burzę mózgów i zbierzcie jak najwięcej pomysłów. Skorzystajcie z wyobraźni.

Bądźcie kreatywni! Pamiętajcie, że każdy pomysł może być dobry.

4. Wskaż w poniższym opowiadaniu:

- informacje o czasie i miejscu akcji,
- elementy opisu,
- retrospekcję,
- dialog,
- zwrot akcji,
- puentę.

a) Wyszukaj w tekście nawiązania do lektur obowiązkowych. Podaj autora i tytuł każdej z nich.

b) Jaki mógłby być przebieg wydarzeń w miejscach, w których znajdują się znaki zapytania? Przedstaw swoje propozycje.

c) Rozbuduj tekst o monolog wybranej postaci. Możesz także wprowadzić nowego bohatera. Zapisz ten fragment w zeszycie.

Był chłodny wrześniowy ranek. Słońce powoli wschodziło nad zielono-żółtymi lesistymi wzgórzami. Malownicza kraina przypominała Śródziemie – w jednym z takich pagórków mógłby mieć swój dom Bilbo Baggins. W głębokim borze, pod wielkim dębem, na którym orzeł zbudował sobie gniazdo, stało kilku chłopców i z zaskoczeniem rozglądało się wokół siebie.

– Jak my się tu znaleźliśmy? – zapytał Staś Tarkowski. Był z nich wszystkich najodważniejszy i zawsze umiał znaleźć wyjście z trudnej sytuacji, ale i on czuł się niepewnie.

?

Wszyscy byli zgodni, że muszą jak najszybciej wrócić do domu. Pomysły były różne: poprosić złotą rybkę, przejść przez starą szafę, polecieć na miotle… Na razie jednak musieli wyjść z lasu. Ruszyli szybko przed siebie. Po drodze Nemeczek opowiadał o walkach swoich przyjaciół z bandą z Ogrodu Botanicznego, a Adaś Niezgódka wspominał zajęcia kleksografii i potrawy z kolorowych szkiełek.

– Mógłbym chodzić do takiej szkoły – powiedział Alcest i ugryzł kolejny kęs kanapki. – Zwłaszcza że przyjęliby do niej tylko mnie i Ananiasza.

?

Było już popołudnie, gdy zmęczeni i podrapani stanęli na skraju lasu.

– Widzicie tę wioskę i zamek w oddali? Chodźmy tam, może ktoś nam pomoże – zaproponował Gotfryd.

Nagle coś za nimi zaszeleściło i zza drzew wyłoniła się młoda dziewczyna o jasnych włosach i pięknych niebieskich oczach. Z jej urodą kontrastowały łachmany zabrudzone sadzą i drewniaki na bosych stopach.

– To na grób mamy – rzekła i wskazała na bukiet kwiatów w dłoniach. – A wy, chłopcy, chyba się zgubiliście?

– Tak. I potrzebujemy kogoś, kto nam pomoże.

Opowiedzieli jej swoją dziwną historię. Dziewczyna popatrzyła na nich uważnie.

– Znam kogoś, kto ma wielką moc – stwierdziła. – Chyba będzie w stanie wam pomóc.

?

Udało się! Wszyscy wrócili na swoje miejsca i cieszyli się jak nigdy wcześniej widokiem domu i spotkaniem z bliskimi. Przed rozstaniem chłopcy postanowili jednak, że będą się raz do roku spotykali pod wielkim dębem z orlim gniazdem na szczycie. A także obiecali sobie, że każdy z nich przeczyta wszystkie lektury obowiązkowe.

5. Sformułuj swoimi słowami rady, jakich Wisława Szymborska udziela komuś, kto chciałby pisać.

> Nawet o nudzie trzeba pisać pasjonująco. To jest żelazne prawo literatury, którego żaden -izm nie potrafi obalić. Powinien Pan zacząć prowadzić dziennik – co przy okazji zalecamy wszystkim kandydatom na pisarzy. Przekona się Pan wówczas, ile rzeczy dzieje się w dniu, w którym pozornie nic się nie dzieje. Jeśli zaś okaże się, że nie dostrzega Pan nic godnego zanotowania, żadnych obserwacji, refleksji i wrażeń – wniosek będzie tylko jeden: nie ma Pan kwalifikacji na pisarza.
>
> Wisława Szymborska, *Poczta literacka* (fragment)
> Twórczość Wisławy Szymborskiej © Fundacja Wisławy Szymborskiej, www.szymborska.org.pl

a) Co to znaczy *pisać pasjonująco*? Wskaż cechy takiej wypowiedzi.

b) Podaj przykłady zwykłych rzeczy, które wydają się nudne, a następnie wymyśl opowiadanie o jednej z nich.

6. Obejrzyj dokładnie zdjęcia i zastanów się, jaką historię przedstawiają. Wyobraź sobie, że jesteś świadkiem tych zdarzeń, i napisz o nich opowiadanie. Wykorzystaj wskazówki zawarte w części *Mam lekkie pióro*.






Sprawdź, co już umiesz

Nazwij sposoby urozmaicania fabuły zastosowane w podanych fragmentach.

- Adam musiał przyznać, że miał szczęśliwe dzieciństwo. Przypomniał sobie, jak latem siedzieli całą rodziną przy stole w ogrodzie, jedli czereśnie i grali w planszówki. On prawie zawsze wygrywał.
- Puszek należał do tych kotów, które od razu chce się pogłaskać. Był nieduży, miał białe puszyste futerko i dziwnie niebieskie oczy. W tamten wtorkowy ranek, o którym chcę opowiedzieć, jak zwykle siedział na parapecie i obserwował nas przy śniadaniu.
- Od tej pory nigdy już nie zostawiała niczego na ostatnią chwilę. Jak mówią: nie ma tego złego, co by na dobre nie wyszło.

Co się wydarzyło w balladzie Adama Mickiewicza *Świtezianka*?

Kryteria sukcesu:

- znam cechy gatunkowe ballady i wskazuję je w *Świteziance*;
- charakteryzuję świat przedstawiony w utworze Adama Mickiewicza;
- rozważam w kontekście *Świtezianki* problem winy i kary.

Na początek

- Jaka jest natura ukazana przez niemieckiego malarza z epoki romantyzmu? Zaproponuj kilka określeń.



Caspar David Friedrich (czytaj: kaspar dawid fridriś), *Mężczyzna i kobieta kontemplujący księżyc*, 1818–1824, Galeria Nowych Mistrzów, Drezno

Adam Mickiewicz

Świtezianka

Ballada

Jakiż to chłopiec piękny i młody?
Jaka to obok dziewica?
Brzegami sinej Świteziu wody
Idą przy świetle księżyca.

Ona mu z kosza daje maliny,
A on jej kwiatki do wianka;
Pewnie kochankiem jest tej dziewczyny,
Pewnie to jego kochanka.

Każdą noc prawie, o jednej porze,
Pod tym się widzą modrzewiem;
Młody jest strzelcem w tutejszym borze,
Kto jest dziewczyna? – ja nie wiem.

Skąd przyszła? – darmo śledzić kto pragnie;
Gdzie uszła? – nikt jej nie zbada.
Jak mokry jaskier wschodzi na bagnie,
Jak ognik nocny przepada.

„Powiedz mi piękna, luba dziewczyno,
Na co nam te tajemnice.
Jaką przybiegłaś do mnie drożyną?
Gdzie dóm twój, gdzie są rodzice?

Minęło lato, zżółkniały liścia
I dżdżysta nadchodzi pora,
Zawsze mam czekać twojego przyścia
Na dzikich brzegach jeziora?

Zawszeż po kniejach jak sarna płocha,
Jak upiór błądzisz w noc ciemną?
Zostań się lepiej z tym, kto cię kocha,
Zostań się, o luba! ze mną.

Chateczka moja stąd niedaleka
Pośrodku gęstej leszczyny;
Jest tam dostatkiem owoców, mleka,
Jest tam dostatkiem zwierzyny".

„Stój, stój – odpowie – hardy[1] młokosie,
Pomnę, co ojciec rzekł stary:
Słowicze wdzięki w mężczyzny głosie,
A w sercu lisie zamiary.

Więcej się waszej obłudy boję,
Niż w zmienne ufam zapały,
Może bym prośby przyjęła twoje,
Ale czy będziesz mnie stały[2]?"

Chłopiec przyklęknął, chwycił w dłoń piasku,
Piekielne wzywał potęgi,
Klął się przy świętym księżyca blasku,
Lecz czy dochowa przysięgi?

„Dochowaj, strzelcze, to moja rada:
Bo kto przysięgę naruszy,
Ach, biada jemu, za życia biada!
I biada jego złej duszy!"

To mówiąc, dziewka więcej nie czeka,
Wieniec włożyła na skronie
I pożegnawszy strzelca z daleka,
Na zwykłe uchodzi błonie.

Próżno się za nią strzelec pomyka,
Rączym wybiegom nie sprostał,
Znikła jak lekki powiew wietrzyka,
A on sam jeden pozostał.

Sam został, dziką powraca drogą,
Ziemia uchyla się grząska,
Cisza wokoło, tylko pod nogą
Zwiędła szeleszcze gałązka.

Idzie nad wodą, błędny krok niesie,
Błędnymi strzela oczyma.
Wtem wiatr zaszumiał po gęstym lesie,
Woda się burzy i wzdyma.

Burzy się, wzdyma, pękają tonie,
O niesłychane zjawiska!
Ponad srebrzyste Świtezi błonie
Dziewicza piękność wytryska.



Elżbieta Kowalska-Matuszewska, *Świtezianka*, 2010, własność prywatna

▶ W jaki sposób malarka podkreśliła, że świtezianka jest zjawą?

[1] hardy – pewny siebie
[2] stały – wierny

Jej twarz, jak róży bladej zawoje[3],
Skropione jutrzenki łezką;
Jako mgła lekka, tak lekkie stroje
Obwiały postać niebieską.

„Chłopcze mój piękny, chłopcze mój młody,
– Zanuci czule dziewica –
Po co wokoło Świteziu wody
Błądzisz przy świetle księżyca?

Po co żałujesz dzikiej wietrznicy,
Która cię zwabia w te knieje,
Zawraca głowę, rzuca w tęsknicy,
I może jeszcze się śmieje.

Daj się namówić czułym wyrazem,
Porzuć wzdychania i żale,
Do mnie tu, do mnie, tu będziem razem
Po wodnym pląsać kryształe.

Czy zechcesz niby jaskółka chybka[4],
Oblicze tylko wód muskać;
Czy zdrów jak rybka, wesół jak rybka,
Cały dzień ze mną się pluskać.

A na noc w łożu srebrnej topieli
Pod namiotami źwierciadeł,
Na miękkiej wodnych lilijek bieli,
Śród boskich usnąć widziadeł".

Wtem z zasłon błysną piersi łabędzie,
Strzelec w ziemię patrzy skromnie,
Dziewica w lekkim zbliża się pędzie
I „Do mnie – woła – pójdź do mnie".

I na wiatr lotne rzuciwszy stopy,
Jak tęcza śmiga w krąg wielki,
To znowu siekąc wodne zatopy[5],
Srebrnymi pryska kropelki.

Podbiega strzelec i staje w biegu,
I chciałby skoczyć, i nie chce;
Wtem modra fala prysnąwszy z brzegu
Z lekka mu w stopy załechce.

[3] zawoje – płatki
[4] chybka – szybka, zwinna
[5] zatopy – głębiny



Miejsca związane z młodością Adama Mickiewicza

Chcę więcej!

Wyobraźnię Adama Mickiewicza rozbudzały ludowy folklor oraz litewska przyroda. Wspólnie z przyjaciółmi poeta odwiedzał m.in. malownicze jezioro Świteź znajdujące się w jego rodzinnej okolicy. Michał Wereszczaka był tak zafascynowany miejscowymi legendami, że wspólnie z Tomaszem Zanem postanowił w nocy złowić nimfę żyjącą w jeziorze. Właśnie w dworze Wereszczaków Mickiewicz napisał w 1821 r. balladę *Świtezianka*.

- Wyszukaj w internecie informacje na temat jeziora Świteź i odpowiedz na pytania:
  - Na czym polega osobliwość tego miejsca?
  - Jak jest ukształtowany teren wokół Świtezi?
  - Jakie rodzaje roślin i zwierząt można spotkać w jeziorze?
  - Czym jest czerwona księga i jaki ma związek z jeziorem Świteź?
  - Kiedy i dlaczego utworzono na terenach wokół jeziora rezerwat przyrody?

I tak go łechce, i tak go znęca,
Tak się w nim serce rozpływa,
Jak gdy tajemnie rękę młodzieńca
Ściśnie kochanka wstydliwa.

Zapomniał strzelec o swej dziewczynie,
Przysięgą pogardził świętą,
Na zgubę oślep bieży w głębinie,
Nową zwabiony ponętą.

Bieży i patrzy, patrzy i bieży;
Niesie go wodne przestworze,
Już z dala suchych odbiegł wybrzeży,
Na średnim igra jeziorze[6].

I już dłoń śnieżną w swej ciśnie dłoni,
W pięknych licach[7] topi oczy,
Ustami usta różane goni
I skoczne okręgi toczy.

Wtem wietrzyk świsnął, obłoczek pryska,
Co ją w łudzącym krył blasku,
Poznaje strzelec dziewczynę z bliska:
Ach, to dziewczyna spod lasku!

„A gdzie przysięga? gdzie moja rada?
Wszak kto przysięgę naruszy,
Ach, biada jemu, za życia biada!
I biada jego złej duszy!

Nie tobie igrać przez srebrne tonie
Lub nurkiem pluskać w głąb jasną;
Surowa ziemia ciało pochłonie,
Oczy twe żwirem zagasną.

A dusza przy tym świadomym drzewie[8]
Niech lat doczeka tysiąca,
Wiecznie piekielne cierpiąc żarzewie[9]
Nie ma czym zgasić gorąca".

Słyszy to strzelec, błędny krok niesie,
Błędnymi rzuca oczyma.
A wicher szumi po gęstym lesie,
Woda się burzy i wzdyma.

Burzy się, wzdyma i wre aż do dna,
Kręconym nurtem pochwyca,
Roztwiera paszczę otchłań podwodna,
Ginie z młodzieńcem dziewica.

Woda się dotąd burzy i pieni,
Dotąd przy świetle księżyca
Snuje się para znikomych cieni:
Jest to z młodzieńcem dziewica.

Ona po srebrnym pląsa jeziorze,
On pod tym jęczy modrzewiem.
Któż jest młodzieniec? – strzelcem był w borze.
A kto dziewczyna? – ja nie wiem.



Julian Fałat, *Świteź*, 1888, Muzeum Narodowe w Warszawie

[6] na średnim [...] jeziorze – na środku jeziora
[7] lica – twarz
[8] świadome drzewo – drzewo, które było świadkiem
[9] żarzewie – żar

O tekście

1. Omów świat przedstawiony w balladzie *Świtezianka*.

- Kiedy i gdzie toczy się akcja?
- Co wiemy, a czego nie wiemy o bohaterach utworu?
- Jakie wydarzenia zostały w nim opisane?

2. Przedstaw akcję utworu w formie komiksu lub planu. Wskaż wydarzenie, które stanowi punkt kulminacyjny.

Punkt kulminacyjny – moment największego napięcia w rozwoju akcji, po którym zwykle następuje jej rozwiązanie lub zwrot akcji; chwila, w której decyduje się los głównego bohatera.

3. Udowodnij, że *Świtezianka* jest balladą. Odwołaj się do przykładów z tekstu.

Ballada – gatunek literacki łączący elementy różnych rodzajów literackich.

liryka	epika	dramat
▸ forma wierszowana ▸ rytmiczność ▸ emocjonalność	▸ obecność narratora ▸ fabuła	▸ dialog

W balladzie świat rzeczywisty przenika się z elementami fantastycznymi (zwykle zaczerpniętymi z ludowych wierzeń i podań), panuje w niej nastrój tajemniczości i grozy. Fabuła jest szkicowa, pozbawiona szczegółów, zwykle dotyczy jednego ważnego wydarzenia (często związanego z motywem zemsty albo zdrady).



Maria Wiik, *Ballada*, 1898, własność prywatna

Nazwa *ballada* pochodzi z języka włoskiego i wskazuje na związki z muzyką (wł. *ballare* – tańczyć). Gatunek wywodzi się z czasów średniowiecza – pierwsze utwory tego typu powstały w Anglii i Szkocji pomiędzy XII a XIV w. Pod koniec XVIII w. ballada stała się jedną z ulubionych form literackich.

- Jaką cechę ballady podkreśla obraz Marii Wiik?

4. Jaka zasada ludowej moralności została przedstawiona w balladzie Mickiewicza? Zacytuj właściwy fragment tekstu.

5. Czy kara wymierzona strzelcowi była sprawiedliwa? A może udałoby się wskazać jakieś okoliczności łagodzące? Podyskutujcie w klasie na ten temat.

6. Wskaż różnice między treścią *Świtezianki* a opowiadaniem napisanym na podstawie zdjęć (zadanie 6., s. 62). Uwzględnij wskazane kategorie.

- narracja
- czas akcji
- miejsce akcji
- bohaterowie
- kluczowe wydarzenia
- puenta
- nastrój
- źródło pomysłu

7. W których lekturach pojawia się motyw winy i kary? Przy każdym przykładzie wskaż właściwego bohatera. Określ, na czym polegała jego wina i jaką otrzymał karę.

Tworzę

8. Wciel się w rolę strzelca albo tajemniczej dziewczyny i przedstaw historię zawartą w balladzie z punktu widzenia tej postaci. Zwróć uwagę na przeżywane przez nią emocje.

Czy wiesz, że świtezianka to również owad? Ważki z rodziny świteziankowatych występują w całej Europie. Szczególnie lubią tereny podmokłe.



Świtezianka błyszcząca, gatunek ważki

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	W balladzie *Świtezianka* natura ratuje strzelca przed niesprawiedliwą karą.	**P**	**F**
2.	Tytułowa świtezianka to nimfa żyjąca w jeziorze Świteź.	**P**	**F**
3.	Ballada jako gatunek łączy cechy różnych rodzajów literackich.	**P**	**F**

Czy to sprawiedliwe, że miłość nie jest dla każdego?

Kryteria sukcesu:

- charakteryzuję podmiot liryczny w wierszu Wisławy Szymborskiej;
- wskazuję w tekście ironię i określam jej funkcję;
- zabieram głos w dyskusji na temat miłości i sprawiedliwości.

Na początek

Demotywator to gatunek popularny zwłaszcza w internecie; składa się z umieszczonego w czarnej ramce zdjęcia oraz komentującego je podpisu, zwykle o charakterze satyrycznym albo refleksyjnym.

- Stwórz własny demotywator, formułując komentarz do przywołanej obok ilustracji.



1923 •
1939–1945 • II wojna światowa
1972 • opublikowanie wiersza *Miłość szczęśliwa* (tom *Wszelki wypadek*)
1989 • koniec komunizmu w Polsce
1996 • otrzymanie Literackiej Nagrody Nobla
2012 •

Wisława Szymborska (1923–2012)

Wybitna polska poetka, laureatka Nagrody Nobla w dziedzinie literatury (1996). Przez niemal całe życie była związana z Krakowem. Swoje pierwsze tomiki wspominała niechętnie (popierała w tym czasie władze komunistyczne). Kolejne zbiory (m.in. *Wołanie do Yeti*, *Sól*, *Sto pociech*, *Chwila*, *Dwukropek*) wzbudzały powszechne uznanie. Przetłumaczono je na ponad czterdzieści języków. W swoich pozornie prostych wierszach poetka rozważa zagadki ludzkiego istnienia. Szymborska była osobą niezwykle skromną – za najważniejszy przedmiot w mieszkaniu twórcy uważała kosz na śmieci, a otrzymanie Nagrody Nobla nazywała „tragedią sztokholmską". Cechowało ją duże poczucie humoru – przyjaciół obdarowywała kiczowatymi pamiątkami i własnoręcznie wykonanymi dowcipnymi wyklejankami.



Poznaj autora

Wisława Szymborska

Miłość szczęśliwa

Miłość szczęśliwa. Czy to jest normalne,
czy to poważne, czy to pożyteczne –
co świat ma z dwojga ludzi,
którzy nie widzą świata?

Wywyższeni ku sobie bez żadnej zasługi,
pierwsi lepsi z miliona, ale przekonani,
że tak stać się musiało – w nagrodę za co? za nic;
światło pada znikąd –
dlaczego właśnie na tych, a nie na innych?
Czy to obraża sprawiedliwość? Tak.
Czy to narusza troskliwie piętrzone zasady,
strąca ze szczytu morał? Narusza i strąca.

Spójrzcie na tych szczęśliwych:
gdyby się chociaż maskowali trochę,
udawali zgnębienie krzepiąc tym przyjaciół!
Słuchajcie, jak się śmieją – obraźliwie.
Jakim językiem mówią – zrozumiałym na pozór.
A te ich ceremonie, ceregiele,
wymyślne obowiązki względem siebie –
wygląda to na zmowę za plecami ludzkości!

Trudno nawet przewidzieć, do czego by doszło,
gdyby ich przykład dał się naśladować.
Na co liczyć by mogły religie, poezje,
o czym by pamiętano, czego zaniechano,
kto by chciał zostać w kręgu.

Miłość szczęśliwa. Czy to jest konieczne?
Takt i rozsądek każą milczeć o niej
jako skandalu z wysokich sfer Życia.
Wspaniałe dziatki rodzą się bez jej pomocy.
Przenigdy nie zdołałaby zaludnić ziemi,
zdarza się przecież rzadko.

Niech ludzie nieznający miłości szczęśliwej
twierdzą, że nigdzie nie ma miłości szczęśliwej.

Z tą wiarą lżej im będzie i żyć, i umierać.

Twórczość Wisławy Szymborskiej
© Fundacja Wisławy Szymborskiej, www.szymborska.org.pl



Katarzyna Karpowicz, *Miłość*, 60 × 50 cm, olej na płótnie, 2019, własność prywatna

▶ Czy obraz współczesnej malarki jest odpowiednią ilustracją wiersza Wisławy Szymborskiej? Uzasadnij swoją opinię, odwołując się do obu dzieł.

O tekście

1. Narysuj serce, symbol miłości, i wpisz w nie określenia tego uczucia pojawiające się w wierszu Wisławy Szymborskiej. Jaką ocenę miłości zawierają?

2. Opisz na podstawie wiersza, jak się zachowują ludzie zakochani, a jak – zdaniem podmiotu lirycznego – powinni się zachowywać.

3. Wyszukaj w utworze pytania i udzielone na nie odpowiedzi. Czy odpowiedziałabyś / odpowiedziałbyś na te pytania tak samo?

4. Scharakteryzuj osobę mówiącą w wierszu. Które z podanych emocji można dostrzec w jej wypowiedzi?

współczucie • zazdrość • opiekuńczość • wdzięczność • zawiść • niechęć • litość • złość

5. Wskaż w tekście Wisławy Szymborskiej ironię. W jakim celu poetka posłużyła się tym zabiegiem?

Ironia – zaplanowana przez nadawcę sprzeczność między dosłownym znaczeniem wypowiedzi a jej właściwym (ukrytym) sensem. Zastosowanie tego zabiegu stylistycznego ma najczęściej na celu:

- podkreślenie dystansu wobec jakichś osób, zjawisk, opinii;
- wyrażenie negatywnych emocji (szyderstwa, drwiny);
- wprowadzenie humoru, nadanie wypowiedzi żartobliwego charakteru.

Skuteczność ironii zależy od tego, czy odbiorca ją zauważy i właściwie odczyta. Na obecność tego zabiegu może wskazywać m.in. przesada w opisywaniu czegoś lub sposób zapisu (np. wzięcie określenia nacechowanego ironicznie w cudzysłów).

6. Dlaczego miłość szczęśliwa miałaby obrażać sprawiedliwość? A może w odniesieniu do miłości nie należy posługiwać się kryterium sprawiedliwości? Porozmawiajcie w klasie na ten temat.

Tworzę

7. Jak sądzisz, co mogło spowodować, że podmiot mówiący w wierszu Wisławy Szymborskiej tak właśnie myśli o miłości? Dzięki czemu mógłby zmienić zdanie? Zapisz swoje przemyślenia na ten temat.

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	W wierszu *Miłość szczęśliwa* podmiot liryczny wyraża swoją niechęć do ludzi zakochanych, *którzy nie widzą świata*.	P	F
2.	Dzięki zastosowaniu ironii poetka zaznacza, że nie zgadza się z poglądami prezentowanymi przez podmiot liryczny.	P	F
3.	Puenta wiersza wyraża przekonanie, że miłość szczęśliwa nie istnieje i trzeba się z tym pogodzić.	P	F

Widzimy, słyszymy – o głoskach i literach

Kryteria sukcesu:

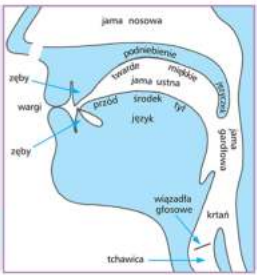
- dzielę wyrazy na sylaby przy przenoszeniu;
- wymieniam różne typy głosek;
- wyjaśniam funkcję litery *i* w wyrazach;
- stosuję zasady poprawnej wymowy.

Na początek

Powietrze wydychane z płuc natrafia na organy zwane **narządami mowy**: tchawicę, wiązadła głosowe, krtań, gardło, jamę ustną, jamę nosową, język, podniebienie miękkie i twarde, wargi i zęby. Te przeszkody sprawiają, że wydawane przez człowieka dźwięki są słyszalne i zróżnicowane.

- Wyjaśnij różnicę między głoską a literą.
- Podziel wyrazy na głoski, litery i sylaby. Wskaż w nich samogłoski.

marzenie • codzienny • wietrznica • zaszumiał



Narządy mowy

Fonetyka – dział nauki o języku zajmujący się dźwiękami mowy. Bada m.in. sposób powstawania głosek, zagadnienia intonacji i akcentu. Znajomość zagadnień fonetycznych ułatwia poprawną wymowę i pisownię wyrazów.

Piszę i mówię poprawnie

Gdy przenosimy część wyrazu do następnego wiersza, dokonujemy podziału zgodnie z podziałem na sylaby, np. *świ-te-zian-ka*. Można to niekiedy robić na kilka sposobów, np. *dziew-czy-na* lub *dzie-wczy-na*. Zawsze rozdzielamy sąsiadujące ze sobą takie same litery, np. *pan-na*. Wyrazy jednosylabowe przenosimy w całości.

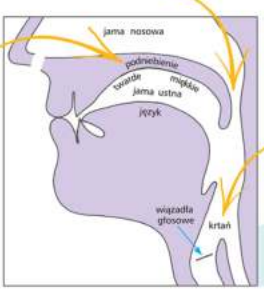
Podczas przenoszenia wyrazów uwzględniamy także ich budowę słowotwórczą, np. *współ-czes-ny*, *wy-brać*.

1. Wskaż, w których miejscach można podzielić podane wyrazy przy przenoszeniu.

codzienny • oderwać • wszechwiedzący • przedpłata • risotto • rozmówca

Jeśli wydychane powietrze przepływa zarówno przez jamę ustną, jak i przez jamę nosową, powstają **głoski nosowe**: *m, m', n, n', ą, ę*. Gdy podniebienie miękkie zamyka dostęp do jamy nosowej i powietrze przechodzi tylko przez jamę ustną, wymawiamy **głoski ustne** (wszystkie pozostałe).

Gdy środek języka pozostaje na dnie jamy ustnej, wymawiamy **głoski twarde**. Kiedy unosi się ku podniebieniu, powstają **głoski miękkie**. Miękkość głoski zaznacza się kreseczką nad literą (*dłoń*) lub literą *i* (*dłonie*).



Narządy mowy ważne w wymawianiu różnych rodzajów głosek

Znajdujące się w krtani wiązadła głosowe (zwane inaczej strunami głosowymi) mogą być napięte – wymawiamy wtedy **głoski dźwięczne** – lub rozsunięte i luźne – powstają wówczas **głoski bezdźwięczne**.

Spółgłoski	
dźwięczne	**bezdźwięczne**
b, b'	*p, p'*
d, d'	*t, t'*
dz, dz'	*c, c'*
dź	*cz*
g, g'	*k, k'*
h[1]	*ch, h, ch', h'*
w, w'	*f, f'*
z, z'	*s, s'*
ż (rz)	*sz*
j, l, ł, m, n, r	–

[1] lokalnie wymawiane dźwięcznie

Zapamiętaj:
wszystkie samogłoski są dźwięczne!

2. Przeczytaj wiersz, poprawnie wymawiając wszystkie głoski.

Marian Piechal

Trudne słowa

Niełatwa słów wymowa.
Ha, trudna na to rada.
Jeszcze trudniejsze słowa,
gdy się je w całość składa.

Spójrz w przestrzeń
w brzasku zorzy:
wrze życiem,
skrzy srebrzyście,
zaś w drzewach wietrzyk hoży
splątane czesze liście.

Z otchłani tchła mgła obła,
czchnął trznadel,
pstrąg głąb pruje,
wybrnęła wydra z brodła,
dżdżownica źdźbło dżdżu żuje.

Chrząszcz pszczołę
wstrząsnął w szczelinie,
mdła pchła pchłę
pchnęła w popiół,
trwożliwie brzmiał
trzmiel w trzcinie,
póki swego nie dopiął.

I Ty też dopnij.
Chociaż
słów kształty
krtuszą w krtani,
co jednak umiesz,
pokaż:
UŁÓŻ JE W PŁYNNE ZDANIE.

3. Przeczytaj na głos podane wyrazy. Jak należy poprawnie wymawiać samogłoski nosowe?

węch • wąski • tęsknić • moją • idę • tędy • kącik • piętnasty • wziął • zaczęli

4. Podaj nazwy ukazanych obiektów, a następnie zamieniając jedną lub dwie głoski na ich odpowiedniki dźwięczne lub bezdźwięczne, utwórz nowe wyrazy. Zapisz pary wyrazowe i zaznacz w nich głoski, które mają wpływ na zmianę znaczenia.



Litera *i* może pełnić różne funkcje:

- oznacza samogłoskę *i*, kiedy znajduje się na końcu wyrazu lub gdy po niej występuje spółgłoska, np. *loki* [*l-o-k'-i*], *Litwa* [*L'-i-t-w-a*], *igła* [*i-g-l-a*];
- oznacza miękkość poprzedzającej ją spółgłoski, jeśli po *i* występuje w zapisie inna samogłoska, np. *wieniec* [*w'-e-n'e'c*], *przysięga* [*p-rz-y-s'-ę-g-a*].

5. Wskaż w podanych przysłowiach wyrazy, w których litera *i* oznacza samogłoskę, oraz te, w których wskazuje jedynie na miękkość spółgłoski.

- Bezpieczniej jest milczeć niż mówić.
- Nie mów o nikim, nie będą o tobie.
- Koniec języka za przewodnika.
- Mądrej głowie dość dwie słowie.

Sprawdź, co już umiesz

Policz sylaby w kolejnych wersach, a także głoski i litery w zaznaczonych wyrazach. Wskaż przykłady różnych typów głosek: dźwięczną, bezdźwięczną, ustną, nosową, twardą, miękką.

Ktokolwiek będziesz w nowogródzkiej stronie,
Do Płużyn ciemnego boru
Wjechawszy, pomnij zatrzymać twe konie,
By się przypatrzyć jezioru.

Adam Mickiewicz, *Świteź* (fragment)

Inaczej mówimy, inaczej piszemy

Kryteria sukcesu:

- wskazuję różnice między zapisem a wymową niektórych wyrazów;
- wyjaśniam, czym jest udźwięcznienie i ubezdźwięcznienie;
- określam kierunek i miejsce zachodzenia upodobnień fonetycznych.

Na początek

- Który narząd mowy odpowiada za nadawanie głoskom dźwięczności?
- Większość wyrazów w języku polskim zapisujemy dokładnie tak samo, jak je wymawiamy, np. *hulajnoga*, *ładowarka*, *gra*, *łapać*. Czasami jest jednak inaczej. Przeczytaj na głos podane słowa. Jakie różnice między pisownią a wymową zauważasz?

łóżko • przyjaciel • liczba • kwiat • kod • rozpacz • choćby • wprost

Różnice między zapisem a wymową występują ze względu na **upodobnienia fonetyczne**, które zmieniają sposób wymowy niektórych głosek.

Ubezdźwięcznienie – utrata dźwięczności przez spółgłoskę dźwięczną pod wpływem występującej obok spółgłoski bezdźwięcznej, np. *poprzedni* [*popszedni*], *ławka* [*ławka*].

Udźwięcznienie – zjawisko zyskania dźwięczności przez spółgłoskę bezdźwięczną pod wpływem występującej obok spółgłoski dźwięcznej, np. *prośba* [*prożba*], *jakby* [*jagby*].

W zależności od kierunku, w jakim zachodzi proces, wyróżnia się:

upodobnienie **postępowe**, gdy zachodzi pod wpływem poprzedzającej głoski, np.

krzak [*kszak*]
→

upodobnienie **wsteczne**, gdy zachodzi pod wpływem następnej głoski, np.

babka [*bapka*]
←

Upodobnienia fonetyczne mogą zachodzić wewnątrz jednego wyrazu (**wewnątrzwyrazowe**) lub między wyrazami (**międzywyrazowe**), np. *lot balonu* [*lod balonu*], *bez talentu* [*bes talentu*]).

Należy pamiętać także o specyficznym w języku polskim zjawisku **utraty dźwięczności na końcu wyrazu (w wygłosie)**, np. *brud* [*brut*], *wyraz* [*wyras*].

1. Przepisz podane wyrazy do zeszytu, dzieląc je na głoski. Następnie przeczytaj głośno każdy przykład i zwróć uwagę na miejsca, w których wymowa jest niezgodna z pisownią. Nazwij rodzaj i kierunek upodobnienia.

żabka • liczbowy • wschód • Szwed • pod kloszem • jakże

2. Wśród podanych słów wskaż te, w których nastąpiła utrata dźwięczności na końcu wyrazu.

bandaż • kubek • grzyb • gwizd • mosiądz • przykład • staw • pociąg • lep • nóż • pilot • bidon

3. Odszukaj wyrazy, w których nastąpiło ubezdźwięcznienie bądź utrata dźwięczności na końcu wyrazu. Pierwsze litery tych słów utworzą hasło – imię i nazwisko głównego bohatera utworu Adama Mickiewicza.

komputer • jeż • telefon • ugryźć • mysz • leż • kuchnia • intruz • lampa • anyż • płot • nietoperz • talon • obchód • mak • rozkaz • namiot • dawca • wybuch • obraz • miska • napad

4. Uzasadnij pisownię wyrazów wybranych w poprzednim zadaniu, podając inną formę słowa lub wyraz pokrewny, w którym można zauważyć dźwięczność głoski.

Wzór: *bieg* [*biek*] – *biegać*, *kawka* [*kafka*] – *kawek*.

5. Wskaż i nazwij upodobnienia występujące we fragmentach piosenki z płyty Renaty Przemyk *Balladyna*.

Łatwo uwierzyć,
Że jeśli masz mocy czar,
Potrafisz zakląć
Mężczyznę w drzewo, lecz co to da,
Zaszumi i tak.

Łatwo uwierzyć,
Że miłość przepaskę ma
Na ślepych oczach,
Rozgrzesza krzywdy, bo jedno wiem,
Nie kocha się za… [...]

Łatwo uwierzyć,
Że każdy najgorszy cel
Uświęca środki,
Lecz kara prędzej dosięgnie cię,
Nim czerń zmąci biel.

Łatwo uwierzyć, sł. Anna Saraniecka, muz. Renata Przemyk (fragmenty)

a) Tam, gdzie to możliwe, uzasadnij pisownię wyrazów, w których zachodzą upodobnienia.
b) Wskaż występujące w utworze nawiązania do *Balladyny* Juliusza Słowackiego.

6. Wskaż w tekście przykłady upodobnień międzywyrazowych.

Brat Zosi od południa przygotowywał stos książek do wysyłki. Jego kot bengalski rozrzucił jednak dokumenty, wśród których była mała karteczka. Na niej znajdował się kod pocztowy adresata. Brak danych zmusił chłopca do zrobienia porządków w pokoju. Adam sprzątnął rzeczy w szafie i zabrał się do zamiatania pod stołem, gdy nagle ujrzał wystającą spod dywanu zaginioną notatkę. Co się źle zaczęło, dobrze się skończyło. Głos Zosi zamarł z zachwytu, gdy wróciła z pracy – tak było czysto w domu!

7. Przeczytaj raz szybko, raz wolno podane wyrazy: *wyszedłszy, poszedł, znawstwo, sześćset*. Co zmienia się w sposobie ich wymawiania?

Uproszczenie grupy spółgłoskowej polega na opuszczeniu głoski w trudnej do wymówienia grupie spółgłosek występującej w wyrazie, np. *krakowski* [*krakoski*], *jabłko* [*japko*].

Uwaga! Błędem językowym jest upraszczanie grupy spółgłoskowej w wyrazach, w których:

- po cząstce *drz-* i *trz-* występuje samogłoska, np. *drzewo, strzała*;
- występuje podwójna spółgłoska, np. *cenny, Jagiełło*.

8. Wskaż słowa, w których nie należy upraszczać grupy spółgłoskowej.

warszawski • potrzask • krajoznawstwo • pięćdziesiąt • drzazga • trzmiel • drzemka • potrzymać

9. Ułóżcie czterowersowy rymowany wierszyk na wybrany temat. Wykorzystajcie w nim słowa, które ilustrują różne typy upodobnień fonetycznych.

Piszę i mówię poprawnie

Bez względu na wymowę w podanych przedrostkach zachowujemy spółgłoskę dźwięczną na końcu: *bez-, roz-, w-, pod-, przed-, ob-, nad-* (np. *bezpieczny, rozsunąć, wpisać, podskoczyć, przedpłata, obsunąć, nadpruć*).

Przedrostki *z-, wz-, wez-* występują przed głoskami dźwięcznymi (np. *zebrać, wzmóc, wezbrać*) oraz – bez względu na wymowę – przed *s, sz, h* (np. *zsunąć, zszyć, zharmonizować*).
Przed spółgłoskami bezdźwięcznymi zapisujemy te przedrostki jako *s-, ws-, wes-* (np. *schodzić, wschodzić, westchnąć*).

Sprawdź, co już umiesz

Uzupełnij zdanie. Wybierz odpowiedzi **A** albo **B** oraz **C** albo **D**.

W przywołanym memie występuje **A** / **B**, które należy uznać za **C** / **D**.

A. uproszczenie grupy spółgłoskowej
B. upodobnienie wsteczne

C. błąd językowy
D. naturalne zjawisko językowe



Co zrobić, aby ludziom było ze sobą dobrze?

Kryteria sukcesu:

- charakteryzuję Avę i analizuję jej potrzeby;
- nazywam uczucia bohaterów;
- podaję sposoby na to, aby ludzie dobrze się czuli w swoim towarzystwie.

Na początek

- Czy zdarzyło Ci się kiedyś poczuć, że życie jest niesprawiedliwe? Co było tego przyczyną? Opowiedz o swoich doświadczeniach.
- Zbierz skojarzenia wiążące się ze słowami *blizny* i *skrzydła*. Zapisz je w postaci mapy myśli.

Erin Stewart[1]

Amerykańska pisarka i dziennikarka. Uważa, że wszystko, co się nam przytrafia, ma głębszy sens. Bohaterką jej debiutanckiej powieści *Blizny jak skrzydła* (2019) jest szesnastoletnia Ava, która w pożarze domu straciła rodziców i kuzynkę, a sama została ciężko poparzona.

[1] czytaj: stjuart

Poznaj autora

Erin Stewart

Blizny jak skrzydła

fragmenty

Czułam na sobie spojrzenia. Wydawałoby się, że powinnam już do tego przywyknąć. Ochy i szepty za plecami były naturalnym tłem dźwiękowym mojego nowego życia. Ale w tym ciasnym korytarzu, otoczona przez ludzi w moim wieku, czułam, jak spojrzenia palą mnie w kark. Ręce i ramiona zaczynały znajomo swędzieć. Z płonącą twarzą wbiłam wzrok w podłogę.

Nie patrz!

Olbrzymim wysiłkiem woli udało mi się nie zareagować, kiedy grupka dziewczyn zaczęła nerwowo chichotać. *Ćśśśś... Zamknijcie się... Idzie tutaj...* Laska stojąca przy swojej szafce udawała, że patrzy gdzieś za mnie, ale jej wzrok nerwowo wracał do miejsca, gdzie powinnam mieć ucho. Poprawiłam bandanę, oszczędzając jej odkrycia, że ucha nie ma. [...]

Idąc korytarzem, próbowałam uspokoić galopujące serce. Tłumaczyłam sobie, że nie potrzebuję tych ludzi. Nie potrzebuję ich tak samo, jak oni nie potrzebują mnie. Zmusiłam się, żeby unieść głowę, ale marzyłam tylko o tym, żeby wczołgać się do którejś z szafek i ukryć przed tymi wszystkimi spojrzeniami. Każda para oczu mówiła mi wyraźnie, że jestem inna, lecz ujawniała jeszcze inną, głębszą prawdę: że nie jestem dla nich człowiekiem.

Byłam czymś, na co można się pogapić. Ale nie kimś, z kim można by pogadać.

Właśnie dlatego lustra były mi zbędne. Widziałam swoje odbicie w oczach bliźnich.

Moja twarz zawsze mnie dopadała.

[...]

Poprzez trzaskanie szafek, hałas kroków i szmer rozmów moje zdrowe ucho łowiło słowa, które nie były skierowane do mnie.

Poparzona.

Pożar.

Nowa.

Ohyda.

Zombi.

Poczułam palący ból w czubkach palców i zdałam sobie sprawę, że przez cały czas kurczowo zaciskam zdrową dłoń na pasku torby. Rozluźniłam zesztywniałe palce.

[...]

Nauczyciel przyrody – mężczyzna o imponującej posturze i jeszcze bardziej imponującej czarnej brodzie – wkroczył do sali i cisnął stertę książek na pierwszą ławkę. Rozejrzał się po klasie, poświęcając mi chwilę o ułamek sekundy dłuższą niż innym. [...] Rozpoczął lekcję, ale mleko już się rozlało. Chwila, którą mi poświęcił, dała pretekst moim kolegom z klasy, żeby się odwrócić i spojrzeć na mnie. Skurczyłam się na krześle.

Kiedy byłam mała, narzucałam na siebie pelerynkę niewidkę, zamykając po prostu oczy. Wołałam: „Nie ma mnie!", a rodzice skwapliwie włączali się do zabawy. Mama mijała mnie o cal, mówiąc: „Gdzie się podziała nasza Ava?", a ojciec wpadał na mnie, szlochając: „O nie, straciliśmy ją na zawsze!".

Przydałyby mi się teraz te dziecięce supermoce.

[...]

Brodaty nauczyciel nabazgrał na tablicy słowo „Życie".

– Dzisiaj zaczynamy nowy dział. – Podkreślił je z werwą. – Razem spróbujemy odkryć niezbadane głębie znaczeń tego, co znaczy żyć. Będziemy badać żywy świat wokół nas i w nas.

Potem oznajmił, że zrobimy sobie mały test diagnostyczny i wręczył chłopakowi w pierwszej ławce plik arkuszy, żeby rozdał klasie. Kiedy chłopak dotarł do mnie, zawahał się, jakby miał podać zdechłego królika wściekłemu psu.

Nie myśląc, co robię, wyciągnęłam przed siebie lewą rękę. Z gardła mojego nowego kolegi wydobył się skrzeczący, zduszony odgłos. Jego wzrok przywarł do spalonych, zrośniętych jak płetwa palców i wydatnego kciuka, który dominował nad resztą, bo powinien być przy stopie, a nie tu, na wierzchu, strasząc palantów.

Przerażona, schowałam frankenłapę pod ławkę. Chłopak prawie rzucił we mnie kartką i pośpiesznie się cofnął. Potem wrócił pędem na swoje miejsce.

Podniosłam arkusz, który sfrunął na podłogę, starając się ignorować jego wybałuszone oczy, które mówiły wyraźnie, że nie uważa mnie za ludzką istotę. Może powinnam była zamieścić ogłoszenie: LUDZISKA, BEZ PANIKI! PASKUDA DZIŚ NIE POLUJE!

[...]

Gdyby moje życie było grecką tragedią, pewnie w życiu przed pożarem byłabym głównym czarnym charakterem. A potem, wskutek klasycznego kosmicznego splotu wydarzeń, odebrałabym poetycką lekcję dobroci.

Ale nie byłam kiedyś czarnym charakterem. Byłam zwykłą dziewczyną, która w weekendy chodziła na mecze i spędzała stanowczo za dużo czasu na próbach do wiosennego musicalu. Byłam córką. Kumpelką. Szatynką. Śpiewałam.

Miałam milion wcieleń. Teraz zostało jedno. Pogorzelisko.

tłum. Maria Grabska-Ryńska

Chcę więcej!

Amerykańska artystka stworzyła wiele podobnych prac, które zachęcają ludzi do robienia sobie zdjęć na ich tle i dzielenia się nimi w mediach społecznościowych. Skłaniają także do refleksji na temat tego, co nas inspiruje do działania.



Kelsey Montague (czytaj: kelsi montagju), mural stanowiący część projektu What Lifts You (czytaj: łot lifts ju; Co Cię unosi), 2018, Annapolis

▶ Zastanów się, co Ciebie podnosi na duchu, i zaprojektuj własną parę skrzydeł.

O tekście

1. Przedstaw główną bohaterkę. Z jakimi problemami się boryka? Co o sobie myśli? Odwołaj się do fragmentów tekstu.

2. Na podstawie tekstu ustal, czego potrzebuje Ava. Narysuj kieszeń, walizkę i kosz. W kieszeni zapisz to, co jest jej niezbędne, w walizce umieść to, czego może potrzebować, a w koszu – to, co będzie jej nieprzydatne.

E **3.** Wybierz właściwe dokończenie zdania.

Fragmenty wyróżnione pochyłą czcionką stanowią zapis

A. wypowiedzi narratora.
B. słów innych uczniów.
C. poleceń nauczyciela.
D. myśli samej Avy.

4. Jak rówieśnicy zachowywali się wobec dziewczyny?

a) Z czego wynikało ich zachowanie?

b) Nazwij uczucia koleżanek i kolegów z klasy w stosunku do Avy i uczucia dziewczyny względem rówieśników.

5. Czy rzeczywiście Ava nie potrzebuje ludzi? Uzasadnij swoje stanowisko.

6. W grupach przygotujcie scenki, w których pokażecie, jak klasa mogłaby powitać nową koleżankę, aby ta poczuła się komfortowo. W jaki sposób Ava mogłaby ułatwić to zadanie?

7. Wyjaśnij, jak rozumiesz tytuł książki Erin Stewart.

8. Odszukaj w tekście rzeczownik z cząstką *super-*. Jakie znaczenie nadaje ten człon wyrazowi?

Piszę i mówię poprawnie

Cząstkę *super-* z nazwami pospolitymi i przymiotnikami zapisujemy łącznie, np.
supermarket, supergigant, supermodny, superważny.

Jeśli *super-* łączy się z nazwami własnymi, w zapisie występuje łącznik, np. *super-Europejczyk.*

Pamiętaj o możliwości użycia innych określeń, np. *najlepszy, nowoczesny, wyjątkowy.*

9. Zapisz dziesięć wyrazów, które zasługują na dodanie cząstki *super-* z uwagi na ważność w Twoim życiu.

Tworzę

10. Co zrobić, aby ludziom było ze sobą dobrze? Podczas pracy w grupach przygotujcie odpowiedź na to pytanie. Prace zaprezentujcie w formie prezentacji multimedialnej.

11. Napisz opowiadanie twórcze, które zakończysz stwierdzeniem: *Okazało się, że blizny mogą być dla człowieka skrzydłami.*

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Ava marzy o jak najszybszym odzyskaniu sprawności i powrocie do normalnego życia.	**P**	**F**
2.	Bohaterka stara się zachować dystans wobec otoczenia, czego dowodzi ironia widoczna w jej komentarzach.	**P**	**F**

Do czego potrzebny nam akcent?

Kryteria sukcesu:

- uzasadniam celowość stosowania akcentu;
- odróżniam akcent wyrazowy od zdaniowego;
- akcentuję wyrazy zgodnie z zasadami obowiązującymi w polszczyźnie.

Na początek

- Z podanych wyrazów, wykorzystanych we właściwej formie gramatycznej, ułóż zdanie i zanotuj je w zeszycie.

zakupy | Kasia | na | sklep | po | iść | do | lekcje

Następnie kilkakrotnie przeczytaj zapisane zdanie, kładąc kolejno nacisk na inny element:

- miejsce,
- czas,
- czynność,
- wykonawcę czynności,
- cel czynności.

Sformułuj wnioski, jakie nasuwają Ci się po wykonaniu zadania.



Podczas wypowiadania tekstu, w zależności od sytuacji, nadajemy mu odpowiednią **intonację**, czyli melodię mowy uzyskiwaną dzięki zmienianiu siły i wysokości głosu. Pozwala ona zrozumieć sens wypowiedzi oraz intencje rozmówcy, a także wyrazić różne emocje. Dzięki intonacji wiemy, czy wypowiedzenie jest oznajmujące, rozkazujące czy pytające.

Rodzaje intonacji:

- wznosząca – charakterystyczna dla zdań pytających;
- opadająca – typowa dla zdań twierdzących.

W podkreśleniu istotnych informacji pomaga stosowanie **akcentu zdaniowego** (zwanego **logicznym**), czyli mocniejsze wymówienie jednego z elementów w zdaniu.

Wyróżnianie sylaby w wypowiadanym słowie to **akcent wyrazowy**.

1. Sformułuj po trzy przykłady zdań z intonacją wznoszącą i opadającą. Przeczytaj je głośno.

2. Zastanów się, dlaczego akcent zdaniowy jest potrzebny. Postaw tezę i uzasadnij ją dwoma argumentami. Każdy z argumentów poprzyj odpowiednim przykładem z wybranej przez siebie lektury.

3. Które z podanych wyrazów nie mają samodzielnego akcentu? Do jakich części mowy należą?

kuchnia • nie • książka • biegać • na • torebka • oni • my • ciasteczko • ładny • w • jabłko • roleta • on • przedszkole • więc • liceum • za • przy • rodzina • ten • ja • ale • salon • i

Wyrazy nieposiadające samodzielnego akcentu tworzą całość akcentową ze słowami, obok których się znajdują, np.
- nad morzem,
- do ciebie (ale: do dna),
- nie mogę,
- nie chcę (ale: nie dziś, nie ten)

Akcent wyrazowy w języku polskim pada zazwyczaj na przedostatnią sylabę, np. *przewodniczący, zabrali, wesoły*. Od tej reguły są jednak odstępstwa.

Na trzeciej sylabie od końca akcentujemy:

wyrazy obcego pochodzenia zakończone na *-ika, -yka*, np. *muzyka, gramatyka*

formy 1. i 2. osoby lm czasowników w czasie przeszłym, np. *odczytaliśmy, przeszłyśmy*

formy lp i 3. osoby lm trybu przypuszczającego czasowników (z cząstką *-bym, -byś, -by*), np. *zjadłabym, poszedłbyś, mieliby*

liczebniki od 400 do 900, np. *pięciuset, dziewięćset*

inne wyrazy zapożyczone[1], np. *minimum, prezydent, uniwersytet*

[1] Poprawne bywa także akcentowanie ich zgodnie z regułą, czyli na drugą sylabę od końca.

Na czwartej sylabie od końca akcentujemy:

formy 1. i 2. osoby lm czasowników w trybie przypuszczającym (z cząstką *-byśmy, -byście*), np. *usłyszelibyśmy, śpiewałybyście*

Na ostatniej sylabie akcentujemy:

wyrazy powstałe ze słów jednosylabowych poprzedzonych cząstkami *anty-, arcy-, eks-, ekstra-, kontr-, super-, wice-*, np. *eksmąż, wicemiss*

niektóre zapożyczenia, zwłaszcza z języka francuskiego, np. *menu* [meni], *foyer* [fuaje]

4. Przeczytaj podane wyrazy, akcentując je prawidłowo.

a) W każdym przykładzie wskaż sylabę akcentowaną i podaj zastosowaną zasadę.

b) Z podanych wyrazów ułóż kilkuzdaniową historię i zapisz ją w zeszycie. W każdym wypowiedzeniu podkreśl wyraz, na który pada akcent zdaniowy.

komputer • zawołałyście • Włodzimierz • słyszy • informatyka • wybiegliście • pomidory • podziękowalibyśmy • pisaliśmy • osiemset • słońce • szczygieł • zgodziłabym się • jadłem • płomykówka • muzyka • spytałaby • rysownik • matematyka • podręcznik • poprowadziłby

5. Podaj inne przykłady wyrazów:

- pochodzenia obcego zakończonych na *-ika*, *-yka*;
- w których akcent pada na trzecią sylabę od końca;
- w których akcent pada na czwartą sylabę od końca.

6. Odmień podane czasowniki przez osoby w czasie przeszłym, a następnie w trybie przypuszczającym. Wskaż w każdej formie sylabę akcentowaną. Sformułuj wniosek.

- odczytać
- zjeść

Chcę więcej!

Poznaj języki naszych sąsiadów:

- w językach:  rosyjskim,  litewskim,  białoruskim i  ukraińskim akcent jest swobodny, co oznacza, że może padać na dowolną część wyrazu;
- w językach  słowackim i  czeskim akcent prawie zawsze pada na pierwszą sylabę wyrazu i jest stały;
- w języku  niemieckim akcent pada w zdecydowanej większości wyrazów na pierwszą sylabę w wyrazie.

- Odmienne sposoby akcentowania można zaobserwować także w różnych regionach Polski. Sprawdź, jakim akcentem posługują się np. mieszkańcy Podhala, Kaszub albo Wielkopolski.

Sprawdź, co już umiesz

1. O czym mogłyby rozmawiać dziewczyny ze zdjęcia? Napisz kilkuzdaniowy dialog, w którym wykorzystasz różne wyjątki od reguł akcentowania w języku polskim.

Przeczytaj głośno zapisany tekst, pamiętając o akcencie logicznym i odpowiedniej intonacji.



2. W którym wypowiedzeniu w obydwu wyrazach akcent pada na tę samą sylabę? Wskaż poprawną odpowiedź.

A. Zapłacił czterysta.
B. Zamknięto fabrykę.
C. Kupiłbym superwóz.
D. Oglądałem bijatykę.

SPRAWIEDLIWOŚĆ
Podsumowanie rozdziału II

Sprawdź, co już umiesz

Wiesz już, że twórcy romantyczni często budowali w swoich utworach mroczny nastrój i traktowali elementy przyrody jako równorzędnego bohatera. Przed Tobą zadanie związane z ilustracją nawiązującą do lektury obowiązkowej.

1. Wyobraź sobie, że jesteś częścią świata przedstawionego na zdjęciu. Nie ograniczaj swojej wyobraźni – możesz być osobą, przedmiotem, elementem natury. Zastanów się:

- co widzisz?
- co słyszysz?
- co czujesz?
- o czym myślisz?
- co robisz?
- czego pragniesz?

2. Napisz o tym opowiadanie twórcze. Wykorzystaj *Bank słówek* umieszczony obok ilustracji. Nadaj swojej pracy intrygujący tytuł.

Bank słówek

trzcina • przestroga • księżyc • zjawa • noc • odgłosy • mroczny • ważka • tajemniczy • prośba • obietnica • błądzić • jezioro • głębina • znikać • spotkanie • groźba • zdrada • odpowiedzialność



3. Przeczytaj głośno kilkuzdaniowy fragment opowiadania, zwracając uwagę na odpowiednią intonację i poprawne zastosowanie akcentu zdaniowego i wyrazowego.

4. W słownictwie zawartym w *Banku słówek* wskaż przykłady upodobnień fonetycznych.

To już wiesz

ŚWITEZIANKA

Adam Mickiewicz

- zdrada strzelca ukarana przez naturę
- ostrzeżenie przed łamaniem danego słowa

FORMY WYPOWIEDZI



OPOWIADANIE
relacja o wydarzeniach

NARRACJA

FABUŁA
- czas akcji
- miejsce akcji
- bohaterowie
- wydarzenia

SPOSOBY UROZMAICENIA FABUŁY
- opis
- charakterystyka bohatera
- dialog
- monolog
- retrospekcja
- zwrot akcji
- puenta

POJĘCIA

BALLADA
- wierszowana opowieść
- łączenie cech liryki, epiki i dramatu
- elementy fantastyczne
- nastrój tajemniczości

IRONIA
celowa niezgodność między dosłownym znaczeniem wypowiedzi a jej właściwym (ukrytym) sensem

NAUKA O JĘZYKU

FONETYKA
DZIAŁ NAUKI O JĘZYKU BADAJĄCY DŹWIĘKI MOWY

litera · głoska · sylaba · intonacja · akcent
pojadę, poszliśmy, siedemset, śpiewałby, zrobilibyśmy

UPODOBNIENIA FONETYCZNE

UBEZDŹWIĘCZNIENIE
krzak [kszak]
→ postępowe
łyżka [łyszka]
← wsteczne

UDŹWIĘCZNIENIE
liczba [lidzba]

UTRATA DŹWIĘCZNOŚCI NA KOŃCU WYRAZU
śnieg [śniek]

UPROSZCZENIE GRUPY SPÓŁGŁOSKOWEJ
jabłko [japko]

ROZDZIAŁ III

ODPOWIEDZIALNOŚĆ

Być człowiekiem to właśnie być odpowiedzialnym.
Antoine de Saint-Exupéry



Być odpowiedzialnym

Kryteria sukcesu:

- definiuję, czym jest odpowiedzialność;
- wskazuję miejsce, czas akcji oraz bohaterów utworu Aleksandra Fredry;
- streszczam tekst poetycki;
- określam przesłanie utworu w kontekście problemu odpowiedzialności.

Na początek

- Czym według Ciebie jest odpowiedzialność? Napisz swoją definicję, a następnie porównaj ją ze znaczeniem słownikowym tego wyrazu.
- Zaproponuj różne dokończenia zdania.

Człowiek może być odpowiedzialny za…

1793

1809–1815 służba wojskowa

1811–1812 wyprawa Napoleona na Rosję

1834 premiera *Zemsty*

1876

Aleksander Fredro (1793–1876)

Znakomity komediopisarz (autor m.in. *Zemsty*, *Ślubów panieńskich*, *Pana Jowialskiego*) i autor bajek. Pochodził z bogatej rodziny ziemiańskiej. Jako szesnastolatek uciekł z domu i wstąpił do armii Księstwa Warszawskiego, a później armii Napoleona. Po powrocie zajął się gospodarowaniem w rodzinnym majątku w Beńkowej Wiszni koło Lwowa, a także działalnością polityczną. Zaczął również pisać. Wspomnienia z lat dzieciństwa i służby w wojsku zawarł w pamiętnikach zatytułowanych *Trzy po trzy*.



Poznaj autora

Aleksander Fredro

Trzeba by

Dawnymi czasy, jak pewna wieść niesie,
Czterech podróżnych zabłądziło w lesie,
Mróz był tak mocny, noc była tak ciemna,
Że chęć podróży stała się daremna.
Ogień więc rozłożyli

I dnia czekać uradzili.
– Trzeba by – rzecze jeden i poziewa –
Przynieść więcej drzewa.
– Trzeba by – rzecze drugi,
Legając jak długi –
Rozszerzyć ogniska,
By wszystkich grzało z bliska.
– Trzeba by – zamruczał trzeci –
Czym zasłonić od zamieci.
– Trzeba by nie spać – bąknął czwarty,
Na łokciu oparty.
Tak każdy powiedział,
Co wiedział,
I myśląc jeszcze o lepszym sposobie,
Zasnął sobie.

Cóż z tego: ogień zgasł, a nieostrożni
Pomarli podróżni. –
Gdzie bez czynu sama rada,
Biada radźcom, dziełu biada.



O tekście

1. Podaj jak najwięcej informacji o świecie przedstawionym w utworze. Zastanów się, czy został on ukazany szczegółowo czy fragmentarycznie. Jaki ma to wpływ na odbiór wiersza?

2. Podziel tekst na części według wybranego przez siebie kryterium. Zatytułuj wyznaczone fragmenty.

3. Przerysuj schemat do zeszytu i uzupełnij go na podstawie utworu.

Jak jest?	Jak być powinno?
PROBLEM	
Dlaczego nie jest tak, jak być powinno?	Co należy zrobić?

4. Co na podstawie utworu Fredry można powiedzieć o odpowiedzialności?

a) Sformułuj własnymi słowami przesłanie wynikające z tej opowieści.

b) Czy to przesłanie ma charakter ponadczasowy? Dlaczego tak sądzisz?

5. Uzupełnij zdanie. Wybierz odpowiedzi **A** albo **B** oraz **C** albo **D**.

Utwór Aleksandra Fredry jest przykładem **A** / **B**, na co wskazują **C** / **D**.

A. bajki
B. ballady
C. nastrój tajemniczości oraz łączenie cech liryki i epiki
D. niewielkie rozmiary tekstu i obecność morału

6. Wyjaśnij, jaki jest związek pomiędzy utworem pt. *Trzeba by* a umieszczoną poniżej grafiką. Do czego może doprowadzić taka postawa? Przedstaw kilka propozycji.



Tworzę

7. Napisz możliwie najzwięźlejsze streszczenie utworu Aleksandra Fredry.

8. Czy zgadzasz się z przywołaną opinią austriackiego ekonomisty i filozofa? Napisz rozprawkę, w której przedstawisz swoje stanowisko i uzasadnisz je odpowiednimi argumentami.

> Wolność oznacza nie tylko, że człowiek ma zarówno możliwość wyboru, jak i niesie jego brzemię; oznacza także, że musi on ponosić konsekwencje swoich czynów, otrzymywać za nie pochwały lub spotykać się z potępieniem. Wolność i odpowiedzialność są nierozerwalne.
>
> Friedrich August von Hayek[1]

[1] czytaj: fridriś august fon hajek

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Podróżni opisani przez Aleksandra Fredrę byli ludźmi odpowiedzialnymi, ponieważ wskazywali, co należy zrobić.	**P**	**F**
2.	Puenta utworu jest nauką moralną o ogólnym charakterze.	**P**	**F**
3.	Fragment *Cóż z tego: ogień zgasł, a nieostrożni / Pomarli podróżni* wskazuje konsekwencje postępowania bohaterów.	**P**	**F**

Dlaczego Greta Thunberg się skarży?

Kryteria sukcesu:

- wyjaśniam znaczenie słowa *retoryka*;
- rozpoznaję środki retoryczne;
- wskazuję argumenty w przemówieniu;
- promuję wartości proekologiczne.

Na początek

- Zapoznaj się z cytatami dotyczącymi działań Grety Thunberg. Wybierz **I**, jeśli zdanie jest informacją, albo **O** – jeśli jest opinią.

Greta Thunberg przyznaje, że aktualnie nie mamy technologii, na które moglibyśmy się po prostu przestawić, aby nie zaburzać gospodarki, a jednocześnie drastycznie ograniczyć emisje gazów cieplarnianych. *Radek Kosarzycki*	I	O
Szwedzka aktywistka Greta Thunberg wzięła udział w piątek w manifestacji w Sztokholmie w ramach ogólnoświatowego strajku klimatycznego. *Doniel Zyśk*	I	O
Greta Thunberg należy do symboli walki o ochronę klimatu. *Marek Błoński*	I	O

Greta Thunberg[1] (ur. 2003)



Szwedzka aktywistka społeczna protestująca przeciwko niszczeniu środowiska naturalnego. Inicjatorka Młodzieżowego Strajku Klimatycznego. W 2019 r. amerykański tygodnik „Time"[2] przyznał jej tytuł Człowieka Roku.

Poznaj autora

[1] czytaj: tunberk
[2] czytaj: tajm

Greta Thunberg

Przemówienie podczas szczytu klimatycznego ONZ w Katowicach w 2018 r.

Nazywam się Greta Thunberg. Mam 15 lat. Pochodzę ze Szwecji. Przemawiam w imieniu organizacji Climate Justice Now![3].

Wielu ludzi mówi, że Szwecja to tylko mały kraj i nie ma znaczenia, co robimy. Ale ja nauczyłam się, że nigdy nie jest się za małym, żeby coś zmienić.

[3] czytaj: klajmet dżastis nał; sieć organizacji i ruchów z całego świata zaangażowanych w walkę o sprawiedliwość ekologiczną i społeczną

Jeśli kilkoro dzieci może trafić na pierwsze strony gazet na całym świecie tylko dlatego, że nie chodzą do szkoły, to wyobraźmy sobie, co moglibyśmy zrobić wszyscy razem, gdybyśmy naprawdę chcieli. Ale żeby to zrobić, musimy mówić jasno, bez względu na to, jak bardzo będzie to niewygodne.

Jedynie mówicie o zielonym, zrównoważonym rozwoju, ponieważ boicie się utraty popularności. Mówicie tylko, byśmy szli naprzód, realizując te same złe pomysły, które wpędziły nas w obecny chaos, nawet wtedy, gdy jedyną rozsądną rzeczą, jaką można zrobić, jest zaciągnięcie hamulca bezpieczeństwa.



Nie jesteście wystarczająco dojrzali, by powiedzieć, jak jest. Nawet ten ciężar zostawiacie nam, dzieciom. A mnie nie zależy na byciu popularną. Obchodzi mnie sprawiedliwość klimatyczna i żyjąca planeta.

Nasza cywilizacja jest poświęcana, aby umożliwić garstce ludzi dalsze zarabianie ogromnych pieniędzy.

Nasza biosfera jest poświęcana po to, by bogaci ludzie w krajach takich jak mój mogli żyć w luksusie. To właśnie cierpienia wielu są ceną za luksusy nielicznych.

W roku 2078 będę obchodziła swoje 75. urodziny. Jeśli będę mieć dzieci, może spędzą ten dzień ze mną. Może zapytają mnie o was. Może zapytają, dlaczego nic nie zrobiliście, kiedy był jeszcze czas na działanie.

Mówicie, że kochacie swoje dzieci ponad wszystko, a jednak kradniecie ich przyszłość na ich oczach.

Dopóki nie zaczniecie skupiać się na tym, co trzeba zrobić, a nie na tym, co jest politycznie możliwe, nie ma nadziei. Nie możemy rozwiązać kryzysu, nie traktując go jako kryzysu.

Musimy utrzymać paliwa kopalne w ziemi i musimy skupić się na tym, co słuszne. A jeśli rozwiązania w ramach systemu są tak niemożliwe do znalezienia, to może powinniśmy zmienić sam system.

Nie przyszliśmy tutaj, aby błagać światowych przywódców o troskę. Ignorowaliście nas w przeszłości i będziecie ignorować ponownie.

Skończyły nam się wymówki i kończy nam się czas.

Przybyliśmy tu, aby dać wam znać, że nadchodzi zmiana, czy wam się to podoba, czy nie. Prawdziwa władza należy do ludzi.

Dziękuję.

tłum. Agata Sieńczak

O tekście

1. Przedstaw swoje odczucia po przeczytaniu przemówienia Grety Thunberg. Co Cię zastanowiło? Czego udało Ci się z tego tekstu dowiedzieć?

2. Nadaj tytuł przemówieniu Grety Thunberg. Zastanów się, co jest jego głównym tematem.

3. Jaką tezę w swoim przemówieniu stawia aktywistka? Zacytuj odpowiedni fragment tekstu.

4. Jaki obraz świata kreuje autorka przemówienia? Podaj argumenty, których używa, by udowodnić swoje poglądy.

5. W tekście pojawiają się zaimki *wy* i *my*. Kim według Ciebie są te dwie grupy ludzi? Z którą z nich utożsamia się Greta Thunberg? Uzasadnij swoje zdanie.

6. Czy według Ciebie tematy poruszone przez aktywistkę są ważne także w Polsce, w Twoim środowisku lokalnym? Uzasadnij swoje stanowisko, przytaczając dwa argumenty.

7. W tekście przemówienia Grety Thunberg wyszukaj przykłady różnych środków retorycznych oraz określ funkcję, którą pełnią. Wykonaj notatkę w zeszycie.

Retoryka – nauka o zasadach tworzenia wypowiedzi służących prezentowaniu własnych poglądów i skutecznemu oddziaływaniu na odbiorcę. W celu osiągnięcia swoich zamierzeń mówca wykorzystuje różnorodne **środki retoryczne**.

Przykładowe środki retoryczne:

- bezpośrednie zwroty do odbiorców, np. *Uważacie, że..., waszym zdaniem*;
- utożsamianie się z odbiorcami, podkreślenie wspólnoty, np. *musimy, naszą*;
- powtórzenia słów i konstrukcji składniowych, np. *Zapewniam, że mam dobre intencje; Zapewniam, że zrobię wszystko, żeby pomóc*;
- pytania retoryczne, np. *Kto wreszcie pomyśli o przyrodzie?*;
- wykrzyknienia, np. *Jaka szkoda, że czasu jest tak mało!*;
- epitety wartościujące, np. *złe pomysły*.

Tworzę

8. Przyjrzyj się okolicy, w której mieszkasz. Jakie negatywne wpływy człowieka dostrzegasz? W jaki sposób można byłoby rozwiązać jeden z tych problemów? Przedstaw swoje pomysły w wypowiedzi skierowanej do osób odpowiedzialnych za dokonanie zmian. Zastosuj w tekście wybrane środki retoryczne.

9. Wyszukaj w internecie informacje o polskich organizacjach ekologicznych. Stwórz plakat zawierający informacje o jednej z nich i powieś na gazetce szkolnej.

Sprawdź, co już umiesz

Na które z podanych pytań nie odpowiada przemówienie Grety Thunberg? Wskaż poprawną odpowiedź.

A. Jaką siłę mogą stanowić młodzi ludzie?
B. Co daje człowiekowi bliski kontakt z naturą?
C. Kto czerpie korzyści z obecnej sytuacji świata?
D. Jakie działania mogą pomóc uratować biosferę?

Zabierz głos w sprawie. Jak napisać przemówienie

Kryteria sukcesu:

- wskazuję cechy przemówienia;
- ćwiczę sztukę argumentowania;
- piszę przemówienie.

Na początek

Auschwitz-Birkenau (czytaj: auszfic birkenał) to były niemiecki nazistowski obóz koncentracyjny i zagłady, utworzony przez Niemców w połowie 1940 r. na przedmieściach Oświęcimia. Do wyzwolenia w 1945 r. zginęło w nim ok. 1,3 mln ofiar, w tym 1,1 mln Żydów z całej Europy. Dla świata obóz ten stał się symbolem terroru, ludobójstwa i Holokaustu.

- Obejrzyj stronę Muzeum Auschwitz-Birkenau. Weź udział w wirtualnym zwiedzaniu.



Brama wejściowa na teren obozu z napisem *Arbeit macht frei* (czytaj: arbajt macht fraj) – *Praca czyni wolnym*

Marian Turski (ur. 1926)



Polski historyk i dziennikarz pochodzenia żydowskiego. Urodził się w Druskiennikach jako Mosze Turbowicz. Po wybuchu wojny wraz z rodziną znalazł się w łódzkim getcie, skąd trafił do obozu w Auschwitz. Po zakończeniu wojny zamieszkał w Warszawie. Działa m.in. w Żydowskim Instytucie Historycznym, Stowarzyszeniu Żydów Kombatantów i Poszkodowanych w II Wojnie Światowej oraz Międzynarodowej Radzie Oświęcimskiej.

Poznaj autora

Marian Turski

Auschwitz nie spadło z nieba[1]

fragmenty



Wedle wszelkiego prawdopodobieństwa ja nie doczekam już następnego jubileuszu. Takie są prawa. Dlatego wybaczcie mi, że będzie może trochę wzruszenia w tym, co będę mówił.

A oto, co chciałbym powiedzieć przede wszystkim mojej córce, mojej wnuczce, która jest tutaj na sali i której dziękuję, że jest ze mną, mojemu wnukowi, ale chodzi mi głównie o tych, którzy są rówieśnikami i mojej córki, i moich wnuków, a więc młodemu pokoleniu, zwłaszcza tym najmłodszym […].

Kiedy wybuchła wojna światowa, ja byłem nastolatkiem. […] kiedy dzisiaj spotykam się z młodymi, zdaję sobie sprawę z tego, że po 75–80 latach […] są troszkę znużeni tym tematem: i wojna, i Holokaust, i Shoah[2], i ludobójstwo. I ja ich rozumiem.

Dlatego obiecuję wam, młodzi, że nie będę opowiadał wam o moich cierpieniach, nie będę wam opowiadał o moich przeżyciach, o moich dwóch marszach śmierci, o tym, jak kończyłem wojnę, ważąc 32 kilo, zupełnie już na skraju życia, na skraju wyczerpania. Nie będę opowiadał o czymś, co było najgorsze […], to jest o tragedii pożegnania, o tragedii rozstania z najbliższymi, kiedy widzisz po selekcji, przeczuwasz, co ich czeka. Nie, nie będę o tym mówił. […]

Przenieśmy się na chwilę myślami, wyobraźnią we wczesne lata 30. do Berlina. Jest tam, gdzie dzisiaj jest stacja metra, park Bawarski. I oto jednego dnia, w tych wczesnych latach 30. na ławkach pojawia się napis: „Żydom nie wolno siadać na tych ławkach". Można powiedzieć: nieprzyjemne, to jest nie fair, to nie jest okej, ale w końcu jest tyle ławek dokoła, można usiąść gdzieś indziej. […]

Jednocześnie pojawia się gdzieś indziej napis: „Żydom nie wolno należeć do niemieckich związków śpiewaczych". No to co, […] chcą śpiewać, chcą muzykować, niech się zbiorą oddzielnie, będą śpiewali, okej.

Potem pojawia się napis i rozkaz: „Dzieciom żydowskim, niearyjskim, nie wolno się bawić z dziećmi niemieckimi, z dziećmi aryjskimi". Będą się bawiły same. A potem pojawia się napis: „Żydom sprzedajemy chleb i produkty żywnościowe tylko po godzinie 17.00". No, to już jest utrudnienie, jest mniejszy wybór, ale w końcu po 17.00 też można robić zakupy.

Uwaga, uwaga, zaczynamy się oswajać z myślą, że można kogoś wykluczyć […]. I tak powolutku, powolutku, stopniowo, dzień za dniem ludzie zaczynają się oswajać z tym, i ofiary, i oprawcy, i widzowie, świadkowie […]. Ci, którzy to widzą, wszyscy zaczynają się oswajać, i zaczynają przywykać do myśli i do idei, że ta mniejszość […] jest inna, że ona może być wypchnięta ze społeczeństwa, że to są ludzie inni, że to są ludzie obcy, że to są ludzie, którzy roznoszą zarazki, epidemie. To już jest straszne, to jest niebezpieczne, to jest początek tego, co za chwilę może nastąpić.

[…] ludzi powoli ogarnia znieczulica, obojętność, przestają reagować na zło. I wtedy […] władza może sobie pozwolić na dalsze przyśpieszenie procesu zła. I potem następuje już gwałtownie, a więc zakaz przyjmowania Żydów do pracy, zakaz emigracji,

---

[1] przemówienie wygłoszone podczas obchodów 75. rocznicy wyzwolenia obozu Auschwitz-Birkenau

[2] Shoah (czytaj: szoa) – zagłada Żydów w czasie II wojny światowej, synonim nazwy *Holokaust*



Bronisław Wojciech Linke, *El Male Rachmim* z cyklu *Kamienie krzyczą*, 1946, Muzeum Narodowe w Warszawie

a potem nastąpi szybko wysyłanie do gett: do Rygi, do Kowna, do mojego getta – do getta łódzkiego […], skąd większość potem zostanie wysłana do Kulmhofu – Chełmna nad Nerem, gdzie zostanie zamordowana gazami spalinowymi w ciężarówkach, a reszta trafi do Auschwitzu, gdzie w „sposób nowoczesny" zostanie wymordowana cyklonem B w nowoczesnych komorach gazowych.

[…] Auschwitz nie spadł nagle z nieba, Auschwitz tuptał, dreptał małymi kroczkami, zbliżał się, aż stało się to, co stało się tutaj.

Moja córko, moja wnuczko, rówieśnicy mojej córki, rówieśnicy mojej wnuczki, możecie nie znać nazwiska Primo Levi. […] był jednym z najsłynniejszych więźniów tego obozu. Primo Levi użył kiedyś takiego sformułowania: „To się wydarzyło. To znaczy, że się może wydarzyć, to znaczy, że się może wydarzyć wszędzie, na całej ziemi". […]

My w Europie w większości wywodzimy się z tradycji judeochrześcijańskiej, zarówno ludzie wierzący, ale i niewierzący przyjmują jako swój kanon cywilizacyjny – dziesięcioro przykazań. Mój najbliższy przyjaciel, prezydent Międzynarodowego Komitetu Oświęcimskiego Roman Kent […] wymyślił jedenaste przykazanie, […] które jest doświadczeniem Shoah, doświadczeniem Holokaustu, doświadczeniem tej strasznej epoki pogardy. Brzmi ono: „Nie bądź obojętny".

I to chciałbym powiedzieć mojej córce, to chciałbym powiedzieć moim wnukom, to chciałbym powiedzieć rówieśnikom mojej córki, moich wnuków, gdziekolwiek mieszkają […]. Nie bądźcie obojętni, jeżeli widzicie kłamstwa historyczne. […] Nie bądźcie obojętni, kiedy jakakolwiek mniejszość jest dyskryminowana, ponieważ istotą demokracji jest to, że większość rządzi, ale demokracja na tym polega, że prawa mniejszości muszą być chronione jednocześnie. Nie bądźcie obojętni, kiedy jakakolwiek władza narusza przyjęte umowy społeczne, już istniejące.

Bądźcie wierni przykazaniu. Jedenaste przykazanie: „Nie bądź obojętny". Bo jeżeli nie, to się nawet nie obejrzycie, jak na was, jak na waszych potomków „jakieś Auschwitz" nagle spadnie z nieba.

O tekście

1. Jakie wrażenia budzi w Tobie przemówienie Mariana Turskiego? Odpowiedz, uzupełniając poniższe zdania.

- Po przeczytaniu myślę, że...
- Zastanawiam się nad...

2. Nazwij emocje, których według Ciebie doświadcza osoba wygłaszająca przemówienie. Z czego one wynikają?

3. Pracując z tekstem, zastanów się i odpowiedz na poniższe pytania. Każde kolejne odnieś do odpowiedzi na pytanie wcześniejsze.

- Jaka jest główna myśl przemówienia Mariana Turskiego?
- Czy ta myśl opiera się na faktach, czy raczej na uczuciach?
- Na jakiej podstawie tak sądzisz?
- Czy każdy uważa tak jak Ty? Skonfrontuj swoje zdanie z opinią koleżanki lub kolegi z ławki.

4. Jak sądzisz, dlaczego Marian Turski zwraca się do ludzi młodych? Uzasadnij odpowiedź.

5. Sformułuj trzy argumenty do tezy „Auschwitz nie spadł nagle z nieba". Każdy argument poprzyj przykładem.

Mam lekkie pióro

Jak przygotować dobre przemówienie?

Przemówienie (mowa) – tekst okolicznościowy pisany z przeznaczeniem do publicznego wygłoszenia. Jego forma zależy od różnych czynników: tego, kto jest adresatem wypowiedzi, poruszanego tematu, okoliczności wygłoszenia mowy, a także jej celu. Celem przemówienia jest zazwyczaj zaprezentowanie stanowiska w jakiejś sprawie i nakłonienie odbiorców do określonych reakcji.

DOBIERZ TREŚCI:

- przemyśl dokładnie cel przemówienia i określ swoje stanowisko w sprawie;
- zastanów się, jakie mają być oczekiwane reakcje odbiorców;
- zgromadź potrzebne informacje na poruszany temat.

UŁÓŻ MATERIAŁ:

- stwórz plan przemówienia;
- przygotuj listę argumentów, dowodów, przykładów na poparcie swoich tez i twierdzeń;
- argumenty i dowody ułóż w odpowiedniej kolejności;
- zadbaj o porządek i kompozycję swojej wypowiedzi – kolejne części powinny logicznie z siebie wynikać.

Dłuższe wypowiedzi ustne, takie jak przemówienie, tworzy się z uwzględnieniem podobnych zasad jak w przypadku prac pisemnych: powinny dotyczyć tematu, mieć trójdzielną kompozycję, być spójne.

NAPISZ TEKST:

- wykorzystaj w przemówieniu bezpośrednie zwroty do odbiorcy;
- dostosuj formę do odbiorców (weź pod uwagę ich istotne cechy, takie jak: wiek, płeć, wykształcenie, zawód);
- zadbaj o styl i język (pomoże Ci w tym bank słówek i zwrotów);
- wprowadzaj środki retoryczne.

WYGŁOŚ PRZEMÓWIENIE:

- zapamiętaj kolejność treści (możesz wykorzystać plan wypowiedzi lub przygotować np. notatkę graficzną, która Ci w tym pomoże);
- przygotuj się do wygłoszenia przemówienia: zwróć uwagę na tempo mówienia, akcent i dykcję, zastanów się, w jaki sposób nawiązać kontakt ze słuchaczami;
- zadbaj o wzmocnienie przekazu za pomocą odpowiednich gestów.

Bank słówek

- zwroty do słuchaczy:

  Drodzy słuchacze! • Szanowni zebrani! • Mili państwo! • Koleżanki i koledzy!

- rozpoczęcie wypowiedzi:

  Celem mojego wystąpienia będzie... • Moim zamiarem jest zapoznanie was z... • Pragnę skłonić was do przemyślenia ważnej kwestii... • Zacznę od...

- wprowadzenie argumentów i przykładów:

  O tym, że mam rację, świadczy niewątpliwie fakt... • Nikt chyba nie zaprzeczy, że... • Dlaczego tak sądzę? Otóż... • Zapewne zgodzicie się ze mną, że... • Na potwierdzenie moich słów mogę przywołać przykład / sytuację / zdarzenie... • Inne zagadnienie, któremu warto poświęcić uwagę, to...

- wprowadzenie wniosku:

  Wynika z tego... • Prowadzi to do wniosku... • Po omówieniu tych kwestii można stwierdzić, że... • Wszystkie te argumenty wskazują na to, że...

- sposoby urozmaicenia wypowiedzi:

  Chcę w tym miejscu przywołać słowa / cytat... • Powraca do mnie wspomnienie... • Pamiętam doskonale moment, w którym... • Zechciejcie wysłuchać...

Argumenty przywołane w przemówieniu powinny zostać uporządkowane. Można najpierw podać argumenty najważniejsze, a później te, które uznaje się za mniej istotne. Czasem stosuje się układ odwrotny, czyli zamyka rozwinięcie argumentem o największej wadze. Taki układ jest odpowiedniejszy dla przemówienia, w którym słuchacze zwykle najlepiej zapamiętują pierwszy i ostatni argument.

Chcę więcej!

W czasie wygłaszania mowy duże znaczenie mają nie tylko słowa. Ważną rolę odgrywają również inne elementy:

- mowa ciała – odpowiednie gesty oraz właściwa postawa i mimika pozwalają wzmocnić przekaz;
- sposób operowania głosem – zmiany tonu i tempa wypowiedzi zwiększają jej dynamikę, dzięki czemu odbiorca słucha z zainteresowaniem;
- wygląd (zwłaszcza strój) – powinien być dostosowany do sytuacji.

Trzeba wiedzieć, że zbyt intensywna gestykulacja zaburza odbiór wystąpienia. Słuchacze skupiają wówczas uwagę na zachowaniu mówcy, a nie na treści mowy.

Należy także pamiętać, że mowa ciała nie może być sprzeczna z sensem wypowiedzi.



- Napisz jednozdaniowe wypowiedzi wygłaszane przez przedstawionych mówców i pasujące do ich gestów.

6. Wskaż adresatów przemówień, które zaczynają się od podanych formuł. Określ, czego może dotyczyć każde z wystąpień.

- Drodzy nauczyciele i wychowawcy!
- Panie Marszałku! Wysoka Izbo!
- Umiłowani bracia i siostry!
- Wysoki Sądzie!
- Kochani!
- Szanowni goście!
- Rodacy!
- Magnificencjo! Dostojni profesorowie!

7. Zbierz materiały do przemówienia na temat tego, jak pokonać tremę przed wystąpieniem publicznym.

a) Sformułuj wstęp w taki sposób, aby zainteresować słuchaczy. Wykorzystaj jeden z podanych sposobów.

przywołanie anegdoty / historii z życia • nawiązanie do własnych doświadczeń • wykorzystanie cytatu • zadanie pytania / pytań • podanie interesujących faktów

b) Uporządkuj podane zagadnienia – jako ostatnie umieść to, które Twoim zdaniem jest najważniejsze dla tematu mowy.

- Nawiązanie kontaktu wzrokowego ze słuchaczami.
- Przyjęcie postawy świadczącej o pewności siebie.
- Skupienie uwagi na odbiorcach, a nie na sobie.
- Dobre przygotowanie się do wystąpienia.
- Odnoszenie się do siebie z dystansem.
- Zabranie ze sobą notatek.

c) Rozwiń jedną z powyższych wskazówek. Zastosuj w tekście dwa z podanych środków artystycznych.

powtórzenie • pytanie retoryczne • epitet • metafora • porównanie



Nie ulegaj tremie i ćwicz przemawianie. Ta umiejętność bardzo się przydaje także w prezentacjach i dyskusjach.

8. Do których lektur warto nawiązać w przemówieniach na podane tematy? Podaj przykłady i uzasadnij wybór.

- Od dzieciństwa trzeba się uczyć odpowiedzialności (mowa doradcza).
- Temu człowiekowi powinno się wybaczyć (mowa obrończa).
- Należy z niego / z niej brać przykład (mowa pochwalna).

Tworzę

9. Wyobraź sobie, że masz przemówić w imieniu Twoich rówieśników na obchodach rocznicy wyzwolenia obozu Auschwitz-Birkenau. Napisz tekst swojego przemówienia. Pamiętaj o wykorzystaniu różnych środków retorycznych.

Sprawdź, co już umiesz

Jak brzmi jedenaste przykazanie, o którym mówi Marian Turski? Wskaż poprawną odpowiedź.

A. Postępuj odpowiedzialnie.
B. Pamiętaj o przeszłości.
C. Nie bądź obojętny.
D. Nie trać nadziei.

Na czym polega etyka wypowiedzi?

Kryteria sukcesu:

- wyjaśniam, czym jest etyka językowa, i znam jej zasady;
- wskazuję przykłady naruszenia etyki językowej.

Na początek

- Zastanów się, w jakich sytuacjach ludzie używają wulgaryzmów. Dlaczego niszczą one polszczyznę? Zapisz trzy argumenty.

wulgaryzm – wyraz lub zwrot nieprzyzwoity, przekleństwo

Jan Miodek (ur. 1946)

Językoznawca, emerytowany profesor nauk humanistycznych Uniwersytetu Wrocławskiego, członek Rady Języka Polskiego. Popularyzator wiedzy o języku, twórca i prowadzący programów telewizyjnych *Ojczyzna polszczyzna* i *Słownik polsko@polski*. W 2016 r. uhonorowano go niezwykłym pomnikiem – przed Instytutem Filologii Polskiej Uniwersytetu Wrocławskiego stanął krasnal wyglądający jak profesor Miodek.



Poznaj autora

Cywilizacyjno-historyczny paradoks[1]

rozmowa z prof. Janem Miodkiem przeprowadzona przez Andrzeja W. Pawluczuka (fragmenty)

– A ta istna nawałnica wulgaryzmów?

– Dotknął pan najsmutniejszego zjawiska współczesnej polszczyzny. Śmiem twierdzić, że pod względem zwulgarnienia języka bijemy w Europie absolutny rekord. I niestety za granicą zaczynają nas widzieć jako naród przeklinający. [...] to zaczyna być znak Polski w świecie.

Lubię czasami stanąć na środku rynku wrocławskiego i nie myśląc o tym, co mam jeszcze do zrobienia, wsłuchiwać się w to, co zewsząd dolatuje do moich uszu. Czy pan wie, że słyszę te słowa [...]. Na rynku, w samym sercu miasta! [...]

– Ale [...] to może nasze życie jest właśnie takie wulgarne?

– Gdybyśmy chcieli tutaj kogoś obwiniać, to trzeba by na pierwszym miejscu wymienić autorów koszmarnych widowisk [...]. Straszne są też gry komputerowe, gdzie niczego innego się w gruncie rzeczy nie robi, tylko się zabija, rozstrzeliwuje, wiesza, topi, bije. [...]

[1] paradoks – tu: sytuacja, którą cechuje wewnętrzna sprzeczność

– Zdaje się, jakby w tym kierunku podążał świat... [...]

– To jest kolejny cywilizacyjno-historyczny paradoks. Do roku 1989 nie było suwerenności i wolności, więc podniecaliśmy się każdą premierą teatralną. Co też reżyser przemycił? Uda mu się czy nie uda? Mruga do nas czy nie? Na konfrontacje filmowe waliły nieprzebrane tłumy! Sobota to było rytualne czytanie „Polityki", „Kultury", „Życia Literackiego". Że nie wspomnę już o roli poetów i pisarzy, tych wieszczów narodowych z jakąś misją. Aż przyszedł 1989 rok i wszystko znormalniało. Przyjdzie więc zapewne i taki czas, że tomiki poetyckie będą miały po kilkudziesięciu czytelników, a rolę skrzydlatych słów będą pełnić slogany reklamowe.

– A może i taki, że ktoś, kto w ogóle czyta, będzie rzadkością, dziwolągiem?

– Ciekawie mówiła o tym niedawno Susan Sontag[2]. „Wy też w Polsce do tego dojdziecie" – powiedziała, obserwując, jak wzorem amerykańskim preferujemy rozrywkę, a nie wysiłek intelektualny. Te zwiastuny [filmowe], ociekające krwią, należą właśnie do obszaru owej łatwej rozrywki. A może tylko mamy w Polsce do czynienia z jakimś okresem przejściowym, po którym znowu zatęsknimy do ambitniejszych form kulturowych.

[2] czytaj: suzn zontak; amerykańska pisarka i publicystka

O tekście

1. Co, zdaniem profesora Jana Miodka, przyczynia się do rozpowszechniania wulgaryzmów w języku polskim? Wybierz poprawną odpowiedź. E

A. Popularność wulgaryzmów w innych językach europejskich.
B. Powszechnie dostępne formy łatwej rozrywki.
C. Coraz mniejsze zainteresowanie poezją.
D. Przemiany historyczne.

2. Jak profesor Jan Miodek ocenia stosowanie wulgaryzmów przez Polaków? Uzasadnij odpowiedź, przywołując odpowiednie fragmenty wywiadu.

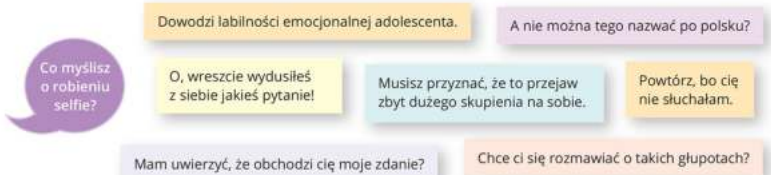
3. Wyjaśnij na podstawie wywiadu, w jaki sposób współczesna kultura kształtuje polszczyznę.

4. Zbierz argumenty na poparcie tezy, że używane przez nas słowa mają wpływ na to, jakie jest nasze życie.

Etyka wypowiedzi (etyka słowa) – zasady i normy określające właściwe postawy uczestników komunikacji. Zakładają one:
- życzliwość i szacunek dla rozmówcy;
- gotowość do słuchania innych, choć z zachowaniem krytycyzmu;
- szczerość i prawdomówność nadawcy;
- dbałość o poprawność języka i jego dostosowanie do odbiorcy.

5. Wyjaśnij, dlaczego stosowanie wulgaryzmów jest sprzeczne z zasadami etyki językowej.

6. Wyjaśnij, dlaczego podane odpowiedzi należy uznać za niezgodne z zasadami etyki językowej.



7. Przerysuj do zeszytu tabelę i wpisz do niej podane niżej przykłady zachowań. Wyjaśnij, z jakich powodów są one nieetyczne.

Zachowanie nadawcy w trakcie rozmowy	Stosunek do rozmówcy	Informacja zawarta w wypowiedzi	Dobór środków językowych
?	?	?	?

- słuchanie z negatywnym nastawieniem
- używanie języka zbyt trudnego dla odbiorcy
- przerywanie rozmówcy
- urywanie rozmowy bez wyjaśnienia
- narzucanie swoich poglądów
- celowe wprowadzanie w błąd
- upokarzanie rozmówcy
- nieuważne słuchanie
- zatajanie informacji
- mówienie pochlebstw
- napastliwy ton wypowiedzi
- ironizowanie
- ośmieszanie rozmówcy
- prowokowanie

8. Pracując w grupach, stwórzcie kodeks etyki językowej. Wykonajcie plakat z najważniejszymi zasadami. Możecie wywiesić go w klasie lub na terenie szkoły.

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Zdaniem profesora Miodka nadużywanie wulgaryzmów wpływa na to, jak Polacy są postrzegani.	**P**	**F**
2.	Etyka wypowiedzi wymaga, by traktować swojego rozmówcę z życzliwością.	**P**	**F**
3.	Wypowiedź, która zawiera błędy językowe, narusza zasady etyki słowa.	**P**	**F**

Troska o losy ojczyzny w *Reducie Ordona*

Kryteria sukcesu:

- wypowiadam się na temat patriotyzmu;
- porządkuję chronologicznie i omawiam wydarzenia ukazane w *Reducie Ordona*;
- odczytuję symbolikę bieli i czerni w utworze Mickiewicza.

Na początek

- Wyjaśnij, co łączy przywołane fotografie. Jakie refleksje nasuwają Ci się po ich obejrzeniu?







Adam Mickiewicz

Reduta[1] Ordona

Opowiadanie adiutanta[2]

Nam strzelać nie kazano. – Wstąpiłem na działo
I spojrzałem na pole; dwieście harmat[3] grzmiało.
Artyleryi ruskiej ciągną się szeregi,
Prosto, długo, daleko, jako morza brzegi;
I widziałem ich wodza: przybiegł, mieczem skinął
I jak ptak jedno skrzydło wojska swego zwinął;
Wylewa się spod skrzydła ściśniona piechota,
Długą czarną kolumną, jako lawa błota,
Nasypana iskrami bagnetów[4]. Jak sępy
Czarne chorągwie na śmierć prowadzą zastępy.

[1] reduta – tu: mały fort otoczony rowem i wałami
[2] adiutant – oficer będący pomocnikiem dowódcy
[3] harmata – armata
[4] bagnet – ostrze umocowane przy wylocie lufy karabinu, służące do walki wręcz

Przeciw nim sterczy biała, wąska, zaostrzona,
Jak głaz bodzący morze, reduta Ordona.
Sześć tylko miała harmat; wciąż dymią i świecą;
I nie tyle prędkich słów gniewne usta miecą,
Nie tyle przejdzie uczuć przez duszę w rozpaczy,
Ile z tych dział leciało bomb, kul i kartaczy[5].
Patrz, tam granat w sam środek kolumny się nurza
Jak w fale bryła lawy, pułk dymem zachmurza;
Pęka śród dymu granat, szyk pod niebo leci
I ogromna łysina śród kolumny świeci.

Tam kula, lecąc, z dala grozi, szumi, wyje,
Ryczy jak byk przed bitwą, miota się, grunt ryje; –
Już dopadła; jak boa śród kolumn się zwija,
Pali piersią, rwie zębem, oddechem zabija.
Najstraszniejszej nie widać, lecz słychać po dźwięku,
Po waleniu się trupów, po ranionych jęku:
Gdy kolumnę od końca do końca przewierci,
Jak gdyby środkiem wojska przeszedł anioł śmierci.

Gdzież jest król, co na rzecie tłumy te wyprawia?
Czy dzieli ich odwagę, czy pierś sam nadstawia?
Nie, on siedzi o pięćset mil na swej stolicy,
Król wielki, samowładnik świata połowicy[6];
Zmarszczył brwi – i tysiące kibitek[7] wnet leci;
Podpisał – tysiąc matek opłakuje dzieci;
Skinął – padają knuty[8] od Niemna do Chiwy[9].
Mocarzu, jak Bóg silny, jak szatan złośliwy,
Gdy Turków za Bałkanem twoje straszą spiże[10],
Gdy poselstwo paryskie twoje stopy liże –
Warszawa jedna twojej mocy się urąga,
Podnosi na cię rękę i koronę ściąga,
Koronę Kazimierzów, Chrobrych z twojej głowy,
Boś ją ukradł i skrwawił, synu Wasilowy[11]!

Car dziwi się – ze strachu drżą Petersburczany[12],
Car gniewa się – ze strachu mrą jego dworzany;
Ale sypią się wojska, których Bóg i wiara
Jest Car. – Car gniewny: umrzem, rozweselim Cara.
Posłany wódz kaukaski[13] z siłami pół-świata,
Wierny, czynny i sprawny – jak knut w ręku kata.

[5] kartacz – dawniej pocisk artyleryjski
[6] połowica – tu: połowa
[7] kibitka – tu: zamykany wóz konny do przewożenia więźniów
[8] knuty – baty
[9] Chiwa – miasto w Azji Środkowej (dziś w Uzbekistanie)
[10] spiże – tu: armaty; spiż to stop miedzi z cyną, cynkiem i ołowiem, wykorzystywany do wyrobu broni, dzwonów i armat
[11] syn Wasilowy – tu: potomek carów
[12] Petersburczany – mieszkańcy Petersburga
[13] wódz kaukaski – Iwan Paskiewicz, zdobywca Warszawy we wrześniu 1831 r.



Georg Benedikt Wunder, *Szturm Rosjan na Warszawę 1831* (fragment), między 1831 a 1846, Biblioteka Narodowa



Ura! ura! Patrz, blisko reduty, już w rowy
Walą się, na faszynę[14] kładąc swe tułowy;
Już czernią się na białych palisadach wałów.
Jeszcze reduta w środku, jasna od wystrzałów,
Czerwieni się nad czernią, jak w środek mrowiska
Wrzucony motyl błyska – mrowie go naciska –
Zgasł – tak zgasła reduta. Czyż ostatnie działo
Strącone z łoża w piasku paszczę zagrzebało?
Czy zapał[15] krwią ostatni bombardyjer[16] zalał?
Zgasnął ogień. – Już Moskal rogatki[17] wywalał.

Gdzież ręczna broń? – Ach, dzisiaj pracowała więcej
Niż na wszystkich przeglądach za władzy książęcej;
Zgadłem, dlaczego milczy, bo nieraz widziałem
Garstkę naszych walczącą z Moskali nawałem.
Gdy godzinę wołano dwa słowa: pal, nabij;
Gdy oddechy dym tłumi, trud ramiona słabi;
A wciąż grzmi rozkaz wodzów, wre żołnierza czynność;
Na koniec bez rozkazu pełnią swą powinność,
Na koniec bez rozwagi, bez czucia, pamięci,
Żołnierz, jako młyn palny nabija – grzmi – kręci
Broń od oka do nogi, od nogi na oko:
Aż ręka w ładownicy długo i głęboko
Szukała, nie znalazła – i żołnierz pobladnął,
Nie znalazłszy ładunku, już bronią nie władnął;
I uczuł, że go pali strzelba rozogniona;
Upuścił ją i upadł – nim dobiją, skona.
Takem myślił – a w szaniec nieprzyjaciół kupa
Już lazła, jak robactwo na świeżego trupa.

Pociemniało mi w oczach – a gdym łzy ocierał,
Słyszałem, że coś do mnie mówił mój Jenerał.
On przez lunetę, wspartą na moim ramieniu,
Długo na szturm i szaniec poglądał w milczeniu.
Na koniec rzekł: „Stracona". – Spod lunety jego
Wymknęło się łez kilka – rzekł do mnie: „Kolego,
Wzrok młody od szkieł lepszy; patrzaj, tam na wale,
Znasz Ordona, czy widzisz, gdzie jest?" – „Jenerale,
Czy go znam? – Tam stał zawsze, to działo kierował.
Nie widzę – znajdę – dojrzę! – śród dymu się schował.
Lecz śród najgęstszych kłębów dymu ileż razy
Widziałem rękę jego, dającą rozkazy. –
Widzę go znowu – widzę rękę – błyskawicę,
Wywija, grozi wrogom, trzyma palną świecę,
Biorą go – zginął – o, nie, skoczył w dół, do lochów!"
„Dobrze – rzecze Jenerał – nie odda im prochów".

---

[14] faszyna – wiązki gałęzi wykorzystywane m.in. do budowy tam i wałów obronnych
[15] zapał – lont
[16] bombardyjer – bombardier, dawny stopień starszego szeregowego w artylerii
[17] rogatki – tu: wrota

Tu blask – dym – chwila cicho – i huk jak stu gromów.

Zaćmiło się powietrze od ziemi wyłomów,
Harmaty podskoczyły i jak wystrzelone
Toczyły się na kołach – lonty zapalone
Nie trafiły do swoich panew. I dym wionął
Prosto ku nam; i w gęstej chmurze nas ochłonął.
I nie było nic widać prócz granatów blasku,
I powoli dym rzedniał, opadał deszcz piasku.
Spojrzałem na redutę; wały, palisady,
Działa i naszych garstka, i wrogów gromady;
Wszystko jako sen znikło. – Tylko czarna bryła
Ziemi niekształtnej leży – rozjemcza[18] mogiła.
Tam i ci, co bronili, – i ci, co się wdarli,
Pierwszy raz pokój szczery i wieczny zawarli.
Choćby cesarz Moskalom kazał wstać, już dusza
Moskiewska tam raz pierwszy Cesarza nie słusza[19].
Tam zagrzebane tylu set ciała, imiona:
Dusze gdzie? – nie wiem; lecz wiem, gdzie dusza Ordona.
On będzie Patron szańców[20]! – Bo dzieło zniszczenia
W dobrej sprawie jest święte, jak dzieło tworzenia;
Bóg wyrzekł słowo *stań się*, Bóg i *zgiń* wyrzecze.
Kiedy od ludzi wiara i wolność uciecze,
Kiedy ziemię despotyzm i duma szalona
Oblejąˌ jak Moskale redutę Ordona –
Karząc plemię zwycięzców zbrodniami zatrute,
Bóg wysadzi tę ziemię, jak on swą redutę.

---

[18] rozjemcza – godząca wrogów
[19] nie słusza – nie słucha
[20] szaniec – ziemne umocnienia polowe składające się z wału i fosy

Chcę więcej!

Reduta Ordona powstała w 1832 r. na podstawie wspomnień przyjaciela Adama Mickiewicza – poety Stefana Garczyńskiego. Brał on udział w powstaniu listopadowym i był świadkiem obrony warszawskiej reduty nr 54. Załoga tego fragmentu fortyfikacji liczyła ok. 600 żołnierzy. Obrońcami dowodził Julian Konstanty Ordon – oficer wojska polskiego, uczestnik bitew pod Ostrołęką i Olszynką Grochowską. Warto zaznaczyć, że w utworze Mickiewicza tytułowy bohater zginął w wyniku podjętej przez siebie bohaterskiej akcji. Prawda jest jednak inna – ciężko ranny Ordon przeżył, a po upadku powstania udał się na emigrację. Mieszkał w Szkocji, Londynie, Paryżu. Angażował się również w walki o zjednoczenie Włoch.



Bolesław Łaszczyński, *Portret Juliana Konstantego Ordona*, 1872, Muzeum Narodowe w Krakowie

▶ Jak sądzisz, z jakiego powodu Mickiewicz – wbrew prawdzie historycznej – zdecydował się uśmiercić bohatera swojego wiersza?

O tekście

1. Odpowiadając na pytania, określ okoliczności wydarzeń ukazanych przez Adama Mickiewicza.

- Kiedy doszło do walki?
- Gdzie się ona odbyła?
- O co toczyła się bitwa?
- Kto atakował, a kto się bronił?
- Jaka była postawa walczących?
- Czym się zakończyło starcie?

2. Wybierz poprawne uzupełnienie każdego zdania.

Z *motta I podtytułu* utworu wynika, że o wydarzeniach opowiada adiutant generała kierującego obroną. Relacja wskazuje, że osoba mówiąca *bierze aktywny udział w walkach / obserwuje wydarzenia z pewnej odległości*.

3. Co się wydarzyło między wskazanym początkiem starcia a jego końcem? Zapisz w zeszycie plan wydarzeń ukazanych w *Reducie Ordona*.

Przybycie oddziału Moskali wyposażonego w dwieście armat → Wysadzenie reduty przez Ordona

4. Jak zostali przedstawieni żołnierze polscy i rosyjscy? Dopasuj do każdej z tych grup odpowiednie określenia i potwierdź je cytatami z utworu Adama Mickiewicza.

liczni | budzący szacunek | waleczni | słabo uzbrojeni | niosący zniszczenie | broniący się rozpaczliwie | niepokonani | odważni | dobrze uzbrojeni | budzący odrazę

5. W tekście pojawiają się dwie barwy – czerń i biel. Określ, co symbolizują, a następnie nazwij środek artystyczny wykorzystany do zaprezentowania obu wojsk.

6. Na czym polegał patriotyzm w czasach niewoli, a na czym polega dzisiaj? W jaki sposób współcześnie możemy wyrażać postawę patriotyczną? Przeprowadźcie klasową dyskusję na ten temat.

Tworzę

7. Napisz w imieniu Juliana Konstantego Ordona przemówienie, w którym zmotywujesz żołnierzy do walki w obronie ojczyzny. W wypowiedzi wykorzystaj słowa św. Augustyna: *Dopóki walczysz, jesteś zwycięzcą*.

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	*Reduta Ordona* podkreśla bohaterstwo zarówno żołnierzy polskich, jak i rosyjskich.	**P**	**F**
2.	Relacjonując wydarzenia, narrator unika przedstawiania swoich emocji.	**P**	**F**

Poetycki opis bitwy

Kryteria sukcesu:

- wymieniam i charakteryzuję środki stylistyczne;
- analizuję tekst *Reduty Ordona* pod względem językowym;
- recytuję fragment wiersza.

Na początek

- Do podanych środków stylistycznych dopasuj odpowiednie przykłady. Wyjaśnij, jak można rozpoznać te środki w tekście.

epitet | porównanie | przenośnia | onomatopeja | pytanie retoryczne | uosobienie | ożywienie | apostrofa

drzewa szumiały • przepastne knieje • deszcz kul • brama w gościnę zaprasza • słońce wędrowało po niebie • szemrze ulewa • ach, jak pięknie! • rozkrzyżował ramiona na kształt drogowskazu • jak odnaleźć w tym mądrość? • biała sukienka • gościu, siądź pod mym liściem

O tekście

1. Wskaż w tekście *Reduty Ordona* przykłady środków stylistycznych wymienionych w cząstce *Na początek*.

2. Jakie inne środki stylistyczne zostały wykorzystane przez Adama Mickiewicza? Wyszukaj ich przykłady w utworze.

Środki stylistyczne (inaczej **środki artystyczne**) – wyrazy i połączenia słowne, które decydują o odmienności wypowiedzi i jej niezwykłości. Występują przede wszystkim w utworach literackich (np. w wierszach albo powieściach), ale mogą być wykorzystywane także w innych typach tekstów, m.in. w przemówieniach.

Środki stylistyczne mogą się wiązać z różnymi sferami języka:

- brzmieniem wypowiedzi (np. onomatopeja, rytm, rymy);
- budową tekstu (np. apostrofa, pytanie retoryczne, wykrzyknienie, powtórzenie, wyliczenie);
- tworzeniem nowych wyrazów (np. zdrobnienie, zgrubienie, złożenie);
- doborem słownictwa i wykorzystaniem znaczeń wyrazów (np. epitet, porównanie, metafora).

3. Prześledź budowę utworu Adama Mickiewicza *Reduta Ordona* – wskaż fragmenty, które nie pokazują obrony tytułowej reduty, ale wyrażają refleksje. Czego te refleksje dotyczą?

4. Zbadaj, których środków stylistycznych Mickiewicz użył w opisie:

- reduty dowodzonej przez Ordona,
- bitwy (np. lecącej kuli),
- wojsk rosyjskich,
- cara.

Następnie zanotuj wnioski z analizy, zwracając uwagę na funkcje tych środków.

Tytuł władców Rosji – **car** – stanowi przekształcenie słowa *cesarz*.

5. Wskaż przykłady środków stylistycznych, które pełnią w tekście wskazane funkcje:

- uwydatniają cechy opisywanego przedmiotu lub zjawiska;
- pomagają uzyskać większą plastyczność i obrazowość opisu;
- wyrażają ocenę osoby, przedmiotu albo sytuacji;
- sprawiają, że opis jest dynamiczny.

Tworzę

6. Wykorzystaj podane niżej rady i przygotuj recytację wybranego fragmentu utworu Adama Mickiewicza. Możesz wzbogacić ją o dobrany przez siebie podkład muzyczny.

10 rad dla recytatorów

Pamiętaj, że interpretacja powinna pokazywać sens utworu. Przeczytaj uważnie tekst, zaznacz w nim miejsca, na które należy zwrócić uwagę słuchaczy.

Przyjmij właściwą postawę – wyprostuj się, ręce swobodnie opuść wzdłuż ciała.

Wymawiaj każde słowo wyraźnie. Nie pomijaj głosek znajdujących się na końcu wyrazu.

Zwracaj uwagę na znaki interpunkcyjne. Wskazują one miejsca, w których można wziąć krótki oddech – dzięki temu unikniesz zadyszki.

Pamiętaj o poprawnym akcencie wyrazowym i zdaniowym.

Gdy w wierszu pojawiają się rymy, uwzględnij je, aby oddać rytm wiersza.

Zwracaj uwagę na przeniesienia. Koniec wersu nie zawsze pokrywa się z końcem zdania.

Dostosuj tempo recytacji do charakteru tekstu. Gdy tekst jest dynamiczny, mów szybciej; gdy spokojny – wolniej.

Nie zapominaj o kontakcie wzrokowym ze słuchaczami. Nie patrz w dal, w ścianę ani w sufit.

Świadomie operuj głosem: moduluj jego natężenie, mów raz ciszej, raz głośniej.

Sprawdź, co już umiesz

Wybierz poprawne dokończenie zdania. W ostatnim zdaniu *Reduty Ordona* nie występuje

A. powtórzenie. **B.** ożywienie. **C.** porównanie. **D.** apostrofa.

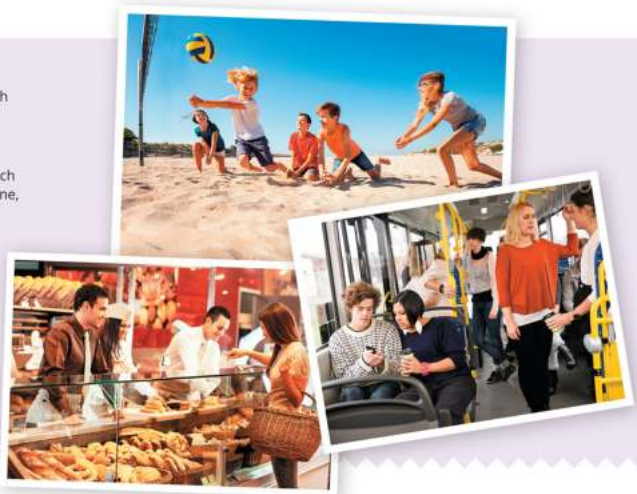
Do czego służą imiesłowy?

Kryteria sukcesu:

- nazywam rodzaje imiesłowów;
- rozpoznaję imiesłowy w tekście i je klasyfikuję;
- określam funkcje imiesłowów.

Na początek

- Wypisz jak najwięcej czasowników kojarzących się ze zdjęciami. Zapisz je w zeszycie w formie bezokolicznika.
- Określ, które z wypisanych czasowników są dokonane, a które niedokonane, a także które zaliczysz do czasowników przechodnich, a które – do nieprzechodnich.



Nieosobowa forma czasownika nazywa czynność lub stan, ale nie wskazuje, kto lub co jest wykonawcą tej czynności bądź znajduje się w danym stanie. Do nieosobowych form czasownika należą:

- **bezokoliczniki** zakończone na *-ć*, *-c* (*liczyć*, *rozumieć*, *dodać*, *ciąć*, *iść*, *wieźć*, *biec*);
- **formy czasu przeszłego** zakończone na *-no*, *-to* (*czytano*, *przebito*);
- **formy czasu teraźniejszego** typu *grzmi*, *błyska się*;
- **imiesłowy przymiotnikowe i przysłówkowe** (*biegnący*, *dodany*, *licząc*, *zdobywszy*).

Imiesłowy

przymiotnikowe

- odpowiadają na pytania przymiotnika
- odmieniają się jak przymiotniki: przez liczby, rodzaje i przypadki

czynny

- określa podmiot wykonujący czynność lub znajdujący się w danym stanie
- jest tworzony od czasowników niedokonanych

-ący
-ąca
-ące

np. tworzący, śpiewająca, tańczące

bierny

- określa podmiot, który ulega danej czynności lub jest jej przedmiotem
- jest tworzony wyłącznie od czasowników przechodnich

-ony -ny -ty
-ona -na -ta
-one -ne -te

np. czesany, rozbity, podlany

przysłówkowe

- odpowiadają na pytania przysłówka
- są nieodmienne

współczesny

- informuje o czynności odbywającej się równocześnie z czynnością wyrażoną przez orzeczenie
- jest tworzony wyłącznie od czasowników niedokonanych

-ąc

np. jadąc, myśląc, czytając

uprzedni

- nazywa czynność wcześniejszą od tej wyrażanej przez orzeczenie
- jest tworzony wyłącznie od czasowników dokonanych

-łszy
-wszy

np. wysiadłszy, przemyślawszy, zjadłszy

1. Wśród podanych wyrazów wskaż imiesłowy przymiotnikowe czynne i bierne.

smaczny • czytający • drewniana • umyta • ćwicząca • zmęczona • śpiewająca • zamknięte • uszkodzony • zepsuty • przeczytana • elektryczny • wesoły • naturalne • grające • kolorowy

2. Od których z podanych czasowników można utworzyć imiesłowy przysłówkowe współczesne, a od których – uprzednie?

napisać • malować • przychodzić • zbudować • zagrać • liczyć • wołać • grać • iść • gotować

3. Od czasowników, które zapisałaś / zapisałeś, wykonując zadanie *Na początek*, utwórz wszystkie możliwe imiesłowy. Nazwij rodzaj każdego z nich.

4. W poniższych zdaniach wskaż formy osobowe i nieosobowe czasowników. Nazwij formy nieosobowe.

- Ogłoszono, że pora na krótką przerwę.
- Zjadłszy obiad, poszedłem na spotkanie z kolegami.
- Było oczywiste, że lubi biegać w strugach deszczu.
- Zazwyczaj mówi się, że nic dwa razy się nie zdarza.

5. Przekształć czasowniki w imiesłowy, a następnie zdania z właściwymi formami zapisz w zeszycie. Wstaw w odpowiednich miejscach przecinki.

(*zrobić*) porządki w domu poszła na spacer. (*iść*) przez łąki i pola podziwiała piękno przyrody. Świat, (*budzić*) się do życia, zachwycał kolorami. Drzewa (*kwitnąć*) dookoła roztaczały swą (*kusić*) woń. Świeciło słońce, a (*płynąć*) po niebie chmury rozbudzały jej wyobraźnię. (*słuchać*) (*śpiewać*) ptaków myślała o (*nadchodzić*) wakacjach. (*planować*) wycieczki rowerowe, wiedziała, że to będzie czas odpoczynku. (*dzwonić*) telefon przerwał jej rozmyślania. (*wrócić*) do domu, marzyła, by koniec roku szkolnego nastąpił jak najszybciej.

Piszę i mówię poprawnie

Imiesłowy przymiotnikowe z *nie* zapisujemy łącznie, np. *nieplanowany, niepłaczący*.

Z imiesłowami przysłówkowymi *nie* piszemy oddzielnie, np. *nie idąc, nie zaplanowawszy*.

Przecinek przed imiesłowem przymiotnikowym stawiamy wówczas, gdy część zdania z imiesłowem stanowi informację dodatkową, np. *Zamówiłam pizzę, podawaną z dodatkową porcją sera*.

Imiesłowy przysłówkowe wraz z określającymi je wyrazami zawsze oddzielamy przecinkiem od reszty zdania, np. *Trzymając mocno torebkę, zmierzała szybko w stronę kina*.

6. Do każdej ikonki zaproponuj kojarzący się z nią czasownik i utwórz od niego wskazany imiesłów. Następnie poprawnie zapisz te imiesłowy z partykułą *nie*.



imiesłów przysłówkowy współczesny



imiesłów przysłówkowy uprzedni



imiesłów przymiotnikowy czynny



imiesłów przymiotnikowy czynny



imiesłów przymiotnikowy bierny

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Imiesłowy przysłówkowe są nieodmienne, a przymiotnikowe się odmieniają.	**P**	**F**
2.	Zarówno imiesłowy przymiotnikowe, jak i przysłówkowe wymagają oddzielenia przecinkiem od reszty zdania.	**P**	**F**

W stronę odpowiedzialności społecznej

Kryteria sukcesu:

- wyrażam opinię na temat przyczyn współczesnych migracji;
- wyjaśniam pojęcie odpowiedzialności społecznej;
- piszę przemówienie dotyczące odpowiedzialności.

Na początek

- W dostępnych źródłach informacji wyszukaj wiadomości na temat współczesnych migrantów. Sprawdź, z jakich powodów opuszczają swoje ojczyzny.

Marta Górczyńska

Prawniczka zajmująca się ochroną praw człowieka, w tym praw migrantów. Jest współpracowniczką m.in. Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka – organizacji pozarządowej, która zajmuje się np. pomocą prawną i edukowaniem ludzi w zakresie przysługujących im praw i wolności.

Poznaj autora

Marta Górczyńska

Polska jako kraj imigracji – kto i w jakim celu przyjeżdża do Polski

fragmenty

Migracje są i zawsze były nieodłącznym elementem rozwoju społecznego i gospodarczego. W czasach Rzeczypospolitej Obojga Narodów (XVI–XVIII wiek) Polska była krajem nie tylko wielonarodowym i wieloetnicznym[1], ale także jak na ówczesne standardy wyjątkowo tolerancyjnym. Dlatego zasłużyła z czasem na miano państwa bez stosów[2]. Aż do II wojny światowej Polacy, Ukraińcy, Żydzi, Tatarzy i Białorusini żyli

[1] wieloetniczny – obejmujący osoby, które pochodzą z wielu różnych kultur albo narodów
[2] nawiązanie do faktu, że w czasach, kiedy w Europie prowadzone były liczne wojny na tle religijnym, Polska stanowiła bezpieczne schronienie dla osób prześladowanych na tle religijnym

w Polsce razem i było to powszechnym zjawiskiem. Holokaust oraz masowe wysiedlenia ludności podczas wojny i zaraz po niej całkowicie zmieniły strukturę populacji[3] w Polsce, która odtąd stała się państwem niemal jednolitym etnicznie.

Na kształt współczesnych migracji z i do Polski znaczący wpływ miały dwa wydarzenia: transformacja[4] ustrojowa rozpoczęta w 1989 roku oraz akcesja[5] Polski do Unii Europejskiej w 2004 roku. Okres transformacji ustrojowej w Polsce to czas zwiększonej imigracji cudzoziemek i cudzoziemców, zwłaszcza z takich krajów jak Ukraina, Białoruś, Armenia czy Wietnam. To jednocześnie okres dynamicznego napływu wykwalifikowanych pracowniczek i pracowników z krajów zachodnich (głównie Niemcy, Francja i USA) w związku z inwestycjami oraz licznych powrotów z emigracji Polek i Polaków, którzy dzięki zdobytemu na Zachodzie wykształceniu w kraju ojczystym obejmowali często kierownicze stanowiska i tworzyli kadry specjalistyczne.

Z kolei w 2004 roku wraz z otwierającymi się kolejno dla obywatelek i obywateli Polski zachodnimi rynkami pracy zaczyna się czas wzmożonej emigracji do krajów Unii Europejskiej. Masowy charakter tych wyjazdów w połączeniu z kryzysem demograficznym[6], z którym Polska od lat się boryka, doprowadziły do powstania luki na krajowym rynku pracy. Zaczęli ją stopniowo wypełniać zachęcani do przyjazdu przez polskich pracodawców cudzoziemcy, zwłaszcza zza naszej wschodniej granicy. [...]

Najliczniejszą grupę, bo ponad połowę wszystkich imigrantów do Polski, stanowią obywatele Ukrainy. Kolejne znaczące grupy cudzoziemców to obywatele Białorusi, Niemiec, Rosji oraz Wietnamu.

---

[3] populacja – ogół ludzi żyjących w tym samym czasie na danym obszarze
[4] transformacja – przemiana
[5] akcesja – przyjęcie, wejście
[6] kryzys demograficzny – okresowy spadek liczby urodzeń

O tekście

1. Omów zgodnie ze wskazówkami problem poruszony w tekście.

- Podziel się refleksjami dotyczącymi tematu (przedstaw swoje wrażenia, uczucia, przypuszczenia). Podaj fakty zaprezentowane w tekście (dane, liczby, informacje).
- Wymień zagrożenia (słabe strony, niebezpieczeństwa, trudności) związane z problemem migracji.
- Wskaż korzyści (mocne strony, zalety, możliwości).
- Podsumuj rozważania (wskaż skutki, decyzje, kolejne posunięcia).

Wnioski zapisz w zeszycie.

2. W kilkuosobowych zespołach ustalcie, jakie działania powinni podejmować rządzący i obywatele, aby wykazać się odpowiedzialnością społeczną wobec migrantów.

Odpowiedzialność społeczna – zaangażowanie w działania, które prowadzą do pozytywnych zmian w otoczeniu i większego zadowolenia z życia. Wiąże się ze zrozumieniem i poszanowaniem potrzeb innych ludzi oraz dbaniem o środowisko.

3. Sprawdź, czym zajmują się organizacje, których logo zostało umieszczone poniżej.

caritas

AMNESTY INTERNATIONAL

pah

unicef

4. Zapoznaj się z działalnością innych organizacji społecznych. Zanotuj, jakimi sprawami się zajmują. Wybierz tę, której działalność, według Ciebie, jest aktualnie najważniejsza. Uzasadnij wybór odpowiednimi argumentami.

Tworzę

5. Napisz przemówienie, w którym odniesiesz się do słów Jana Pawła II: *Wszyscy jesteśmy odpowiedzialni za wszystkich*.

6. Przedstaw w interesujący sposób problem emigracji współczesnych Polaków. Gdzie najczęściej wyjeżdżają? Możesz np. przygotować prezentację multimedialną, napisać opowiadanie, nagrać krótki film telefonem komórkowym.

7. Opisz rzeźbę Timothy'ego Schmalza znajdującą się na placu Świętego Piotra w Watykanie. Jak przedstawia ona migrantów?



Timothy Schmalz (czytaj: timoty szmalc), *Nieświadomi aniołów*, 2019, Watykan

Pomnik kanadyjskiego artysty upamiętnia uchodźców i emigrantów od czasów najdawniejszych do współczesności. Tytuł dzieła nawiązuje do cytatu z biblijnego Listu do Hebrajczyków: *Nie zapominajmy też o gościnności, gdyż przez nią niektórzy, nie wiedząc, aniołom dali gościnę.*

18 grudnia jest obchodzony Międzynarodowy Dzień Migrantów.

Sprawdź, co już umiesz

Spośród poznanych lektur obowiązkowych wybierz tę, której bohater wykazał się poczuciem odpowiedzialności społecznej.

Podaj tytuł utworu oraz imię i nazwisko autora. Wskaż postać i uzasadnij swój wybór, przywołując sytuację z lektury.

Emilia Plater oczami Adama Mickiewicza

Kryteria sukcesu:

- omawiam wydarzenia przedstawione w wierszu;
- porównuję utwór Adama Mickiewicza z notatką biograficzną na temat Emilii Plater;
- wyjaśniam znaczenie słów *gloryfikacja* i *heroizacja*, odnoszę je do wiersza.

Na początek

Obraz Wojciecha Kossaka stał się inspiracją dla filmu z cyklu edukacyjnego „Historia w ożywionych obrazach".

- Obraz czy kadr filmowy? Którą ilustrację uważasz za bardziej interesującą? Z jakich powodów?



Wojciech Kossak, *Emilia Plater w potyczce pod Szawlami*, 1904, własność prywatna



Emilia Plater w potyczce pod Szawlami, reż. Marek Brodzki, 2017

- Przeczytaj notatkę biograficzną na temat bohaterki wiersza Adama Mickiewicza.

Hrabianka Emilia Plater (1806–1831) urodziła się w Wilnie, ale wychowywała w majątku koło Dyneburga (obecnie Łotwa). Kształciła się w domu, wspólnie z kuzynami. Interesowała się literaturą i historią, a także jeździła konno i uczyła się walczyć szablą. Na wieść o wybuchu powstania nawoływała do walki z Rosjanami, ale ponieważ była kobietą, odsunięto ją od narad. Wówczas obcięła włosy, włożyła męski strój i razem z przyjaciółką Marią Prószyńską utworzyła oddział powstańczy, który stoczył kilka zwycięskich potyczek z siłami rosyjskimi. Dzięki swej waleczności Emilia zdobyła sympatię i szacunek żołnierzy. Została doceniona także przez gen. Dezyderego Chłapowskiego, który nadał jej honorowy stopień kapitana. Gdy powstanie na Litwie upadło, Plater zdecydowała się dołączyć do sił polskich w okolicach Warszawy. Przedzieranie się lasami w chłopskim przebraniu okazało się jednak zbyt wyczerpujące. Emilia zmarła w dworze w Justianowie (obecnie Litwa).

Adam Mickiewicz

Śmierć Pułkownika

W głuchej puszczy, przed chatką leśnika,
Rota[1] strzelców stanęła zielona;
A u wrót stoi straż Pułkownika,
Tam w izdebce Pułkownik ich kona.
Z wiosek zbiegły się tłumy wieśniacze.
Wódz to był wielkiej mocy i sławy,
Kiedy po nim lud prosty tak płacze
I o zdrowie tak pyta ciekawy.

Kazał konia Pułkownik kulbaczyć[2],
Konia w każdej sławnego potrzebie[3];
Chce go jeszcze przed śmiercią obaczyć,
Kazał przywieść do izby – do siebie.
Kazał przynieść swój mundur strzelecki,
Swój kordelas[4] i pas, i ładunki;
Stary żołnierz, – on chce, jak Czarniecki[5],
Umierając, swe żegnać rynsztunki.

A gdy konia już z izby wywiedli,
Potem do niej wszedł ksiądz z Panem Bogiem;
I żołnierze od żalu pobledli,
A lud modlił się, klęcząc przed progiem.
Nawet starzy Kościuszki żołnierze,
Tyle krwi swej i cudzej wylali,
Łzy ni jednej – a teraz płakali
I mówili z księżami pacierze.

Z rannym świtem dzwoniono w kaplicy;
Już przed chatą nie było żołnierza,
Bo już Moskal[6] był w tej okolicy.
Przyszedł lud widzieć zwłoki rycerza.
Na pastuszym tapczanie on leży –
W ręku krzyż, w głowach siodło i burka[7],
A u boku kordelas, dwururka[8].

Lecz ten wódz, choć w żołnierskiej odzieży,
Jakie piękne dziewicze ma lica?
Jaką pierś? – Ach, to była dziewica,
To Litwinka, dziewica-bohater,
Wódz Powstańców – Emilija Plater!



Portret Emilii Plater, XIX w.

[1] rota – oddział
[2] kulbaczyć – osiodłać
[3] potrzeba – potyczka, bitwa
[4] kordelas – nóż myśliwski
[5] Stefan Czarniecki – hetman wielki koronny dowodzący wojskami polskimi m.in. w czasie walk ze Szwedami w latach 1655–1660; według legendy wódz zmarł w chłopskiej chacie, a przed śmiercią poprosił, by do izby przyprowadzono jego białego rumaka
[6] Moskal – Rosjanin
[7] burka – peleryna z kapturem
[8] dwururka – strzelba o dwóch lufach

O tekście

1. Przeanalizuj wydarzenia przedstawione w utworze. Podziel utwór na obrazy poetyckie i do każdego z nich wykonaj notatkę graficzną, w której udzielisz odpowiedzi na pytania:

kto? kiedy? gdzie? co?

2. Porównaj notatkę biograficzną na temat Emilii Plater (zob. s. 116) z wizerunkiem przedstawionym przez poetę. Jakie widzisz różnice?

3. Zbadaj, w jaki sposób Adam Mickiewicz opisał ostatnie chwile życia Emilii Plater. W odpowiedzi odwołaj się do właściwych fragmentów utworu.

a) O co poprosiła dziewczyna przed śmiercią?
b) Jakie były reakcje świadków, którzy przyszli pożegnać bohaterkę?
c) Czemu służy nawiązanie do postaci Stefana Czarnieckiego? Wykorzystaj informacje zawarte w przypisie.

4. Wyjaśnij, na czym polega gloryfikacja i heroizacja w utworze *Śmierć Pułkownika* Adama Mickiewicza.

gloryfikacja – wychwalanie kogoś lub czegoś, przedstawianie w sposób wyidealizowany

heroizacja – nadanie komuś lub czemuś cech bohaterstwa, przedstawienie jako bohatera

5. Sprawdź, w którym momencie czytelnik poznaje tożsamość Pułkownika. Jaki efekt daje taki układ wiersza?

6. Przypomnij definicję legendy, a następnie określ, dlaczego utwór Adama Mickiewicza jest nazywany *poetycką legendą*. W zeszycie zapisz co najmniej dwa argumenty.

Tworzę

7. Zaproponuj napis, który można byłoby umieścić na pomniku ku czci Emilii Plater.

Sprawdź, co już umiesz

Wybierz poprawne dokończenie zdania. Pułkownik przedstawiony w utworze Adama Mickiewicza

A. zginął na polu walki w czasie starcia z Rosjanami.
B. jest zwyczajną dziewczyną bez cech bohaterstwa.
C. wzbudził miłość prostego ludu i swoich żołnierzy.
D. to postać fikcyjna symbolizująca ofiarę powstańców.

Historia w spódnicy – Krystyna Skarbek

Kryteria sukcesu:

- poznaję historię polskiej agentki wywiadu;
- porównuję Krystynę Skarbek z Emilią Plater;
- uzasadniam swoją opinię na temat cech ważnych dla szpiega.

Na początek

- Jak współcześni twórcy przedstawiają odważne, bohaterskie kobiety, które walczą w słusznej sprawie? Przywołaj wybrane przykłady z literatury, filmów, komiksów, gier komputerowych.



Casino Royale (czytaj: kasino roj**al**), reż. Martin Campbell, 2006

Vesper Lynd (czytaj: wesper lynt) to agentka, w której zakochał się filmowy James (czytaj: dżejms) Bond. Twórcą postaci Bonda, niepokonanego tajnego agenta wywiadu brytyjskiego, jest angielski pisarz Ian (czytaj: ijen) Fleming. Filmy na podstawie jego powieści i opowiadań (m.in. *Doktor No*, *Żyje się tylko dwa razy*, *Tylko dla twoich oczu*) od 1962 r. przyciągają do kin tłumy widzów.

Anna Dziewit-Meller (ur. 1981)



Polska dziennikarka i pisarka, autorka m.in. książek o wybitnych kobietach, które odegrały ważną rolę w historii (*Damy, dziewuchy, dziewczyny. Historia w spódnicy*) bądź były pionierkami i odkrywczyniami (*Damy, dziewuchy, dziewczyny. Podróże w spódnicy*). Interesuje ją również muzyka – od 2001 r. śpiewa i gra na gitarze w kobiecym zespole rockowym Andy.

Poznaj autora

Anna Dziewit-Meller

Damy, dziewuchy, dziewczyny. Historia w spódnicy

fragmenty

Ten pan w ciemnej marynarce [...] to angielski pisarz pan Ian Fleming, ta pani to kobieta szpieg – Krystyna Skarbek. On chce napisać książkę o szpiegu, ona dostarcza mu inspiracji. Z tych spotkań w hotelu Granville[1] zrodzi się potem postać najsłynniejszego szpiega świata – Jamesa Bonda, a jego ukochana Vesper Lynd w prostej linii pochodzić będzie od Krystyny, którą tata w dzieciństwie nazywał Vesperillo. Mała Krysia za nic miała dobre maniery i dziewczęce zabawy. Od najmłodszych lat zamiast potulnie słuchać mamy wolała wymykać się z dworu, w którym mieszkała, i gnać przez okoliczne pola na koniu, a im bardziej narowisty ten koń był, tym lepiej.

Jeździła na nartach, miała mnóstwo energii, a piękna przy tym była tak, że o mały włos nie została Miss Polski w 1929 roku (ale za to została Miss Nart).



Krystyna Skarbek

Po wojnie Krystyna Skarbek pozostała w Anglii i – jak wielu emigrantów – borykała się z trudami życia. Nie uhonorowano jej osiągnięć w pracy dla wywiadu.

Szalona Krysia mieszkała ze swoim mężem w Afryce, w Kenii, kiedy wybuchła druga wojna światowa. Na wieść o wojnie Krystyna ruszyła do Anglii, gdzie zaczęła pracę w wywiadzie – czyli w urzędzie zatrudniającym szpiegów. W momentach takich jak tamten, gdy świat niestety podzielony jest na bardzo wrogie sobie obozy, szpiedzy mają ogromnie ważne zadanie do wykonania – muszą przeniknąć na drugą stronę, do obozu wroga, i ukradkiem, nie zwracając niczyjej uwagi, zdobyć jak najwięcej informacji na temat jego poczynań i planów. Tym właśnie zajmowała się Krystyna. A nie było to proste: musiała używać pseudonimów, grać kogoś, kim oczywiście nie była, czasem ryzykując zdrowie i życie – jak wtedy, gdy musiała w środku strasznej zimy przejść na piechotę przez zaśnieżone i niebezpieczne Tatry, by chyłkiem przedostać się z terenów Słowacji do okupowanej Polski. Dzięki jej niezwykłej odwadze, sprawności i doskonałym umiejętnościom mnóstwo bardzo ważnych informacji przedostało się do Wielkiej Brytanii. Praca Krystyny miała więc duże znaczenie podczas drugiej wojny światowej. Kiedy w końcu została złapana i groziło jej wielkie niebezpieczeństwo, użyła swoich najlepszych zdolności aktorskich i zagrała ciężko chorą tak doskonale, że wypuszczono ją na wolność. [...] Krystyna wkrótce została także spadochroniarką, przeszła specjalny kurs i ze spadochronem została zrzucona na terytorium Francji. Brała tam udział w wielu kolejnych niebezpiecznych akcjach, podając się za różne osoby, uratowała życie wielu swoim kolegom, a w dodatku namówiła prawie dwa tysiące pochodzących ze Śląska i Pomorza żołnierzy, którzy walczyli po stronie wroga, by przeszli na polską stronę. Zrobiła na nich takie wrażenie, że zdjęli marynarki swoich mundurów i wiwatując na jej cześć, ruszyli do walki. Taka była właśnie Krystyna. Czołg nie kobieta!

[1] czytaj: granwil

O tekście

1. Wypisz wskazane w tekście cechy Krystyny Skarbek.

a) Uzupełnij notatkę o inne cechy bohaterki, które nie zostały podane wprost, ale wynikają z jej zachowań i działań. Nazwij te cechy za pomocą rzeczowników, przymiotników albo imiesłowów przymiotnikowych.

b) Spośród wymienionych cech wybierz dwie, które Twoim zdaniem są najważniejsze w działaniach szpiega. Uzasadnij wybór.

2. Uzupełnij zdanie. Wybierz odpowiedzi **A** albo **B** oraz **C** albo **D**.

Użycie w stosunku do bohaterki określenia *szalona* jest wyrazem **A** / **B** autorki, która podkreśla w ten sposób **C** / **D** Krystyny Skarbek.

A. sympatii
B. niechęci
C. impulsywność i energiczność
D. niezrównoważenie i brak rozsądku

3. Przypomnij sobie informacje na temat Emilii Plater. Jakie wspólne cechy miały Emilia i Krystyna? W dowolny sposób przedstaw podobieństwa i różnice między bohaterkami.

4. Czy uroda pomaga szpiegowi czy raczej przeszkadza? Podaj dwa argumenty i dwa kontrargumenty.

Tworzę

5. Na podstawie fragmentu książki Anny Dziewit-Meller napisz hasło do encyklopedii poświęcone Krystynie Skarbek. Pamiętaj, że Twój tekst powinien być zwięzły.

Krystyna Skarbek (1908–1952) – ...

6. Przygotuj pracę w dowolnej formie na temat kobiety, która budzi Twój podziw. Może to być postać historyczna, bohaterka jakiegoś dzieła albo ktoś z Twojego otoczenia. Przedstaw tę osobę w ciekawy sposób, pamiętając, aby:

- podać najważniejsze informacje na jej temat (imię i nazwisko, kim ona była / jest, czym się zajmowała / zajmuje itd.);
- przedstawić jej wizerunek (zdjęcie, swój własny rysunek, a może karykaturę);
- wyjaśnić, dlaczego jest dla Ciebie wyjątkowa.

Zaprezentuj pracę na wystawie poświęconej wyjątkowym dla Was kobietom.

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Krystyna Skarbek zainspirowała Iana Fleminga do stworzenia postaci Jamesa Bonda i Vesper Lynd.	**P**	**F**
2.	Z tekstu wynika, że choć bohaterka wyróżniała się niezależnością, od dzieciństwa zwracała uwagę na dobre maniery.	**P**	**F**

Tajemnicze imiesłowy przysłówkowe

Kryteria sukcesu:

- odróżniam zdanie od równoważnika zdania;
- rozpoznaję imiesłowy przysłówkowe;
- posługuję się w wypowiedzeniach imiesłowowymi równoważnikami zdania.

Na początek

- Przyjrzyj się fotografii. Jakie wydarzenia z lektur, które poznałaś / poznałeś, mogłyby się tutaj rozgrywać? Zapisz informację o nich w formie równoważników zdań.



Imiesłowowy równoważnik zdania to wypowiedzenie, w którym zamiast orzeczenia występuje imiesłów przysłówkowy współczesny (zakończony na *-ąc*) lub uprzedni (zakończony na *-łszy* bądź *-wszy*), np.

Kiedy była w Toruniu, zgubiła parasolkę.
Będąc w Toruniu, zgubiła parasolkę.

Spotkał go na ulicy i zaprosił na urodziny.
Spotkawszy go na ulicy, zaprosił na urodziny.

Imiesłowowy równoważnik zdania podkreśla się linią falistą.

1. Równoważniki zdań dotyczące zdjęcia (zadanie z sekcji *Na początek*) rozwiń do wypowiedzeń zawierających imiesłowowy równoważnik zdania.

2. Przekształć podane zdania tak, aby wystąpił w nich imiesłowowy równoważnik zdania.

- Jechali pociągiem i podziwiali krajobrazy.
- Kiedy napisał egzamin, wyszedł z sali.
- Zjadłem kanapkę i popiłem ją sokiem.
- Gdy posprzątał pokój, postanowił odpocząć.
- Szedł brzegiem morza i zbierał muszelki.
- Dowiedziała się o wyjeździe i zaczęła się pakować.

3. Połącz zdania w wypowiedzenia zawierające imiesłowowy równoważnik zdania. Zapisz je w zeszycie. Podkreśl linią falistą utworzony równoważnik zdania i nazwij imiesłów. Dwiema liniami podkreśl orzeczenie w formie osobowej. Pamiętaj o postawieniu przecinków.

- Siedział samotnie w chacie porośniętej bluszczem. Rozmyślał o swoim życiu.
- Chciał posłuchać, co mówi dziewczyna. Podszedł do tafli jeziora.
- Wiedział, że Goplana niedługo się obudzi. Narzekał na ogrom pracy.
- Oskarżyła córkę. Zataiła prawdę.
- Dzieci nie zaznały goryczy w życiu doczesnym. Nie mogły trafić do nieba.

Piszę i mówię poprawnie

Aby poprawnie stosować imiesłowowy równoważnik zdania, należy pamiętać o kilku zasadach:

- w obydwu częściach wypowiedzenia musi być ten sam wykonawca czynności, np. *Pisząc list, Adam myślał o ojcu* (Adam pisał i Adam myślał);
- czynności w obydwu częściach wypowiedzenia (określone imiesłowem i formą osobową czasownika) muszą mieć podobny czas trwania i pozostawać we właściwej relacji czasowej:
  - w przypadku imiesłowu współczesnego są one równoczesne, np. *Idąc na egzamin, drżał ze strachu*;
  - w przypadku imiesłowu uprzedniego czynność wyrażona imiesłowem jest wcześniejsza, np. *Napisawszy wypracowanie, poczuł niewyobrażalną radość*;
- nie zastępuje się imiesłowowym równoważnikiem zdania zdań wyrażających cel, skutek albo warunek czynności;
- imiesłowowy równoważnik zdania nie powinien być łączony ze zdaniem, w którym orzeczenie występuje w stronie biernej.

Imiesłowowy równoważnik zdania zawsze oddzielamy przecinkiem od reszty wypowiedzenia.

4. W podanych zdaniach niepoprawnie zastosowano imiesłowowy równoważnik zdania. Wyjaśnij, na czym polegają błędy, i zaproponuj, w jaki sposób można je usunąć.

- Czytając *Balladynę* Juliusza Słowackiego, nasunęła mi się pesymistyczna refleksja.
- Będąc małym dzieckiem, pojechałem na wycieczkę do Paryża.
- Wchodząc po zajęciach do domu, zjadł obiad pozostawiony przez mamę.
- Adam, skończywszy szkołę podstawową, został przyjęty do liceum.

Sprawdź, co już umiesz

Którego z podanych zdań nie można zmienić w wypowiedzenie z imiesłowowym równoważnikiem zdania? Wskaż poprawną odpowiedź. Przekształć pozostałe przykłady tak, aby zawierały imiesłowowy równoważnik zdania.

A. Jeśli masz marzenia, to osiągniesz sukces.
B. Spacerował po parku i słuchał śpiewu ptaków.
C. Gdy wyjechał do Anglii, znalazł pracę w banku.
D. Kiedy podejmujesz decyzję, musisz wierzyć w siebie.

ODPOWIEDZIALNOŚĆ
Podsumowanie rozdziału III

Sprawdź, co już umiesz

Jest wrzesień 1831 roku. Julian Konstanty Ordon wraz ze swoim oddziałem broni reduty. Zaciekłe walki toczą się także na planszy – tu od Ciebie zależy, jak potoczą się losy bitwy.

Rozegrajcie w parze potyczkę i przekonajcie się, kto zwycięży. Gracze ustawiają swoje pionki na polu START. Jako pierwsza przesuwa swój pionek osoba, która wyrzuci więcej oczek. Jeśli gracz udzieli poprawnej odpowiedzi na pytanie przypisane do pola, przemieszcza się do przodu o dwa pola.

W razie potrzeby można poszukać podpowiedzi w podręczniku lub zeszycie – wówczas po udzieleniu odpowiedzi gracz przesuwa się o jedno pole. Jeśli odpowiedź jest błędna, gracz stoi w miejscu. Wygrywa osoba, która pierwsza dotrze do mety.





PYTANIA:

1. Wyjaśnij, czym jest odpowiedzialność.
2. Podaj dwie informacje na temat Aleksandra Fredry.
3. Jaki morał wynika z bajki *Trzeba by*?
4. Wymień trzy przykładowe środki retoryczne.
5. Podaj dwa następstwa braku odpowiedzialności za naturę.
6. Co miał na myśli Marian Turski, gdy twierdził, że *Auschwitz nie spadło z nieba*?
7. W jakim celu wygłasza się lub pisze przemówienie? Podaj dwie możliwości.
8. Podaj trzy zasady etyki wypowiedzi.
9. Na czym Twoim zdaniem polega nasza odpowiedzialność za język polski?
10. W czym wyrażał się patriotyzm Polaków w XIX w.?
11. Co współcześnie oznacza być patriotą?
12. Kto jest autorem *Reduty Ordona*? Wymień przynajmniej dwa inne dzieła tego pisarza.
13. Czy obraz Ordona w wierszu jest zgodny z prawdą historyczną? Uzasadnij odpowiedź.
14. Jakich wydarzeń historycznych dotyczy *Reduta Ordona*? Podaj rok.
15. Wskaż trzy cechy armii rosyjskiej szturmującej redutę.
16. Co wyróżnia polskich żołnierzy broniących reduty?



KONIEC

17. Określ, co symbolizują czerń i biel w *Reducie Ordona*.
18. Podaj podtytuł *Reduty Ordona*.
19. Wyjaśnij sens zakończenia *Reduty Ordona*.
20. Czym są imiesłowy?
21. Utwórz i nazwij wszystkie możliwe imiesłowy od słowa *walczyć*.
22. Jakie imiesłowy można utworzyć od słowa *pokonać*?
23. Podaj cztery powody, dla których ludzie opuszczają swoją ojczyznę.
24. Przedstaw dwie wybrane organizacje społeczne.
25. Kto jest bohaterem utworu *Śmierć Pułkownika*? O co osoba ta prosi przed śmiercią?
26. Wyjaśnij słowo *gloryfikacja* i odnieś je do wiersza *Śmierć Pułkownika*.
27. Na czym polega heroizacja bohatera? Wyjaśnij na przykładzie.
28. Z jakich powodów wiersz *Śmierć Pułkownika* jest nazywany poetycką legendą?
29. Podaj dwie informacje na temat Krystyny Skarbek.
30. Popraw zdanie: *Idąc do szkoły, padał śnieg.* Wyjaśnij, na czym polega błąd.
31. Zdefiniuj imiesłowowy równoważnik zdania.

To już wiesz

REDUTA ORDONA
ŚMIERĆ PUŁKOWNIKA
Adam Mickiewicz

- heroizm Ordona w czasie szturmu Rosjan
- śmierć Emilii Plater w chłopskiej chacie

bohaterowie powstania listopadowego

FORMY WYPOWIEDZI

• PRZEMÓWIENIE •

- tekst przeznaczony do publicznego wygłoszenia
- prezentacja stanowiska mówcy



POJĘCIA

• RETORYKA •
sztuka skutecznego wypowiadania się

• HEROIZACJA •
nadanie cech bohaterstwa, pokazanie jako bohatera

Środki retoryczne:
- bezpośrednie zwroty
- pytania retoryczne
- wykrzyknienia
- epitety
- powtórzenia



NAUKA O JĘZYKU

nieosobowe formy czasownika

IMIESŁOWY



IMIESŁOWY PRZYMIOTNIKOWE	CZYNNY	piszący
	BIERNY	umyty, znany
IMIESŁOWY PRZYSŁÓWKOWE	WSPÓŁCZESNY	czytając
	UPRZEDNI	poszedłszy, zrobiwszy



poszanowanie odbiorcy wypowiedzi

ETYKA WYPOWIEDZI

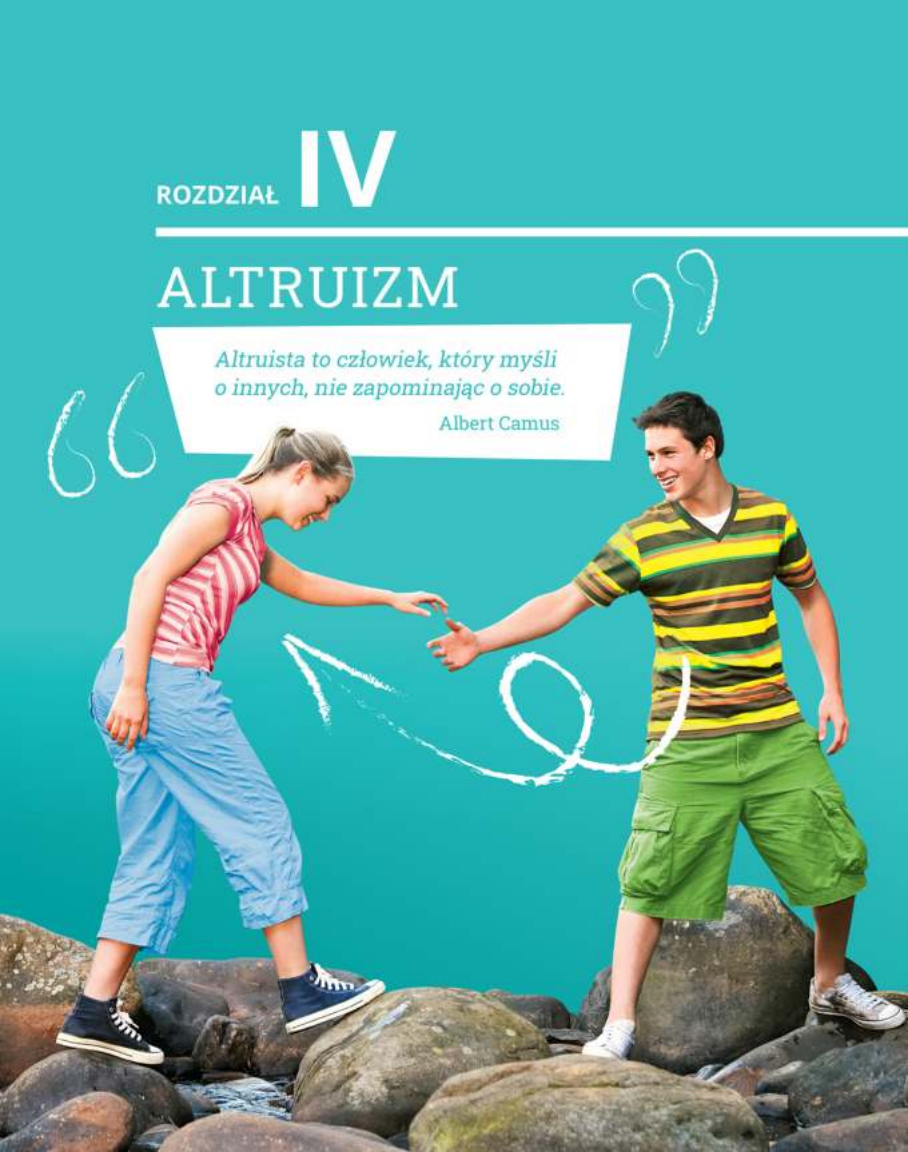
- prawda
- uczciwość
- szczerość
- życzliwość
- uważność
- dbanie o poprawność językową

ROZDZIAŁ IV

ALTRUIZM

Altruista to człowiek, który myśli o innych, nie zapominając o sobie.

Albert Camus



Dojrzewanie do pomagania innym

Kryteria sukcesu:

- podaję antonim i synonimy słowa *altruizm*;
- nazywam uczucia bohaterów powieści;
- rozumiem, jaką wartość w kontekście utworu ma pomaganie innym;
- określam, co jest potrzebne, aby ludzie chcieli nieść pomoc i ją przyjmować;
- tworzę argumenty i kontrargumenty do rozprawki z hipotezą.

Na początek

- Przeczytaj definicję wyrazu *altruizm* i podaj jego antonim.

altruizm – bezinteresowne kierowanie się w swoim postępowaniu dobrem innych ludzi i poświęcanie się dla nich

http://wsjp.pl

- Wybierz spośród podanych wyrazów synonimy słowa *altruizm*.

dobroczynność • filantropia • humanitaryzm • miłosierdzie • ofiarność • solidaryzm • szczodrość • szlachetność • wielkoduszność • czułość • opieka • przewrażliwienie • serdeczność • subtelność • troska • uczuciowość • wrażliwość • charytatywność

Nicholas[1] Sparks (ur. 1965)

Amerykański pisarz i autor scenariuszy. Jego wzruszające powieści obyczajowe (m.in. *Pamiętnik*, *List w butelce*, *Dla ciebie wszystko*, *I wciąż ją kocham*) sprzedały się w milionach egzemplarzy i zostały przetłumaczone na ponad 50 języków. Większość z nich również zekranizowano. Sparks zajmuje się także działalnością charytatywną oraz jest producentem filmowym.



Poznaj autora

[1] czytaj: nikolas

Nicholas Sparks

Jesienna miłość

fragmenty

[Jamie[1]] zapytała, czy mógłbym zebrać słoiki po marynatach i puszki po kawie, które ustawiła na początku roku w sklepach i barach w całym miasteczku. Słoiki i puszki stały na ladach, na ogół blisko kasy, żeby ludzie mogli wrzucać do nich drobne pieniądze przeznaczone dla sierot. Jamie nie chciała prosić ludzi wprost o pieniądze, wolała, żeby dawali je dobrowolnie. W jej mniemaniu było to bardziej po chrześcijańsku.

Pamiętam dobrze te pojemniki, które stały między innymi „U Cecila"[2] i w kinie „Korona". Kiedy kasjer nie patrzył, moi przyjaciele i ja wrzucaliśmy do środka papierki i żetony, które spadając, brzęczały jak monety, a potem śmieliśmy się w kułak, wyobrażając sobie, jak Jamie otwiera którąś z puszek, sądząc, że w środku jest masa pieniędzy, i nie znajduje nic poza papierkami i żetonami. Przypominając sobie swoje różne wyczyny, człowiek krzywi się czasem z niesmakiem, i właśnie to teraz zrobiłem.

Jamie spostrzegła moją kwaśną minę.

– Nie musisz tego robić – powiedziała, wyraźnie rozczarowana. – Pomyślałam po prostu, że już niedługo Boże Narodzenie, a ja nie mam samochodu i nie zdążę ich wszystkich zebrać...

– Nie, nie... – przerwałem jej. – Zrobię to. I tak nie mam dużo do roboty.

To właśnie zatem robiłem we środę, mimo że musiałem uczyć się do sprawdzianów i nie wypełniłem jeszcze podania na studia. Jamie dała mi listę wszystkich miejsc, w których ustawiła puszki, a ja pożyczyłem samochód od mamy i zacząłem zbiórkę od drugiego końca miasteczka. Jamie rozstawiła w sumie około sześćdziesięciu pojemników i sądziłem, że zabranie ich zajmie mi tylko jeden dzień. W porównaniu z ich rozstawieniem powinna to być kaszka z mleczkiem. To pierwsze zajęło Jamie prawie sześć tygodni, ponieważ najpierw musiała znaleźć sześćdziesiąt pustych słoików i puszek, a potem, nie posiadając samochodu, mogła ustawić tylko dwie albo trzy dziennie. Zbierając je, czułem się z początku trochę głupio, bo była to w końcu inicjatywa Jamie, ale powtarzałem wszystkim, że to ona poprosiła mnie o pomoc.

Chodziłem od firmy do firmy, zbierając puszki i słoje, i pod koniec pierwszego dnia uświadomiłem sobie, że potrwa to trochę dłużej, niż myślałem. Udało mi się zebrać nie więcej niż dwadzieścia pojemników, ponieważ zapomniałem o pewnym prostym fakcie. W miasteczku takim jak Beaufort[3] nie można było ot tak sobie wpaść do sklepu i złapać puszki, nie pogadawszy najpierw z właścicielem albo nie pozdrowiwszy kogoś, kogo się znało. To było



Szkoła uczuć, reż. Adam Shankman (czytaj: szenkman), 2002

▶ Na podstawie powieści Nicholasa Sparksa *Jesienna miłość* nakręcono film zatytułowany *Szkoła uczuć*.

[1] czytaj: dżejmi
[2] czytaj: u sesila
[3] czytaj: bofort

po prostu nie do pomyślenia. Musiałem więc zachować spokój, gdy jakiś facet opowiadał o marlinie, którego złowił zeszłej jesieni, pytał, jak mi idzie w szkole, napomykał, że potrzebuje pomocy przy rozładowaniu paru skrzynek na zapleczu, albo zasięgał mojej opinii, czy nie powinien przesunąć w inne miejsce półki z czasopismami. Wiedziałem, że Jamie jest w tym dobra, i starałem się zachowywać tak, jak jej zdaniem powinienem. Była to w końcu jej inicjatywa.

Żeby nie przedłużać dodatkowo całej sprawy, nie sprawdzałem za każdym razem zawartości pojemników. Wrzucałem po prostu zawartość jednej puszki do drugiej i ruszałem dalej. Pod koniec pierwszego dnia wszystkie datki znalazły się w dwóch dużych słojach, które zaniosłem do swojego pokoju. Przez szkło widziałem kilka banknotów – co prawda niezbyt wiele – i nie niepokoiłem się zbytnio, póki nie wysypałem zawartości na podłogę i nie zobaczyłem, że składa się głównie z jednocentówek. Choć nie było tam tak dużo żetonów i papierków, jak się obawiałem, po przeliczeniu pieniędzy nie mogłem opanować rozczarowania. Zebrałem dwadzieścia dolarów i trzydzieści dwa centy. Nawet w roku 1958 nie była to zbyt wielka suma, zwłaszcza gdy podzieliło się ją między trzydzieścioro dzieci.

Nie upadałem jednak na duchu. Mając nadzieję, że to jakaś pomyłka, wyjechałem następnego dnia na miasto, zebrałem kolejne puszki i odbyłem pogawędki z kolejnymi dwudziestoma sklepikarzami. Wynik: 23 dolary i 89 centów.

Trzeci dzień był jeszcze gorszy. Przeliczywszy pieniądze, sam nie mogłem uwierzyć w to, jak jest ich mało. 11 dolarów i 52 centy. Pochodziły z lokali nad samym morzem, które odwiedzali turyści i ludzie tacy jak ja. Co z nas za łachudry, pomyślałem.

Widząc, jak mało udało się zebrać – łącznie 55 dolarów i 73 centy – czułem się okropnie, zwłaszcza że puszki stały przez cały rok i sam widziałem je niezliczoną ilość razy. Tego wieczoru miałem zadzwonić do Jamie i powiedzieć jej, ile zebrałem, ale nie byłem po prostu w stanie tego zrobić. Opowiadała mi wcześniej, jak bardzo chciałaby zrobić w tym roku coś wyjątkowego, a ta suma na pewno tego nie umożliwiała – nawet ja zdawałem sobie z tego sprawę. W związku z tym okłamałem ją, mówiąc, że powinniśmy razem przeliczyć pieniądze, bo to w końcu jej zbiórka, nie moja. Wszystko to było bardzo przygnębiające. Obiecałem, że przyniosę pieniądze następnego dnia po szkole. Nazajutrz był dwudziesty pierwszy grudnia, najkrótszy dzień w roku. Do Bożego Narodzenia zostało tylko cztery dni.

– To jakiś cud, Landon! – stwierdziła, przeliczywszy pieniądze.

– Ile tam jest? – zapytałem, choć doskonale to wiedziałem.

– Prawie dwieście czterdzieści siedem dolarów.

Kiedy na mnie spojrzała, w jej oczach malowała się radość. […]

– Myślisz, że to starczy? – zapytałem niewinnym tonem.

Kiedy nadal nie wierząc własnym oczom, rozejrzała się po pokoju, po jej policzkach płynęły łzy. […]

– To... to coś wspaniałego – powiedziała, posyłając mi promienny uśmiech. Nigdy jeszcze nie słyszałem w jej głosie tyle emocji. – W zeszłym roku zebrałam tylko siedemdziesiąt dolarów.

– Cieszę się, że w tym roku zbiórka wypadła lepiej – mruknąłem, czując, jak coś ściska mnie w gardle. – Gdybyś nie ustawiła tych puszek tak wcześnie na początku roku, na pewno nie zebrałabyś tak dużo.

Oczywiście kłamałem, ale nie dbałem o to. Przynajmniej raz skłamałem w słusznej sprawie.

tłum. Andrzej Szulc

O tekście

1. Opowiedz, w jaki sposób Jamie zorganizowała zbiórkę pieniędzy. Jaki był cel tej zbiórki? Narysuj oś czasu i nanieś na nią poszczególne etapy działania.

2. Wybierz poprawne dokończenie zdania. Jamie poprosiła Landona o zebranie słoików i puszek, ponieważ

A. chłopiec miał dużo wolnego czasu.
B. pojemniki mogły być dosyć ciężkie.
C. wcześniej wspólnie je porozstawiali.
D. bez samochodu nie zdążyłaby tego zrobić.

3. Dlaczego wykonanie zadania nie przebiegało tak szybko, jak Landon to sobie wyobrażał? Jakie trudności napotkał?

4. Policz, ile pieniędzy wrzucono do puszek i słoików. Jaką sumę dołożył Landon?

a) Jak sądzisz, dlaczego zbiórka pieniędzy nie przyniosła większego rezultatu?

b) W jaki sposób współcześnie organizuje się podobne akcje?



5. Narysuj w zeszycie drogę, jaką przeszedł bohater, zanim uświadomił sobie wartość pomagania innym. Umieść na niej ikonki, które pokażą, co czuł na każdym etapie. Nazwij uczucia chłopca.

6. Przekształć podane zdania, zastępując podkreślone fragmenty sformułowaniami zawierającymi nazwę uczucia (np. *mieć duszę na ramieniu* – odczuwać strach).

- Jamie spostrzegła moją kwaśną minę.
- – To... to coś wspaniałego – powiedziała, posyłając mi promienny uśmiech.
- Cieszę się, że w tym roku zbiórka wypadła lepiej – mruknąłem, czując, jak coś ściska mnie w gardle.

7. Co wskazuje na to, że przywołany fragment *Jesiennej miłości* jest wspomnieniem o przeszłych zdarzeniach? Zacytuj zdanie, które pozwala określić czas wydarzeń.

Tworzę

8. Sformułuj tekst, który Jamie mogłaby umieścić na puszkach i słoikach służących do zbierania datków, aby zachęcić ludzi do ofiarności.

9. Co jest potrzebne, aby ludzie chcieli nieść pomoc i ją przyjmować? Zapisz swoje przemyślenia na ten temat.

10. Czy Twoim zdaniem Landon powinien powiedzieć Jamie prawdę o wynikach zbiórki? Dlaczego? Sformułuj jeden argument i jeden kontrargument.

Mam lekkie pióro

Rozprawka z hipotezą

- Jeśli problem wskazany w temacie rozprawki nie pozwala na sformułowanie stanowiska od razu, we wstępie należy zawrzeć **hipotezę** – przypuszczenie, którego prawdziwość będzie badana w rozwinięciu pracy.
- Rozważanie problemu polega na przywołaniu **argumentów** i podaniu ich w wątpliwość przez wskazanie **kontrargumentów**. I jedne, i drugie należy potwierdzić odpowiednimi przykładami, np. z literatury, filmu, historii, życia codziennego.
- Wynikiem takiego rozumowania powinno być ustalenie stanowiska, czyli sformułowanie **tezy**.

Czy można usprawiedliwić kłamstwo, jeśli wynika z dobrych intencji?

Rozważ problem w rozprawce.
Odwołaj się do treści wybranej lektury.

Kłamstwo uchodzi za coś nagannego, coś, co pozbawia honoru. Człowiek, który kłamie, jest oceniany przez innych zdecydowanie negatywnie. Zdarza się jednak, że ludzie mijają się z prawdą, kierując się dobrymi intencjami. Czy w takiej sytuacji kłamstwo również należy potępić? A może da się je wówczas usprawiedliwić? Warto się zastanowić nad tym problemem.

Bywa, że kłamstwo ma na celu ochronienie kogoś przed negatywnymi emocjami, np. rozczarowaniem. Landon, bohater powieści Nicholasa Sparksa *Jesienna miłość*, z sympatii do Jamie nie powiedział jej prawdy o efektach bożonarodzeniowej zbiórki pieniędzy. Wolał dołożyć większą sumę i udawać, że cała kwota znalazła się w rozstawionych wcześniej słoikach i puszkach. Można uznać, że kłamstwo Landona nikomu nie zaszkodziło, a nawet wprost przeciwnie: Jamie czuła radość, a chłopiec był pewny, że skłamał w słusznej sprawie.

Jednak kłamstwo zawsze podważa zaufanie i może urazić drugą osobę. Kiedy Jamie spytała Landona, czy w szkole jest uważana za dziwną, chłopiec skłamał, bo nie chciał jej zranić. Mimo że dziewczyna rozumiała jego dobre intencje, było jej przykro. Nie chciała być okłamywana. Zawstydzony chłopiec przyrzekł jej, że nigdy więcej tego nie zrobi.

Jak wynika z moich rozważań, kłamanie tylko pozornie ma dobre następstwa, a w rzeczywistości negatywnie wpływa na relacje międzyludzkie. Dlatego zdecydowanie uważam, że kłamstwa, nawet w dobrej wierze, nie należy usprawiedliwiać. Prawda zawsze będzie od niego lepsza, nawet jeśli w pierwszej chwili okaże się gorzka.

Dobór przykładów powinien być zgodny z poleceniem.

Na wstępie należy krótko wprowadzić w temat.

Hipoteza to przypuszczenie, którego prawdziwość rozważa się w pracy.

Argument powinien zostać potwierdzony przykładem.

Także kontrargument wymaga zilustrowania przykładem.

W zakończeniu pracy musi się znaleźć teza.

Rozprawka z hipotezą

Zakończenie
- Wnioski z rozważań
- Sformułowanie tezy

Rozwinięcie
- Argument nr 1 + przykład
- Kontrargument nr 1 + przykład
- Argument nr 2 + przykład
- Kontrargument nr 2 + przykład

Wstęp
- Wprowadzenie w temat
- Hipoteza



Bank słówek

- Wydaje mi się, że... • Zastanawiam się, czy... • Nie jestem pewna / pewien, czy... • Przypuszczam, że... • Być może należy przyjąć... • prawdopodobnie • przypuszczalnie • hipotetycznie
- Łatwo zaprzeczyć... • Nie obawiam się podać w wątpliwość... • Komuś może się wydawać, że... • Tej teorii można przeciwstawić... • Nietrudno ten argument podważyć...
- Mam nadzieję, że udało mi się udowodnić... • Z moich rozważań jasno wynika, że... • Jak wynika z przytoczonych argumentów... • Wszystko to prowadzi do wniosku, iż...

11. Wybierz jeden z podanych tematów i napisz wstęp do rozprawki zawierający hipotezę. Podkreśl ją w swojej pracy.
- Czy warto poświęcać się dla innych ludzi?
- Lepiej mieszka się w dużym mieście czy w małej miejscowości?
- Czy pomaganie innym należy uznać za obowiązek człowieka?

12. Czy każdy może zostać dobrym wolontariuszem? Zbierz argumenty i kontrargumenty do rozprawki na ten temat.

Sprawdź, co już umiesz

Czy Landona można nazwać altruistą? Sformułuj argument i kontrargument. Uzasadnij swoją odpowiedź.

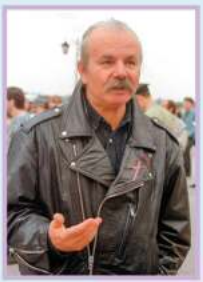
Różne oblicza altruizmu

Kryteria sukcesu:

- dostrzegam wartość wolontariatu;
- wskazuję różne jego rodzaje w czasach współczesnych;
- rozważam szanse i zagrożenia związane z altruizmem.

Na początek

- Co mają ze sobą wspólnego przedstawione osoby? Wyszukaj w dostępnych źródłach informacje na ich temat.



Marek Kotański



Anna Dymna



Bolesław Prus

Manifest e-wolontariatu

Jesteśmy świadkami momentu, w którym ludzkość, uwolniona od barier przestrzeni, tworzy nowe wzorce zachowań i nowe sposoby rozwiązywania problemów społecznych. Należy do nich potężny ruch społeczny e-wolontariatu, łączący pozytywne inicjatywy w internecie. Wierząc w siłę e-wolontariatu, chcemy go wspierać, promować dobre praktyki, usuwać bariery dla jego rozwoju. […]

E-wolontariat, podobnie jak wolontariat w świecie realnym, opiera się na chęci zaangażowania się w sprawy społeczne, na pełnych poświęcenia postawach i działaniach. Zasady są te same: samopomoc, wsparcie, działanie na rzecz drugiego człowieka, budowa dobra wspólnego. E-wolontariat to jednak nowa jakość – odbywa się w świecie wirtualnym, ale przynosi bardzo wymierne korzyści w świecie realnym, a realizacja ideałów możliwa jest dzięki nowym technologiom. To właśnie dzięki możliwościom, jakie daje internet, e-wolontariat może być organizowany na ogromną





skalę – niemożliwą do uzyskania w świecie realnym. Organizatorzy e-wolontariatu mogą do wielkich globalnych projektów włączyć na równych prawach mieszkańców najmniejszych wiosek i dużych miast z różnych krajów i kontynentów.

Wzajemne pomaganie ma w e-wolontariacie ogromne znaczenie, czego dowodem jest niezliczona ilość internetowych grup samopomocy i wsparcia. Jednak e-wolontariat to też ogromny ruch na rzecz budowy dobra wspólnego: gromadzenie wiedzy (np. Wikipedia), wytwarzanie dóbr poprzez świadczenie usług (np. nagrywanie e-booków) czy e-dobroczynność (np. Pajacyk). E-wolontariat obejmuje zarówno działania jednostkowe, w pełni spontaniczne, jak i te zorganizowane, wiążące tysiące i miliony osób.

E-wolontariat jest zjawiskiem nowym w naszej kulturze, nie do końca zdefiniowanym i poznanym. Dla badaczy wciąż stanowi ekscytujący, nieodkryty temat. Można jednak wskazać obszary, gdzie szczególnie się rozwinął. Tymi obszarami są: tworzenie wiedzy, edukacja, kultura, nowe technologie, prawa człowieka, wolontariat osób niepełnosprawnych, bezpieczeństwo w sieci czy pomoc humanitarna. Przy pomocy e-wolontariuszy powstają wirtualne muzea, galerie, mapy nieba i portale edukacyjne. To dzięki nim organizowane są kampanie walki o prawa więźniów politycznych i grup dyskryminowanych czy bezpiecznego korzystania z internetu.

Dlatego, jako twórcy pierwszego w Polsce portalu poświęconego e-wolontariatowi i e-wolontariuszom, postulujemy:

- by aktywność w internecie przestała być kojarzona przede wszystkim z negatywnymi zjawiskami społecznymi oraz by zwrócić uwagę na dobro obecne w sieci; […]
- by dzieci w szkołach uczyły się, w jaki sposób można pomagać innym za pośrednictwem internetu;
- by e-wolontariat stał się narzędziem w walce z wykluczeniem cyfrowym[1];
- by zapobiegać zagrożeniom związanym z e-wolontariatem poprzez stworzenie jednolitych standardów i kodeksów e-wolontariatu […].

https://e-wolontariat.pl/

[1] wykluczenie cyfrowe – ograniczenie dostępu do technologii informacyjnych, które współcześnie są wykorzystywane w komunikacji (zwłaszcza do internetu)

O tekście

1. Wybierz poprawne dokończenie zdania. Dzięki wykorzystaniu internetu możliwe stało się

A. zastąpienie spontanicznych akcji zorganizowanymi działaniami.
B. kształtowanie pozytywnych wzorców dla dzieci i młodzieży.
C. włączenie znacznie większej liczby osób w pomoc innym.
D. kojarzenie wolontariatu z pozytywnymi zjawiskami.

2. Ustal, czego dotyczy przywołany manifest. Zacytuj zdanie określające jego cel.

a) Wymień wskazane w tekście różne przejawy e-wolontariatu.
b) Które z założeń e-wolontariatu uważasz za najważniejsze? Z jakiego powodu?

manifest – program działania jakiejś grupy bądź organizacji, publiczna deklaracja poglądów

Piszę i mówię poprawnie

Słowa zawierające obcy przedrostek *e-*, wskazujący na związek z internetem, zapisujemy z łącznikiem, np. *e-book*, *e-nauczanie*.

Jeśli *e-* poprzedza wyraz zapożyczony i nieprzyswojony (wciąż odbierany jako obcy), wówczas wymawiamy je jako *i-*, np. *e-mail* (czytaj: imejl). Jeżeli cząstka ta znajduje się przed wyrazem rodzimym lub zapożyczonym dawno i odbieranym jako rodzimy, to wymawiamy ją jako *e-*, np. *e-dziennik* (czytaj: edziennik).

3. Zastanówcie się wspólnie, na czym polega współczesne oblicze altruizmu. Jakie przybiera on formy? Jakie widzicie w nim szanse, a jakie zagrożenia?

4. Która z lektur poznanych w tym roku szkolnym nawiązuje do motywu altruizmu? Podaj autora i tytuł dzieła oraz uzasadnij wybór odpowiednim argumentem.

5. Przeczytaj cytaty poświęcone altruizmowi. Czego można się z nich dowiedzieć o tej wartości? Z którym cytatem się nie zgadzasz? Uzasadnij swoje zdanie co najmniej dwoma argumentami.

Całe życie skierowane ku pieniądzom to śmierć. Odrodzenie jest w bezinteresowności.

Albert Camus[1]

[1] czytaj: **ka**mi

Jeżeli natura stworzyła nas do dawania, mamy otwarte dłonie i serca od pierwszych chwil życia i chociaż mogą się zdarzać liczne chwile, kiedy dłonie nasze są puste, serca są zawsze pełne i możemy rozdawać z nich hojnie przeróżne wspaniałości: ciepło, dobroć, zachętę, pociechę, wesołość – a czasem wesoły śmiech bywa największą pomocą.

Frances Hodgson Burnett[2]

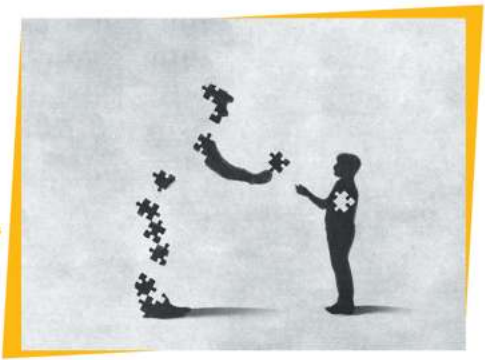
Altruizm jest dobry, empatia konieczna, lecz naiwność połączona z jednym i drugim niewskazana.

Kasia Pisarska

Największą satysfakcję odczuwamy właśnie wtedy, gdy dajemy innym coś z siebie, gdy za cel stawiamy sobie poprawienie warunków życia innych ludzi, gdy przyłączamy się do jakiejś większej sprawy i staramy się wywrzeć pozytywny wpływ na otaczający świat.

Nick Vujicic[3]

[2] czytaj: fransys hodżson bernet
[3] czytaj: nik wujcicz



▶ Na jakie cechy i przejawy altruizmu wskazuje przywołana grafika?

Tworzę

6. Napisz dekalog (kodeks składający się z dziesięciu punktów) nastoletniego altruisty.

7. Zastanów się, kto w Twoim najbliższym otoczeniu zasługuje na przydomek *altruista*. Przygotuj prezentację dotyczącą dokonań tej osoby.

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Do synonimów altruizmu należy *egocentryzm*.	**P**	**F**
2.	Jedną z form wyrażania altruizmu jest wolontariat.	**P**	**F**
3.	Altruizm może przejawiać się także poprzez działania w świecie wirtualnym.	**P**	**F**

Co robi altruista, że zostaje bohaterem?

Kryteria sukcesu:

- wiem, kim była Irena Sendlerowa i dlaczego otrzymała tytuł Sprawiedliwy wśród Narodów Świata;
- wyszukuję w tekście informacje na temat bohaterów;
- tworzę list w imieniu wnuków Elżbiety Ficowskiej;
- formułuję pytania, które można byłoby zadać Irenie Sendlerowej.

Na początek

- Zastanów się, kogo nazywamy bohaterem. Jakimi cechami odznacza się osoba, którą w ten sposób określamy?



Anna Mieszkowska (ur. 1958)



Pisarka i teatrolożka pracująca w archiwum Polskiej Akademii Nauk. W swoich książkach, takich jak *Była sobie piosenka. Gwiazdy kabaretu i emigracyjnej Melpomeny*, dokumentuje losy polskich artystów na emigracji. Największą sławę przyniosła jej wydana w 2004 r. *Matka dzieci Holocaustu. Historia Ireny Sendlerowej*, biografia polskiej działaczki społecznej, która w czasie II wojny światowej zaangażowała się w ruch ratowania żydowskich dzieci.

Poznaj autora

Chcę więcej!

Irena Sendlerowa (1910–2008) jest symboliczną „matką" ok. 2500 dzieci uratowanych dzięki jej zaangażowaniu z warszawskiego getta. O historii odważnej Polki świat dowiedział się za sprawą sztuki napisanej przez uczennice jednej z amerykańskich szkół średnich. Tytuł tekstu – *Życie w słoiku* – odnosił się do sposobu, w jaki Sendlerowa ukryła informacje o ocalonych dzieciach. Jednym z tych dzieci była Elżbieta Ficowska (ur. 1942), działaczka społeczna i pisarka.

- Wyobraź sobie, że możesz spotkać się i porozmawiać z Ireną Sendlerową. Czego chciałabyś / chciałbyś się od niej dowiedzieć? Przygotuj kilka pytań.



Irena Sendlerowa, 1944

Anna Mieszkowska

Dzieci Ireny Sendlerowej[1]

fragment

Elżbieta Ficowska (Warszawa)

Kochana Ireno,

Piszę ten list do Ciebie i do książki o Tobie. Do rozdziału *Głosy uratowanych dzieci*. Jak wiesz doskonale, ja wtedy głosu nie miałam ani pamięci tego, co działo się ze mną i wokół mnie. Miałam sześć miesięcy, kochających rodziców i dziadków, którzy za wszelką cenę chcieli mnie uratować. Moja dwudziestokilkuletnia żydowska Mama, Henia Koppel (z domu Rocham), zawierzyła mój los Tobie, a Ty znalazłaś dla mnie moją polską Mamę, Stanisławę Bussoldową, która dała mi miłość i bezpieczeństwo.

To dzięki zorganizowanej przez Ciebie akcji wywieziono mnie z getta na aryjską stronę w drewnianej skrzynce, razem ze srebrną łyżeczką, darowaną mi przez rodziców na szczęście. Mam tę łyżeczkę, jest na niej wygrawerowane imię i data urodzenia. To mój posag i moja metryka. Posag okazał się cenniejszy niż wszelkie dobra rodzinne, które przepadły w czasie wojny. Moja srebrna łyżeczka przez całe życie przynosi mi szczęście. Teraz przewodniczę Stowarzyszeniu Dzieci Holocaustu w Polsce. Wiem, że nie wszystkie cudem ocalone żydowskie dzieci mają szczęśliwe życie. Jest grupa moich rówieśników, którzy nic o sobie nie wiedzą. Być może odnaleźliby się na pisanych przez Ciebie, Ireno, wąskich paskach bibułek, które schowałaś w zakopanych później butelkach, ale nie ocalały ich rodziny, a nikt nie potrafił powiedzieć im, kim są.

Kochana Ireno, większość uratowanych dzięki kierowanym przez Ciebie akcjom nie wie, że to właśnie Tobie zawdzięcza swoje życie. Nikt wówczas nie przekazywał takich informacji, bo mogły grozić śmiercią. Ja wiem. Wie moja córka, dla której jesteś zastępczą Babcią, i wiedzą jej dwaj mali synkowie, którzy odwiedzają Cię czasem, a kiedyś dowiedzą się, jak wiele Ci zawdzięcza cała nasza rodzina. O tym wszystkim Ty przecież wiesz najlepiej. O ileż lepiej niż ja. Jeśli Ci to powtarzam teraz, to dlatego, że przecież nie znałaś osobiście wszystkich dzieci, które ocaliłaś. Skąd miałabyś wiedzieć, że to ja, starsza pani, jestem tym dawnym niemowlęciem? Kimś, kogo nie byłoby dziś bez Ciebie? Całuję Twoje ręce.

Z wyrazami miłości – Bieta

[1] tytuł drugiego wydania książki Anny Mieszkowskiej *Matka dzieci Holocaustu. Historia Ireny Sendlerowej.*

Historia Elżbiety Ficowskiej została przedstawiona w materiałach Muzeum Żydów Polskich POLIN: *Elżunia i srebrna łyżeczka. Historia Elżbiety Ficowskiej (Koppel) i jej polskiej mamy, Stanisławy Bussoldowej* (https://sprawiedliwi.org.pl/pl/historie-pomocy/historia-stanislawy-bussold).



Srebrna łyżeczka – jedyna pamiątka Elżbiety Ficowskiej po rodzicach, Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku

O tekście

1. Wyszukaj w tekście informacje na temat losów Elżbiety Ficowskiej.

- Co wiadomo o jej żydowskiej rodzinie?
- Co otrzymała Elżbieta od rodziców? Jakie znaczenie miał dla niej ten przedmiot?
- Do kogo trafiła dziewczynka po rozstaniu z rodzicami?

2. Na podstawie przywołanego listu napisz, jaki obraz Ireny Sendlerowej pozostał w pamięci Elżbiety Ficowskiej.

3. Pracując w grupach, wyszukajcie historię innej osoby uratowanej przez tę bohaterską Polkę. Zebrane informacje przedstawcie na forum klasy.

4. Na czym Twoim zdaniem polegała altruistyczna postawa Ireny Sendlerowej?

Tworzę

5. W imieniu wnuków Elżbiety Ficowskiej napisz krótki list, w którym podziękujesz za ocalenie babci.

Chcę więcej!

Stworzony przez władze Izraela Instytut Pamięci Narodowej Yad Vashem (czytaj: jad wa**szem**) w Jerozolimie przyznaje ludziom, którzy w czasie II wojny światowej bezinteresownie pomagali Żydom, honorowy tytuł Sprawiedliwy wśród Narodów Świata. Na wręczanym z tej okazji pamiątkowym medalu znajduje się napis: *Kto ratuje jedno życie – ratuje cały świat*.

- Wyszukaj w wybranych źródłach więcej informacji na temat tego wyróżnienia.
  - Kto może zostać Sprawiedliwym?
  - W jakich okolicznościach wręczane jest odznaczenie?
  - Jak rozumiesz słowa umieszczone na medalu?



Medal Sprawiedliwy wśród Narodów Świata

Sprawdź, co już umiesz

Dokończ podane zdania.

1. Bohaterstwo Ireny Sendlerowej polegało na...
2. Tytuł Sprawiedliwy wśród Narodów Świata jest przyznawany...
3. W czasie II wojny światowej Elżbieta Ficowska...

Jak zachować grzeczność językową w wypowiedziach?

Kryteria sukcesu:

- uzasadniam potrzebę grzeczności językowej w komunikacji;
- stosuję właściwe formuły powitania i pożegnania w zależności od sytuacji i rodzaju wypowiedzi;
- uwzględniam zasadę pisowni zaimków grzecznościowych.

Na początek

- Na podstawie podanych zdań sformułuj definicję słowa *grzeczność*. W razie potrzeby możesz skorzystać ze słownika języka polskiego.

Wrodzona grzeczność nakazała mu ukłonić się niemiłej sąsiadce.
Rodzice często oczekują od dzieci przede wszystkim grzeczności.
Grzeczność granatowej sukienki, którą miała założyć, wzbudziła w niej niechęć.
Zrób mi tę grzeczność i wyjdź z psem na spacer.
Po wymianie grzeczności przeszli do narzekania na pogodę i rosnące ceny.
Wziął dokładkę tylko przez grzeczność, bo ciasto było niesmaczne.

Marika Naskręt

Nauczycielka języka polskiego i autorka tekstów dotyczących jego zawiłości. Można je znaleźć m.in. na stronie internetowej polszczyzna.pl.

Poznaj autora

Marika Naskręt

Czym jest grzeczność językowa? Czy znasz jej zasady?

fragmenty

Grzeczność i dobre wychowanie to nie tylko zbiór zasad dotyczących gestów i zachowań w danej sytuacji. To również szablony językowe i zwroty grzecznościowe. Kulturalny i dobrze wychowany człowiek powinien wiedzieć, których z nich użyć i kiedy. […]

Grzeczność nie jest rzeczą małą

W skarbnicy polskiej kultury i tradycji, *Panu Tadeuszu*, o grzeczności nauczał Sędzia. W księdze I czytamy:

[…]
Grzeczność nie jest rzeczą małą:
Kiedy się człowiek uczy ważyć, jak przystało,
Drugich wiek, urodzenie, cnoty, obyczaje,
Wtenczas i swoją ważność zarazem poznaje:
Jak na szalach, żebyśmy nasz ciężar poznali,
Musim kogoś posadzić na przeciwnej szali.

Jak wynika z powyższego fragmentu, grzeczność wymaga nauki. Każdemu należy się szacunek bez względu na wiek czy pochodzenie, jednak inne są zasady zachowania w stosunku do różnych osób. Inaczej zachować się należy wobec starszych, inaczej wobec kobiet, a jeszcze inaczej wobec osób sprawujących ważne stanowiska. Szacunek okazywany innym pokazuje nam, ile sami w istocie jesteśmy warci.

Podsumowując – już w XIX wieku wiadomo było, że nie ma uniwersalnych zasad zachowań, również językowych. Grzeczność to dziedzina złożona i wymaga bliższego poznania. Uczymy się jej w dzieciństwie od rodziców, nauczycieli, osób starszych, jednak w życiu każdego z nas zdarzają się sytuacje, w których nie wiemy, co powiedzieć ani jak się zachować.

Bądź grzeczny, czyli do rzeczy

Dawniej „mówić grzecznie" oznaczało „mówić k rzeczy", czyli „do rzeczy". Jeżeli ktoś więc bywał określany jako „niegrzeczny", znaczyło to, że jego wypowiedzi są niedorzeczne. […] A jak grzeczność językową definiuje prof. Małgorzata Marcjanik, specjalistka w tej dziedzinie?

Grzeczność językowa – wchodząca w skład grzeczności ogólnej (nazywanej też savoir-vivre'em[1], bon tonem, etykietą, zasadami dobrego wychowania, kodeksem towarzyskim) – to zbiór przyjętych w danej kulturze form językowych zachowań, przyporządkowanych określonym sytuacjom pozajęzykowym.

Czego dotyczy grzeczność językowa? Powitań, podziękowań, życzeń, gratulacji, próśb, pożegnań itp. Musimy wiedzieć, jakich sformułowań użyć w danej sytuacji komunikacyjnej w stosunku do konkretnego odbiorcy.

https://polszczyzna.pl/

[1] czytaj: **sa**wuar wiwrem

Sędzia Soplica wygłosił swoją naukę o grzeczności w czasie uczty na zamku. Kadr z filmu przedstawia bohatera w chwili, gdy pomaga Telimenie zająć miejsce przy stole.

- Sformułuj prośbę, jaką dama mogłaby skierować do Sędziego, oraz podziękowanie za pomoc.
- Podaj kilka zasad grzecznego zachowywania się w czasie przyjęcia.



Pan Tadeusz, reż. Andrzej Wajda, 1999

1. Przypomnij definicję grzeczności. O jakie treści została wzbogacona w tekście Mariki Naskręt?

Wyrazem grzeczności językowej jest stosowanie odpowiednich **zwrotów grzecznościowych** – utartych sformułowań, których używa się w celu nawiązania kontaktu i okazania szacunku drugiej osobie. Do zwrotów grzecznościowych należą m.in. powitanie i pożegnanie. Mogą one przybierać różny kształt w zależności od sytuacji (oficjalnej bądź nieoficjalnej), pory dnia, odbiorcy, a także formy wypowiedzi.

2. Zaproponuj formuły powitań i pożegnań, które można zastosować w przedstawionych sytuacjach. Uwzględnij różne pory dnia.



3. Pracując w grupach, stwórzcie bank słówek przydatnych do napisania podanych wypowiedzi.

- podziękowanie
- życzenia
- gratulacje
- prośba

Powitania i pożegnania mają inną formę w języku pisanym. Najczęściej stosujemy je w listach lub e-mailach. Listy prywatne można zacząć od słów: *Cześć*, *Droga*, *Kochany*, *Najmilsi*. W listach oficjalnych stosujemy np. zwroty: *Szanowny Panie*, *Wielce Szanowna Pani*. W zakończeniu listu lub e-maila powinny się znaleźć pozdrowienia, pożegnanie lub życzenia, np. *Pozdrawiam serdecznie*, *Życzę zdrowia*, *Łączę wyrazy uznania*.

Piszę i mówię poprawnie

- Zaimki odnoszące się do osób, do których się zwracamy w listach lub e-mailach, zapisujemy wielką literą: *Ty*, *Tobie* / *Ci*, *Twój*, *Wy*, *Was*, *Wam*, *Wasz* itp.
- W e-mailach nie używamy formuły powitania *witam*. Ten zwrot sugeruje podrzędność odbiorcy wobec nadawcy oraz należy do słownictwa potocznego.
- Po zwrocie grzecznościowym umieszczanym w nagłówku e-maila należy postawić przecinek. Zdanie, które zapisujemy poniżej, zaczynamy wówczas małą literą.

4. Popraw błędy w powitaniach i pożegnaniach. Zwróć uwagę na adresata listu lub e-maila.

Jan Kowalski
ul. Odległa 5
12-345 Wielkie Miasto

Wielkie Miasto, 25 maja 2023 r.

Pan Adam Nowak
Dyrektor Miejskiego Przedsiębiorstwa Komunikacji
w Wielkim Mieście

Cześć, Panie Dyrektorze,
zwracam się z prośbą o przywrócenie kursu autobusu nr 16 o godz. 7.30 z pętli przy ul. Odrodzenia. Autobus odjeżdżający o godz. 7.45 jest przepełniony i nie wszystkim pasażerom udaje się do niego wsiąść.

Do widzenia. Jan Kowalski

Kołobrzeg, 27 czerwca 2023 r.

Szanowna Aniu,
rozpoczęłam już wakacje. Wyjechałam do Kołobrzegu. Lubię codzienne spacery po plaży i kąpiele w morzu. Towarzyszy mi w nich babcia – w końcu możemy nacieszyć się swoją obecnością. Mamy też plan na wypadek, gdyby zmieniła się pogoda i zaczął padać deszcz: babcia obiecała, że nauczy mnie szydełkowania. Wracam 3 lipca i mam nadzieję, że w tym czasie będziesz w Warszawie i się spotkamy.



Z wyrazami szacunku,
Zosia

Do: Ola@zamienmyslowo.pl
Temat: Prośba

Wyślesz mi link do filmu potrzebnego na lekcję fizyki? Nie było mnie w piątek w szkole, a muszę się przygotować do sprawdzianu.

Zosia

Do: Jan_Kowalski@zamienmyslowo.pl

Temat: Zakres materiału do egzaminu

Witam, Panie Profesorze,
zwracam się z prośbą o podanie zakresu materiału do powtórzenia na egzamin z przedmiotu historia Polski. Pozdrawiam, Marcin Ślimak

Do: Krzywo@zamienmyslowo.pl

Temat: Materiały do projektu

Dzień dobry, Krzyśku,
przypominam, że umawialiśmy się na przesłanie materiałów do projektu. Załączam swoje i czekam na Twoje.
Sławek

5. Idąc na spacer, natknęłaś / natknąłeś się na sytuację, którą przedstawia zdjęcie. Napisz e-mail do osoby, która powinna się zająć rozwiązaniem tego problemu lub mogłaby Ci w tym pomóc. W zależności od adresata e-maila pamiętaj o odpowiednich zwrotach grzecznościowych i właściwym zapisie zaimków.



6. Sformułuj dokończenie poniższego zdania.

Należy pamiętać o zasadach grzeczności językowej, ponieważ...

Sprawdź, co już umiesz

Wybierz poprawne dokończenie zdania. Z tekstu Mariki Naskręt wynika, że

A. grzeczności językowej uczymy się przede wszystkim z literatury.
B. najważniejsze zasady grzeczności językowej powstały w XIX w.
C. grzeczność językowa jest przejawem dobrego wychowania.
D. zwroty grzecznościowe pasują do każdej sytuacji.

Różne normy – różne języki

Kryteria sukcesu:

- odróżniam normę wzorcową od normy użytkowej;
- dostosowuję komunikaty do odbiorców;
- zastępuję słowa z języka potocznego wyrazami z mowy starannej.

Na początek

- Porozmawiajcie o tym, czym różni się język, którym posługujecie się w kontaktach między sobą, od języka, którym porozumiewacie się np. z rodzicami lub nauczycielami.

Norma językowa – zbiór form i połączeń wyrazów, a także reguł ich tworzenia, zapisywania i wymawiania, który jest uznawany przez daną społeczność za wzorcowy. To norma językowa decyduje o poprawności wszelkich wypowiedzi. Jej zasady są spisywane w słownikach i gramatykach.

Odmiany normy językowej:

- **norma wzorcowa** (staranna) – obejmuje elementy języka zgodne z tradycją językową i regułami polszczyzny; jest właściwa w każdej sytuacji, a zwłaszcza w kontaktach oficjalnych;
- **norma użytkowa** (potoczna) – jest swobodniejsza od normy wzorcowej, ponieważ ma na celu przede wszystkim skuteczne porozumiewanie się na co dzień; stosuje się ją powszechnie w kontaktach nieoficjalnych.

Norma użytkowa dopuszcza wiele form, które są błędami z punktu widzenia normy wzorcowej.

Norma wzorcowa	Norma użytkowa
akcentowanie: fizyka, matematyka, polityka, prosiliśmy	akcentowanie: fizyka, matematyka, polityka, prosiliśmy
sześcioro dzieci, troje cieląt	sześć dzieci, trzy cielęta
jeść kotlet, wysłać e-mail, pisać blog	jeść kotleta, wysłać e-maila, pisać bloga
tę książkę	tą książkę
odporniejszy, mleć	bardziej odporny, mielić

1. Ułóż wypowiedzi osób we wskazanych sytuacjach. W których z tych tekstów trzeba będzie przestrzegać normy wzorcowej?

- Prezenterka zapowiada pogodę.
- Koleżanka opowiada koleżance o swoich wrażeniach z koncertu.
- Dyrektor zwraca się do uczniów z prośbą, aby nie biegali po korytarzach szkolnych.
- Chłopak wita się z kolegą.

2. Wskaż w tekście wyrazy lub wyrażenia, które nadają mu charakter potoczny. Zastąp je słownictwem charakterystycznym dla normy starannej.

Chcecie wkurzyć Tezeusza?

Zapytajcie go: „Kim jest twój tato?".

Oberwiecie po głowie natychmiast.

Nikt nie wie dokładnie, kim był ojciec Tezeusza. Nie jesteśmy nawet pewni, czy miał jednego ojca, czy dwóch. Starożytni Grecy kłócili się o to przez wiele stuleci. Pisali wypracowania i powieści, w których usiłowali to wyjaśnić, ale przegrzewały im się od tego mózgi.

Ja się postaram, żeby wasze mózgi nie eksplodowały, ale umówmy się, że moja wersja jest taka:

Królem Aten był gość imieniem Ajgeus. Miał mnóstwo wrogów gotowych przejąć jego królestwo, nie miał natomiast syna, który odziedziczyłby nazwisko. Naprawdę chciał mieć syna, toteż udał się po radę – tak, zgadliście – do Wyroczni Delfickiej. [...]

Ajgeus udał się do Wyroczni i złożył zwyczajowe ofiary.

– O, wielka przepowiadaczko przyszłości wdychająca opary wulkaniczne! – powitał ją król. – Czy mogę tu dostać niemowlę płci męskiej... albo co?

Siedząca na trójnogim stołku kapłanka wzdrygnęła się, kiedy opanował ją duch Apollina.

– Miej cierpliwość, o królu! Unikaj kobiet, dopóki nie wrócisz do Aten. Twój syn będzie miał szlachetną matkę i krew bogów, ale musi on przybyć we właściwym czasie!

Rick Riordan (czytaj: rik rajorden), *Greccy herosi według Percy'ego Jacksona* (czytaj: persjego dżeksona; fragmenty), tłum. Agnieszka Fulińska

3. Przeczytaj podane wyrazy, akcentując je zgodnie z normą wzorcową.

bylibyście • sześćset • mechanika • jabłko • moglibyście • logika • konstruowalibyśmy • dziewięćset • etui • fizyka

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Normę językową tworzą wszyscy ludzie posługujący się danym językiem.	**P**	**F**
2.	W wypowiedziach ustnych częściej stosuje się normę użytkową.	**P**	**F**
3.	Po utrwaleniu w słownikach norma wzorcowa nie może być już zmieniana.	**P**	**F**

Uczymy się na błędach

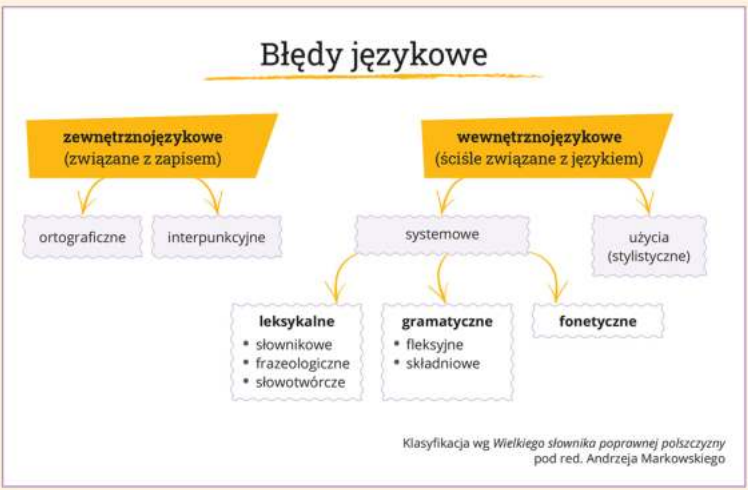
Kryteria sukcesu:

- rozumiem, czym jest błąd językowy;
- dostrzegam w tekście błędy językowe i potrafię je poprawić.

Na początek

- Jak sądzisz, dlaczego ludzie popełniają błędy językowe? Wskaż kilka przyczyn.

Błąd językowy – nieświadome odstępstwo od normy językowej. Błędne słowa lub konstrukcje przeszkadzają innym użytkownikom języka, gdyż są sprzeczne z ich dotychczasowymi przyzwyczajeniami i zasadami funkcjonującymi w języku. Błędy językowe mogą prowadzić do niezrozumienia wypowiedzi, ośmieszać jej autora lub być odebrane jako dowód lekceważenia odbiorcy.



Klasyfikacja wg *Wielkiego słownika poprawnej polszczyzny* pod red. Andrzeja Markowskiego

1. Na kubku zostały umieszczone wyrazy i wyrażenia, które stale sprawiają problemy użytkownikom polszczyzny. Ułóż z każdym przykładem zdanie i zanotuj je w zeszycie. Powiedz, jakie błędy są zwykle popełniane w pisowni tych wyrazów.

Kubek *Parszywa 10*



- Co sądzisz o takim sposobie przypominania zasad ortografii? Czy jest on Twoim zdaniem skuteczny? Dlaczego?

2. Popraw błędy fonetyczne występujące w zdaniach. Na czym polegają?

- Wycelował do niej z leworweru, ale nie wystrzelił.
- Podejdź tutej do nas jak najszybciej.
- Marzył o otrzymaniu statułetki Oscara.

Błędy gramatyczne

Błędy fleksyjne	▶ niewłaściwa odmiana wyrazu, np. *oni umią* zamiast *oni umieją*, *łabądź* zamiast *łabędź* ▶ odmienianie wyrazów, które są w polszczyźnie nieodmienne, np. *kubek kakaa* zamiast *kubek kakao* ▶ nieodmienianie wyrazów, które mają swój wzorzec odmiany, np. *z Tadeuszem Mozal* zamiast *z Tadeuszem Mozalem*
Błędy składniowe	▶ stosowanie niewłaściwych form wyrazów w związkach wyrazowych, np. *wylądować na ziemię* zamiast *wylądować na ziemi*, *dzieci bawili się* zamiast *dzieci bawiły się* ▶ użycie niewłaściwych przyimków, np. *zdystansować się do siebie* zamiast *od siebie* ▶ niepoprawne użycie imiesłowowego równoważnika zdania, np. *Jadąc samochodem, świeciło słońce* zamiast *Gdy jechałem samochodem, świeciło słońce*

3. Popraw błędy w odmianie nazw.

- W Bydgoszczu jest Muzeum Mydła i Historii Brudu.
- Przeczytałeś książkę Aleksandra Fredro?
- Na Węgrach widziałam malowniczo położone jezioro.
- W czasie wakacji spędziłam tydzień w Zakopanym.

4. Zapisz w zeszycie poprawne formy wyrazów podanych w nawiasach.

- (*dwa*) skrzypiec ma pęknięte struny.
- (*dwadzieścia pięć*) uczniów pojechało na basen.
- Z moimi (*przyjaciele*) mogę porozmawiać na wszystkie tematy.
- Pod (*liście*) można znaleźć grzyby.
- Nie (*umieć* – 3. os. lm, czas teraźniejszy) tego naprawić.
- W Chinach nie spotkałem ani jednego (*Amerykanin*).

5. Wspólnie z koleżanką / kolegą z ławki narysujcie lub napiszcie krótką historyjkę pokazującą, dlaczego nie należy używać wyrazów, których znaczenia nie jesteśmy do końca pewni.

Błędy leksykalne

Błędy słownikowe	▸ użycie wyrazu w niewłaściwym znaczeniu, np. *oportunista* jako określenie kogoś, kto stawia opór (a nie człowieka pozbawionego zasad) ▸ mylenie wyrazów o podobnej formie, np. *adaptował dwoje dzieci* zamiast *adoptował* ▸ stosowanie **pleonazmów**, czyli konstrukcji, w których jedno słowo powtarza sens drugiego, np. *cofać się do tyłu*, *w okresie czasu* zamiast *cofać się*, *w okresie* albo *w czasie* ▸ nadużywanie zapożyczeń i wyrazów modnych, np. *selfie*, *lunch*, *totalnie*
Błędy frazeologiczne	▸ zmienienie utartej formy związku frazeologicznego, np. *ponieść sukces* zamiast *odnieść sukces* lub *ponieść porażkę*, *ciężki orzech do zgryzienia* zamiast *twardy orzech do zgryzienia* ▸ użycie związku w niewłaściwym znaczeniu lub kontekście, np. *niedźwiedzia przysługa* jako wielka, podczas gdy poprawnie: taka, która przynosi szkodę
Błędy słowotwórcze	▸ użycie niewłaściwego formantu, np. *upartość* zamiast *upór*

6. Przeczytaj fragment tekstu Jana Miodka, a następnie napisz własny komentarz na temat innego często popełnianego błędu językowego.

> Załóż sweter!
> Moją powinnością jest każdorazowe przypomnienie o obowiązującej normie. Nie mogę więc i w tej książce nie powiedzieć, że poprawną postacią jest *sweter*, a nie *swetr*. [...] I jeszcze jedno przypomnienie: *zakładajcie sweter*, także *buty*, *koszulę*, *płaszcz*. Błędne są konstrukcje *ubierz sweter*, *ubieram koszulę*, *ubieram płaszcz* (poprawne: *ubierz się w sweter*, *ubieram się w koszulę*, *ubieram się w płaszcz*).
>
> Jan Miodek, *Ojczyzna polszczyzna dla uczniów* (fragmenty), Gdańskie Wydawnictwo Oświatowe

7. Popraw konstrukcje przywołane w informacji zamieszczonej obok jako przykłady błędów stylistycznych.

Błędy użycia (stylistyczne)

- użycie słownictwa niedostosowanego do charakteru i okoliczności wypowiedzi, np. *W swoim wypracowaniu przedstawię fajną książkę*, *Bohater posiadał poczucie humoru*
- tworzenie konstrukcji niezrozumiałych lub wieloznacznych, np. *Policja zajęła się włamaniami do mieszkań*
- niepotrzebne powtórzenia, np. *Przeczytała książkę, której bohater mieszkał w zamku, w którym straszyło*

Sprawdź, co już umiesz

Odszukaj w podanym tekście błędy językowe i określ rodzaj każdego z nich, a następnie zastąp je poprawnymi formami.

> Gdy jeździsz rowerem pamiętaj o kilku ważnych zasadach. Nie zapominaj wziąść kask. W sytuacjach ryzykownych używaj hamulcy: zbyt szybko jadąc z góry, grozi ci upadek. Po zmierzchu zawsze włanczaj światła. Napewno będziesz bezpieczniejszy.

Czy roboty mogą być altruistyczne?

Kryteria sukcesu:

- układam pytania do tekstu;
- wyodrębniam cechy robota podobne do cech ludzkich;
- zajmuję stanowisko w sprawie wykorzystania robotów w opiece nad osobami chorymi, starszymi i samotnymi.

Na początek



- Czy bohaterowie zdjęcia byliby w stanie porozmawiać o uczuciach? Jak mogłaby wyglądać taka rozmowa? Napisz krótki dialog zainspirowany fotografią.

Natalia Hatalska



Analityczka trendów badająca wpływ nowych technologii na świat. Założony przez nią w Gdańsku instytut badań nad przyszłością infuture.institute pokazuje najważniejsze tendencje rozwoju i ich konsekwencje dla gospodarki. Autorka wydanej w 2014 r. książki *Cząstki przyciągania*, w której analizuje niestandardowe kampanie reklamowe.

Poznaj autora

Natalia Hatalska

Wiek paradoksów. Czy technologia nas ocali?

fragmenty

Od wielu lat zakres relacji człowiek – robot stale się poszerza, bo roboty zaczynają pełnić w społeczeństwie kolejne funkcje. Nie są wykorzystywane już tylko w przemyśle jako wsparcie w produkcji, w domach jako usprawnienie codziennego funkcjonowania czy w medycynie jako narzędzia diagnostyczne. Zaczynają odgrywać rolę pełnoprawnych członków społeczeństwa, przejmując funkcje towarzyszy, opiekunów, a nawet partnerów. […]

Jednak przestrzenią, w której roboty zaczynają odgrywać coraz istotniejszą rolę, przejmując zadania ludzi, jest opieka nad osobami wymagającymi pomocy, w tym zwłaszcza starszymi i chorymi. Wiąże się to z faktem, że jednym z wyzwań współczesnego świata jest starzejące się społeczeństwo.

Ponieważ osoby starsze, ze względu na stan zdrowia i życie w pojedynkę, wymagają zwiększonej opieki, a w społeczeństwie – jak się sądzi – jest zbyt mało osób, które mogłyby się nimi zająć, zaczyna się wprowadzać do opieki nad nimi tak zwane roboty społeczne – ich głównym zadaniem jest wchodzenie w interakcję z człowiekiem.

W związku z tym już dziś potrafią one nawiązywać kontakt wzrokowy, rozumieją mowę, w tym także ton głosu, i same mówią, umieją rozpoznawać i naśladować emocje, reagują na dotyk. W 2020 roku japońscy naukowcy zaprezentowali światu nową wersję robota Afetto. Do tej pory składał się on tylko z głowy dziecka i odzwierciedlał na twarzy różnego rodzaju emocje; teraz zyskał ciało z syntetyczną skórą, wyposażoną w sensory[1] i pozwalającą mu „odczuwać" ból. Testy nowej wersji Afetto mają docelowo poprawić komunikację robotów z ludźmi, to znaczy pozwolić robotom rozumieć ludzi lepiej. Oprócz tego, że roboty społeczne są masowo wykorzystywane w opiece zdrowotnej, znajdują zastosowanie w szkolnictwie, handlu i obsłudze klienta.

[...] W realizowanych przez nas badaniach dwadzieścia pięć procent Polaków zadeklarowało odczuwanie pozytywnych emocji wobec stwierdzenia: „Robot staje się twoim domownikiem – korzystasz z jego pomocy w codziennych obowiązkach domowych oraz wspólnie spędzacie (-asz) z nimi czas, na przykład rozmawiacie, żartujecie, bawicie się". Wskaźnik pozytywnych odczuć jest jeszcze wyższy (wynosi blisko trzydzieści procent) w przypadku stwierdzenia: „Robot opiekuje się twoimi bliskimi – dziećmi, starszymi rodzicami, wykonuje proste prace opiekuńcze i umila im czas".

Do robotów społecznych należą roboty humanoidalne (przypominające człowieka, jak właśnie wspomniany wyżej Afetto) oraz roboty wyglądające jak zwierzęta. Wśród tych ostatnich najbardziej znanym robotem społecznym jest Paro – interaktywny, oparty na sztucznej inteligencji robot wyglądający jak dziecko foki grenlandzkiej i wykorzystywany w terapii osób z demencją, chorobą Alzheimera[2] i innymi zaburzeniami poznawczymi.

[1] sensor – czujnik
[2] czytaj: alc-hajmera

O tekście

1. Ułóż do każdego z akapitów pytanie, na które można znaleźć odpowiedź w tekście. Następnie, pracując w parach, wymieńcie się pytaniami i udzielcie na nie odpowiedzi. Oceńcie wzajemnie ich poprawność.

2. Wypisz z tekstu cechy robota, które są również cechami ludzi.

3. Jakie jest Twoje zdanie w kwestii przejęcia przez roboty opieki nad osobami samotnymi, starszymi, schorowanymi? Postaw tezę i zapisz przynajmniej trzy argumenty.

4. Wspólnie zastanówcie się, co moglibyście zrobić na rzecz osób starszych z Waszego otoczenia, aby móc nazwać siebie altruistami.

5. Sformułuj wniosek wynikający z badań, o których pisze autorka.

6. W jakim celu autorka tekstu w zdaniu: *Robot staje się twoim domownikiem – korzystasz z jego pomocy w codziennych obowiązkach domowych oraz wspólnie spędzacie (-asz) z nimi czas* [...], obok formy *spędzacie* dodała w nawiasie końcówkę czasownika (*-asz*)?

Tworzę

7. Czy roboty mogą być altruistyczne? Problem zawarty w temacie lekcji rozważ w rozprawce z hipotezą.

Chcę więcej!

Rozważania na temat relacji między robotami a ludźmi są tematem często podejmowanym przez literaturę fantastycznonaukową. Amerykański pisarz Isaac Asimov (czytaj: ajzak azimow) w opowiadaniu *Zabawa w berka* z 1942 r. sformułował następujące prawa robotów:

– Po pierwsze, robot nie może wyrządzić krzywdy człowiekowi ani przez brak reakcji dopuścić, aby człowiekowi stała się krzywda.
[...]
– Po drugie, [...] robot musi wykonać każdy rozkaz człowieka z wyjątkiem rozkazów kolidujących z Pierwszym Prawem.
[...]
– I po trzecie, robot musi chronić swoją egzystencję, o ile nie jest to sprzeczne z Pierwszym i Drugim Prawem.

tłum. Zbigniew Królicki, REBIS, 2022

▶ Opisz sytuację, w której robot nie będzie mógł się bronić, bo byłoby to sprzeczne z jednym z wskazanych praw robotów.

Przeczytaj informację na temat twórczości artystki, a następnie określ, co na fotografii można nazwać: troską, nieznaną istotą, miłością, międzygatunkowym pokrewieństwem, wyobrażeniem świata na nowo.

Jej prace zawierają etyczne przesłanie o empatii i trosce o wszystkie stworzenia i rośliny, z którymi dzielimy Ziemię – oraz o wciąż nieznane istoty, które będą żyć wśród nas w przyszłości. Jej wszechświat oferuje marzenia i nadzieję na przyszłość pełną miłości w międzygatunkowym pokrewieństwie, jednocześnie zapraszając nas do wyobrażenia sobie świata na nowo.

Wystawa: Patricia Piccinini. Jesteśmy (fragment)



Patricia Piccinini (czytaj: patryczia piczinini), *Kindred* (*Krewni*), 2018

Sprawdź, co już umiesz

Wybierz poprawne dokończenie zdania.

Z tekstu Natalii Hatalskiej wynika, że roboty

A. nie sprawdzają się jako opiekunowie osób starszych.
B. budzą u ludzi coraz silniejsze obawy.
C. coraz lepiej rozumieją emocje człowieka.
D. wciąż są raczej rzadko stosowane.

Krótko, krócej, czyli skróty i skrótowce

Kryteria sukcesu:

- wskazuję skutki stosowania skrótów;
- odróżniam skróty od skrótowców;
- stosuję zasady interpunkcyjne związane ze skracaniem wyrazów.

Na początek

- Odczytaj podany tekst, rozwijając poszczególne zapisy. Jakie dostrzegasz zalety i wady stosowania takich form w codziennej komunikacji?



1. W jaki sposób tworzy się skróty? Zwróć uwagę na ich zapis interpunkcyjny.

ul.	ulica	nr	numer
s.	strona	dr	doktor
prof.	profesor	wg	według
r.	rok	mgr	magister
w.	wiek	mjr	major

Skrót – cząstka wyrazu lub wyrażenia zapisana lub wymówiona jako znak całego wyrazu lub wyrażenia, np. *dr* (doktor), *tzn.* (to znaczy).

Zgodnie z polskimi przepisami ortograficznymi skróty pisane są:

- małymi literami z kropką na końcu, jeśli skrót nie zawiera ostatniej litery skracanego wyrazu (np. *inż.*, *godz.*, *tel.*, *płn.*) oraz w wypadku skrótów utworzonych z pierwszych liter wyrazów składających się na skracane wyrażenie (np. *cdn.*, *jw.*, *itd.*, *itp.*);
- małymi literami bez kropki na końcu, gdy skrót zawiera ostatnią literę skracanego wyrazu (np. *dr*, *mgr*, *nr*, *wg*, *zca*, *płk*), chyba że skrót występuje w formie odmienionej;
- małymi literami bez kropki w przypadku skrótów będących symbolami matematycznymi, chemicznymi, międzynarodowymi oznaczeniami jednostek miar (np. *kg*, *m*) oraz skrótów nazw rodzimej waluty (*zł* i *gr*);
- małymi literami z kropką po każdym wyrazie, jeśli którykolwiek z kolejnych wyrazów (poza pierwszym) wchodzących w skład skrótu zaczyna się samogłoską (np. *p.n.e.*), a także w przypadku skrótów złożonych z więcej niż jednej litery któregoś z członów (np. *m.in.*, *m.st.*, *Sz.P.*).

2. W którym z podanych przykładów występuje błędny zapis skrótu? Wybierz poprawną odpowiedź.

A. Zapłacił ok. 250 zł za dzisiejsze zakupy.
B. Był uczniem Szkoły Podstawowej nr. 31.
C. Napis *cdn.* bardzo ich rozczarował.
D. Lot do Rzymu trwał 2 godz. i 15 min.

Skrótowiec – wyraz utworzony w wyniku skrócenia grupy wyrazów, np. nazwy instytucji, organizacji, zjawiska społecznego, urządzenia.

Rodzaje skrótowców			
literowce	**głoskowce**	**grupowce**	**mieszane**
złożone z pierwszych liter wyrazów składających się na skracaną nazwę; każdą literę wymawia się osobno	złożone z pierwszych głosek wyrazów ze skracanej nazwy; są wymawiane jak jeden wyraz	składające się z grup głosek, najczęściej pierwszych sylab wyrazów skracanych	stanowiące połączenie różnych typów skrótowców
• NBP [enbe**pe**] – Narodowy Bank Polski • PKS [pekaes] – Państwowa Komunikacja Samochodowa	• NATO [nato] – ang. North Atlantic Treaty Organization • PAN [pan] – Polska Akademia Nauk	• Pafawag [pafawag] – Państwowa Fabryka Wagonów • Wifama [wifama] – Widzewska Fabryka Maszyn	• PZMot [pezetmot] – Polski Związek Motorowy • DLMyśl [deelmyśl] – Dywizja Lotnictwa Myśliwskiego

3. Przeczytaj prawidłowo poniższe skrótowce.

a) Określ typ każdego z nich.
b) Zastosuj podane przykłady w zdaniach.

- PKP – Polskie Koleje Państwowe
- NIK – Najwyższa Izba Kontroli
- PZKol – Polski Związek Kolarski
- AWF – Akademia Wychowania Fizycznego

4. Rozwiń skrótowce i zapisz w zeszycie pełne nazwy instytucji. Sprawdź, czym się one zajmują.

PCK • MSWiA • MEiN • MKOl • KRRiT • ZAiKS

Skrótowce zakończone w wymowie na samogłoski *e, i, o, u* są nieodmienne. Pozostałe mogą się odmieniać jak rzeczowniki (np. *ZUS* jak *mus*). Końcówkę fleksyjną oddziela się wówczas łącznikiem i zapisuje małymi literami, np. *PAN-ie, ONZ-etem*. W przypadku skrótowców, które kończą się małą literą, na ogół nie wprowadza się dodatkowych znaków, np. *Pafawagiem, PZMocie*.

Gdy skrótowiec pełni w zdaniu funkcję podmiotu, forma orzeczenia (liczba i rodzaj czasownika) powinna być zgodna z pełną nazwą, np. *PAP* (Polska Agencja Prasowa) *podała informację*. Norma użytkowa uznaje za poprawną także formę orzeczenia zgodną z wymawianym zakończeniem skrótowca, np. *PAP podał informację*.

Sprawdź, co już umiesz

Uzupełnij poniższe zdanie. Wybierz odpowiedzi **A** albo **B** oraz **C** albo **D**.

W zdaniu *Spotkał się z dr Kowalskim* występuje **A** / **B**, który **C** / **D**.

A. skrót
B. skrótowiec
C. został zapisany poprawnie
D. wymaga postawienia za nim kropki

Czy potrzebujemy świąt?

Kryteria sukcesu:

- omawiam polskie zwyczaje i tradycje świąt Bożego Narodzenia;
- wyszukuję informacje na temat świętowania w innych krajach;
- wskazuję wartości w utworze;
- piszę życzenia.

Na początek

- Sprawdź, jaki aromat mają przyprawy korzenne przydatne do robienia pierników, np. imbir, cynamon, goździki.
- Zastanów się, jakie zapachy kojarzą Ci się ze świętami Bożego Narodzenia i jakie emocje w Tobie wywołują.
- Opowiedz o tradycjach świątecznych, które są praktykowane w Twoim domu.

1915

1939–1945 II wojna światowa

1948 przyjęcie święceń kapłańskich

2006

Jan Twardowski (1915–2006)

Polski poeta i ksiądz rzymskokatolicki. Studiował polonistykę na Uniwersytecie Warszawskim. W czasie II wojny światowej należał do AK i walczył w powstaniu warszawskim. Te doświadczenia sprawiły, że zdecydował się wstąpić do seminarium i zostać kapłanem. Jego utwory poświęcone są zarówno Bogu, jak i ludziom i ich problemom. Wyrażają miłość do świata i pokazują, że każdego należy traktować z szacunkiem. Twórczość księdza Twardowskiego – niekiedy bardzo osobista – to poezja prosta i zrozumiała dla każdego człowieka. Najbardziej znany cytat z jego poezji podkreśla potrzebę miłości: *Śpieszmy się kochać ludzi tak szybko odchodzą.*



Poznaj autora

Chcę więcej!

Order Uśmiechu



Wiersze księdza Jana Twardowskiego często odnoszą się do dzieciństwa, jest w nich wiele humoru i żartów. Radosne nastawienie poety do życia zostało docenione przez dzieci, które przyznały księdzu wyjątkowe wyróżnienie – w 1996 r. został Kawalerem Orderu Uśmiechu. To odznaczenie powstało w Polsce w 1968 r., ale szybko zyskało rangę międzynarodową. Jest przyznawane dorosłym, którzy przynoszą dzieciom radość, są ich przyjaciółmi. Laureat Nagrody Uśmiechu podczas uroczystej ceremonii powinien wypić sok z cytryny i się uśmiechnąć.

- Wyszukaj informacje na temat innych – nie tylko polskich – laureatów Orderu Uśmiechu.

Jan Twardowski

Dlaczego jest święto Bożego Narodzenia

Dlaczego jest święto Bożego Narodzenia?
Dlaczego wpatrujemy się w gwiazdę na niebie?
Dlaczego śpiewamy kolędy?

Dlatego, żeby się uczyć miłości do Pana Jezusa.
Dlatego, żeby podawać sobie ręce.
Dlatego, żeby się uśmiechać do siebie.

Dlatego, żeby sobie przebaczać.

Żeby każda czarodziejka po trzydziestu latach nie stawała się czarownicą.

(z tomu *Zeszyt w kratkę*)

O tekście

1. Na jakie zwyczaje świąteczne zwraca uwagę w swoim wierszu Jan Twardowski? Zacytuj odpowiednie fragmenty.

2. Jakie wartości, zdaniem poety, są najważniejsze podczas świąt Bożego Narodzenia? Przerysuj podany wykres do zeszytu, a następnie uzupełnij go na podstawie wiersza. Dodaj swoje propozycje.



3. Które z polskich tradycji, Twoim zdaniem, łączą się z wierszem Jana Twardowskiego? Uzasadnij odpowiedź, przytaczając dwa argumenty.

4. Wyszukaj informacje na temat obchodzenia świąt w różnych krajach. Zastanów się, co jest wspólną cechą świętowania w Polsce i na świecie.

5. Jak rozumiesz ostatnie zdanie wiersza? Podziel się refleksją na ten temat. Zwróć uwagę na różnicę znaczeniową między słowem *czarodziejka* a wyrazem *czarownica*.

6. Podzielcie się na grupy i stwórzcie listę pytań do klasowego turnieju o świętach.

Tworzę

7. O czym szczególnie powinno się pamiętać podczas Bożego Narodzenia? Zapisz w punktach porady dla osób obchodzących to święto.

8. Zastanów się, komu sprawiłoby przyjemność otrzymanie od Ciebie życzeń bożonarodzeniowych. Na podstawie wiersza napisz dla tej osoby dopasowane do niej oryginalne życzenia. Następnie wykorzystaj dowolny program graficzny i stwórz wyjątkową kartkę bożonarodzeniową.

Mam lekkie pióro

Życzenia – krótka wypowiedź pisemna lub ustna formułowana z okazji wyjątkowych okoliczności (np. ślubu, świąt). Jest wyrazem pamięci o adresacie i sympatii do niego.

Życzenia powinny zawierać informacje o tym:

- komu składamy życzenia (zwrot do adresata)
- z jakiej okazji (powód)
- czego życzymy (treść)



Boże Narodzenie 2023

Droga Aniu!
Z okazji zbliżających się Świąt życzę
Ci wiele radości i spełnienia marzeń.
Niech ten magiczny czas przyniesie Tobie
i Twojej rodzinie spokój i szczęście!

Adam

kto życzy (podpis nadawcy)

Bank słówek

- życzenia: świąteczne • najszczersze • gorące • z okazji urodzin • dla jubilata • od dzieci • wszelkiej pomyślności • spełnienia marzeń • sukcesów • powodzenia • radości
- moc życzeń

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Jan Twardowski był księdzem i często podejmował w swoich wierszach tematykę religijną.	**P**	**F**
2.	Otrzymując Order Uśmiechu, osoba odznaczona musi wypić sok pomidorowy i się uśmiechnąć.	**P**	**F**
3.	W utworach Jana Twardowskiego można dostrzec radość oraz miłość do drugiego człowieka i otaczającego świata.	**P**	**F**

Pod znakiem szacunku do żywności

Kryteria sukcesu:

- wyjaśniam różnicę między tradycją a zwyczajem;
- oceniam tradycje świąteczne w kontekście zmian klimatycznych;
- redaguję przemówienie zachęcające do dzielenia się żywnością;
- dokonuję świadomych wyborów konsumenckich.

Na początek

- Jakie dania pojawiają się na wigilijnym stole w Twojej rodzinie? Dlaczego akurat takie?
- Wypisz trzy słowa, dwa pytania i jedno porównanie lub metaforę, które kojarzą Ci się z zagadnieniem marnowania żywności.



Ewa Szekalska

Dziennikarka zajmująca się problemami ekologii. W 2017 r. została wyróżniona w konkursie „Eko Dziennikarz" organizowanym przez Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

Poznaj autora

Ewa Szekalska

Święta pod znakiem szacunku do żywności

fragmenty

Obfitość żywności na świątecznym stole to część tradycji, której ciemną stroną bywa marnotrawstwo jedzenia. Mając na uwadze, że żywność jest dobrem, którego wyprodukowanie to koszt dla środowiska naturalnego, można nauczyć się jej nie marnować.

Jedzenie to motyw przewodni świąt Bożego Narodzenia – na początku jest postnie (choć przecież śledzie czy karp to także białko zwierzęce), a potem już z rozmachem – kilogramowe szynki, pasztety, zimne nóżki; pierniki, serniki i makowce oraz wykwintne

sałatki. Na obiad obowiązkowo mięso – np. spożywana tylko od święta pieczona kaczka. Większość z nas uważa, że inaczej nie można, bo święta straciłyby cały swój urok.

Jednak nasze zapotrzebowanie kaloryczne ani pojemność żołądków podczas świąt się nie zwiększają. Zwykle nie damy rady zjeść wszystkiego. Wędliny z dnia na dzień tracą świeżość, chleb wysycha. Świąteczna żywność ostatecznie często ląduje w koszu.

35 proc. Polaków marnuje jedzenie

Na świecie co roku wyrzuca się 1,3 mld ton jedzenia, czyli jedną trzecią produkowanej żywności – wynika z raportu Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Wyżywienia i Rolnictwa (FAO). Oczywiście marnuje się ona nie tylko z racji złych nawyków konsumentów, ale na każdym etapie – od wytworzenia do konsumpcji. Jeśli chodzi o marnowanie jedzenia w domach, w Polsce przyznaje się do niego 35 proc. konsumentów. Do kosza trafia najczęściej pieczywo […]. W następnej kolejności marnowane są owoce i warzywa, a także wędliny.

Produkcja żywności wymaga zużycia zasobów

Warto sobie uświadomić, że marnowane jest nie tylko samo jedzenie, ale także zasoby zużywane do jego wyprodukowania. Produkcja żywności pochłania ogromne ilości wody, np. w Europie 24 proc. wody pobierane jest przez rolnictwo […]. Na przykład wytworzenie 1 kg wołowiny wiąże się z wykorzystaniem od 5 do 10 tys. litrów wody (to tyle, ile jedna osoba wypija przez 18 lat!). […]

Co więcej, produkcja żywności wymaga energii w postaci paliw i prądu. Przyjmuje się, że na wytworzenie 1 kalorii zużywa się 10 kalorii z paliw, przy czym na potrzeby jednej kalorii pochodzenia zwierzęcego potrzeba dziewięć razy więcej energii niż w przypadku jednej kalorii roślinnej.

Energię pochłania produkcja, przetwarzanie, transport i przechowywanie żywności, co sprawia, że proces ten wiąże się z emisją ok. 20 proc. gazów cieplarnianych. […]

Banki Żywności pomogły 1,3 mln osób

Wyrzucona żywność to także wyrzucone pieniądze. Tymczasem jeśli wziąć pod uwagę, że w Polsce ponad 2,5 mln osób żyje w trudnych warunkach materialnych, marnowanie jedzenia wyłącznie w imię tradycji jawi się jako mało etyczne.

Ratowaniem żywności przed zmarnowaniem, a następnie przekazywaniem jej najbardziej potrzebującym zajmuje się […] Federacja Banków skupiająca 32 Banki Żywności. W 2014 roku Banki Żywności wsparły ponad 1,3 mln takich osób w Polsce. Federacja pozyskuje żywność głównie od sieci handlowych, ale swój wkład mogą tu mieć również zwykli konsumenci.

O tekście

1. Po przeczytaniu artykułu Ewy Szekalskiej ponownie zapisz trzy słowa, dwa pytania i jedno porównanie lub metaforę dotyczące problemu marnowania jedzenia. Czy Twoje myślenie zmieniło się pod wpływem tekstu? Jeśli tak – w jaki sposób i dlaczego to nastąpiło?

2. W dostępnych źródłach informacji odszukaj definicje pojęć *tradycja* i *zwyczaj*. Wyjaśnij, na czym polega różnica między tradycją a zwyczajem.

3. Zastanów się, skąd wzięła się tradycja poszczenia przed świętami Bożego Narodzenia i ucztowania w ich trakcie. Czy w XXI w. jest ona uzasadniona i aktualna?

4. Wyszukaj fragment tekstu oceniający tradycję obfitości jedzenia na świątecznym stole. Czy zgadzasz się z taką oceną? Odpowiedź uzasadnij.

5. Wskaż problemy klimatyczne, które są pogłębiane przez nieodpowiedzialny konsumpcjonizm.

ekstremalne zjawiska pogodowe • zanieczyszczenie powietrza • zanieczyszczenie wód • rosnąca ilość odpadów • nadmierne wylesianie • wzrost CO_2 w atmosferze • niezrównoważony rozwój • eksploatacja zasobów • niszczenie naturalnych siedlisk zwierząt

6. Zastanów się, co można zrobić, by nie marnować jedzenia. Zapisz również kilka pomysłów postępowania z nadmierną ilością żywności.

7. Czy zgadzasz się ze słowami brazylijskiego pisarza Paula Coelha[1]: *Tradycja służy zachowaniu porządku świata. Jeśli ją złamiemy, świat się skończy*? Odpowiedź uzasadnij co najmniej dwoma argumentami.

[1] czytaj: kuelja

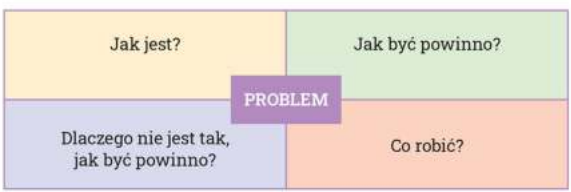
8. Dokonaj analizy słowotwórczej wyrazu złożonego *jadłodzielnia*. W tym celu podaj:

- definicję słowotwórczą,
- wyrazy podstawowe,
- podstawy słowotwórcze,
- formant,
- ewentualne oboczności.

jadłodzielnia – miejsce służące do nieodpłatnego przekazywania sobie żywności

9. W jaki sposób jadłodzielnie rozwiązują problem marnowania żywności? Co sądzisz o takim ruchu społecznym?

10. Na podstawie wniosków z wykonanych zadań uzupełnij schemat.



Tworzę

11. Na podstawie infografiki napisz przemówienie zachęcające rówieśników do korzystania z jadłodzielni.



12. Sprawdź, gdzie mieści się najbliższa jadłodzielnia. Stwórz z koleżankami i kolegami klasową lub szkolną bazę takich punktów. Zastanówcie się wspólnie, w jaki sposób poinformować o tych miejscach jak największą liczbę osób.

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Produkcja żywności nie ma negatywnego wpływu na środowisko naturalne.	**P**	**F**
2.	Tradycja obejmuje zwyczaje przekazywane z pokolenia na pokolenie.	**P**	**F**
3.	Jadłodzielnie to jeden ze sposobów zapobiegania marnowaniu żywności.	**P**	**F**

ALTRUIZM
Podsumowanie rozdziału IV

Sprawdź, co już umiesz

1. Podane przykłady podziel na cztery kategorie i nadaj każdej z nich nazwę. Następnie przerysuj do zeszytu przedstawioną tabelę i wpisz do niej przykłady, tak aby w każdej kolumnie i każdym wersie znalazły się przykłady ze wszystkich kategorii. Przykłady nie mogą się powtarzać.

EDB • akwen wodny • np. • chwytać za serce • MEiN • pełny komplet • m.in. • wg • cofać się do tyłu • biały kruk • SKS • mieć serce na dłoni • tzn. • twardy orzech do zgryzienia • okres czasu • PAH

2. Uzupełnij tekst właściwymi przykładami z tabeli. Pamiętaj o poprawności językowej.

Uczniowie klasy siódmej przygotowywali projekt o znanych altruistach, ____ o Bolesławie Prusie, Marku Kotańskim i Janinie Ochojskiej. Znaleźli informację, że Janina Ochojska jest założycielką ____ – organizacji udzielającej pomocy ofiarom wojen i klęsk żywiołowych. Ta działalność naprawdę ____

3. Popraw pleonazmy występujące wśród przykładów z zadania 1.

4. Napisz wstęp rozprawki na poniższy temat. Podkreśl w tekście hipotezę.

Czy w każdej sytuacji należy kierować się altruizmem?

a) Sformułuj argument i kontrargument.
b) Dobierz do nich odpowiednie przykłady z literatury lub filmu.

5. Napisz list nawiązujący do sytuacji przedstawionej na fotografii. Uwzględnij zasady grzeczności językowej.



Wręczenie Orderu Uśmiechu Irenie Sendlerowej, 2007

To już wiesz

powieść o pomaganiu innym i pierwszej młodzieńczej fascynacji

JESIENNA MIŁOŚĆ

Nicholas Sparks

FORMY WYPOWIEDZI



ROZPRAWKA
z hipotezą

argumenty → ← kontrargumenty

TEZA



NAUKA O JĘZYKU

GRZECZNOŚĆ JĘZYKOWA

- wyrażanie w wypowiedzi szacunku dla odbiorcy
- zwroty grzecznościowe



NORMA JĘZYKOWA

- **WZORCOWA** (staranna)
- **UŻYTKOWA** (potoczna)



pisze SMS-a



pisze SMS

BŁĄD JĘZYKOWY

NIEŚWIADOME ODSTĘPSTWO OD NORMY JĘZYKOWEJ

~~wziąść~~

wziąć

SKRÓTY

km
np.
hist.
m.in.

SKRÓTOWCE

RP
ZUS
Polfa
PZKosz

ROZDZIAŁ V

BUNT

Człowiek, żeby istnieć, musi się buntować.

Albert Camus



Bunt nastolatka a konflikty z rodzicami

Kryteria sukcesu:

- wskazuję przyczyny buntu nastolatka i konfliktów młodzieży z rodzicami;
- podaję argumenty i kontrargumenty, uzasadniam je przykładami;
- wyrażam swój sprzeciw bez naruszania zasad grzeczności językowej;
- rozumiem pojęcie perswazji.

Na początek

- Nazwij uczucia przeżywane przez osoby przedstawione na zdjęciach. W jaki sposób okazują one te emocje? Jak może to wpływać na ich relacje? Uzasadnij odpowiedź.
- Jak Ty reagujesz, gdy rodzice zwracają Ci uwagę, że za dużo czasu spędzasz ze smartfonem?





Dean Burnett[1]

Neurobiolog, wykładowca na uniwersytecie w Cardiff[2] w Wielkiej Brytanii, pisarz, bloger, komik. Jego najpopularniejsze książki – *Happy mózg. Skąd się bierze szczęście i co mózgowi do tego*, *Dlaczego rodzice tak cię wkurzają i co z tym zrobić*, *Gupi muzg. W co tak naprawdę pogrywa twoja głowa?* – dzięki przystępnemu językowi i humorowi zdobyły popularność na całym świecie. Jednocześnie autor zawarł w nich wiele cennych informacji na temat procesów, które zachodzą w mózgu, i ich wpływu na zachowanie człowieka.



Poznaj autora

[1] czytaj: din bernet
[2] czytaj: kardif

Dean Burnett

Czy musisz cały czas gapić się w telefon?!

fragmenty

☹ **USTERKA:** *Rodzice mają obsesję na punkcie tego, ile czasu ich dziecko spędza w internecie.*



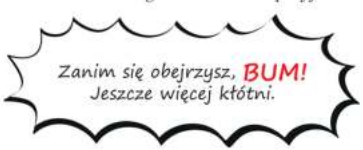
[...] dzięki rozwojowi technologii mamy teraz smartfony, tablety, konsole do gier, wi-fi i całe to bogactwo. Dla nastolatków są błogosławieństwem, bo pozwalają eksplorować wirtualne przestrzenie, poznawać ludzi, przeżywać nowe i stymulujące doświadczenia, a nawet szybciej odrabiać lekcje. A wszystko na wyciągnięcie ręki i pod ich całkowitą kontrolą. Właśnie tego domaga się mózg nastolatka: twój chaotyczny, dojrzewający mózg.

A najlepsze, że to wszystko możesz robić w domu. Siedząc po cichu w kącie. Rodzice powinni więc być zadowoleni, prawda?

Hmm... nie są!

Dorośli wytaczają cały arsenał obaw i krytyki – wcale się nie cieszą, kiedy spędzasz czas ze swoim ulubionym urządzeniem.

Tyle że dla ciebie telefon[1] jest łącznikiem ze światem zewnętrznym. Jeśli rodzice próbują go kontrolować albo nawet ci go odebrać... nie przyjmiesz tego spokojnie!



[1] Dla ułatwienia będę pisał o smartfonie, ale to samo dotyczy tabletów, laptopów, konsoli i tak dalej. [przypis autora tekstu]

To kolejny przykład sytuacji, kiedy poglądy twoje i rodziców diametralnie się różnią. Oni traktują twojego smartfona nieufnie, a nawet z obawą. Dla ciebie natomiast to źródło rozrywki, przydatne narzędzie, symbol statusu i łącze ze znajomymi – wszystko w jednym.

Tylko... kto ma rację? Media nieustannie trąbią na temat niebezpieczeństw związanych z technologiami, również rodzice zarzucają cię argumentami przeciwko nim. Ale czy jest w tych obawach choć ziarno prawdy? Czy używając smartfona, powoli się zabijasz? A może te niepokoje to tylko wytwory podejrzliwych, paranoidalnych[2], staroświeckich mózgów?

[...]

PROBLEM: Rodzice nieustannie robią ci awantury, że ciągle używasz smartfona.

Tobie jest on jednak niezbędny do życia i często sięgasz po niego właśnie wtedy, kiedy dorośli ci trują. A to prowadzi do kłótni i napięć.

KONSEKWENCJE: Spory tylko zaostrzają problem.

Konfliktów i tak nie brakuje, a ty korzystasz z telefonu, żeby uciec przed nimi do wirtualnego świata. Awantury sprawiają, że robisz to jeszcze częściej, z przekory, chęci zemsty albo zademonstrowania swojej niezależności.
To jednak poważnie szkodzi zdrowiu, czego nie można lekceważyć.

ROZWIĄZANIA:

1. *Najpierw zastanów się*, czy rzeczywiście spędzasz ze smartfonem za dużo czasu. A może używasz go rozsądnie, tylko nie robisz nic innego?
2. *Spróbuj na kilka godzin wyjść z domu bez telefonu i sprawdź, co się stanie.* Czujesz frustrację, panikę, jesteś podenerwowany? To jasny sygnał, że trochę za bardzo się do niego przywiązałeś.
3. *W ramach detoksu[2] możesz nie brać go ze sobą wszędzie*, trzymać go z daleka, żeby nie kusiło cię ciągłe sprawdzanie, albo wyłączyć powiadomienia, żeby cię nie rozpraszały.
4. *Jeśli trudno ci odciąć się od mediów społecznościowych*, pamiętaj, że według niektórych badań ich aktywne wykorzystywanie może być pomocne.
5. *Warto poprosić rodziców o ustalenie wspólnych reguł obchodzenia się ze smartfonem* (zakładając, że sami mają smartfony). Jeśli nie pozwalają ci korzystać z telefonu przy stole, poproś ich, żeby też tego nie robili.
Albo zaproponuj, że przy najbliższym wyjściu wszyscy zostawicie komórki w domu. Zobacz, jak zareagują.

Dean Burnett, *Dlaczego rodzice tak cię wkurzają i co z tym zrobić* (fragmenty), tłum. Dorota Malina

[2] paranoidalny – tu: skłonny do błędnych wyobrażeń na jakiś temat
[2] detoks – odtrucie, oczyszczenie organizmu

O tekście

1. Przeczytaj zacytowane przez Deana Burnetta wypowiedzi rodziców. Dlaczego mogą one nasilać u dzieci chęć buntu?

2. Wybierz uzupełnienie zdania. Uzasadnij wybór dwoma argumentami.

Z tekstu wynika, że bunt młodych ludzi jest zjawiskiem *negatywnym* / *naturalnym*.

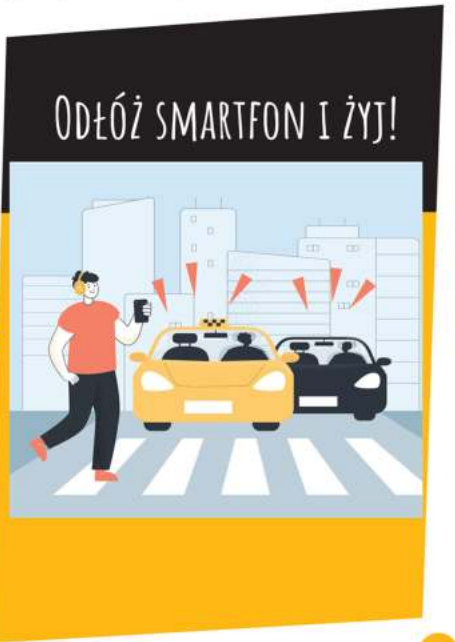
3. Wyszukaj wskazane przez Deana Burnetta przyczyny konfliktów między rodzicami a dorastającymi dziećmi. Uzupełnij je własnymi propozycjami.

4. Pracując w grupach, zastanówcie się, jakich argumentów przeciwko zbyt długiemu korzystaniu z telefonu najczęściej używają Wasi rodzice. Zanotujcie swoje ustalenia.

a) Do każdego argumentu przygotujcie przykład potwierdzający jego zasadność.

b) Rozważcie, jakie kontrargumenty można byłoby podać podczas rozmowy z rodzicami. Uzasadnijcie je odpowiednimi przykładami.

Perswazja – wywieranie wpływu na ludzi, aby przekonać ich o słuszności czyjejś racji, zachęcić do zmiany poglądów lub poparcia jakiejś idei.



- Na czym polega perswazyjny charakter plakatu, czyli do czego nakłania się odbiorcę?
- Które elementy dzieła przekonują Cię najbardziej? Dlaczego?

5. Zastanów się, jak można uniknąć nieporozumień z rodzicami. Wnioski zapisz w zeszycie. W swoich notatkach wykorzystaj synonimy słowa *konflikt*.

6. Wyobraź sobie, że spierasz się z rodzicami z jednego z powodów, który wskazałaś / wskazałeś w zadaniu 3. Zaproponuj dwa rozwiązania problemu. Wykorzystaj podane zwroty, które pozwalają wyciszyć emocje obu stron.

- Mamo, czy dobrze zrozumiałem, że...
- Tato, wszyscy jesteśmy bardzo zdenerwowani. Czy...
- Mamo, mogę sobie wyobrazić, że jesteś zirytowana moim zachowaniem, dlatego proponuję...
- Tato, dociera do mnie to, że bardzo się zdenerwowałeś, więc...



- Co wyraża mowa ciała chłopca na fotografii? Porównaj ją z postawą i gestami młodych ludzi na zdjęciach zamieszczonych w cząstce *Na początek*.

O skuteczności perswazji decyduje przede wszystkim odpowiedni dobór argumentów i przykładów.

Przekonanie innej osoby ułatwiają także różnego rodzaju środki językowe. Należą do nich m.in.:

- formy trybu rozkazującego;
- czasowniki i wyrazy o znaczeniu czasownikowym, które wyrażają prośby, zakazy, nakazy itp., np. *musieć, trzeba, nie można*;
- bezpośrednie zwroty do odbiorcy.

Ważną rolę w perswazji odgrywają również środki pozajęzykowe, np. intonacja i akcent zdaniowy, a także mowa ciała: postawa, mimika, gestykulacja.

Tworzę

7. Rozważ, czy bunt i perswazja mogą iść ze sobą w parze. Zapisz swoje przemyślenia na ten temat.

8. Napisz dialog, w którym dziecko wyrazi sprzeciw wobec poglądów rodzica, zachowując zasady grzeczności językowej.

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Zdaniem Deana Burnetta mózg nastolatka jest już uporządkowany i dojrzały.	**P**	**F**
2.	Autor podsuwa pomysły na rozwiązanie konfliktu między nastolatkiem a jego rodzicami.	**P**	**F**
3.	Perswazja to sztuka prowadzenia sporów.	**P**	**F**

Jak to jest z tym *nie*

Kryteria sukcesu:

- utrwalam pisownię *nie* z różnymi częściami mowy;
- znam wyjątki od zasad pisowni *nie*.

Na początek

- Przypomnij sobie, jaką częścią mowy jest partykuła i jaką pełni funkcję.
- Podane niżej przykłady przepisz do zeszytu, dzieląc je na dwie grupy: a) zawierające partykułę *nie* pisaną łącznie i b) pisaną rozdzielnie. Określ, do jakich części mowy należą poszczególne słowa.
- Wskaż wśród przepisanych przykładów te, które wiążą się z buntem.

nie mam | nie możesz | niewłaściwy | nieoceniony | nieodmienny | niebezpieczeństwo | nie dziś | niepokój | nie potrzeba | nie wolno | niezgoda | nie będziesz | nie bardzo | nie zamierzam | nieznośny | nie najbliżej

Partykułę *nie* piszemy w języku polskim zarówno łącznie, jak i rozdzielnie.

Pisownia łączna

- **z rzeczownikami**, np. *niebezpieczeństwo, niecierpliwość, niedyskrecja, niepokój, nienaturalność*
- **z przymiotnikami w stopniu równym**, np. *niedrogi, niezależny, nieodmienny, nieprzytulny, nietykalny*
- **z imiesłowami przymiotnikowymi**, np. *nieoceniony, nieopisane, nieustający, nieżyjący*
- **z przysłówkami w stopniu równym utworzonymi od przymiotników**, np. *niedrogo, niejasno, niemile, nietrudno*

Pisownia rozdzielna

- **przed czasownikami w formie osobowej**, np. *nie jedzie, nie telefonował, nie ma, nie byłam, nie zaskoczyłby*
- **przed wyrazami, które mają znaczenie czasownikowe**, np. *nie brak, nie można, nie trzeba, nie wiadomo, nie warto, nie wolno*
- **przed imiesłowami przysłówkowymi**, np. *nie zdając, nie będąc, nie załatwiwszy, nie zjadłszy*
- **przed bezokolicznikami i formami nieosobowymi zakończonymi na** *-no, -to*, np. *nie chcieć, nie móc, nie wykryto, nie znaleziono, nie zrobiono*
- **przed liczebnikami**, np. *nie trzy, nie pół, nie pierwszy, nie dwoje*
- **przed zaimkami**, np. *nie my, nie każdy, nie swój, nie nasze*
- **przed wyrażeniami przyimkowymi**, np. *nie dla mnie, nie z mamą, nie przez płot*
- **przed przymiotnikami i przysłówkami w stopniu wyższym i najwyższym**, np. *nie lepszy, nie najlepszy, nie łatwiej, nie najłatwiej*

1. Do podanych wyrazów dodaj partykułę *nie*. Słowa zapisz w zeszycie – podziel je na grupy ze względu na zasadę rządzącą ich poprawnym zapisem.

prawidłowy • chciało • wiele • posprzątałam • przygotowali • wiadomo • myśleć • spokojny • mogę • czyste • pozwala • właściwie • odciągnęło • bawiłam • sprawiedliwy • duży • ładnie • może • opuszczam • jestem • chętnie • poskąpiono • gorzej • spanie • ustępliwa • podjąłem • trzeba • widać

2. Pracując w parach, ułóżcie tekst krótkiego dyktanda sprawdzającego znajomość zasad pisowni partykuły *nie* z różnymi częściami mowy. Wykorzystajcie słowa podane w zadaniu 1.

3. Ułóż krótką rymowankę, w której zastosujesz słowa z partykułą *nie*. Przeczytaj ją koleżankom i kolegom z klasy.

4. Wskaż formę, której należy użyć, aby powstało zdanie o poprawnym zapisie. W których przykładach znajdą się wyjątki od zasad pisowni *nie*? Przypomnij te zasady.

- Janek zabrał z szatni ____ ręcznik.
  Janek wydawał się ____ od samego rana.
  nie swój / nieswój

- Zauważyli, że ojciec coraz bardziej ____.
  Tego dnia ojciec ____ się włączenia telewizora.
  nie domagał / niedomagał

- Jego ____ zawstydzała nie tylko rodziców.
  Uważał, że o sukcesie decyduje ____, ale szczęście.
  nie wiedza / niewiedza

- Adam ____ pytania, które zadał nauczyciel.
  Malec od urodzenia ____ na lewe ucho.
  nie dosłyszał / niedosłyszał

- Miała szczęście ____, nie dwa uniknąć wypadku.
  Stawała ____ w oknie i patrzyła na kwiaty w ogrodzie.
  nie raz / nieraz

5. Pracując w grupach ze słownikiem ortograficznym, wyszukajcie inne wyjątki w pisowni łącznej i rozłącznej partykuły *nie*. Zapiszcie je w zeszycie.

Sprawdź, co już umiesz

W której grupie wszystkie przykłady zostały zapisane poprawnie? Wybierz właściwą odpowiedź.

A. nie ta, nie mówiący, nie powinienem, nie właściwy
B. nie chciała, nie oni, niezorganizowanie, niegrzeczny
C. nienawidził, nie lepiej, niemożna, nie drugi
D. nienajlepszy, niepokoić, nie prosząc, nietanio

W jaki sposób pogodzić świat młodych ludzi ze światem dorosłych?

Kryteria sukcesu:

- nazywam uczucia bohaterów powieści;
- analizuję zachowanie ojca i syna;
- uzasadniam konieczność życia w zgodzie z samym sobą;
- wskazuję sposoby rozwiązywania konfliktów wiążących się z buntem młodego pokolenia.

Na początek

- Wyobraź sobie, że rodzice mogą zaplanować Twoje dorosłe życie – jak sądzisz, jak by ono wyglądało? Jaki zawód wybraliby dla Ciebie?

Nancy Horowitz Kleinbaum[1] (ur. 1948)

Amerykańska dziennikarka i pisarka. Zajmuje się tworzeniem powieści na podstawie scenariuszy filmów i znanych seriali. Światową popularność przyniósł jej utwór będący literacką wersją filmu *Stowarzyszenie Umarłych Poetów*.

[1] czytaj: nensi horolic klajnbaum



Poznaj autora

Nancy H. Kleinbaum

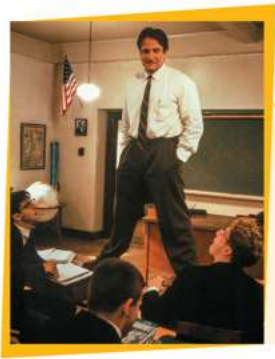
Stowarzyszenie Umarłych Poetów

fragmenty

Neil[1] wziął głęboki oddech.

– Mój ojciec każe mi zrezygnować z udziału w sztuce, którą wystawiamy jutro w Henley Hall[2]. [...] czuję się, jakby ktoś przykuł mnie do zimnej ściany w lochach. Gra w teatrze jest dla mnie wszystkim, panie Keating[3]. To właśnie chciałbym w życiu robić! Wiem to na pewno. Rozumiem także ojca. Moi rodzice nie są tak bogaci jak

[1] czytaj: nil
[2] czytaj: henli hol
[3] czytaj: kiting



Stowarzyszenie Umarłych Poetów, reż. Peter Weir (czytaj: piter łir), 1989

Bohaterami filmu są uczniowie elitarnej Akademii Weltona (czytaj: łeltona), konserwatywnej szkoły, w której obowiązują cztery zasady: tradycja, honor, dyscyplina i doskonałość. Nowy profesor języka angielskiego, profesor Keating, zachęca chłopców do poszukiwania w życiu własnej drogi. Zainspirowani przez niego uczniowie tworzą tajne Stowarzyszenie Umarłych Poetów. W czasie spotkań czytają wiersze dawnych twórców, rozmawiają o swoich planach i pragnieniach.

▶ Czy Twoim zdaniem profesora Keatinga można nazwać buntownikiem? Uzasadnij odpowiedź.

na przykład rodzice Charliego[4]. Ojciec do wszystkiego doszedł ciężką pracą. Ale… – Neil szukał słów – on zaplanował całą resztę mojego życia, każdy miesiąc, każdy dzień… i nigdy nie zapytał mnie o zdanie.

– Czy powiedziałeś to wszystko swojemu ojcu? Tak jak powiedziałeś mnie? O teatrze, o sztuce, o swojej nowej pasji?

– Pan żartuje? On by mnie zabił!

[…]

– Porozmawiaj z ojcem, Neil – przekonywał Keating.

– Czy nie ma prostszego sposobu? – jęknął chłopiec błagalnie.

– Nie, jeśli chcesz żyć w zgodzie z samym sobą.

Przez dłuższy czas uczeń i nauczyciel siedzieli w milczeniu. Za oknem w ciemności dął jesienny wiatr.

– Dziękuję panu – powiedział w końcu Neil. – Muszę teraz zdecydować, co mam zrobić.

[…]

Rozpoczęło się przedstawienie. Kiedy w drugim akcie Neil-Puk wyszedł na scenę, w wieńcu z zielonych gałązek na głowie, kandydaci „Stowarzyszenia umarłych poetów" przywitali go burzą braw. Neil zerknął na widownię, czując nagły przypływ tremy. […]

Keating wyciągnął w stronę Neila rękę z uniesionym kciukiem.

Zgadłeś. Jam to żartobliwy
Nocny wędrowiec. Ja wyprawiam dziwy,
Ja bawię króla, daję śmiechu hasło,
Gdy rżąc jak źrebię, zwiodę klacz opasłą.

Patrzyli, jak Neil z łatwością wczuwa się w rolę, jak jest autentycznie zabawny i wywołuje salwy śmiechu na widowni. Todd w napięciu szeptał kolejne kwestie, równolegle z Neilem, jakby w magiczny sposób miało to pomóc koledze. Ale Neil nie potrzebował niczyjej pomocy.

– On jest naprawdę dobry. Naprawdę! – szeptał Charlie.

[…]

Neil stał niewidoczny za sceną i przez szpary w dekoracjach, podekscytowany obserwował widownię. Nagle znieruchomiał.

[4] czytaj: czarliego

Z tyłu, przy samym wejściu stał jego ojciec. Neil poczuł, jak zatłukło mu serce, ale zaraz odzyskał spokój. Za chwilę miał znowu wyjść na scenę. [...]

Gdy umilkły skrzypce i scena biesiady dobiegła końca, Neil samotnie stanął przed widownią, by wygłosić ostatnią kwestię. Zwracał się do wszystkich, ale w głębi duszy pragnął skierować wypowiadane słowa do swojego ojca, który stał ciągle z tyłu, pod ścianą, nie chcąc nawet usiąść.

Gdyśmy zbłądzili, my, cienie,
Rzecz się cała wraz ocali,
Tylko myślcie, żeście spali,
Gdy się snuło to marzenie.
Na czczy przedmiot, liche baśnie,
Co się tylko kończą na śnie,
Miejcie wzgląd. Gdy przebaczycie,
Odpłacimy wam sowicie.
Puk uczciwy, ręczyć gotów,
Że gdy szczęściem, nie zasługą,
Unikniem dziś wężych grotów,
Nagrodzim wam niezadługo;
Inaczej – łgarzem mnie głoście.
Więc dobranoc, mili goście.
Klaśnijcie, gdyście łaskawi,
A Puk lepiej wnet się sprawi.

Kiedy skończył i zapadła kurtyna, zerwała się burza oklasków. Wszelkie wątpliwości, jakie chłopcy mogli mieć wcześniej na temat aktorskich zdolności Neila, zostały teraz rozwiane. Wstali ze swoich miejsc, by wielkim i entuzjastycznym aplauzem nagrodzić go za jego pracę i talent. Kolejne rzędy na widowni przyłączały się do owacji na stojąco, kilkakrotnie wywołując aktorów przed kurtynę.

[...] Kiedy przyszła pora na Neila, kandydaci „Stowarzyszenia umarłych poetów" zerwali się, wiwatując szaleńczo i krzycząc na przemian: „Neil" i „Puk!".

W końcu aktorzy zeszli z podium do rodzin i znajomych na widowni, niektórzy widzowie z kolei wchodzili z gratulacjami na scenę.

[...]

W męskiej garderobie za kulisami rozradowani aktorzy nosili na ramionach Neila, wciąż jeszcze w zielonym stroju Puka. Nagle do garderoby weszła reżyserka. Miała bardzo zakłopotaną minę. Wszyscy umilkli.

– Neil – powiedziała cicho do chłopca. – Twój ojciec.

Neil zsunął się z ramion kolegów. Wolnym krokiem wyszedł na korytarz, zabierając po drodze płaszcz i czapkę. Ojciec ciągle stał pod ścianą z tyłu. Neil zdjął z głowy wieniec leśnego duszka i zeskoczył ze sceny. Szedł powoli w kierunku ojca. Teraz czekała go trudniejsza próba.

Zauważył go Charlie, na krok nieodstępujący Ginny[5].

– Hej, Neil! – zawołał.

Ale Neil się nie odwrócił. Charlie dostrzegł w drugim końcu sali pana Perry'ego. Zobaczył, jak Neil wita się z ojcem, i zrozumiał, że coś jest nie w porządku. [...]

Drzwi auli otworzyły się nagle z hukiem i pojawił się w nich pan Perry, który prowadził Neila przed sobą niczym złapanego na gorącym uczynku przestępcę. [...]

---

[5] czytaj: dżini

Keating doskoczył do Neila i chwycił go za ramiona.

– Neil, byłeś znakomity. Byłeś naprawdę dobry! – mówił z przejęciem.

Ojciec Neila odepchnął ręce Keatinga.

– Słuchaj pan, panie Keating. Niech się pan trzyma z dala od mojego syna! – warknął nienawistnie.

Zrobiło się cicho. Pan Perry wyprowadził syna na zewnątrz, popchnął go w kierunku samochodu, wepchnął do środka i głośno zatrzasnął drzwi. […]

Pan Perry zapalił silnik i samochód powoli wyjechał na ulicę. Neil patrzył na chłopców zza ciemnej szyby, po której spływały strużki topniejącego śniegu. Wyglądał jak więzień prowadzony na egzekucję. […]

Pani Perry siedziała na fotelu w pracowni męża zastawionej wysokimi regałami, na których w równych rzędach stały grube książki. Oczy miała zapuchnięte od płaczu. Wzrok wbiła w podłogę. Pan Perry siedział sztywno przy swoim biurku. Nie odzywali się do siebie słowem.

Skrzypnęły cicho drzwi i do pokoju wszedł ubrany w kostium Puka Neil. Jego oczy były czerwone od łez. Spojrzał na matkę i zaczął coś mówić, ale pan Perry przerwał mu ostro.

– Synu, od dłuższego czasu staram się zrozumieć, dlaczego tak bardzo zależy ci na tym, by postępować wbrew woli swoich rodziców. Nie wiem. Ale bez względu na kierujące tobą powody, nie pozwolę, byś zrujnował sobie życie. Jutro wypiszę cię z Akademii Weltona i przeniosę do Akademii Wojskowej Bradena. Potem pójdziesz do Harvardu[6] i zostaniesz lekarzem.

tłum. Paweł Laskowicz

Tytuł oryginału: Dead Poets Society Copyright © 1989 by Touchstone Pictures. Based on the motion picture from Touchstone Pictures. Produced by Steven Haft, Paul Junger Witt, Tony Thomas. Based on the motion picture written by Tom Schulman. Directed by Peter Weir. Originally published in the United States and Canada as DEAD POETS SOCIETY by N. H. Kleinbaum. This translated edition published by arrangement with Kingswell, an imprint of Buena Vista Books, Inc.

[6] czytaj: harwardu; amerykański Uniwersytet Harvarda to jedna z najlepszych wyższych uczelni na świecie

O tekście

1. Przed jakim dylematem stanął Neil? Wskaż pozytywne i negatywne konsekwencje wyboru dokonanego przez bohatera.

a) Jakie skutki spowodowałoby podjęcie przez chłopca innej decyzji?

b) Wymień wartości ważne dla Neila. Które z nich pozostają ze sobą w sprzeczności?

2. Dlaczego sytuacja przedstawiona we fragmencie *Stowarzyszenia Umarłych Poetów* zasługuje na miano buntu?

3. W grupach przeanalizujcie uczucia bohaterów przywołanego tekstu w różnych sytuacjach. Spostrzeżenia zapiszcie w formie notatki graficznej.

Wzór:

imię bohatera	uczucie	sytuacja, która to uczucie wywołała
Neil	*trema*	*wyjście na scenę*

4. Jaką decyzję w stosunku do Neila podjął ojciec? Z jakich powodów?

5. Wytłumacz wypowiedź Puka: *Gdy przebaczycie, / Odpłacimy wam sowicie*. Do jakiej sytuacji w tekście można byłoby ją odnieść?

6. Odszukaj w tekście słowa profesora Keatinga, które uzasadniają konieczność bronienia własnych przekonań i celów. Wyjaśnij, jak rozumiesz to zdanie.

7. W grupach zbierzcie pomysły na to, co zrobić, aby bunt kształtował młodych ludzi, a nie doprowadzał do niezrozumienia i konfliktów. Swoje pomysły wyeksponujcie na gazetce szkolnej. Poproście rodziców, aby zapoznali się z nimi podczas wizyty w szkole.

Tworzę

8. Bycie wiernym sobie może być przejawem buntu. Zapisz swoje spostrzeżenia na ten temat.

9. Jak powinien zachować się ojciec Neila w obliczu jego sukcesu? Napisz list, w którym udzielisz panu Perry'emu dwóch rad dotyczących kontaktów z synem.

Sprawdź, co już umiesz

Do każdego ze związków frazeologicznych dopasuj znaczenie wybrane spośród podanych. Który z tych związków można odnieść do Neila, a który – do jego ojca? Uzasadnij wybór.

- być w kropce
- zamiatać pod dywan
- nie liczyć się z kimś
- pójść po rozum do głowy

- starać się coś zataić
- nie brać pod uwagę czyjegoś zdania
- być przez kogoś kierowanym
- przemyśleć coś i zrozumieć swój błąd
- nie umieć znaleźć wyjścia z trudnej sytuacji

Chcę więcej!

Puk to elf, chochlik, beztrosko zachowujący się duszek znany z anglosaskich opowieści. Jest jednym z bohaterów komedii Williama Szekspira *Sen nocy letniej*.

- Z jakim etapem w życiu człowieka kojarzy Ci się zachowanie Puka?



Ilustracja do *Snu nocy letniej* Williama Szekspira, 1910

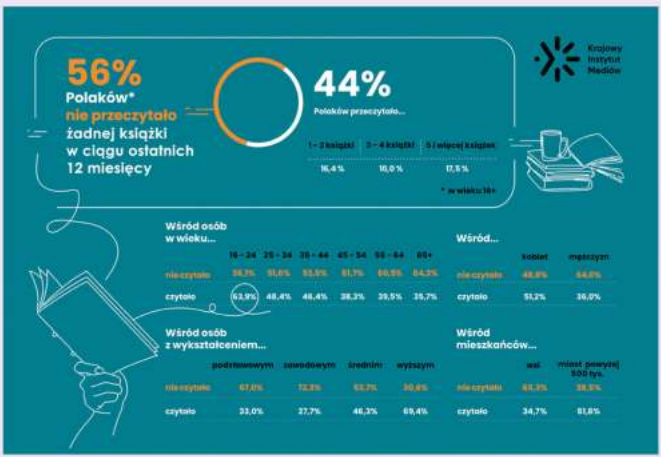
Język polski – trudny, gdyż bogaty

Kryteria sukcesu:

- rozpoznaję synonimy, antonimy, homonimy;
- odróżniam wyrazy bliskoznaczne od pokrewnych;
- objaśniam znaczenie frazeologizmów.

Na początek

W okresie od lipca 2021 r. do marca 2022 r. przeprowadzono badanie dotyczące czytelnictwa na grupie prawie 32 tysięcy osób. Oto jego wyniki.



fot. Materiały prasowe Krajowego Instytutu Mediów

- Ułóż co najmniej pięć pytań, na które będzie można odpowiedzieć na podstawie powyższych informacji. Następnie wymień się pytaniami z koleżanką / kolegą i sformułuj odpowiedzi.

Czy wiesz, że czytanie książek przez 15 minut dziennie pozwala w ciągu roku poszerzyć swój język aż o tysiąc słów? Można zacząć od małych kroków i stopniowo wyznaczać sobie coraz ambitniejsze cele czytelnicze. Aby wzbogacić słownictwo, warto również korzystać ze słowników. Występują one nie tylko w wersji papierowej, lecz także w łatwo dostępnej formie internetowej.

Synonimy – wyrazy bliskoznaczne, czyli słowa o podobnym lub takim samym znaczeniu, np. *buntownik – rebeliant*, *ciekawy – interesujący*. Posługiwanie się synonimami wzbogaca język i pozwala unikać powtórzeń.

Antonimy – wyrazy lub wyrażenia o znaczeniu przeciwstawnym, np. *radość – smutek*, *zaczynać – kończyć*. Najprostszym sposobem utworzenia antonimu jest dodanie przeczenia *nie*, np. *ładny – nieładny*.

1. Wśród podanych wyrazów wskaż synonimy i antonimy wyrazu *bunt*. Zapisz w zeszycie znaczenie tych, które nie są Ci znane. W razie wątpliwości skorzystaj ze słownika.

odmowa • demonstracje • postęp • akceptacja • nonkonformizm • przewrót • smutek • sprzeciw • frustracja • niezgoda • działanie • spokój • rozruchy • pokora • zamieszki • rewolucja • opór • zryw • poddanie się • powstanie

2. Wybierz jedno ze zdjęć, a następnie sformułuj na jego podstawie jak najwięcej par synonimów i antonimów.





3. Przekształć tekst tak, aby nie zawierał niepotrzebnych powtórzeń.

Bohaterem filmu *Buntownik z wyboru* jest Will Hunting, młody człowiek zbuntowany przeciwko światu. Bohater jest geniuszem matematycznym, ale ukrywa swoje zdolności – jest sprzątaczem na wyższej uczelni. Jeden z profesorów jest zaskoczony zdolnościami bohatera i pragnie mu pomóc. Okazuje się, że nie jest to proste.

4. Pracując w grupach, zastanówcie się, jakie wyrazy zbyt często się powtarzają w Waszych pracach pisemnych. Następnie wybierzcie dwa i stwórzcie do nich bazę synonimów.

5. Wyjaśnij różnicę pomiędzy wyrazami bliskoznacznymi a pokrewnymi. W odpowiedzi wykorzystaj podane przykłady.

buntować się • protest • buntownik • protestować

Homonimy – wyrazy, które wyraźnie różnią się znaczeniem, ale mają identyczną formę:

- są tak samo zapisywane (homografy), np. *Ania się rozmarza* (pogrąża się w marzeniach) – *lód rozmarza* (topi się);
- różnią się zapisem, ale łączy je identyczne brzmienie (homofony), np. *Bóg – Bug – buk*, *półki – pułki*.

6. Wybierz właściwe uzupełnienie każdego zdania.

- Kirkor nie przeprawił się przez wodę w *bród* / *brud*.
- Pustelnik potrafił *warzyć* / *ważyć* mikstury z ziół.
- Balladyna kazała zamknąć Wdowę w *wierzy* / *wieży*.

Chcę więcej!

Homonimy są często mylone z wyrazami wieloznacznymi. Pozwala je odróżnić właśnie brak związków znaczeniowych. W przypadku wyrazów wieloznacznych znaczenia się ze sobą łączą, np. można wskazać wspólną cechę myszki jako gryzonia i urządzenia komputerowego (podobny kształt). Wyrazy wieloznaczne nie różnią się także pod względem gramatycznym (w obydwu znaczeniach *myszka* jest rzeczownikiem).

- Czy wyraz *zamek* jest Twoim zdaniem homonimem czy wyrazem wieloznacznym? Uzasadnij swoje zdanie.







Frazeologizmy (**związki frazeologiczne**) – utarte połączenia wyrazów, które mają znaczenie przenośne, np. *twardy orzech do zgryzienia* (trudny problem), *klamka zapadła* (coś zostało postanowione). Zwykle ich kształt jest stały, czyli nie można wymienić ani usunąć żadnego słowa wchodzącego w skład takiego związku.

7. Wskaż poprawne dokończenie zdania. Przywołane zdjęcie stanowi ilustrację związku frazeologicznego

A. *mieć oczy dookoła głowy*.
B. *mieć coś pod kontrolą*.
C. *mieć muchy w nosie*.
D. *mieć plecy*.



8. Wybierz dwa związki frazeologiczne, a następnie stwórz ilustracje, które ułatwią zapamiętanie ich znaczenia. Możesz wykorzystać podane przykłady lub zaproponować własne.

biały kruk • wziąć się w garść • wstać lewą nogą • pójść komuś na rękę

9. Jakie związki frazeologiczne zostały wykorzystane przez twórców przywołanych plakatów Loesje[1]? Podaj te frazeologizmy i wyjaśnij ich znaczenie.

a) Przekształć umieszczone na plakatach hasła, tak aby oddać ich sens bez użycia frazeologizmów.

b) Wymyśl własne hasło, które mogłoby się znaleźć na podobnym plakacie.



[1] Loesje (czytaj: luszje) – międzynarodowa organizacja założona w 1983 r. w Holandii. Zrzesza twórców pragnących upowszechniać wolność wypowiedzi za pomocą plakatów z dającymi do myślenia hasłami. Są one podpisywane holenderskim imieniem Loesje, czyli Lusia.

Chcę więcej!

W celu pielęgnowania i rozwijania polszczyzny podejmuje się wiele działań. Przykładem może być kampania „Lubię polski" – jej częścią jest akcja „Tysiąc znaków bez powtórki" polegająca na napisaniu tekstu o tej długości, w którym mogą się powtarzać jedynie przyimki i spójniki.

lubię polski

▶ Zmierz się z wyzwaniem i napisz tekst zgodny z zasadami akcji „Tysiąc znaków bez powtórki". Jeśli nie możesz skorzystać z edytora tekstów w komputerze, policz słowa – powinno ich być ok. 170.

21 lutego obchodzimy **Międzynarodowy Dzień Języka Ojczystego**.

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Synonimem słowa *radość* jest *smutek*.	**P**	**F**
2.	Antonimy to wyrazy, które znaczą coś innego, ale zapisuje się je tak samo.	**P**	**F**
3.	Wyrazy *dawać* i *zabierać* są przykładem antonimów.	**P**	**F**

Przetrącić kopytem czy nie stwarzać zła?

Kryteria sukcesu:

- opowiadam przebieg akcji w *Dusiołku*;
- analizuję postawę buntu prezentowaną przez Bajdałę;
- wyliczam cechy gatunkowe ballady i wskazuję je w utworze Bolesława Leśmiana;
- oceniam współczesne zagrożenia na świecie i szukam sposobów, jak im się przeciwstawić.

Na początek

- Zapoznaj się z różnymi znaczeniami czasownika *dusić* – każde z nich zilustruj zdaniem.

dusić

1. ściskając szyję lub zatykając nos i usta, uniemożliwiać komuś oddychanie
2. powodować trudności w oddychaniu
3. powstrzymywać się od uzewnętrznienia czegoś
4. naciskać na coś lub to ściskać
5. przytłaczać i męczyć
6. gotować pod przykryciem na małym ogniu i w niewielkiej ilości wody lub tłuszczu

http://wsjp.pl

1878

1914–1818 I wojna światowa

1920 opublikowanie tomu *Łąka*

1937

Bolesław Leśmian (1878–1937)



Poznaj autora

Poeta, prozaik, autor baśni *Klechdy sezamowe* i *Przygody Sindbada Żeglarza*, stryjeczny brat Jana Brzechwy. Jego prawdziwe nazwisko brzmiało Lesman. Urodził się w Warszawie, ale do 1901 r. mieszkał w Kijowie, gdzie ukończył gimnazjum i studia prawnicze. Wiele podróżował po Europie, m.in. po Niemczech i Francji. W okresie międzywojennym prowadził kancelarię notarialną w Hrubieszowie, a potem w Zamościu. W 1929 r. jego zastępca zniknął z pokaźną sumą pieniędzy, pozostawiając Leśmiana w długach i niesławie. W 1936 r. poeta przeniósł się do Warszawy. Wyróżnikami jego wierszy (opublikowanych m.in. w tomach *Sad rozstajny*, *Łąka*, *Napój cienisty*) są oryginalny, bogaty język poetycki, nastrojowość, odwołania do ludowości.

Bolesław Leśmian

Dusiołek

Szedł po świecie Bajdała,
Co go wiosna zagrzała –
Oprócz siebie – wiódł szkapę, oprócz szkapy – wołu,
Tyleż tędy, co wszędy[1], szedł z nimi pospołu.

Zachciało się Bajdale
Przespać upał w upale,
Wypatrzył zezem ściółkę ze mchu popod lasem,
Czy dogodna dla karku – spróbował obcasem.

Poległ cielska tobołem
Między szkapą a wołem,
Skrzywił gębę na bakier i jęzorem mlasnął
I ziewnął w niebogłosy i splunął i zasnął.

Nie wiadomo dziś wcale,
Co się śniło Bajdale?
Lecz wiadomo, że szpecąc przystojność[2] przestworza,
Wylazł z rowu Dusiołek, jak półbabek[3] z łoża.

Pysk miał z żabia ślimaczy –
(Że też taki żyć raczy!) –
A zad tyli[4], co kwoka, kiedy znosi jajo.
Milcz, gębo nieposłuszna, bo dziewki wyłają[5]!

Ogon miał ci z rzemyka,
Podogonie zaś z łyka.
Siadł Bajdale na piersi, jak ten kruk na snopie –
Póty dusił i dusił, aż coś warkło w chłopie!

Warkło, trzasło, spotniało!
Coć się stało, Bajdało?
Dmucha w wąsy ze zgrozy, jękiem złemu przeczy –
Słuchajta, wszystkie wierzby, jak chłop przez sen beczy!

Sterał we śnie Bajdała
Pół duszy i pół ciała,
Lecz po prawdzie niedługo ze zmorą marudził –
Wyparskał ją nozdrzami, zmarszczył się i zbudził.



Daniel de Latour (czytaj: la**tur**), *Dusiołek*, ilustracja z czasopisma „Przekrój", 2017

[1] wszędy – tu i tam
[2] przystojność – piękno, uroda
[3] półbabek – podstarzała kobieta
[4] tyli – takiej wielkości
[5] dziewki wyłają – dziewczyny skarcą, przywołają do porządku

Rzekł Bajdała do szkapy:
Czemu zwieszasz swe chrapy?
Trzebać było kopytem Dusiołka przetrącić,
Zanim zdążył mój spokój w całym polu zmącić!

Rzekł Bajdała do wołu:
Czemuś skąpił mozołu?
Trzebać było rogami Dusiołka postronić[6],
Gdy chciał na mnie swej duszy paskudę wyłonić!

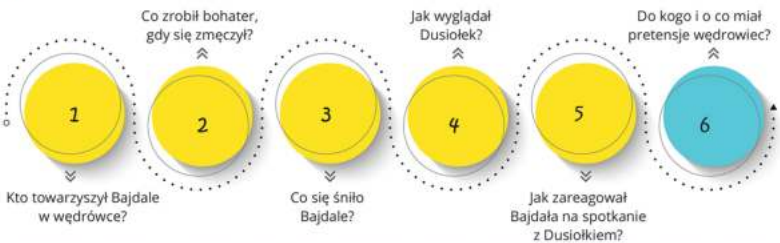
Rzekł Bajdała do Boga:
O rety – olaboga!
Nie dość ci, żeś potworzył mnie, szkapę i wołka,
Jeszcześ musiał takiego zmajstrować Dusiołka?

(z tomu *Łąka*, 1920)

[6] postronić – skierować w bok

O tekście

1. Sprawdź, jak rozumiesz tekst Bolesława Leśmiana, odpowiadając na pytania.



2. Co imiona *Bajdała* i *Dusiołek* mówią o noszących je postaciach?

a) Jakimi określeniami można byłoby zastąpić te nazwy? Podaj po dwie propozycje. Uzasadnij wybór.

b) Z którym ze znaczeń czasownika *dusić* podanych w cząstce *Na początek* wiąże się słowo *Dusiołek*?

c) Dokonaj analizy słowotwórczej tego imienia.

3. Uzasadnij, dlaczego słowa: *Nie dość ci, żeś potworzył mnie, szkapę i wołka, / Jeszcześ musiał takiego zmajstrować Dusiołka?* można uznać za przejaw buntu Bajdały wobec Boga.

4. Dlaczego Bajdała buntuje się przeciwko istnieniu Dusiołka?

5. Które z podanych cech ballady można dostrzec w *Dusiołku*? Wskaż wszystkie poprawne odpowiedzi. Uzasadnij wybór przykładami z utworu.

Nastrój niesamowitości i grozy.

Nawiązywanie do kultury ludowej.

Tajemniczość i zagadkowość zdarzeń.

Wprowadzanie elementów fantastycznych.

Łączenie elementów liryki, epiki i dramatu.

Wskazywanie ważnych norm i zasad postępowania.

Prosta fabuła zwykle związana z jednym wydarzeniem.

Podejmowanie takich tematów, jak zdrada, zbrodnia, zemsta.

Chcę więcej!

Po balladę, gatunek literacki spopularyzowany w literaturze polskiej przez Adama Mickiewicza, sięgali także poeci z XX w., w tym Bolesław Leśmian. Jego twórczość przyniosła odrębną odmianę gatunkową – **balladę filozoficzną**. Autor *Dusiołka* wykorzystywał tę formę literacką do refleksji na ważne tematy dotyczące ludzkiego życia (np. dobra i zła, sensu istnienia, śmierci).

- Przeczytaj inne ballady Bolesława Leśmiana. Jakie niezwykłe postacie w nich występują?

Tworzę

6. Co można byłoby nazwać współczesnymi Dusiołkami? W grupach wykonajcie prezentację multimedialną, która pokaże sposoby radzenia sobie z nimi oraz wyrazi Waszą niezgodę na ich obecność w świecie. Zaprezentujcie efekty swojej pracy – możecie zorganizować w szkole spotkanie i zaprosić swoje rodziny oraz mieszkańców swojej miejscowości.

7. Zaproponuj własną ilustrację do ballady Bolesława Leśmiana. Wybierz dowolną technikę – możesz wykonać np. rysunek, kolaż, grafikę komputerową, zdjęcie.

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	W utworze Leśmiana Bajdała zadaje Bogu pytanie retoryczne o sens ludzkiego życia.	**P**	**F**
2.	Dusiołek stanowi symbol zła istniejącego w świecie.	**P**	**F**
3.	Ballada jest gatunkiem łączącym cechy różnych rodzajów literackich.	**P**	**F**

Nowosłowo – o potrzebie nowych określeń

Kryteria sukcesu:

- rozumiem termin *neologizm*;
- rozpoznaję w tekście różne typy neologizmów;
- uzasadniam konieczność nazywania nowych sytuacji, przedmiotów, pojęć.

Na początek

- Wyjaśnij znaczenie wyrazów: *alternatywka*, *czekadełko*, *fotoszopować*, *wpłatomat*.
- Zanalizuj czasowniki występujące w żarcie rysunkowym: czy obydwa można znaleźć w słowniku języka polskiego? Dlaczego zostały stworzone?



Neologizm – nowy element (np. wyraz, związek frazeologiczny lub forma gramatyczna), który dotychczas nie był stosowany w języku.

Neologizmy obiegowe

- powstają z konieczności nazwania nowych przedmiotów, zjawisk, sytuacji, np. *lajkować*, *urlop tacierzyński*, *parowaning*
- niektóre z nich zaczynają być stosowane przez liczniejszą grupę osób, w większej liczbie tekstów, i w ten sposób wchodzą na stałe do języka

Neologizmy artystyczne

- są tworzone przez pisarzy (zwłaszcza poetów) w celu lepszego wyrażenia ich odczuć, wrażeń, przeżyć, np. *Dusiołek* (z wiersza Leśmiana), *końcówkuję / z niepisaniowości* (fragment wiersza Mirona Białoszewskiego *Namuzowywanie*)
- na ogół nie są używane poza tekstami, z których pochodzą

1. Z podanych fragmentów wierszy Bolesława Leśmiana wypisz neologizmy i wyjaśnij ich znaczenie.

Niedostępna ludzkim oczom, że nikt po niej się nie błąka,
W swym bezpieczu szmaragdowym rozkwitała w bezmiar łąka,
Strumień skrzył się na zieleni nieustannie zmienną łatą,
A gwoździki spoza trawy wykrapiały się wiśniato.

Bolesław Leśmian, *Ballada bezludna* (fragment)

Ogród pana Błyszczyńskiego zielenieje na wymroczu,
Gdzie się cud rozrasta w zgrozy i bezprawie.
Sam go wywiódł z nicości błyszczydłami swych oczu
I utrwalił na podśnionej drzewom trawie.

Bolesław Leśmian, *Pan Błyszczyński* (fragment)

Bolesław Leśmian był mistrzem neologizmów artystycznych. Wymyślone przez niego słowa, takie jak np. *Dusiołek*, są nazywane **leśmianizmami**.

Rodzaje neologizmów

neologizmy słowotwórcze – nowe wyrazy, które powstały przez dodanie formantu do wyrazu już istniejącego, np. *dyskietka, domokrążca, wieżowiec*

neologizmy znaczeniowe – wyrazy, które istniały już wcześniej w języku, ale zyskały nowe znaczenie, np. *wirus* (program komputerowy niszczący dane), *złoto* (złoty medal)

neologizmy frazeologiczne – niedawno powstałe związki frazeologiczne, np. *jazda na suwak, dieta pudełkowa, bank ofert*

zapożyczenia – wyrazy przejęte z języków obcych, np. *stopować, poster, resetować*

2. Dokonaj podziału wyrazów na neologizmy słowotwórcze, znaczeniowe, frazeologiczne i zapożyczenia.

jadłodajnia • superwizja • próg podatkowy • suchar (w znaczeniu: słaby żart) • wóz (w znaczeniu: samochód) • Pekao • zapodać • influencerka • zielone światło • komórka (w znaczeniu: telefon) • peeling • selfie • szara strefa • wizażysta

3. Przeczytaj głośno fragment przekładu wiersza Lewisa Carrolla *Jabberwocky* (czytaj: luisa karola dżaberłoki). Czy Twoim zdaniem neologizmy ułatwiają, czy utrudniają zrozumienie wypowiedzi? Co daje wprowadzenie ich przez poetę?

Było smaszno, a jaszmije smukwijne
Świdrokrętnie na zegwniku wężały,
Peliczaple stały smutcholijne
I zbłąkinie rykoświstąkały.

Ach, Dżabbersmoka strzeż się, strzeż!
Szponów jak kły i tnących szczęk!
Drżyj, gdy nadpełga Banderzwierz
Lub Dżubdżub ptakojęk!

W dłoń ujął migbłystalny miecz,
Za swym pogromnym wrogiem mknie…
Stłumiwszy gniew, wśród Tumtum drzew
W zadumie ukrył się.

Maciej Słomczyński, *Dżabbersmok* (fragment)

4. Przeczytaj neologizmy będące nazwami potraw. Jak sądzisz, jakie dania się pod nimi kryją? W razie wątpliwości sprawdź w internecie.

kulki mocy • sojonez • mleko migdałowe • tofucznica ze szczypiorkiem • jaglanka z malinami • tofurnik dyniowy • wegeburger • kaszotto z warzywami • grusztarda

Chcę więcej!

Większość nowych elementów językowych występuje krótko i ostatecznie nie zostaje zaakceptowana przez normę językową. Niektóre są używane jedynie w określonych środowiskach, np. wśród młodzieży. Inne stanowią dziś tylko ciekawy ślad dawnych czasów – przykładem mogą być liczne neologizmy z okresu PRL (1945–1989).

▶ Do podanych neologizmów używanych w handlu w czasie PRL dopasuj ich znaczenia. Jak sądzisz, dlaczego te neologizmy zostały odrzucone przez normę językową?

- wspinacz wieloszczeblowy
- słodziarka kryta
- podgardle dziecięce
- palcochron stalowy
- kipochron
- zwis podsufitowy
- wodochody

- pokrywka
- cukiernica
- drabina
- naparstek
- lampa
- śliniak
- kalosze

▶ Inspirując się podanymi wyżej neologizmami, utwórz nowe nazwy dla: filiżanki, marynarki, odkurzacza, okna, poręczy, kanapy.

Sprawdź, co już umiesz

Uzupełnij zdanie. Wybierz odpowiedzi **A** albo **B** oraz **C** albo **D**.

Wyraz *miniwieża* jest neologizmem **A** / **B** i oznacza **C** / **D**.

A. słowotwórczym
B. znaczeniowym
C. budynek niewielkich rozmiarów
D. urządzenie do odtwarzania muzyki

Jaką moc mają słowa?

Kryteria sukcesu:

- podaję cechy reklamy;
- wyjaśniam, czym jest manipulacja;
- wskazuję w tekstach reklamowych środki służące perswazji i manipulacji;
- proponuję sposoby uchronienia się przed manipulacją.

Na początek

- Przyjrzyj się zamieszczonym grafikom. W jakim celu zostały stworzone? Co na to wskazuje?



Reklamy z okresu międzywojennego

Reklama – działania, które mają za zadanie przekazywać informacje na temat towarów i usług oraz zachęcać do ich zakupu, niekiedy także do przyjęcia określonych poglądów; także środki wykorzystywane w tym celu (np. plakat, krótki film).

Podstawową funkcją reklamy jest wpływanie na odbiorcę. W tym celu twórcy reklam oddziałują na emocje, kształtują ludzkie potrzeby i mody, podkreślają zalety produktu albo usługi. Ważną rolę odgrywa **slogan reklamowy** – krótkie hasło wiążące się z daną marką. Powinno ono zwracać uwagę odbiorcy i łatwo zapadać w pamięć. W języku reklamy często występują:

- słowa wyrażające ocenę, np. przymiotniki w stopniu wyższym i najwyższym (*lepszy*, *najnowszy*);
- bezpośrednie zwroty do odbiorcy, np. czasowniki w trybie rozkazującym (*wybierz*), zdania pytające (*Chcesz zachować młodość?*);
- czasowniki w 1. os. lm, pozwalające zbudować poczucie wspólnoty (*zróbmy to*);
- rymy, powtórzenia, zabawy słowne ułatwiające zapamiętanie tekstu.

1. Przyjrzyj się ponownie reklamom z cząstki *Na początek*. Wskaż fragmenty tekstu zawierające jedynie informację i takie, których celem jest zachęcenie do zakupu towaru.

2. W jaki sposób poniższe reklamy wpływają na odbiorcę? Zwróć uwagę na wykorzystane środki językowe.





3. Odszukaj w dowolnym medium reklamy, które mogą wpływać na odbiorcę poprzez:

- oddziaływanie na jego emocje;
- zwracanie uwagi tylko na zalety produktu / usługi;
- sugerowanie wartości cenionych przez odbiorcę;
- pokazywanie pozytywnego wizerunku produktu / usługi / firmy.

4. Jaki obraz świata pokazuje reklama? Odwołaj się do wybranych przykładów z prasy, telewizji i internetu.

Manipulacja językowa – ukształtowanie wypowiedzi w taki sposób, by zachęcała odbiorcę do określonych działań, na których zależy nadawcy. W przeciwieństwie do perswazji, która jest jawna, cel manipulacji pozostaje ukryty. Ze względu na wykorzystywanie nieświadomości odbiorcy manipulacja językowa jest działaniem nieetycznym.

Mówimy o manipulacji, kiedy:

- fakty są pokazywane w taki sposób, by nadawca osiągnął swój cel (np. zataja się prawdę, pomija niekorzystne informacje bądź podkreśla fakty, które nie mają dużego znaczenia);
- w wypowiedziach pojawiają się pochlebstwa albo groźby;
- nadawca powołuje się na nieokreślone autorytety bądź fakty, których odbiorca nie może zweryfikować (np. wyniki nieznanych mu badań);
- stosuje się słowa lub wyrażenia użyte zastępczo w celu złagodzenia zbyt dosadnych określeń, aby ukryć rzeczy, o których nie chce się mówić wprost.

5. Co łączy perswazję i manipulację, a co je różni? Przerysuj wykres do zeszytu i uzupełnij właściwymi informacjami.



6. W każdej z podanych par wypowiedzi wybierz tę, która zawiera manipulację. Uzasadnij wybór.

1. Chodźmy na ten film. Przeczytałem w recenzji, że aktorzy grają rewelacyjnie.
2. Chodźmy na ten film. Wszyscy mówią, że jest świetny.

1. Podczas rozgrywek żużlowych doszło do incydentów między kibicami przeciwnych drużyn.
2. Podczas rozgrywek żużlowych doszło do bijatyki między kibicami przeciwnych drużyn.

1. Nasze antywłamaniowe zamki do drzwi dobrze zabezpieczą mieszkanie.
2. Bezpieczeństwo Twojego mieszkania jest dla naszej firmy najważniejszym celem.

1. Słyszałam, jak twoja sąsiadka plotkuje o swoich znajomych.
2. Jak powszechnie wiadomo, twoja sąsiadka lubi plotkować o swoich znajomych.

1. Chciałbym, żebyś posprzątał swój pokój, ponieważ za chwilę przychodzą goście.
2. Za chwilę przychodzą goście. Jak nie sprzątniesz swojego pokoju, to popamiętasz.

7. Oceń podane hasła reklamowe. Czy można je uznać za etyczne? Uzasadnij swoje stanowisko.



Wypróbuj najlepszą w historii formułę czyszczącą



Najzdrowsze jest to, co naturalne



Chcesz zadbać o swoją odporność? Nasz środek Ci w tym pomoże



Magia odmładzania, eksplozja radości

8. Stwórz poradnik dla rówieśników, który pomoże im się uchronić przed manipulacją językową.

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Reklama zawiera prawdziwe i pełne informacje o produkcie / usłudze.	**P**	**F**
2.	W tekstach reklamowych stosuje się słownictwo wyrażające ocenę.	**P**	**F**
3.	Manipulacja to zabieg sprzeczny z etyką wypowiedzi.	**P**	**F**

O pozytywnym buncie

Kryteria sukcesu:

- wyjaśniam znaczenie metafor w wierszu Edwarda Stachury;
- uzasadniam wyrażoną przez poetę potrzebę buntu;
- określam funkcje środków poetyckich w utworze;
- popieram swoje stanowisko argumentami.

Na początek

- Korzystając z dowolnego źródła informacji, wytłumacz pochodzenie i znaczenie związku frazeologicznego *człowiek człowiekowi wilkiem*. Ułóż zdanie z tym wyrażeniem, tak aby było widać jego znaczenie.

Wzór: Ania *jest cała w skowronkach*, bo jutro wyjeżdża na wakacje.

Edward Stachura (1937–1979)

Polski poeta, prozaik i tłumacz. Debiutował w 1956 r. Tworzył przede wszystkim liryki, poematy, ballady i gawędy, w których odnosił się do swoich osobistych doświadczeń. Wyrażał potrzebę wolności i rozczarowanie światem pełnym egoizmu. W czasie spotkań z czytelnikami sam wykonywał niektóre ze swoich utworów, akompaniując sobie na gitarze. Po wiersze Stachury, takie jak *Życie to nie teatr* czy *Wędrówką życie jest człowieka*, sięgają również współcześni polscy wykonawcy, m.in. grupa Stare Dobre Małżeństwo.



Poznaj autora

Edward Stachura

Człowiek człowiekowi

Człowiek człowiekowi wilkiem
Człowiek człowiekowi strykiem[1]
Lecz ty nie daj się zgnębić
Lecz ty nie daj się spętlić

[1] stryk – zgrubienie od stryczek, sznur z pętlą na końcu

Człowiek człowiekowi szpadą
Człowiek człowiekowi zdradą
Lecz ty nie daj się zgładzić
Lecz ty nie daj się zdradzić

Człowiek człowiekowi pumą
Człowiek człowiekowi dżumą
Lecz ty nie daj się pumie
Lecz ty nie daj się dżumie

Człowiek człowiekowi łomem
Człowiek człowiekowi gromem
Lecz ty nie daj się zgłuszyć
Lecz ty nie daj się skruszyć

Człowiek człowiekowi wilkiem
Lecz ty nie daj się zwilczyć
Człowiek człowiekowi bliźnim
Z bliźnim się możesz zabliźnić



Anna Szejdewik, mural poświęcony Edwardowi Stachurze na ścianie budynku przy ul. Rębkowskiej 4 w Warszawie, 2020

O tekście

1. Przedstaw obraz relacji międzyludzkich zawarty w wierszu Edwarda Stachury, objaśniając znaczenie metafor rozpoczynających się od słów: *Człowiek człowiekowi* (czym?).

2. Jaką postawę powinien przyjąć człowiek? Odpowiedz na podstawie trzeciego i czwartego wersu każdej strofy.

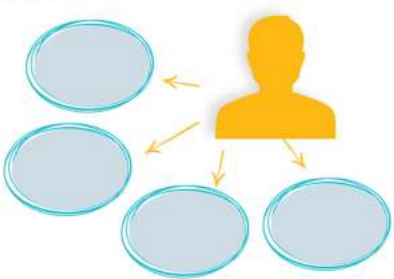
3. Wskaż neologizmy w ostatniej strofie wiersza. Jak rozumiesz ich znaczenie?

a) Który z tych przykładów jest neologizmem słowotwórczym, a który – znaczeniowym?

b) Zbadaj, w jaki sposób został utworzony pierwszy neologizm:

- sformułuj definicję słowotwórczą tego wyrazu;
- podaj wyraz podstawowy;
- wskaż formant i określ jego rodzaj.

4. Co wiadomo o osobie mówiącej w wierszu na podstawie słów, które kieruje do adresata? Czy można ją nazwać buntownikiem? Narysuj w zeszycie schemat i uzupełnij go swoimi spostrzeżeniami.



5. Czy można uznać bunt za zjawisko jednoznacznie negatywne albo pozytywne? Zgromadź odpowiednie argumenty na poparcie swojego stanowiska. Sprawdź, co na ten temat sądzą Twoi rówieśnicy z klasy.

6. Zbadaj budowę wiersza. Jaki efekt daje zastosowanie w nim powtórzeń?

Powtórzenie – środek stylistyczny polegający na użyciu więcej niż jeden raz wyrazu, grupy wyrazów, wersu lub strofy. Używa się go, aby nadać tekstowi określony rytm, podkreślić znaczenie powtarzanych elementów, zwiększyć ekspresję.

Anafora – rodzaj powtórzenia, który polega na powtarzaniu słów lub sformułowań pojawiających się na początku kolejnych strof, wersów albo zdań.

Tworzę

7. W jakich okolicznościach bunt jest zjawiskiem pozytywnym? Zapisz swoje spostrzeżenia na ten temat.

Chcę więcej!

Haiku to gatunek poezji stworzony w XVII w. w literaturze japońskiej. Należące do niego utwory składały się z trzech nierymujących się wersów o długości kolejno: 5, 7 i 5 sylab.

Współcześnie haiku nie mają ograniczeń tematycznych, jednak początkowo tematyka tych utworów była ściśle określona i dotyczyła głównie zjawisk przyrody. Przykładem może być przywołany obok wiersz Busona, jednego z twórców gatunku.



▶ Ułóż swoje haiku o buncie.

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Metafory w wierszu Edwarda Stachury pokazują negatywną stronę relacji międzyludzkich.	**P**	**F**
2.	Osoba mówiąca w utworze nawołuje do buntu przeciw egoizmowi.	**P**	**F**
3.	Z wiersza *Człowiek człowiekowi* wynika, że bunt jest zjawiskiem, którego nie da się jednoznacznie ocenić.	**P**	**F**

Dlaczego przyroda się buntuje?

Kryteria sukcesu:

- przedstawiam powody buntu entów w powieści Tolkiena;
- przewiduję skutki niszczenia lasów w utworze i świecie realnym;
- zastanawiam się, jaką postawę przyjąć wobec natury.

Na początek

- Zapoznaj się z podanym niżej biogramem J.R.R. Tolkiena, a następnie wyszukaj w internecie inną ciekawostkę na temat pisarza. Zaprezentuj ją koleżankom i kolegom z klasy.
- Znajdź trzy różne strony internetowe, na których pojawiają się informacje na temat tego twórcy. Narysuj w zeszycie tabelę według wzoru. W każdej kolumnie zapisz nazwę strony oraz podaj trzy znalezione na niej informacje.

Nazwa 1. strony	Nazwa 2. strony	Nazwa 3. strony
?	?	?

- Którą z wybranych stron uważasz za najbardziej wiarygodną? Uzasadnij odpowiedź.

1892

1914–1918 I wojna światowa

1939–1945 II wojna światowa

1954 wydanie *Władcy Pierścieni*

1973

John Ronald Reuel Tolkien[1] (1892–1973)



Poznaj autora

Brytyjski pisarz uznawany za prekursora literatury fantasy, profesor na Uniwersytecie Oksfordzkim. Zasłynął jako twórca Śródziemia – mitycznego świata opartego na legendach nordyckich. Autor trylogii *Władca Pierścieni*, powieści *Hobbit, czyli tam i z powrotem*, *Silmarillion*. Jego twórczość jest uznawana i doceniana na całym świecie, dlatego z inicjatywy angielskiego Towarzystwa Tolkienowskiego od 2003 r. 25 marca obchodzony jest Dzień Czytania Tolkiena. W świecie wymyślonym przez pisarza to wyjątkowa data. Mieszkańcy Śródziemia świętują wtedy upadek Saurona, władcy zła, i zakończenie wojny o Pierścień.

Tolkien był poliglotą – znał ponad trzydzieści języków. Z jego listu do syna wynika, że uczył się także polskiego, nie potrafił jednak biegle się nim posługiwać.

[1] czytaj: dżon ronald ruel tolkin

John Ronald Reuel Tolkien

Władca Pierścieni

fragmenty

Niebawem zobaczyli nadciągający pochód. Entowie[1], kołysząc się, wielkimi krokami schodzili ku nim ze stoku. Prowadził Drzewacz, a za nim jakichś pięćdziesięciu entów szło w parach, trzymając równy krok i dłońmi o boki wybijając rytm. Kiedy się zbliżyli, widać było wyraźnie ich rozpłomienione oczy.

– Heeej, huuup, wroga bij, wroga łup! – zakrzyknął Drzewacz na widok Bregalada[2] i hobbitów[3]. – Chodźcie do nas! Decyzja podjęta! Ruszamy na Isengard[4]!

– Na Isengard! – powtórzyło wiele głosów.

– Na Isengard!

Na Isengard!
Niech Isengard ma tysiąc wart, niech będzie silny niczym stal,
Niech Isengard ma milion wart, niech będzie twardy niby głaz,
Lecz żadna stal, lecz żaden głaz, lecz żaden mur nie wstrzyma nas!
Bo płoną w piecach gałąź, pień, więc musi nadejść zemsty dzień!
I padną wrota, runie mur, straszliwy jest entowy cios,
Więc wal i szarp, ta-runda-rom, spełnił się Isengardu los!



Władca Pierścieni: Dwie wieże, reż. Peter Jackson (czytaj: piter dżekson), 2002

I tak sunęli na południe z pieśnią na ustach.

Bregalad z ogniem w oczach zajął miejsce obok Drzewacza. Stary ent znowu usadził sobie na barkach hobbitów i ci płynęli tak na czele rozśpiewanej kompanii, a piersi rozpierała im duma, serca zaś wypełniła nadzieja. Oczekiwali wprawdzie, że coś się wydarzy, teraz jednak byli zdumieni zmianą, która zaszła w entach, a która wydawała się tak gwałtowna, jak fala powodzi zrywającej zaporę tamy, gdzie z wolna się zbierała.

– Więc w końcu entowie zdecydowali się dosyć szybko, nieprawdaż? – ośmielił się zapytać Pippin[5], kiedy śpiew na chwilę umilkł i słychać było tylko łomot dłoni i stóp.

– Szybko? – mruknął Drzewacz. – Tak, rzeczywiście, szybciej, niż przypuszczałem. Od wielu wieków nie widziałem, aby moi bracia byli tak wzburzeni. My, entowie, nie lubimy ulegać nastrojom, a ekscytacji poddajemy się tylko wtedy, kiedy jesteśmy pewni, że niebezpieczeństwo grozi życiu naszemu i naszych drzew. Coś takiego nie wydarzyło się w lesie od czasu wojny Saurona z ludźmi zza Morza. Ów wielki i powszechny gniew zrodziły wyczyny orków[6], całe to dzikie wycinanie drzew [...] – nawet

[1] entowie – opiekunowie drzew podobni do nich z wyglądu; słynęli z długowieczności
[2] Bregalad – jeden z entów
[3] hobbici – inaczej niziołki; rasa Śródziemia, której przedstawiciele cechowali się niskim wzrostem i krępą budową ciała
[4] Isengard (czytaj: ajzengard) – forteca będąca siedzibą czarodzieja Sarumana
[5] Pippin – jeden z hobbitów, członek Drużyny Pierścienia
[6] orkowie – zdeformowane, okrutne istoty walczące w służbie zła

bez tak słabej wymówki jak ta, że potrzebne są do rozpalania ognia. Do tego dołączyła zdrada sąsiada, który powinien nam był pomóc. Mędrcy bowiem wiedzą lepiej i widzą dalej. W języku elfów, entów, a także w żadnym z narzeczy ludzkich nie ma słowa odpowiednio ciężkiego, aby nazwać tę zdradę. Zniszczymy Sarumana! [...]

– Oczywiście, jest bardzo możliwe, moi przyjaciele – powiedział wolno – jest bardzo możliwe, że idziemy na spotkanie swojemu losowi, że jest to ostatni wymarsz entów. Gdybyśmy jednak zostali w domu, nic nie robiąc, wcześniej lub później nasz los i tak by się dopełnił. Ta myśl od dawna dojrzewała w naszych sercach i oto dlaczego teraz maszerujemy. Nie była to bynajmniej pospieszna decyzja. No cóż, ostatnia wyprawa entów warta jest przynajmniej pieśni. Poza tym, nawet jeśli mamy zginąć, wcześniej może uda się nam pomóc innym istotom.

tłum. Jerzy Łoziński

O tekście

1. Na podstawie podanego tekstu ułóż wydarzenia w porządku chronologicznym.

- Uzasadnienie marszu na Isengard.
- Podjęcie decyzji o ataku.
- Bojowy śpiew entów.
- Przemarsz opiekunów drzew.
- Wycięcie lasów Fangorn.

2. Dokończ zdania, tak aby były zgodne z treścią przytoczonego fragmentu powieści.

Entowie zdecydowali się wyruszyć na Isengard,	aby...
	ponieważ...
	mimo że...

3. Wyjaśnij sens wypowiedzi Drzewca: *My, entowie, nie lubimy ulegać nastrojom, a ekscytacji poddajemy się tylko wtedy, kiedy jesteśmy pewni, że niebezpieczeństwo grozi życiu naszemu i naszych drzew.*

4. Dlaczego hobbici byli *zdumieni zmianą, która zaszła w entach*? Wytłumacz, na czym ta zmiana polegała.

5. Wskaż w tekście Tolkiena cechy literatury fantasy.

Fantasy – utwór literacki, obraz filmowy lub gra komputerowa, w których akcja rozgrywa się w rzeczywistości rządzącej się prawami magii. Różni się od science fiction (fantastyki naukowej) tym, że nie porusza problematyki związanej z rozwojem nauki i techniki. Dzieła fantasy opierają się w znacznym stopniu na legendach i mitach oraz kulturze średniowiecznej (np. zawierają motywy rycerskie). Jednak gatunki te – obydwa zaliczane do fantastyki – we współczesnej literaturze często łączą się i przenikają.

6. Sprawdź w wybranych źródłach, które z regionów świata i Polski są najbardziej narażone na nadmierną wycinkę lasów. Jakie niesie to za sobą zagrożenia?



Protest przeciwko wycince drzew w Puszczy Białowieskiej, 2016, Kraków

▶ W jaki sposób można wyrazić swój sprzeciw wobec wycinania lasów? Zróbcie burzę mózgów, a następnie oceńcie zebrane propozycje. Które z nich mogą być Waszym zdaniem najskuteczniejsze?

Tworzę

7. Utwórz kilkuzdaniową wypowiedź, w której wykażesz wartość lasów dla życia na Ziemi.

8. Napisz opowiadanie ze znanymi Ci bohaterami lektur obowiązkowych. Rozpocznij je od słów:

Pozostało tylko drzewo. Samotna postać stała tam, na przekór zniszczeniom, które ją otaczały. Kora zaczęła odrywać się kawałek po kawałku, dołączając do szczątków innych drzew, które leżały porozrzucane na spalonej ziemi. To drzewo różniło się jednak od innych...

9. Napisz list otwarty skierowany do władz, w którym spróbujesz przekonać je do zaprzestania nadmiernej wycinki drzew na wskazanym terenie. Skorzystaj ze wskazówek oraz przykładu.

Mam lekkie pióro

List otwarty – rodzaj wezwania, apelu skierowanego do określonego adresata, ale podanego do publicznej wiadomości (zwykle opublikowanego w prasie lub na stronie internetowej). Jego celem jest zwrócenie uwagi odbiorców na przedstawiany problem.

W kompozycji tego tekstu są zachowane wyznaczniki listu (miejscowość i data, nagłówek, formuła pożegnalna, podpis).

WSTĘP	ROZWINIĘCIE	ZAKOŃCZENIE
▶ wprowadzenie w temat (omówienie okoliczności towarzyszących pisaniu, podanie przyczyn i celu tworzenia listu) ▶ apel (jasne sformułowanie swojego stanowiska)	▶ podanie argumentów (odpowiedź na pytanie, dlaczego miałyby zostać podjęte działania, które zdaniem nadawcy są potrzebne) ▶ zilustrowanie argumentów przykładami (przywołanie przy każdym argumencie faktów, które go potwierdzają) ▶ sformułowanie wniosków (odpowiedź na pytanie, co wynika z przywołanego przykładu)	▶ podsumowanie (refleksje związane z tematem, powrót do tematu pracy, uogólnienie, puenta, wniosek końcowy, użycie cytatu lub aforyzmu)

Warszawa, 22 kwietnia 2021 r.

Szanowny Panie Premierze,

zwracamy się do Pana Premiera z apelem o podjęcie przez polski rząd pilnych i konkretnych działań na rzecz ochrony klimatu, aby ograniczyć globalne ocieplenie do 1,5°C i ochronić planetę Ziemię, nasz wspólny dom, przed najgorszymi skutkami kryzysu klimatycznego.

Według ONZ edukacja klimatyczna jest jednym z kluczowych elementów globalnej odpowiedzi na zmianę klimatu. Nauczanie oparte na aktualnej i rzetelnej wiedzy naukowej buduje świadome i odpowiedzialne postawy społeczne – niezbędne w obliczu wyzwań, z którymi muszą zmierzyć się obecne i przyszłe pokolenia. W obecnej podstawie programowej nauczania w Polsce informacje na temat zmiany i ochrony klimatu są w większości rozproszone, wybiórcze [...].

Dlatego w trosce o przyszłość naszych dzieci i kolejnych pokoleń apelujemy o uzupełnienie podstawy programowej nauczania w szkołach o edukację na temat zmiany i ochrony klimatu. Edukacja ta powinna być oparta na danych naukowych i prowadzona w ramach obowiązujących przedmiotów.

Miliony Polaków podejmują codzienne wysiłki na rzecz ochrony klimatu, żyjąc w sposób bardziej zrównoważony i przyjazny środowisku. Na całym świecie coraz więcej rządów, organizacji i firm określa swoje cele redukcji emisji. Jednak [...] już teraz musimy podjąć zdecydowane kroki, budując zrównoważoną i silniejszą gospodarkę, która przyniesie korzyści zarówno całemu społeczeństwu, jak i planecie.

Tylko działając razem, możemy zadbać o nasz wspólny dom i stworzyć lepszą przyszłość dla kolejnych pokoleń. Naukowcy są zgodni: przed nami decydująca dekada. Musimy działać już teraz we wszystkich obszarach, z uwzględnieniem rzetelnej edukacji klimatycznej.

Z poważaniem

podpisy sygnatariuszek i sygnatariuszy petycji

https://www.wwf.pl

Sprawdź, co już umiesz

Uzupełnij poniższe zdanie. Wybierz odpowiedzi **A** albo **B** oraz **C** albo **D**.

W powieści Tolkiena Isengard stanowi **A** / **B** cywilizacji, która **C** / **D**.

A. metaforę
B. apostrofę
C. buntuje się przeciw złu
D. zagraża całej naturze

Krytycznie, czyli jak?

Kryteria sukcesu:

- wskazuję kryteria oceny różnych tekstów kultury;
- stosuję słownictwo charakterystyczne dla recenzji;
- tworzę recenzję wybranego tekstu kultury.

Na początek

- Przyjrzyj się zdjęciom. Na co zwrócisz uwagę, opisując suknię i dzieło współczesnego artysty? Wskaż w odniesieniu do każdego z nich co najmniej trzy kryteria oceny.



Suknia projektu Richarda Quinna (czytaj: riczarda kłina), 2018



Artur Bordalo, instalacja w miejscowości Águeda (czytaj: **a**geda) w Portugalii, 2017

- Jakimi określeniami można opisać wskazane przez Ciebie elementy? Dopisz do każdego kilka propozycji. Unikaj sformułowań potocznych.

Mam lekkie pióro

Recenzja – forma wypowiedzi, w której nadawca omawia i ocenia wybrane dzieło, np. utwór literacki, przedstawienie teatralne lub film. Tekst ma charakter subiektywny, gdyż autor wyraża w nim swoje zdanie. Recenzja składa się z części informacyjnej i oceniającej.

Ocenie podlegają poszczególne elementy dzieła, np.

- fabuła: tematyka, czas i miejsce wydarzeń, bohaterowie, akcja
- związki z innymi dziełami

Utwór literacki	Film / spektakl teatralny	Gra komputerowa
▸ język pisarza ▸ oprawa graficzna książki, np. ilustracje	▸ gra aktorska ▸ kostiumy ▸ charakteryzacja ▸ scenografia ▸ oświetlenie ▸ zdjęcia i montaż ▸ muzyka ▸ efekty specjalne	▸ mechanika rozgrywek ▸ tryby ▸ grafika ▸ dźwięk

WSTĘP **Część informacyjna**

- Określ cel tworzonej recenzji.
  Dlaczego sięgasz po to dzieło? Ktoś Cię zachęcił, a może to lektura? Dlaczego chcesz napisać recenzję?
- Podaj najważniejsze informacje na temat dzieła:
  - tytuł, imiona i nazwiska autora książki / reżysera, odtwórców głównych ról;
  - rok wydania / datę premiery;
  - ogólne informacje o treści utworu (np. temat, główny wątek).

ROZWINIĘCIE **Omówienie i ocena wybranych elementów dzieła**

- Nakreśl krótko fabułę, bez opowiadania treści i zdradzania szczegółów. Zachowaj w tajemnicy zakończenie!
- Co Cię oczarowało, zachwyciło albo wręcz przeciwnie – zniechęciło?
- Nie zapominaj o etyce wypowiedzi!

ZAKOŃCZENIE **Część oceniająca – ogólna ocena dzieła**

- Pamiętaj, że zawarta w recenzji ocena nie może się ograniczać do stwierdzenia *podobało mi się* lub *nie podobało mi się*.

Nadaj swojej recenzji ciekawy tytuł, który będzie zachęcał do jej przeczytania.

Bank słówek

- wprowadzenie:
  niedawno przeczytałam / obejrzałem... • autor zaskoczył nas nową powieścią... • nakręcony ostatnio przez znanego reżysera... film... • otwarta w muzeum... wystawa wzbudziła...
- wyrażanie pozytywnej oceny:
  warto sięgnąć po... • dzieło może zachwycić... • interesująca jest kompozycja... • autor podjął temat ważny dla... • ciekawym rozwiązaniem / pomysłem / zabiegiem jest... • na szczególną uwagę zasługuje... • twórca trafnie przedstawił... • tym, co przemawia do nas w sposób szczególny, jest... • reżyserowi znakomicie udało się... • ważnym elementem dzieła jest... • zachwyt budzą... • duże wrażenie robi...
- wyrażanie opinii krytycznej:
  nie spodobało mi się... • warto, żeby autor przemyślał jeszcze... • z całą pewnością nie polecam... • żałuję, że... • razi mnie... • nie przypadł mi do gustu
- podkreślanie subiektywności:
  moim zdaniem • według mnie • jestem zdania • uważam • sądzę • wydaje mi się

1. W przywołanej recenzji filmu wskaż dwa zdania zawierające tylko informację i dwa – będące opiniami.

Fish Tank[1] jest efektem współpracy brytyjsko-holenderskiej. Ten dramat obyczajowy w reżyserii Andrei Arnold miał swoją premierę w Polsce 5 lutego 2010 r. Opowiada historię nastoletniej Mii, wychowującej się w bardzo trudnym środowisku. Życie dziewczyny, w której rolę wcieliła się Katie Jarvis[2], diametralnie się zmienia, gdy jej matka wchodzi w relację z nowym mężczyzną.

Produkcja ta osiągnęła spory sukces. Zdobyła m.in. nagrodę BAFTA dla najlepszego filmu brytyjskiego 2010 r. oraz Złotą Palmę w Cannes w 2009 r. Niewątpliwym atutem dzieła są wyjątkowo dopracowane sceny, ujęcia i kadry. Jego prawdziwa siła tkwi jednakże w kreacji głównej bohaterki. Piętnastoletnia Mia pasjonuje się tańcem, jest wrażliwa, energiczna i bardzo niezależna. Czasem zmienia się w prawdziwą buntowniczkę, która dąży do realizacji marzeń, nie zgadza się na tkwienie w środowisku biednych i słabo wykształconych.

Na pewno nie jest to produkcja dla widzów, którzy oczekują szybko zmieniającej się akcji i efektów specjalnych. Niemniej prawdziwość gry aktorskiej, skupienie się na trudnych relacjach i otwarte zakończenie pozostawią odbiorcę w poczuciu, że obejrzał głęboki i niebanalny film.

[1] czytaj: fisz tenk
[2] czytaj: kejti dżerwis

2. Do każdego z podanych wyrazów dopisz kilka synonimów. Możesz skorzystać ze słownika.

książka • film • bohater • czasopismo • przedstawienie • ciekawy • nudny

3. Wyobraź sobie, że tworzysz film / książkę / grę. Zastanów się nad gatunkiem, tytułem, bohaterami, wątkami itp. Zapisz podstawowe informacje. Następnie zaplanuj dwie recenzje:

a) jedną z punktu widzenia osoby zachwyconej nowym dziełem,

b) drugą – osoby nastawionej do niego krytycznie.

4. Obejrzyj *Stowarzyszenie Umarłych Poetów* w reżyserii Petera Weira z 1989 r. Następnie przepisz do zeszytu poniższy schemat i uzupełnij go na podstawie filmu.

CZĘŚĆ INFORMACYJNA	Reżyseria:
	Rok ekranizacji:
	Gatunek:
	Muzyka:
	Odtwórcy głównych ról:
MOJE REFLEKSJE PODCZAS OGLĄDANIA FILMU	Pozytywne:
	Negatywne:
CZĘŚĆ OCENIAJĄCA	Ocena filmu:
	Uzasadnienie:

5. Na podstawie zgromadzonych informacji napisz recenzję filmu *Stowarzyszenie Umarłych Poetów*. Pamiętaj o etyce wypowiedzi i unikaniu sformułowań potocznych.

6. Wyraź swoją opinię na temat dzieła Banksy'ego. Użyj wybranych sformułowań z *Banku słówek*.

Banksy (czytaj: banksi) – ukrywający swoją tożsamość brytyjski artysta, przedstawiciel street artu (czytaj: strit artu), czyli sztuki ulicznej. Tworzy graffiti z wykorzystaniem szablonów. Jego dzieła są często wyrazem buntu przeciwko wojnie i konsumpcjonizmowi.



Banksy, *Zamieszki*, obraz na murze między Palestyną a Izraelem, 2005

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	W recenzji nie należy podawać szczegółów dotyczących zakończenia utworu.	**P**	**F**
2.	W tej formie wypowiedzi łączy się informacje na temat dzieła z jego oceną.	**P**	**F**

BUNT
Podsumowanie rozdziału V

Sprawdź, co już umiesz

W grupach rozwiążcie pisemnie zadania umieszczone w poszczególnych stacjach. Kolejność stacji jest dowolna, ale trzeba poprawnie wykonać zadanie z danej stacji, aby można było przejść do kolejnej. Po zakończeniu pracy wymieńcie się swoimi zapisami i oceńcie ich poprawność.

STACJA 1

Spośród podanych ikon wybierzcie dwie, które najmocniej kojarzą się Wam z buntem nastolatków. Wyjaśnijcie, na czym polega to skojarzenie.



STACJA 2

Na podstawie informacji o buncie zawartych w tym rozdziale podręcznika zbierzcie materiał pozwalający napisać list otwarty w obronie prawa do buntu. Wskażcie:

- adresata;
- dwie dobre strony buntu;
- dwie negatywne konsekwencje rezygnacji z buntu;
- przykłady potwierdzające Wasze ustalenia.

STACJA 3

Ułóżcie protest song, czyli utwór wyrażający sprzeciw wobec okoliczności społecznych i politycznych, które stanowią źródło zła – np. wobec wojny, niesprawiedliwości, nędzy.

Zastanówcie się, przeciwko czemu chcecie zaprotestować, a następnie sformułujcie cztery rymowane wersy, najlepiej o równej liczbie sylab.

Zastosujcie w tekście:

- metaforę,
- neologizm,
- synonim słowa *bunt*.

STACJA 4

- Napiszcie do ilustracji kilkuzdaniowy komentarz, który będzie miał za zadanie wpłynąć na postawy odbiorców. Wykorzystajcie w tekście wybrany zabieg służący manipulacji.



- Wybierzcie właściwe uzupełnienie zdania i dopiszcie uzasadnienie.
  Manipulacja językowa *jest / nie jest* sprzeczna z etyką wypowiedzi, ponieważ...

STACJA 5

- Wskaż, który z podanych fragmentów recenzji jest informacją (I), a który – opinią (O).

1.	W grudniu 1990 r. odbyła się polska premiera filmu *Stowarzyszenie Umarłych Poetów* w reżyserii Petera Weira.	I	O
2.	To jeden z najważniejszych filmów mówiących o dojrzewaniu, z wybitną kreacją Robina Williamsa w roli profesora Keatinga.	I	O
3.	Film został nagrodzony Oscarem za najlepszy scenariusz oryginalny.	I	O

- Podaj tytuł poznanej wcześniej lektury obowiązkowej, z której pochodzi cytat. O jakim buncie jest w nim mowa?

> Mocarzu, jak Bóg silny, jak szatan złośliwy,
> Gdy Turków za Bałkanem twoje straszą spiże,
> Gdy poselstwo paryskie twoje stopy liże –
> Warszawa jedna twojej mocy się urąga,
> Podnosi na cię rękę i koronę ściąga,
> Koronę Kazimierzów, Chrobrych z twojej głowy,
> Boś ją ukradł i skrwawił, synu Wasilowy!

Po sprawdzeniu pracy innego zespołu określcie, co jest w niej poprawne, a co wymaga dopracowania lub zmiany.

To już wiesz

FORMY WYPOWIEDZI

LIST OTWARTY
- apel zwracający uwagę na jakiś problem
- podawany do publicznej wiadomości

RECENZJA
informacje na temat dzieła + jego ocena

DUSIOŁEK
Bolesław Leśmian

bunt przeciwko złu

POJĘCIA

PERSWAZJA
- przekonywanie do swoich racji

FANTASY
- utwory ukazujące świat, w którym rządzi magia
- nawiązania do baśni, mitów, legend

POWTÓRZENIE
- użycie elementu więcej niż raz

ANAFORA
Tam .....
Tam .....
Tam .....

NAUKA O JĘZYKU

PISOWNIA nie

• ŁĄCZNIE •
- *nieprzyjaciel*
- *niemały*
- *niewesoło*
- *niepisany*

• ROZŁĄCZNIE •
- *nie pisać*
- *nie sto*
- *nie trzeba*
- *nie kupiono*
- *nie robiąc*
- *nie mniejszy*
- *nie najweselej*
- *nie twoje*

MANIPULACJA JĘZYKOWA

wpływanie na odbiorcę

ukryty cel działania

często stosowana w reklamie



BOGACTWO ŚRODKÓW JĘZYKOWYCH

- synonimy
- antonimy
- homonimy
- związki frazeologiczne
- neologizmy

ROZDZIAŁ VI

NADZIEJA

Nadzieja to jest kwiat,
który zakwita i rośnie,
gdy inni go podlewają.

Charles Martin



Czy nadzieja może zdziałać cuda?

Kryteria sukcesu:

- poprawnie stosuję słowo *nadzieja* w związkach wyrazowych;
- określam znaczenie nadziei na podstawie piosenki Katarzyny Nosowskiej;
- analizuję sytuacje życiowe, w których ludzie nie powinni tracić nadziei;
- wskazuję w tekście cechy piosenki.

Na początek

- Uzupełnij podane związki wyrazowe. Możesz skorzystać ze słownika języka polskiego i słownika frazeologicznego.

nadzieja (*jaka?*) ____ nadzieja (*co zrobiła?*) ____

nadzieja (*czego?*) ____ (*co zrobić?*) ____ nadzieję

nadzieja (*na co?*) ____

- W słowniku wyrazów bliskoznacznych lub w słowniku synonimów wyszukaj wyrazy, którymi można zastąpić słowo *nadzieja*. Sprawdź, czy wszystkie są dla Ciebie zrozumiałe. Zapisz w zeszycie pięć wybranych.



Powódź na Dolnym Śląsku, 1997

W lipcu 1997 r. Europę Środkową, w tym Polskę, nawiedziła powódź nazwana później powodzią tysiąclecia. W pierwszej dekadzie lipca w następstwie obfitych opadów deszczu doszło do wylewu rzek, przede wszystkim w dorzeczu Odry. Zalane zostały m.in. Kłodzko, Racibórz, Opole, Wrocław, Kraków, Głuchołazy. Szczególnie trudna była sytuacja we Wrocławiu, gdzie pod wodą znalazła się duża część miasta.

Moja i twoja nadzieja

sł. Katarzyna Nosowska, muz. Piotr Banach

fragment

Spróbuj powiedzieć to,
nim uwierzysz, że
Nie warto mówić kocham
Spróbuj uczynić gest,
nim uwierzysz, że
Nic nie warto robić

Nic, naprawdę nic nie pomoże
Jeśli Ty nie pomożesz dziś miłości
Nic, naprawdę nic nie pomoże
Jeśli Ty nie pomożesz dziś miłości

Musisz odnaleźć nadzieję
I nieważne, że nazwą ciebie głupcem
Musisz pozwolić, by sny
Sprawiły, byś pamiętał, że

Nic, naprawdę nic nie pomoże
Jeśli Ty nie pomożesz dziś miłości
Nic, naprawdę nic nie pomoże
Jeśli Ty nie pomożesz dziś miłości
Moja i Twoja nadzieja
Uczyni realnym krok w chmurach
Moja i Twoja nadzieja
Pozwoli uczynić dziś cuda

Nic, naprawdę nic nie pomoże
Jeśli Ty nie pomożesz dziś miłości
Nic, naprawdę nic nie pomoże
Jeśli Ty nie pomożesz dziś miłości

Katarzyna Nosowska (ur. 1971)



Poznaj autora

Polska piosenkarka rockowa, autorka tekstów, kompozytorka, pisarka i osobowość medialna. W latach 1992–2017 wokalistka zespołu rockowego Hey, z którym wydała 11 albumów (m.in. *Ho!*, *?*, *Hey*) i wielokrotnie zdobywała nagrodę muzyczną „Fryderyk". W 1993 r. laureatka nagrody Paszport „Polityki". W 2010 r. magazyn „Machina" uznał ją za najlepszą polską wokalistkę. Autorka książek *A ja żem jej powiedziała...* oraz *Powrót z Bambuko*.



Koncert charytatywny *Moja i twoja nadzieja* w Warszawie, 19 lipca 1997

Chcę więcej!

W czasie wielkiej powodzi 1997 r. mieszkańcy całego kraju włączali się w pomoc poszkodowanym, zbierając dla nich pieniądze i artykuły pierwszej potrzeby. Swoistym hymnem pokrzepiającym Polaków stała się w tym czasie piosenka zespołu Hey *Moja i twoja nadzieja*. Pierwsza wersja utworu została wydana w 1993 r. W roku 1997 opublikowano charytatywny singiel z piosenką, który zachęcał do pomocy powodzianom. W nagraniu wzięli udział wybitni polscy artyści, m.in. Czesław Niemen, Maryla Rodowicz, Edyta Bartosiewicz, Grzegorz Markowski, Natalia Kukulska.

▶ W jaki sposób artyści mogą pomagać potrzebującym? Przedstaw inną wybraną akcję.

O tekście

1. Co daje nadzieja? Jakie są konsekwencje jej utraty? Odpowiedz, przytaczając odpowiednie fragmenty piosenki Katarzyny Nosowskiej.

2. Sprawdź, co oznacza określenie *ku pokrzepieniu serc* i udowodnij, że utwór *Moja i twoja nadzieja* w czasie powodzi w 1997 r. odgrywał taką rolę.

3. Wskaż w tekstach literackich przykłady innych trudnych sytuacji życiowych, w których ludzie nie powinni tracić nadziei.

4. Odszukaj w piosence Katarzyny Nosowskiej refren. Zastanów się, w jakim celu autorka powtarza akurat te słowa.

Piosenka – krótki utwór muzyczny z tekstem, na ogół przeznaczony do śpiewania. Stanowi bardzo popularną formę m.in. w muzyce rozrywkowej. Charakterystyczny dla piosenki jest podział na zwrotki (strofy) rozdzielone refrenem.

Tworzę

5. Wybierz jedną z fotografii i wykorzystaj ją jako inspirację do napisania opowiadania o nadziei. Twoja praca powinna liczyć co najmniej 200 słów.



Sprawdź, co już umiesz

Dokończ podane zdania.

1. Utwór *Moja i twoja nadzieja* stał się szczególnie ważny w 1997 r., ponieważ...
2. Z tekstu Katarzyny Nosowskiej wynika, że...
3. Piosenkę jako gatunek cechuje...

Trudno żyć bez nadziei

Kryteria sukcesu:

- wskazuję przejawy filozofii stoickiej i epikurejskiej w utworze Jana Kochanowskiego;
- wiem, dlaczego poeta w swojej twórczości nawiązuje do filozofii starożytnej;
- uzasadniam, że utwór Jana Kochanowskiego to pieśń.

Na początek

- Przeczytaj biogram Jana Kochanowskiego. Wypisz z niego pięć najważniejszych informacji, które Twoim zdaniem należy zapamiętać.
- Sprawdź w atlasie geograficznym lub innym źródle, gdzie znajdują się następujące miejscowości: Kraków, Królewiec (obecnie Kaliningrad), Padwa, Czarnolas. Określ, w jaki sposób miejsca te łączą się z życiem Jana Kochanowskiego.
- Oblicz, jaka odległość dzieli Cię od każdej z podanych miejscowości. Ile czasu zajęłaby Ci podróż w każde z tych miejsc? Jak myślisz, czy w XVI w. podróż też tyle trwała? Uzasadnij odpowiedź.

1530

1544
studia w Akademii Krakowskiej

1569
unia lubelska między Polską a Litwą

1572
śmierć króla Zygmunta Augusta (koniec dynastii Jagiellonów)

1580
ukończenie *Trenów*

1584

1585
pierwsze wydanie zbiorowe dzieł poety

Jan Kochanowski (1530–1584)



Poznaj autora

Wybitny poeta renesansowy, który przyczynił się do rozwoju polskiego języka literackiego. Studiował w Akademii Krakowskiej, w Królewcu i Padwie. Po powrocie do Polski zajmował się pisaniem oraz brał czynny udział w życiu politycznym kraju (w latach 1564–1572 był sekretarzem króla Zygmunta Augusta). Po śmierci rodziców odziedziczył majątek w Czarnolesie. Zamieszkał tam na stałe w 1574 r., gdy zrezygnował z życia politycznego. W 1575 r. ożenił się z Dorotą Podlodowską. Szczęśliwe życie Kochanowskiego w Czarnolesie zakłóciły nieszczęścia rodzinne. W 1577 r. zmarł jego starszy brat Kasper, a w 1579 r. dwie córki poety – Urszula oraz Hanna. Kochanowski zmarł w wieku 54 lat w Lublinie, prawdopodobnie na udar mózgu. Do najważniejszych utworów poety należą fraszki i pieśni, które pisał przez całe życie, pierwsza polska tragedia *Odprawa posłów greckich*, a także cykl *Treny* napisany po śmierci ukochanej Urszulki.

Jan Kochanowski

Pieśń IX z Ksiąg wtórych

Nie porzucaj nadzieje,
Jakoć sie kolwiek dzieje:
Bo nie już[1] słońce ostatnie[2] zachodzi,
A po złej chwili piękny dzień przychodzi.

Patrzaj teraz na lasy,
Jako prze zimne czasy
Wszystkę swą krasę drzewa utraciły,
A śniegi pola wysoko przykryły.

Po chwili wiosna przyjdzie,
Ten śnieg z nienagła[3] zyjdzie
A ziemia, skoro słońce jej zagrzeje,
W rozliczne barwy znowu się odzieje.

Nic wiecznego na świecie:
Radość sie z troską plecie,
A kiedy jedna weźmie moc nawiętszą[4],
W ten czas masz ujźrzeć odmianę naprędszą.

Ale człowiek zhardzieje,
Gdy mu się dobrze dzieje;
Więc też, kiedy go Fortuna[5] omyli[6],
Wnet głowę zwiesi i powagę zmyli[7].

Lecz na szczęście wszelakie
Serce ma być jednakie;
Bo z nas Fortuna w żywe oczy szydzi,
To da, to weźmie, jako sie jej widzi.

Ty nie miej za stracone,
Co może być wrócone:
Siła[8] Bóg może wywrócić w godzinie;
A kto mu kolwiek ufa, nie zaginie.



Fortuna i jej koło, miniatura średniowieczna, 1467, Biblioteka Uniwersytecka w Glasgow (czytaj: glazgoł)

▶ W pieśni Kochanowskiego pojawia się rzymska bogini losu Fortuna. Przyjrzyj się obrazowi i odpowiedz, jaką rolę odgrywa ona w życiu człowieka.

---

[1] nie już – jeszcze nie
[2] ostatnie – po raz ostatni
[3] z nienagła – stopniowo
[4] weźmie moc nawiętszą – przeważy
[5] Fortuna – w mitologii rzymskiej bogini przypadku; los; ważny motyw w twórczości Kochanowskiego
[6] omyli – zwiedzie
[7] zmyli – tu: straci
[8] siła – tu: dużo

O tekście

1. Opisz poniższe zdjęcia i określ, co je łączy. W jaki sposób Twoim zdaniem wiążą się z pieśnią Jana Kochanowskiego?



2. Odpowiedz na pytania odnoszące się do tekstu. Uzasadnij swoje odpowiedzi.

Kim jest podmiot liryczny? Do kogo się zwraca? O czym mówi?

3. W jakim celu osoba mówiąca w utworze opisuje zmiany zachodzące w przyrodzie? Jak można odnieść je do etapów życia ludzkiego?

4. Które z wymienionych w definicji cech pieśni dostrzegasz w utworze Jana Kochanowskiego? Wypowiedź potwierdź odpowiednimi przykładami z tekstu.

Pieśń – utwór liryczny o rodowodzie starożytnym, wywodzący się z obrzędów religijnych, początkowo przeznaczony do śpiewania. Z czasem pieśń stała się samodzielnym dziełem, choć jej budowa odzwierciedla dawne związki z muzyką (podział na strofy, refren, rytmizacja tekstu, obecność wyrazów dźwiękonaśladowczych). Ze względu na tematykę wyróżnia się wiele rodzajów pieśni, m.in. religijne, biesiadne, filozoficzne, okolicznościowe, patriotyczne, państwowe, żołnierskie, miłosne, chwalebne.

5. Na podstawie wiersza uzupełnij cytat: *Siła* ____ *może wywrócić w godzinie; / A kto mu kolwiek ufa, nie zaginie*. Wyjaśnij, jak rozumiesz te słowa.

6. Któremu bohaterowi znanej Ci lektury obowiązkowej warto byłoby przeczytać sentencję: *Nie porzucaj nadzieje, / Jakoć sie kolwiek dzieje*?

Podaj tytuł tej lektury oraz imię i nazwisko jej autora. Uzasadnij swój wybór. W uzasadnieniu przywołaj sytuację z utworu ilustrującą Twoją argumentację.

7. Zapoznaj się z podanymi definicjami stoicyzmu i epikureizmu, a następnie odszukaj w *Pieśni IX* fragmenty, które wskazują, że Jan Kochanowski nawiązuje do tych filozofii.

Stoicyzm – kierunek filozoficzny, który rozwinął się w starożytnych Atenach. Za jego twórcę uchodzi Zenon z Kition. Stoicy zakładali, że sposobem dążenia do szczęścia jest utrzymywanie dyscypliny moralnej i sumienne wypełnianie obowiązków. Za najwyższe i jedyne dobro uznawali cnotę rozumianą jako życie zgodne z zasadami rozumu. Ważne było zachowanie umiaru, równowagi wewnętrznej, wystrzeganie się gwałtownych uczuć w stosunku do wszystkiego, co spotyka człowieka w życiu.

stoicki spokój – panowanie nad sobą, równowaga duchowa, niewzruszony spokój

Epikureizm – kierunek filozoficzny zapoczątkowany w starożytności przez Epikura. Dla epikurejczyków najważniejszą wartością było szczęście, za które człowiek sam jest odpowiedzialny. Szczęście to można osiągnąć już wtedy, kiedy się nie odczuwa cierpienia. Główne hasło epikurejczyków to *carpe diem*, czyli chwytaj dzień, ciesz się chwilą.

8. Który ze sposobów na życie – stoicki czy epikurejski – uważasz za bardziej interesujący? Dlaczego? Podyskutujcie w klasie na ten temat.



Tworzę

9. Wiele cytatów z pieśni Jana Kochanowskiego można uznać za aforyzmy. Wybierz z tekstu fragment o takim charakterze, a następnie zapisz na oddzielnej kartce i zilustruj wybranym przez siebie zdjęciem – podobnie jak w przywołanym przykładzie. Zadbaj o estetykę dzieła, przemyśl np. układ elementów, dobór kolorów i czcionki (lub charakter pisma). Możesz wykonać pracę ręcznie lub na komputerze.

Sprawdź, co już umiesz

Wybierz właściwe dokończenie każdego zdania.

1. Z *Pieśni IX* wynika, że człowiek, chcąc być szczęśliwym, powinien zaufać

A. przede wszystkim sobie.
B. opatrzności Bożej.
C. innym ludziom.
D. Fortunie.

2. Według poety podstawą udanego życia jest przede wszystkim

A. pewność siebie człowieka.
B. dostrzeganie piękna przyrody.
C. dążenie do zrozumienia swojego losu.
D. akceptacja wszystkich przejawów życia.

Język też się starzeje

Kryteria sukcesu:

- podaję znaczenie słowa *archaizm*;
- wskazuję archaizmy w tekście literackim;
- wymieniam przyczyny zmian w języku.

Na początek

- Wśród podanych wyrazów wskaż te, które wiążą się z ilustracją. Uzasadnij wybór.



lutnia · hetman · wielmoża · kontusz · ambaras · familia · pacholę · szabla · kmieć · inkaust · komnata

Karol Miller, *Odwiedziny Jana Zamoyskiego w Czarnolesie*, 1877, Muzeum Narodowe w Krakowie

Archaizmy – wyrazy i wyrażenia, które wyszły z użycia, zmieniły swoją formę lub znaczenie; także nieużywane już współcześnie formy gramatyczne.

Wyróżnia się m.in. archaizmy:

- **leksykalne** – wyrazy, które wyszły z użycia, np. *niewiasta* (kobieta);
- **fonetyczne** – słowa inaczej dziś wymawiane, np. *sierce* (serce);
- **fleksyjne** – słowa, które dziś odmieniają się inaczej, np. *czarnymi pióry* (piórami);
- **znaczeniowe** – słowa, które współcześnie są używane w innym znaczeniu, np. *miesiąc* (księżyc).

1. Objaśnij znaczenie archaizmów będących nazwami dawniej stosowanych miar i wag. Skorzystaj z wybranych źródeł.

a) Które z tych wyrazów występują we współczesnej polszczyźnie w innym znaczeniu?

b) Które z nich, mimo że wyszły z użycia, zachowały się w związkach frazeologicznych?

łokieć • sążeń • piędź • stopa • korzec • łut • mendel

2. W cytatach z lektur obowiązkowych wskaż wyrazy, które są współcześnie archaizmami.

a) Określ, do jakiej kategorii archaizmów należy każdy z wybranych przykładów.

b) Rozpoznaj zacytowane lektury.

Obaczył kupiec, łzy radośne leje,
Z wozu na ziemię wylata:
„Ha, jak się macie, co się u was dzieje?
Czyście tęskniły do tata? [...]"

„[...] – O, nie – skoczył w dół, do lochów!" –
„Dobrze – rzecze jenerał, – nie odda im prochów".

– Ona nie widzi! – szepnął mecenas, opuszczając binokle.

Za twoim przewodem
Złączym się z narodem.

3. Pracując w grupach, zastanówcie się, dlaczego niektóre słowa wychodzą z użycia. Wnioski zapiszcie w zeszycie.

4. Podaj znaczenie poniższych archaizmów, a następnie wykorzystaj je w krótkim liście, który napiszesz w imieniu kawalera do wybranki serca. Pamiętaj o ważnych elementach listu. W razie potrzeby skorzystaj ze słownika języka polskiego.

afekt • amory • cukrować • folgować • fortuna • frasować się • fraszka • konkury • luba • miłować

5. Wyobraź sobie, że pracujesz w wydawnictwie i przygotowujesz do druku nowe wydanie powieści Henryka Sienkiewicza *Krzyżacy*. Wybierz z tekstu słowa, które uważasz za archaiczne. W dostępnych źródłach wyszukaj ich znaczenie oraz opracuj do nich przypisy.

> Zaroiła się izba, bo za pannami ukazało się kilku dworzan i małych pacholików. Weszli wszyscy raźno, z wesołością w twarzach, rozmawiając głośno lub podśpiewując, jakoby upojeni pogodną nocą i jasnym blaskiem księżyca. Między dworzanami dwóch było rybałtów, jeden z lutnią, drugi z gęślikami u pasa.

Henryk Sienkiewicz, *Krzyżacy* (fragment)

Chcę więcej!

Niekiedy autor pragnie upodobnić język swojego tekstu do języka dawnych epok, dlatego celowo wykorzystuje różnego rodzaju archaizmy. Taki zabieg – zwany **archaizacją** (stylizacją archaiczną) – pozwala lepiej ukazać realia przeszłości. Niekiedy użycie archaizmów nadaje wypowiedzi charakter podniosły, uroczysty (dzieje się tak często np. w przemówieniach). Może także spowodować, że tekst będzie odbierany jako żartobliwy.

▶ Czy *Pieśń IX* Jana Kochanowskiego można uznać za przykład archaizacji? Uzasadnij odpowiedź.

Sprawdź, co już umiesz

Wybierz poprawne dokończenie zdania.

W wypowiedzeniu *Niech będzie tak, jak drzewiej bywało* występuje archaizm

A. fleksyjny. **B.** leksykalny. **C.** fonetyczny. **D.** znaczeniowy.

Co czuje ojciec, gdy umiera córka?

Kryteria sukcesu:

- analizuję uczucia podmiotu lirycznego;
- określam cechy trenu jako gatunku literackiego;
- wskazuję w tekście anaforę i powtórzenie;
- charakteryzuję sytuację liryczną;
- rozpoznaję porównanie homeryckie.

Na początek

- Jakie uczucia towarzyszą ludziom w sytuacji śmierci bliskiej osoby? Sporządź listę uczuć samodzielnie, a później przyjrzyj się podanym propozycjom i dopisz te, których zabrakło w Twoich notatkach.

strach • niepokój • spokój • gniew • radość • panika • ulga • troska • smutek • odwaga • lęk • złość • zachwyt • niepewność • tęsknota • zdziwienie

- Przyjrzyj się obrazowi Jana Matejki, a następnie przepisz do zeszytu opis dzieła, uzupełniając tekst wskazanymi częściami mowy. Staraj się unikać powtórzeń.



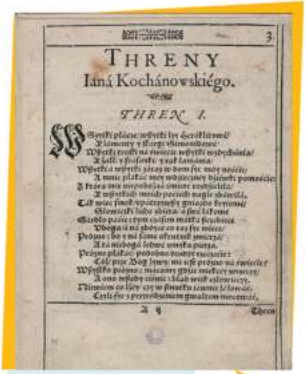
Jan Matejko, *Jan Kochanowski nad zwłokami Urszulki*, 1862, szkic do zaginionego obrazu

Obraz przedstawia (*rzeczownik*) nad zwłokami (*rzeczownik*). Na (*liczebnik*) planie dzieła znajduje się postać (*rzeczownik*), który (*czasownik*) po stracie swojej (*rzeczownik*). (*przysłówek*) obejmuje i (*czasownik*) jej główkę. Na twarzy Jana Kochanowskiego widnieją (*rzeczownik*), (*rzeczownik*) i (*rzeczownik*). Urszula ubrana jest w (*przymiotnik*) (*rzeczownik*), na jej ciele (*czasownik*) krzyż. Tło obrazu stanowi ciemny pokój, w którego kącie widać zarys (*rzeczownik*). (*Przyimek*) lewej stronie wisi obraz Matki (*przymiotnik*) z Jezusem. Obok stoi paląca (*zaimek*) świeca.

Jan Kochanowski

Tren I

Wszytki[1] płacze, wszytki łzy Heraklitowe[2]
I lamenty, i skargi Symonidowe[3],
Wszytki troski na świecie, wszytki wzdychania
I żale, i frasunki[4], i rąk łamania,
Wszytki a wszytki za raz[5] w dom się mój noście[6],
A mnie płakać mej wdzięcznej dziewki pomoście[7],
Z którą mię niepobożna[8] śmierć rozdzieliła
I wszytkich moich pociech nagle zbawiła[9].
Tak więc smok[10], upatrzywszy gniazdo kryjome[11],
Słowiczki liche zbiera, a swe łakome
Gardło pasie; tym czasem matka szczebiece
Uboga[12], a na zbójcę co raz się miece[13],
Próżno[14]! bo i na samę[15] okrutnik zmierza,
A ta nieboga[16] ledwe umyka pierza[17].
„Próżno płakać" – podobno drudzy rzeczecie.
Cóż, prze[18] Bóg żywy, nie jest próżno na świecie?
Wszystko próżno! Macamy, gdzie miękcej w rzeczy[19],
A ono wszędy ciśnie: błąd – wiek człowieczy[20].
Nie wiem, co lżej[21]: czy w smutku jawnie żałować,
Czyli się z przyrodzeniem[22] gwałtem[23] mocować[24]?


3

THRENY
Ianá Kochánowskiégo.

THREN I.

Tren I w wydaniu z roku 1585

Treny to cykl 19 utworów, które Kochanowski napisał po śmierci (w 1578 lub 1579 r.) *niepospolitej dzieciny* – 2,5-letniej córki Urszulki. Zostały wydane w 1580 r. *Treny* to obraz tragedii dwojga ludzi: dziecka, które przedwcześnie zmarło, i nieszczęśliwego ojca.

[1] wszytki – wszystkie
[2] łzy Heraklitowe – Heraklit z Efezu, filozof grecki, często w swoich dziełach wyrażał rozpacz z powodu losu człowieka skazanego na życie w świecie pełnym przemocy i chaosu
[3] skargi Symonidowe – Symonides z Keos był poetą greckim, autorem utworów o charakterze żałobnym
[4] frasunki – smutki, strapienia
[5] za raz – razem
[6] w dom sie mój noście – przybywajcie do mojego domu
[7] pomoście – pomóżcie
[8] niepobożna – zła, postępująca źle, nie po Bożemu, bezbożna
[9] zbawiła – pozbawiła
[10] smok – potwór, wąż
[11] kryjome – ukryte
[12] uboga – tu: nieszczęśliwa
[13] sie miece – miota się
[14] próżno – próżno
[15] na samę – do samej, do niej
[16] nieboga – biedaczka, nieszczęsna
[17] ledwe umyka pierza – ledwie udaje jej się uciec, ocalić swoje pierze
[18] prze – przez
[19] macamy, gdzie miękcej w rzeczy – macamy, dotykamy, gdzie jest bardziej miękko
[20] błąd – wiek człowieczy – błądzeniem jest ludzkie życie
[21] co lżej – co lżejsze, co daje większą ulgę
[22] z przyrodzeniem – z losem, z naturą
[23] gwałtem – siłą, przemocą
[24] mocować – walczyć

O tekście

1. Wypisz z tekstu wyrazy związane z żalem ojca po stracie córki. Jak śmierć Urszulki zmieniła życie poety?

2. Wykonaj rysunek przedstawiający treść wersów 9.–14.

a) Jak rozumiesz sytuację opisaną w tym fragmencie?

b) Obok ukazanych postaci zapisz epitety, które je charakteryzują.

3. Wskaż w tekście powtórzenia. Zastanów się, w jakim celu poeta posłużył się tym środkiem stylistycznym.

4. Na podstawie podanej definicji wskaż w *Trenie I* cechy tego gatunku.

Tren – utwór liryczny o charakterze żałobnym; gatunek literacki wywodzący się z antyku. Treny pisano, aby wspomnieć osobę zmarłą i wyrazić żal po jej śmierci. W starożytnej Grecji były zwykle poświęcane wybitnym jednostkom, np. wielkim wodzom. Zawsze pokazywały pozytywny obraz osoby zmarłej, podkreślały jej zalety i zasługi, zawierały także pocieszenie i pouczenie.

Tworzę

5. Jak rozumiesz pytanie zamykające utwór Jana Kochanowskiego? Udziel na nie kilkuzdaniowej odpowiedzi, którą skierujesz do zrozpaczonego ojca.

Mam lekkie pióro

Opis rzeźby

- Skorzystaj z podanych wskazówek i opisz rzeźbę Zygmunta Trembeckiego. Zwróć uwagę na to, w jaki sposób artysta ukazał relację między córką a ojcem oraz ich cechy.
- Podaj informacje na temat dzieła. Wskaż: autora, tytuł, rok powstania rzeźby, miejsce, w którym się ona znajduje, tworzywo i technikę wykonania.
- Określ tematykę dzieła. Napisz, co ono przedstawia.
- Omów poszczególne elementy pracy. Zwróć uwagę na ich kompozycję. Zastanów się, co autor chciał wyrazić przez taki sposób przedstawienia.
- Uwzględnij nastrój rzeźby. Nazwij emocje, jakie wywołuje ona u odbiorcy.
- Sformułuj własną ocenę dzieła.



Zygmunt Trembecki, *Jan Kochanowski z Urszulką*, 1878, Muzeum Narodowe w Krakowie

Bank słówek

- rzeźba autorstwa... • została wykonana przez... • powstała w... • pochodzi z... • jest przechowywana w... • znajduje się w zbiorach... • można ją zobaczyć w...
- dzieło przedstawia • temat rzeźby wiąże się z... • podejmuje temat • artysta posłużył się • rzeźbiarz uchwycił • wyraźnie zostały wyeksponowane • wywołuje wrażenie

Jan Kochanowski

Tren V

Jako oliwka mała pod wysokim sadem[1]
Idzie[2] z ziemie ku górze macierzyńskim śladem[3],
Jeszcze ani gałązek, ani listków rodząc,
Sama tylko dopiro szczupłym prątkiem[4] wschodząc:
Tę jesli, ostre ciernie lub rodne[5] pokrzywy
Uprzątając, sadownik[6] podciął ukwapliwy[7],
Mdleje[8] zaraz, a zbywszy siły przyrodzonej[9],
Upada przed nogami matki ulubionej –
Takci się mej namilszej Orszuli dostało.
Przed oczyma rodziców swoich rostąc[10], mało
Od ziemie się co wzniósswszy, duchem zaraźliwym[11]
Srogiej Śmierci otchniona[12], rodzicom troskliwym
U nóg martwa upadła. O zła Persefono,
Mogłażeś tak wielu łzam[13] dać upłynąć płono[14]?

[1] sadem – tu: drzewem owocowym
[2] idzie – tu: rośnie, wyrasta
[3] macierzyńskim śladem – śladem matki
[4] szczupłym prątkiem – cienkim pędem
[5] rodne – dorodne, wysokie
[6] sadownik – tu: ogrodnik
[7] ukwapliwy – niecierpliwy, nieuważny
[8] mdleje – traci siły, więdnie, usycha
[9] zbywszy siły przyrodzonej – utraciwszy naturalną siłę
[10] rostąc – rosnąc
[11] duchem zaraźliwym – złą siłą
[12] otchniona – tu: owiana
[13] łzam – łzom
[14] płono – na darmo



O tekście

1. Opisz sad przedstawiony w *Trenie V*. Co w nim rośnie, kto się w nim znajduje i co robi?

2. Co lub kogo mogą symbolizować oliwka, sadownik i sad?

3. Sprawdź, gdzie w Europie są uprawiane oliwki. Zastanów się, o czym świadczy wybór takiego właśnie motywu.

a) W jakich okolicznościach Kochanowski mógł zobaczyć drzewa oliwne?

b) Czy Twoim zdaniem renesansowy poeta nawiązał w tym obrazie do tradycji biblijnej? Uzasadnij odpowiedź.

4. Wskaż w utworze wersy zawierające porównanie. Jaki efekt daje zastosowanie tego środka stylistycznego?

Porównanie homeryckie – porównanie, w którym jeden z członów jest rozbudowanym i samodzielnym obrazem. Nazwa pochodzi od Homera, starożytnego poety stosującego takie porównania w swoich utworach: *Iliadzie* i *Odysei*. Do jego twórczości nawiązywało wielu późniejszych twórców, m.in. Adam Mickiewicz.

Jako piękny wąż żmudzki, zwany *giwojtosem*,
Chociaż zdaje się drzemać, leżąc między wrzosem,
Pełźnie, bo na przemiany srebrzy się i złoci,
Aż nagle zniknie z oczu we mchu lub paproci:
Tak strumień kręcący się chował się w olszynach
[...].

rozbudowany człon porównania

Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz* (fragment)

5. Przypomnij mit o Demeter i Korze (Persefonie). Czy dostrzegasz jakieś podobieństwa między tym mitem a *Trenem V*? Uzasadnij swoją opinię.

6. Nazwij uczucia, które są wyrażone w pytaniu kończącym wiersz.

7. Jak forma trenów, świadomie zastosowana przez poetę, wpływa na odbiór wyrażonych w nich emocji? Wzmacnia je czy raczej osłabia? Przedstaw swoje spostrzeżenia na ten temat.

Tworzę

8. W pracy o dowolnej formie pokaż, że śmierć zakłóca harmonię panującą w przyrodzie.

9. Napisz list do Jana Kochanowskiego, w którym zaproponujesz mu sposoby na poradzenie sobie ze smutkiem po śmierci córki. Odwołaj się w liście do pochwały życia pokazanej w *Pieśni IX z Ksiąg wtórych*.

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Zarówno w formie, jak i w treści *Trenów* Jan Kochanowski nawiązuje do tradycji antycznej.	**P**	**F**
2.	W *Trenie I* śmierć została przedstawiona jako smok, który wybiera z gniazda małe ptaszki.	**P**	**F**
3.	*Tren V* zamyka apostrofa skierowana do żony Hadesa.	**P**	**F**

Jakim dzieckiem była Urszula Kochanowska?

Kryteria sukcesu:

- analizuję uczucia rodziców Urszuli;
- określam cechy bohaterki *Trenów*;
- używam eufemizmów i rozumiem ich funkcję;
- piszę zawiadomienie o śmierci Urszuli Kochanowskiej.

Na początek

- Jakie cechy Urszulki zostały wskazane w dedykacji, którą Kochanowski poprzedził cykl *Trenów*?

ORSZULI KOCHANOWSKIEJ,
WDZIĘCZNEJ, UCIESZONEJ, NIEPOSPOLITEJ DZIECINIE, KTÓRA,
CNÓT WSZYTKICH I DZIELNOŚCI PANIEŃSKICH POCZĄTKI WIELKIE
POKAZAWSZY, NAGLE, NIEODPOWIEDNIE, W NIEDOSZŁYM WIEKU SWOIM,
Z WIELKIM A NIEZNOŚNYM RODZICÓW SWYCH ŻALEM ZGASŁA –
JAN KOCHANOWSKI, NIEFORTUNNY OCIEC,
SWOJEJ NAMILSZEJ DZIEWCE Z ŁZAMI NAPISAŁ.
NIE MASZ CIĘ, ORSZULO MOJA!

Jan Kochanowski

Tren VII

Nieszczęsne ochędóstwo[1], żałosne[2] ubiory
Mojej namilszej cory[3]!
Po co me smutne oczy za sobą ciągniecie,
Żalu mi przydajecie[4]?
Już ona członeczków swych wami nie odzieje –
Nie masz, nie masz nadzieje!

[1] ochędóstwo – stroje, ozdoby
[2] żałosne – wywołujące żal
[3] cory – córki
[4] przydajecie – dodajecie



Urszulka improwizująca Janowi Zamoyskiemu w Czarnolesie, reprodukcja obrazu Feliksa Sypniewskiego, koniec XIX w.

Ujął ją sen żelazny, twardy, nieprzespany[5]...
Już letniczek[6] pisany[7]
I uploteczki[8] wniwecz[9], i paski złocone,
Matczyne dary płone[10].
Nie do takiej łóżnice[11], moja dziewko droga,
Miała cię mać uboga[12]
Doprowadzić! Nie takąć dać obiecowała
Wyprawę[13], jakąć dała!
Giezłeczkoć[14] tylko dała a lichą tkaneczkę[15];
Ojciec ziemie breleczkę[16]
W główki[17] włożył. – Niestetyż, i posag[18], i ona
W jednej skrzynce zamknionа!



[5] nieprzespany – taki, z którego nie można się obudzić
[6] letniczek – letnia sukienka
[7] pisany – wzorzysty, barwny
[8] uploteczki – wstążki do włosów
[9] wniwecz – na nic
[10] płone – daremne
[11] łóżnice – łoże małżeńskie
[12] mać uboga – nieszczęśliwa matka
[13] wyprawa – przedmioty, które wychodząca za mąż córka otrzymywała od rodziców (sprzęty domowe, pościel, ubrania itp.)
[14] giezłeczko – koszulka z białego płótna
[15] licha tkaneczka – sukienka ze zwyczajnej, skromnej tkaniny
[16] ziemie breleczkę – ziemi bryleczkę
[17] w główki – w miejscu głowy
[18] posag – majątek wnoszony do małżeństwa przez żonę

O tekście

1. Wypisz z *Trenu VII* wyrazy odnoszące się do ubioru. Obok każdego z nich sporządź schematyczny rysunek. Jeśli słowo zastosowane w wierszu jest archaizmem, podaj nazwę współczesną.

2. Jaką funkcję pełnią występujące w utworze archaizmy? Wybierz poprawną odpowiedź. E

A. Informują o realiach dawnej epoki.
B. Nadają tekstowi podniosłość.
C. Wzbogacają język utworu.
D. Zastępują inne wyrazy.

3. Określ na podstawie tekstu uczucia ojca. Odwołaj się do fragmentów wiersza.

4. O jakim życiu dla Urszuli marzyli rodzice? Kim miała zostać? Co posiadać?

5. Spośród podanych synonimów słowa *skrzynka* wybierz te, o których mówi podmiot liryczny. W jakich sytuacjach używa się różnych rodzajów skrzynek? Jakie emocje temu towarzyszą?

kufer • pudło • etui • kuferek • skrzynia • trumna • paczka • obudowa • opakowanie • szkatułka • pojemnik • pudełko • schronienie

6. W jakim celu w wersie: *Nie masz, nie masz nadzieje* poeta użył powtórzenia?

7. Wyjaśnij słowa: *Ujął ją sen żelazny, twardy, nieprzespany.*

Eufemizm – słowo lub wyrażenie przedstawiające jakąś informację w sposób łagodniejszy, np. *mijać się z prawdą* zamiast *kłamać*. Pozwala nie mówić wprost o sprawach, które kojarzą się negatywnie (np. o śmierci, fizjologii, ludzkich wadach). Użycie eufemizmów pomaga złagodzić informację zbyt dosadną lub niekulturalną i uniknąć urażenia odbiorcy. Niekiedy stosuje się je także po to, aby wyrazić myśli w sposób bardziej obrazowy, działający na wyobraźnię.

8. Wyjaśnij, co oznaczają podane eufemizmy.

odejść • zasnąć w Panu • jesień życia • mieć lepkie ręce • urodzony w niedzielę • tam, gdzie król piechotą chadza • mieć długi język

Tworzę

9. Napisz zawiadomienie o śmierci Urszuli skierowane do społeczności Czarnolasu. W zawiadomieniu:

- przekaż informacje o śmierci dziewczynki – podaj fikcyjny dzień i miesiąc oraz rok 1578 lub 1579 (trudno ustalić, w którym roku zmarła córka Jana Kochanowskiego);
- wymień zalety Urszuli, które zostały wskazane w poznanych trenach;
- użyj eufemizmu na określenie śmierci dziewczynki;
- podpisz tekst imieniem i nazwiskiem ojca Urszuli.



Jan Kochanowski

Tren VIII

Wielkieś mi uczyniła pustki w domu moim,
Moja droga Orszulo, tym zniknieniem[1] swoim!
Pełno nas, a jakoby nikogo nie było:
Jedną maluczką duszą tak wiele ubyło.
Tyś za wszytki mówiła, za wszytki śpiewała,
Wszytkiś w domu kąciki zawżdy pobiegała.
Nie dopuściłaś nigdy matce się frasować[2]
Ani ojcu myśleniem zbytnim głowy psować[3],
To tego, to owego wdzięcznie obłapiając[4]
I onym swym uciesznym śmiechem zabawiając.
Teraz wszytko umilkło, szczere[5] pustki w domu,
Nie masz zabawki[6], nie masz rozśmiać się nikomu.
Z każdego kąta żałość człowieka ujmuje,
A serce swej pociechy darmo upatruje[7].

[1] zniknienie – zniknięcie
[2] frasować się – martwić się
[3] psować – psuć
[4] obłapiając – obejmując
[5] szczere – tu: prawdziwe
[6] zabawka – coś, co przynosi zadowolenie
[7] upatruje – wygląda, wypatruje

O tekście

1. Podziel stronę w zeszycie na dwie części i wykonaj notatkę na podstawie *Trenu VIII*:

- narysuj miejsce wskazane w utworze: po jednej stronie – przed śmiercią Urszuli, po drugiej stronie – po jej zgonie;
- w odpowiednich miejscach zapisz uczucia, których doświadczali domownicy za życia Urszuli i po jej śmierci;
- umieść na rysunku postać dziewczynki i zapisz wynikające z tekstu jej cechy.

2. Oceń przedstawiony przez ojca obraz Urszuli: jest prawdziwy czy wyidealizowany? Wyjaśnij, dlaczego tak sądzisz.

3. Urządźcie klasową debatę na temat: Czy poznane *Treny* Jana Kochanowskiego niosą nadzieję? Pamiętajcie o uzasadnieniu swojego stanowiska.

4. Narysuj w zeszycie tabelę, w której na podstawie każdego z poznanych trenów (I, V, VII, VIII) zapiszesz uczucia ojca po śmierci córki. Który z trenów odzwierciedla największy żal po stracie? Przedstaw swoje wnioski w formie wykresu.

Tworzę

5. Posłuchaj *Trenu VIII* w wykonaniu Elektroliryki. Napisz, co sądzisz o takim wykonaniu XVI-wiecznego utworu.

- W jaki sposób artysta ukazał Urszulkę? Czy ten wizerunek jest podobny do zawartego w *Trenach*? W uzasadnieniu weź pod uwagę nastrój dzieł.



Władysław Łuszczkiewicz, *Jan Kochanowski z Urszulką*, przed 1900

Sprawdź, co już umiesz

Dokończ podane zdania.

1. Z *Trenów* wynika, że zmarłą Urszulkę wyróżniały...
2. Słowo *umrzeć* można zastąpić eufemizmem...
3. Treny VII i VIII wyrażają przede wszystkim uczucia...

Manifest mających nadzieję

Kryteria sukcesu:

- podaję cechy nadziei wynikające z wiersza Jerzego Lieberta;
- wskazuję źródła nadziei;
- analizuję poprawność zapisu słów z partykułą *nie* w utworze;
- określam zastosowany w tekście typ liryki.

Na początek

- Przypomnij definicję słowa *manifest*. Jaki tekst można tak określić?

Jerzy Liebert[1] (1904–1931)



Poeta o wielkim talencie, którego nie zdążył rozwinąć – zmarł na gruźlicę w wieku zaledwie 27 lat. W 1925 r. rozpoczął w Warszawie studia polonistyczne, ale choroba zmusiła go do przerwania nauki. W swoich wierszach, wydanych m.in. w tomiku *Gusła*, często przedstawiał osobiste przeżycia związane z umieraniem. Podejmował także tematykę religijną i filozoficzną – zastanawiał się nad znaczeniem wiary, wyzwaniami łączącymi się z ludzkim życiem i jego sensem.

[1] czytaj: libert

Poznaj autora

Jerzy Liebert

Nadzieja

Kiedy już dobrze umiem „daremnie",
Kiedym „na próżno" do końca pojął –
Nadziejo, błysku nad głową moją,
Słodki piorunie we mnie!

O, rozedrgana nieba cięciwo,
Mózgu przebity gromem!
Więc nie daremnie, więc nie stracone –
Możliwe, możliwe, możliwe!



- Czy Twoim zdaniem przywołana grafika stanowi odpowiednią ilustrację do wiersza Lieberta? Uzasadnij swoją opinię.

O tekście

1. Wyjaśnij, w jaki sposób wyrazy zapisane w tekście w cudzysłowie odnoszą się do tytułu wiersza.

2. Jak w utworze została przedstawiona nadzieja? Zacytuj określenia, których poeta użył, aby ją opisać.

3. W jakim celu wyraz *możliwe* został trzykrotnie powtórzony?

4. Pracując w grupach, określcie, co może być dla człowieka źródłem nadziei. Odwołajcie się do wiersza Jerzego Lieberta i własnych doświadczeń. Swoje ustalenia zaprezentujcie na forum klasy.

5. Odszukaj w wierszu przysłówek w stopniu równym oraz imiesłów przymiotnikowy, z którymi przeczenie *nie* zostało zapisane rozdzielnie. Czy uznasz to za błąd ortograficzny? Uzasadnij odpowiedź.

6. Nazwij rodzaj liryki zastosowany przez Jerzego Lieberta. Jak taki kształt wypowiedzi wpływa na odbiór wiersza?

Liryka bezpośrednia	Liryka pośrednia
▸ podmiot liryczny wprost wyraża swoje uczucia i refleksje ▸ ujawnia się za pomocą czasowników w 1. osobie (np. *lubię*, *pomyślałem*) i zaimków (np. *ja*, *mój*)	▸ podmiot liryczny nie ujawnia swojej obecności ▸ jego myśli i emocje są przedstawiane poprzez opis (np. przyrody, postaci) bądź ukazaną sytuację

Tworzę

7. W parach zapiszcie dialog, który będzie potwierdzeniem tezy: warto mieć nadzieję. Posłużcie się cytatem z wiersza.

Sprawdź, co już umiesz

Wybierz poprawne dokończenie każdego zdania.

Wyrazy *Nadziejo*, *Mózgu* zostały w wierszu Lieberta użyte w *dopełniaczu / wołaczu*. Pełnią one w tekście funkcję *apostrofy / epitetu*.

Rozmawiać z kimś o nim samym – sztuka wywiadu

Kryteria sukcesu:

- znam zasady przygotowania wywiadu;
- stawiam różnorodne pytania;
- przeprowadzam i zapisuję wywiad.

Na początek

- Pracując w parach, porozmawiajcie ze sobą w taki sposób, aby zebrać jak najwięcej ciekawych informacji o rozmówcy. Niech najpierw jedna osoba zadaje pytania, a druga na nie odpowiada. Następnie się zamieńcie. Każda runda powinna trwać dwie minuty.
- Opowiedzcie, czego dowiedzieliście się o swoim rozmówcy.
- Podzielcie się refleksjami po wykonaniu tego zadania:
  - Jak czuliście się jako osoba zadająca pytania, a jak w roli kogoś, kto na nie odpowiada?
  - W jaki sposób należy przygotować się do przeprowadzenia wywiadu?

Chciałem napisać piosenkę o rodzącej się nadziei

wywiad z Andrzejem Rozenem przeprowadzony przez Jagodę Dobrzyńską (fragmenty)



Andrzej Rozen (pierwszy od prawej) z dwojgiem z członków zespołu

Rozen to czwórka przyjaciół[1] grających muzykę z pogranicza indie folku[2] i popu. Zespół powstał z inicjatywy wokalisty, gitarzysty oraz autora tekstów – Andrzeja Rozena. [...]

Zacznijmy od początku. Skąd w ogóle wziął się pomysł na zajęcie się muzyką?
Zacząłem grać na gitarze w liceum. Wtedy była to niezobowiązująca zabawa. Gdyby ktoś wtedy powiedział mi, że będę pisał własne teksty, występował z zespołem i nagrywał płytę, uznałbym to za żart. [...]

Co, według ciebie, najbardziej wyróżnia wasz zespół spośród innych folkowych grup?
Należałoby zacząć od tego, że nadal mamy w Polsce mało zespołów folkowych. Zwłaszcza śpiewających po polsku. Nie znam też w Polsce zespołu, który łączyłby brzmienie gitary elektrycznej, wiolonczeli, skrzypiec

[1] członkowie grupy (oprócz Andrzeja Rozena): Karolina Matuszkiewicz (skrzypce), Dominik Frankiewicz (wiolonczela) oraz Kacper Majewski (perkusja)
[2] indie folk (czytaj: indi folk) – gatunek muzyczny stworzony pod koniec XX w., łączący rockowe brzmienie z elementami wywodzącymi się z muzyki ludowej

i perkusji. Z drugiej strony, chociaż sami także nazywamy ten gatunek folkiem, staramy się po prostu opowiadać o uniwersalnych emocjach i doświadczeniach. Wierzymy, że nasza muzyka może rezonować[3] nie tylko wśród fanów tego gatunku. […]

Czy to prawda, że gry na gitarze nauczyłeś się, oglądając filmiki na YouTube[4]? Jeśli tak – to które poradniki polecasz?
To prawda, że uczyłem się z internetu. Podpatrywałem też, jak gra mój starszy brat. To było już dawno temu, filmiki, z których się uczyłem, zapewne utonęły w oceanie „youtubowych tutoriali[5]". Jedną rzecz mogę jednak doradzić. Warto uczyć się na konkretnych piosenkach i nie być dla siebie przesadnie krytycznym. Ja zaczynałem od *Knockin' on Heaven's Door*[6].

Z kolei swoje pierwsze teksty chowałeś do szuflady. Jak wiele spośród nich cały czas tam leży, a ile wykorzystałeś w późniejszej twórczości?
Akurat w moim przypadku pisanie tekstów jest powolnym procesem. Jeżeli jakiś tekst już powstanie i przejdzie test mojej wewnętrznej krytyki, nie chowam go na lepsze czasy. Pierwsze teksty pisałem wyłącznie po angielsku i niemal wszystkie w jakimś momencie były częścią naszego repertuaru. Dziś za przysłowiową szufladę służy mi dyktafon w telefonie. Mam w nim niezliczone strzępy piosenek, pojedyncze słowa, rymy, melodie, zaczątki fabuły, z których kiedyś, miejmy nadzieję, powstaną pełnoprawne utwory.

Czy tekst do nowego singla, *Lepszy ląd*, to właśnie taki tekst z szuflady?
Nie, akurat ten tekst napisałem już z myślą o koncertach. […]

O czym opowiada ten utwór?
Chciałem napisać piosenkę o rodzącej się nadziei. Myślę, że każdy z nas ma w życiu jakiś *Lepszy ląd*, choć nie zawsze wydaje się on osiągalny. Zależało mi na uchwyceniu w piosence rodzącej się nadziei. Tego stanu, kiedy czujemy, że nasze marzenie jest na wyciągnięcie ręki. To był w ogóle jeden z pierwszych tekstów, jakie napisałem po polsku. Miałem duże obawy, czy styl, w jakim tworzyłem do tej pory, obroni się w ojczystym języku, czy nie skręci w kierunku patosu albo dosłownego banału. Okazało się, że kluczem może być posłużenie się historią i opowiedzenie jej w cudzysłowie.

© Jagoda Dobrzyńska, 2020, Kulturalne Media

[3] rezonować – tu: wywoływać oddźwięk
[4] YouTube (czytaj: ju tjub) – serwis internetowy umożliwiający korzystanie z filmów zamieszczonych przez użytkowników
[5] tutorial – instruktaż
[6] *Knockin' on Heaven's Door* (czytaj: nokin on hewens dor) – ballada Boba Dylana z 1973 r.

O tekście

lid – wyróżniony graficznie wstęp do artykułu

1. Jaką funkcję pełni lid rozpoczynający wywiad z Andrzejem Rozenem? Wskaż poprawną odpowiedź.

A. Zawiera zachętę do przeczytania wywiadu.
B. Zbiera najważniejsze informacje z tekstu.
C. Przedstawia bohatera wywiadu.
D. Wskazuje adresata tekstu.

Wywiad – rozmowa przeprowadzana przez dziennikarza, który zadaje pytania wybranej osobie (zazwyczaj komuś znanemu). Może być publikowana w prasie bądź prezentowana w radiu, telewizji, internecie. Najczęściej wywiad ma na celu przybliżenie jakiegoś zagadnienia, ukazanie osobowości rozmówcy lub jego poglądów.

2. Wskaż w wywiadzie z Rozenem różne rodzaje pytań zastosowanych przez dziennikarkę:

- pytania ogólne pozwalające na ograniczenie odpowiedzi do *tak* lub *nie*;
- pytania szczegółowe wymagające poszerzenia odpowiedzi;
- pytania poprzedzone informacją wstępną.

3. Co w wypowiedziach muzyka szczególnie Cię zainteresowało? Z jakiego powodu?

4. Jak rozumiesz tytuł piosenki *Lepszy ląd*? Przedstaw swoją propozycję w dwóch zdaniach.

5. Czyje przeżycia mogłyby stanowić dowód, że nigdy nie należy tracić nadziei? Wskażcie kilka takich osób, a następnie, pracując w grupach, przygotujcie pytania do wywiadu z jedną z nich. Wykorzystajcie wskazówki z sekcji *Mam lekkie pióro*.

Tworzę

6. Wykorzystaj pytania przygotowane wraz z kolegami i koleżankami do przeprowadzenia wywiadu z bliską osobą. Zapisz wypowiedzi rozmówców. Nadaj tytuł rozmowie.

Chcę więcej!

Współcześnie wywiad zyskał dużą popularność i występuje w wielu formach, takich jak:

- **talk-show** (czytaj: tok szoł) – program telewizyjny, w którym dziennikarz prowadzi swobodne rozmowy z gośćmi zaproszonymi do studia;
- **wywiad rzeka** – książka będąca zapisem obszernej rozmowy z wybitnym człowiekiem (aktorem, pisarzem, sportowcem, politykiem itp.), często mająca charakter wspomnieniowy; gatunek łączący literaturę i dziennikarstwo;
- **wywiad radiowy**, często rozpowszechniany jako **podcast** (czytaj: podkast), czyli w postaci audycji internetowej.

- Na kształt wywiadu mogą mieć wpływ także okoliczności jego przeprowadzenia. Jakie warunki sprzyjają Twoim zdaniem tego rodzaju rozmowie?
- Wyszukaj w bibliotece lub księgarni przykłady książek, które mają formę wywiadu rzeki. Możesz także skorzystać z katalogu bibliotecznego w wersji online.



Amerykańska dziennikarka Oprah Winfrey (czytaj: opra łynfrej) podczas wywiadu z księżną Meghan (czytaj: megan), 2021

Mam lekkie pióro

Jak przygotować się do przeprowadzenia wywiadu?

Przed wywiadem:

- zgromadź informacje o swoim rozmówcy;
- zastanów się, co jest celem wywiadu, na co zwrócisz uwagę, co chcesz zaprezentować;
- przygotuj pytania – nie mogą być zbyt oczywiste, staraj się je tak formułować, żeby uzyskać jak najwięcej informacji o rozmówcy.

Podczas wywiadu:

- powitaj swojego rozmówcę i przedstaw go;
- krótko określ temat rozmowy;
- zadawaj pytania i słuchaj odpowiedzi – na ich podstawie możesz zadać kolejne ciekawe pytania, nawiązuj do tego, co mówi Twój gość;
- staraj się, aby pytania były otwarte – unikaj tych, które rozpoczynają się partykułą *czy*, ponieważ dają możliwość ograniczenia odpowiedzi do *tak* albo *nie*;
- na koniec podsumuj rozmowę;
- podziękuj za spotkanie.

Po wywiadzie – przed jego publikacją
(jeśli nie był przeprowadzony na żywo):

- zapisz cały tekst i popraw ewentualne błędy;
- zadbaj o porządek graficzny wypowiedzi;
- nadaj wywiadowi ciekawy tytuł, który zaintryguje odbiorcę, przykuje jego uwagę;
- przekaż gotowy tekst rozmówcy, aby dokonał **autoryzacji**, czyli udzielił zgody na publikację wywiadu w zaproponowanym przez Ciebie kształcie.

Bank słówek

- moim gościem jest... • na rozmowę ze mną zgodziła się / zgodził się...
- chcę zapytać... • porozmawiamy o... • co pani / pan sądzi o... • jak zaczęło się... • kiedyś powiedziała pani / powiedział pan, że... • jeśli pani / pan pozwoli, wrócę jeszcze do... • warto wspomnieć, że... • czy może pani / pan zdradzić...
- na zakończenie • bardzo dziękuję za rozmowę / za poświęcony czas



Sprawdź, co już umiesz

Na forum internetowym trwa dyskusja na temat tego, czy wywiady pozwalają poznać i zrozumieć drugiego człowieka. Zabierz głos w dyskusji – napisz komentarz, w którym przedstawisz swoje stanowisko i poprzesz je dwoma argumentami.

Kolokwialnie – czyli jak?

Kryteria sukcesu:

- wskazuję w wypowiedzi kolokwializmy;
- zastępuję kolokwializmy wyrazami należącymi do słownictwa starannego;
- używam stylu wypowiedzi odpowiedniego do sytuacji komunikacyjnej.

Na początek

- Na podstawie przedstawionego dialogu zdefiniuj słowo *kanał*. Czy Twoim zdaniem można byłoby go użyć w wypowiedzi skierowanej np. do nauczyciela albo dyrektora szkoły? Uzasadnij swoje stanowisko.



W różnych sytuacjach komunikacyjnych posługujemy się różnymi odmianami języka.

Kolokwializmy (łac. *colloquium* [czytaj: kolokwium] – rozmowa), inaczej **potocyzmy** – wyrazy lub związki frazeologiczne używane tylko w sytuacjach nieoficjalnych, pozwalających na większą swobodę wypowiedzi. Są charakterystyczne dla języka potocznego. Kolokwializmy wyróżnia obrazowość, często mają charakter emocjonalny, np. *ziomek*, *padać na twarz*, *nachapać się* (zamiast: kolega, być zmęczonym, wzbogacić się).

1. Podane kolokwializmy zastąp ich odpowiednikami ze słownictwa starannego.

- spina
- nara
- walić prosto z mostu
- pójść do pudła
- przeskrobać coś
- zawracać głowę

2. Zapisz w zeszycie fragment dialogu, w którym użyjesz podanych kolokwializmów. Określ, kim będą rozmówcy i w jakiej sytuacji użyją takiego słownictwa.

odzobaczyć • skoczyć po coś • gadać głupoty • głowa komuś pęka

3. W parach zastanówcie się, jakich kolokwializmów używają najczęściej Wasi rówieśnicy. Stwórzcie minisłownik wyrazów / sformułowań kolokwialnych wraz z ich odpowiednikami ze słownictwa starannego.

4. Wytłumacz, na czym w podanych zdaniach polegają błędy wynikające z zastosowania kolokwializmów. Popraw wypowiedzi, używając odpowiedniego stylu.

- Antek wszedł na lód i zaczął pękać.
- Mężczyzna miał lepkie ręce, więc go zapuszkowali.
- Balladyna pojechała po bandzie, chcąc zostać żoną Kirkora.

5. Przeczytaj fragment wywiadu z autorem komiksów Ernesto Gonzalesem. Wypisz z tekstu wyrazy i wyrażenia, które można zaliczyć do kolokwializmów. Zastąp je słownictwem starannym.

Czy w twojej rodzinie są jakieś historie związane z powstaniem warszawskim?

Moi dziadkowie mieszkali w 1944 roku w stolicy, nie brali udziału w walkach. Starali się przeżyć, ale babcia nie lubiła na ten temat mówić. Myślę, że wypierała wspomnienia z powstania, nie chciała ich mielić w głowie. Dopiero pod koniec życia nieco się otworzyła, opowiadała o dramatycznych momentach z tamtego czasu. Pierwszy to ucieczka po trupach. Dosłownie. Biegła po deskach poukładanych na zwłokach. Drugie wspomnienie to scena, w której dziadek stoi już pod ścianą, tuż przed egzekucją. Babcia uwiesiła się jakiemuś Niemcowi na ramieniu i ten w końcu dziadka pogonił, ocalił mu życie. [...]

Te wspomnienia skłoniły cię do rysowania prac na konkursy organizowane przez Muzeum Powstania Warszawskiego?

Pierwszy, który zrobiłem, wcale nie był na konkurs. Zrobiłem go za kasę, taka jest banalna prawda. [...]
Ale któregoś dnia dostałem telefon, że Tomek Leśniak, który pracował nad powstańczym projektem, miał inne zobowiązania i nie wyrobi się z terminem. Czy mógłbym go zastąpić? Kręciłem nosem, bo czasu było bardzo mało, ale żona mnie namówiła, to jej zasługa.

Powstanie w wersji pop, wywiad z Ernesto Gonzalesem przeprowadzony przez Jakuba Demiańczuka (fragmenty)

6. Przekształć podane wypowiedzenia, tak aby wyrazić ich sens bez użycia kolokwializmów.

Obejrzyjmy zajawkę tego wywiadu.

Panowie, wam totalnie odbija!

Jak nic skończy się to kolejną aferą.

Jak załapał się pan do reprezentacji?

7. W jakich sytuacjach można wykorzystywać kolokwializmy, a kiedy należy ich unikać? Sformułuj i zapisz wnioski.

Sprawdź, co już umiesz

Wybierz właściwe uzupełnienie każdego zdania.

1. Kolokwializmów można używać *we wszystkich / w niektórych* sytuacjach komunikacyjnych.
2. Cechą słownictwa kolokwialnego jest *precyzyjność / emocjonalność*.
3. Częste używanie kolokwializmów świadczy o *ubogim / bogatym* języku.

Rodzina, ach, rodzina!

Kryteria sukcesu:

- określam relacje w rodzinie Wańkowiczów;
- oceniam metody wychowawcze opisane w *Zielu na kraterze*;
- wskazuję związki utworu z gawędą;
- formułuję wskazówki dotyczące pogłębiania więzi rodzinnych.

Na początek

- Zapisz, co Twoim zdaniem powoduje, że członkowie rodziny dobrze czują się w domu.
- W jaki sposób możesz wpływać na dobrą atmosferę?

1892

1914–1918
I wojna światowa

1924
założenie Towarzystwa Wydawniczego „Rój"

1939–1945
II wojna światowa

1939–1958
pobyt na emigracji

1944
udział w bitwie pod Monte Cassino

1951
wydanie *Ziela na kraterze* (Nowy Jork)

1974

Melchior Wańkowicz (1892–1974)

Pisarz, dziennikarz, publicysta. Wcześnie osierocony, trafił na wychowanie do babci – dzieciństwo w dworze ziemiańskim na Kresach opisał w książce *Szczenięce lata*. W latach 1903–1911 uczył się w warszawskim Gimnazjum Pawła Chrzanowskiego. Zaangażował się wówczas w działalność niepodległościową, m.in. w 1905 r. wziął udział w strajku szkolnym. Po maturze studiował nauki polityczne i prawo w Krakowie i Warszawie. Walczył podczas I wojny światowej (w latach 1917–1918 był żołnierzem Korpusu Polskiego), a w 1920 r. uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej. W latach międzywojennych prowadził wydawnictwo, zajmował się także dziennikarstwem i pracą literacką. Z powodu książki *Na tropach Smętka*, pokazującej polskość Warmii i Mazur, był poszukiwany przez Niemców i we wrześniu 1939 r. musiał opuścić kraj. Został korespondentem wojennym, cenionym za sposób opisywania wydarzeń. Przemierzył szlak bojowy z II Korpusem Polskim (żołnierzom gen. Władysława Andersa poświęcił m.in. trzytomowe dzieło *Bitwa o Monte Cassino*). Po wojnie pozostał na emigracji (m.in. w Stanach Zjednoczonych). Po powrocie do Polski – w 1958 r. – angażował się w protesty przeciwko władzom komunistycznym, za co został postawiony przed sądem. Do końca życia pozostawał aktywny jako pisarz i uczestnik życia społecznego.



Poznaj autora

W 1916 r. Melchior Wańkowicz ożenił się z Zofią Małagowską (1890–1969). Wkrótce przyszły na świat ich dwie córki: Krystyna (1919–1944) i Marta (1921–1982). Rodzina zamieszkała w Warszawie najpierw przy ul. Elektoralnej, a następnie w zbudowanej na Żoliborzu willi nazywanej Domeczkiem. Wspomnienia o szczęśliwym życiu rodzinnym i dzieciństwie córek Wańkowicz zawarł w książce *Ziele na kraterze*, którą opublikował w 1951 r. w Nowym Jorku (pierwsze wydanie w Polsce ukazało się w 1957 r.).

Mama – Zofia Wańkowiczowa

Nazywana Królikiem, ponieważ gdy się denerwowała, zabawnie marszczyła nos. Ciepła i dobra, troskliwie zajmowała się wychowaniem córek. Podczas powstania została w Warszawie i pomagała potrzebującym. Po śmierci Krysi desperacko poszukiwała jej ciała w zgliszczach miasta.

Tata – Melchior Wańkowicz

Nazywany przez córki Kingiem na cześć słonia z powieści *W pustyni i w puszczy* Henryka Sienkiewicza. Człowiek o wielu zainteresowaniach. Uwielbiał podróże, co sprawiło, że stał się cenionym reporterem. Wobec córek był wymagający. Cenił ich samodzielność, uczył je odpowiedzialności.



Rodziny Melchiora Wańkowicza i jego brata Witolda w Jastarni, 1927

Marta Wańkowiczówna

Dwa lata młodsza od Krysi, nazywana Tili, Maleńtas i Sancho Pansa (czytaj: sanczo pansa). Żywiołowa, radosna i pełna energii. Obdarzona talentem pisarskim. Wojnę spędziła u przyjaciół w Stanach Zjednoczonych i tam założyła rodzinę.

Krysia Wańkowiczówna

Starsza córka, którą nazywano Pytonem albo Strusiem. Spokojna, opanowana i pracowita. Z miłości do życia na wsi rozpoczęła studia przyrodnicze. Została łączniczką w batalionie „Parasol" (przybrała pseudonim Anna). Zginęła podczas powstania warszawskiego.

Melchior Wańkowicz

Ziele na kraterze

fragmenty

Dziwne to było wychowanie – między Mamą i Tatą. Mama to miękkie ręce. Mama to melodyjny głos, to chuchanie na uderzone miejsce. Mama to samo dobro i sama przyjemność, coś, co dobrze jest mieć w każdej chwili życia koło siebie, dookoła siebie, gdzieś na horyzoncie.

A jednak równocześnie Mama to szereg praw, niezłomnych „pójściów spać", okropnych „proszę to włożyć", Mama to szorowanie ostrym ręcznikiem, to godziny odmierzone, żywot przyjemny, życzliwy, słoneczny, ale bez niespodzianek i zanadto świątobliwy.

Tata – całkiem co innego. Niebezpiecznie się nawijać, bo „Olbzym" nie ominie, żeby nie „kujknąć". Czasem wpadnie, wyciągnie z łóżeczka, ryczy straszliwie, udając, że bije. „Mamaaa, b-y-y-y-je". Matka wpada z pomocą, utula; łzy dzieciakowi z samego strachu sypią się jak groch. Matka, tuląc, usiłuje nie pokazać, że się śmieje. Tu jeszcze wielkie łzy kapią, a tu już mordka, zatulona w mamowy peniuar[1], wyłania zaciekawione i śmiejące się spojrzenie – tak, z matczynych ramion to nawet ciekawie spoglądać, co ON wyprawia.

Bo ON jest straszliwie psotny; nie szczędzi i tortur moralnych. Sam dzwoni do drzwi wejściowych i kłóci się dwoma głosami – własnym i jakimś okropnym, starczym, zachrypniętym, który przyszedł po dwie córeczki, bo przecież są niegrzeczne i przecież Tata go wezwał. Tata grzecznie tłumaczy, że się jednak rozmyślił, że może nie... Ale ten straszliwy zachryplec mówi, że skoro już był wezwany, to trudno. [...]

Mamie pierwszej nie dotrzymują nerwy i jak zwykle psuje zabawę: że jak można dzieci straszyć, że nie słyszała o takiej pedagogice, że, dzieci kochane, nie ma nikogo – to Tatuś udaje. [...]

Ziele ludzkie, uczepione Elektoralnej i potem Żoliborza, rosło krzepko i pewnie. Mama bolała nieco, że to nie kwiatuszki.

– Ja wiem – mówi z chytrą miną Tili – ty chciałaś mieć takie córeczki „ti-ti-ti", z loćkami, a tu takie połodziły się... Ha-ha-ha...

Przecież kiedyś matka ją przyskrzybła[2] na przeglądaniu się w lusterku:

– No i cóż tam widzisz? Rzadki brzydul...

Widać i przyglądająca się nie ujrzała nic godnego uwagi, bo się rezolutnie pocieszyła:

– Muszą być i brzydkie, i ładne...

I znowuż – „Ha-ha..." – nie wiadomo, na jaką okoliczność. A raczej wiadomo. To dziecko zbierało w sobie, magazynowało rezerwy. Od małego. [...]

Tata więc hodował nie na kwiatek, ale na mocne ziele, nie z loczkami, ale z tysiącem piegów na przepalonych gębusiach.

Mama – jak to mama: „A pamiętaj, że to są przecież dziewczynki". „A nie można chować za twardo". [...]

A Tata na to, że to przecież modeliki dużych ludzi – niczego im nie brak, żadnego elementu, tak samo kojarzą – tyle że mają mniej nagromadzonych wiadomości.

---

[1] peniuar – luźny strój kobiecy używany w domu
[2] przyskrzybła – przyłapała

O tekście

1. Z czym kojarzą Ci się podane słowa w odniesieniu do wychowywania dzieci? Wykorzystaj także wnioski z przywołanego tekstu.

kwiatuszki ziele

2. Opowiedz o metodach wychowawczych stosowanych przez Mamę i Tatę. Jakie cechy każde z nich pragnęło wykształcić u swoich córek? Wnioski zapisz w notatce.

metoda wychowawcza → zamierzony skutek

3. Jakie przekonania rodziców miały wpływ na sposób wychowywania Krysi i Marty? Wyszukaj w tekście odpowiednie fragmenty.

4. Czy ojciec i matka powinni wychowywać dzieci w podobny sposób, czy może dobrze, jeśli mają różne metody wychowawcze? Co daje każda z tych możliwości? Wymieńcie spostrzeżenia na ten temat.

5. Uzupełnij zdania – wybierz odpowiedzi **A** albo **B** oraz **C** albo **D**.

Zapisanie wyrazu *ON* wielkimi literami wyraża stosunek emocjonalny **A** / **B** do Taty. Podkreśla, że jest on osobą **C** / **D**.

A. narratora
B. córek
C. władczą i budzącą strach
D. fascynującą i nieprzewidywalną

6. Scharakteryzuj język, jakim zostało napisane *Ziele na kraterze*. Zwróć uwagę na przywołane cytaty.

szereg praw, niezłomnych „pójściów spać", okropnych „proszę to włożyć"

ryczy straszliwie *zachryplec* *cółeczki „ti-ti-ti", z łóckami*

a) Wskaż w tekście Melchiora Wańkowicza przykłady kolokwializmów.
b) Jaki efekt daje takie ukształtowanie języka?

Chcę więcej!

Styl pisarski Melchiora Wańkowicza nosi cechy **gawędy**. Ten gatunek prozy wywodzi się z popularnych w kulturze szlacheckiej swobodnych opowieści, które wygłaszano w czasie spotkań towarzyskich (zbiorem takich opowieści są m.in. *Pamiątki Soplicy* Henryka Rzewuskiego). Gawędę cechuje swobodny, emocjonalny język wykorzystujący elementy charakterystyczne dla wypowiedzi ustnych, np. powtórzenia. Często wplata się w tekst anegdoty i zwroty do odbiorców.

▶ Wskaż w przywołanych fragmentach *Ziela na kraterze* cechy gawędy.

7. Jaki był dom rodziny Wańkowiczów? Pracując w parach lub większych zespołach, scharakteryzujcie panującą w nim atmosferę. Oceńcie, czy sposoby jej budowania były podobne do tych, które wskazaliście na początku lekcji?

Tworzę

8. Przedstaw w atrakcyjny sposób wskazówki, jak można wzmacniać więzi między członkami rodziny. Zastosuj dowolną formę pracy, np. receptę, plakat, kolaż.

Sprawdź, co już umiesz

Które z podanych określeń można odnieść do *Ziela na kraterze*? Uwzględnij tematykę i język utworu.

wspomnieniowy • podniosły • swobodny • narracyjny • żartobliwy • rozwlekły • elegancki • gawędziarski • liryczny • barwny • fikcyjny

Tego listu nigdy nie przeczytała...

Kryteria sukcesu:

- wyjaśniam znaczenie tytułu *Ziele na kraterze*;
- analizuję informacje zawarte w liście;
- redaguję list nawiązujący do utworu Melchiora Wańkowicza.

Na początek

- Z czym kojarzy Ci się miejsce przedstawione na fotografii? Wyjaśnij, co może symbolizować krater w tytule książki Melchiora Wańkowicza.
- Zapisz, jak rozumiesz tytuł *Ziele na kraterze*. Następnie przeczytaj swoje objaśnienie na forum klasy i porównaj z propozycjami koleżanek i kolegów.



Melchior Wańkowicz

Ziele na kraterze

fragmenty

Krysiuniu!...

Dzisiaj od Ciebie przyszedł list pisany do Tili jeszcze w 1943 roku. List, w którym nie wiesz, gdzie jestem.

Piszesz, jak ciężko jest nie mieć ojca koło siebie, kiedy jest tak potrzebny.

Na ten list nie otrzymałaś odpowiedzi. Wzywałaś mnie na próżno, jeśli istotnie próżne jest wysyłanie żarliwej myśli. Teraz Ciebie nie ma i Domeczku nie ma. Tak mi ciężko, Córeczko, że Ci nie odpisałem.

Powietrze naokoło drga Tobą, rzucam te pisane słowa w powietrze. Czy dojdą?

Nie ma nawet Twego ciała, Krysiu.

Mama przez rok przekopywała Wolę, poczynając od kalwińskiego cmentarza, od tej ścieżki. Przewoziła wykopane ciała [...] na Powązki. Rozeznałaby. Ale nie było Ciebie.

Odpisuję Ci na Twój list. Nie jestem już sam. Matka przyszła z Polski z małym zawiniątkiem, którego połowę stano-



Krysia Wańkowiczówna w wieku ok. 16 lat, ok. 1935



Marta Wańkowiczówna, 1941

wiły pamiątki po Tobie, wygrzebane w popiołach Domeczku. Wiesz, Krysiuniu, Mama mi powiedziała, że wasz „Parasol" ma swoją kwaterę na Powązkach. Wielki dębowy krzyż stoi pośrodku. I napis „Tibi – Patria[1]". Kwatera „Zośki" ma małe krzyże brzozowe na każdym grobie.

W wilię[2] Zaduszek Mama i matka Andrzeja[3] porządkowały groby. Postanowiły zawiesić tylko ten wasz znak z kotwicą – godło Polski Walczącej. […]



Odznaka Batalionu „Parasol"

Uczestniczący w powstaniu warszawskim Batalion Armii Krajowej „Parasol" tworzyli głównie harcerze należący do Szarych Szeregów.

Wieczorem przy kwaterze „Parasola" był apel poległych trzech szturmowych oddziałów. Gdy Mama przyszła – już w mroku stali, czwórkami, w jakże nikłych oddziałkach – ci od was, ci z „Zośki", ci z „Miotły"!

Listę waszą czytali pierwszą. I ciebie jako Annę, więc z początku. I oddział, jak przy każdym nazwisku, odpowiedział:

– Poległa ku chwale ojczyzny.

A potem czytali i czytali nazwiska z tych oddziałów... strasznie długo... I za każdym razem odpowiadała – ta gromadka.

Naokoło była pustka i gruzy, i ta garstka. Już ciemnością pojechali ciężarówką na plac Krasińskich, gdzie była kwatera Twego dowódcy. Tam poległ prawie cały wasz oddział z Rafałem[4] włącznie. Teraz apelem połączonych oddziałów dowodził oficer z „Parasola". Nagle buchnął znicz, klękli, majaczyły tylko pochylone głowy i słychać było „Ojcze nasz". Za was – odnalezionych i nieodnalezionych.

Wszyscy was pamiętają, Krysiu, i pamiętać będą.

Mama była u „Pomarańczowych" na przysiędze harcerskiej. Same maleństwa. I ci znowu się prężyli. W środku płonęło ognisko harcerskie, a tłum rodziców stał ze stężałym sercem. […] A kiedy Mama, wychodząc z tłumem, pytała o dalszą strofę „Pałacyku Michla", maleńki chłopczyk w mundurku harcerskim, prowadzony przez ojca za rękę, zapytał z nieukrywanym oburzeniem:

– Jak to? Pani nie wie?

I odśpiewał piosenkę, z którą zginęłaś. […]

Mama stoi teraz przy oknie i karmi wróble, które nazwyczaiła przylatywać na parapet. Od razu przejęła wszystkie szczegóły życia i już zaczęła porządkować moje papiery. Nie wie, że piszę do Ciebie. Odwraca się do mnie i mówi swoim świeżym dziewczęcym głosem (pamiętasz, jak byłaś chora, prosiłaś bez ustanku: „Muśka, śpiewaj"). […]

– Taki sam wróbel bez ogonka nocował u mnie w Warszawie. Mieszkałam w rozbitym domu na Saskiej Kępie. Nie było ani jednego wróbla w ruinach Warszawy. Pamiętasz drzewa na skwerku na Bielańskiej, pełne wróblego ćwierkania? Teraz nie

---

[1] *Tibi – Patria* (łac.) – Tobie – Ojczyzno

[2] w wilię – w przeddzień

[3] Andrzej Romocki, pseud. Morro (1923–1944) – harcmistrz, żołnierz Szarych Szeregów, dowódca kompanii „Rudy" w batalionie „Zośka"

[4] Stanisław Leopold, pseud. Rafał (1918–1944) – instruktor Szarych Szeregów, w czasie powstania warszawskiego dowódca 1. kompanii batalionu „Parasol"

było drzew i nie było wróbli. Nie było ich ludzkich braci, gazeciarzy; nie było kwiatów na skwerach, ciepłego zaległego życia po sklepikach. Wyciekło życie, pamiątek po nim szukaliśmy pod ziemią.

...I nagle, kiedy zatliły się życia w rozbitych domach, wróciły wróble. Sypałam im resztki mojej kaszy, której było tak skąpo. [...]

Wiesz, Krysiu – znowu zapuka do rodziny prawdziwe własne życie, Tili oczekuje lada chwila porodu. Jeśli będzie córka, to będzie się nazywała Anna-Krystyna. Anna – Twój pseudonim w powstaniu.

Wiele lat minie, nim zacznie coś pojmować o Tobie. A może zwała obcego świata będzie tak przytłaczająca, że nigdy nie zrozumie Twojej barykady ani drobnego obyczaju, o którym wspomnienie płynie przez ręce matczyne w wyschłym dniu londyńskim.

Ale przecie... nawet gdyby nie rozumiała, żyć będziesz w jej duszy ludzkiej nierozumnej, która tłucze się o rzeczywistość.

Chcę, Krysiu, żebyś w jej duszy żyła nie tylko jako spadek nad siły, ale i jako dzień powszedni, uśmiech niefrasobliwy, nawyk swojski. Więc napiszę dla tej Anny-Krystyny książkę o Tobie i o Domeczku, w którym rosłaś – jakbym w dłonie wziął ciepły kłębuszek życia i niósł między szare mury drapaczy w ten doskonale zorganizowany straszny świat.

Żyjesz, Krysiuniu. Żyjesz i żyć będziesz.

O tekście

1. Zapisz w punktach, jakie sprawy porusza nadawca listu.

2. Dlaczego tak trudno jest mu pisać do córki? Nazwij uczucia, które przeżywa.

3. Odwołując się do cytatów, wyjaśnij, z jakich powodów Melchior Wańkowicz zdecydował się napisać *Ziele na kraterze*.

4. Pisarz kończy swój list słowami: *Żyjesz i żyć będziesz*. Jakimi przykładami udowodnił wcześniej prawdziwość tego stwierdzenia?

5. Określ, jaką funkcję pełni w tekście motyw zniknięcia i pojawienia się wróbli.

6. Czy można odzyskać nadzieję po tak tragicznych doświadczeniach jak wojna? Jeśli tak – co ją może przywracać? Porozmawiajcie o tym w klasie.

Tworzę

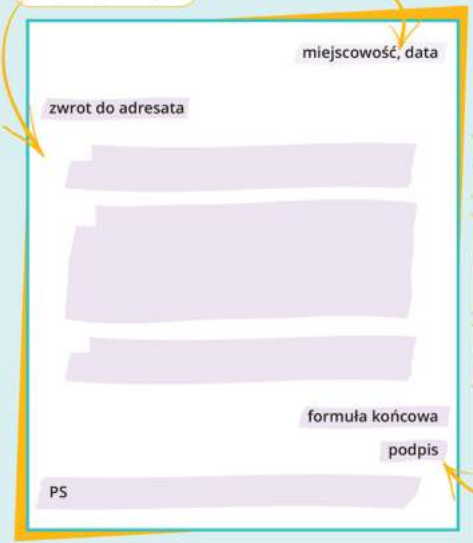
7. Przypomnij, jak jest zbudowany list, a następnie wskaż, których elementów brakuje w przywołanym liście ojca do Krysi. Zaproponuj potrzebne uzupełnienia.

Mam lekkie pióro

Każdą z części listu należy zacząć od akapitu.

Pamiętaj o przecinku w tym miejscu

List – pisemna wypowiedź do określonego adresata (osoby, osób bądź instytucji). Zwykle zachowuje utrwalony tradycją układ graficzny.





WSTĘP

ROZWINIĘCIE

ZAKOŃCZENIE

Podpis powinien być odręczny, nawet jeśli cały list zostanie napisany na komputerze.

8. Napisz list do wybranej postaci z *Ziela na kraterze*.

Sprawdź, co już umiesz

Wybierz poprawne dokończenie zdania.

Z listu kończącego *Ziele na kraterze* wynika, że

A. bezpośrednio przed powstaniem Krysia napisała list do ojca.
B. matce udało się znaleźć w zgliszczach Warszawy zwłoki poległej córki.
C. Krystyna Wańkowiczówna walczyła w Batalionie Armii Krajowej „Zośka".
D. wnuczka Wańkowiczów otrzyma imiona upamiętniające siostrę swej mamy.

Język polski jak obcy?

Kryteria sukcesu:

- rozpoznaję wyrazy rodzime i zapożyczenia;
- rozróżniam typy zapożyczeń;
- zastępuję wyrazy zapożyczone polskimi odpowiednikami;
- oceniam przydatność zapożyczeń w polszczyźnie.

Na początek

- Oceń poprawność przywołanych wypowiedzi. Co na ich podstawie można powiedzieć o przedstawionych osobach?



Zapożyczenie – element przejęty z obcego języka; może to być wyraz, wyrażenie, znaczenie, konstrukcja składniowa.

Typy zapożyczeń

bezpośrednie

przejmowane wprost z języka obcego

język angielski → język polski

videoclip – *wideoklip*

pośrednie

takie, które trafiły do polszczyzny po przejściu przez jeszcze inny język

język łaciński → język czeski → język polski

castellum – *kostel* – *kościół*

właściwe

zostały przeniesione z języka obcego bez zmiany znaczenia i formy (jedynie dostosowuje się ją do zasad języka polskiego), np. *keczup, apartament*

sztuczne

powstały w języku polskim z obcych cząstek, zwykle greckich albo łacińskich, np. *hydroterapia, telefon*

hybrydy

składają się z elementu rodzimego i obcego albo zostały częściowo przetłumaczone, np. *telewidz, ciucholand*

kalki językowe

stanowią tłumaczenie słowa obcego, np. *nastolatek, światopogląd*

1. Co cechuje zapożyczenia należące do każdej z podanych grup? Podaj znaczenie tych wyrazów.

melancholia • bankiet • familia • chałtura • biżuteria	science fiction • country • judo • sushi • incognito	make-up • happy end • nugget • copywriter • router

2. Oceń podane pary wyrazów. Czy wskazane zapożyczenia z języka angielskiego są Twoim zdaniem niepotrzebne? A może niosą jakieś nowe treści? Uzasadnij odpowiedź.

- tabloid – brukowiec
- event (czytaj: iwent) – wydarzenie
- look (czytaj: luk) – wygląd
- meeting (czytaj: miting) – spotkanie
- hejt – nienawiść
- randomowy – przypadkowy

internacjonalizmy – wyrazy występujące w podobnej formie i znaczeniu w wielu językach, np. *skaner*, *smartfon*, *medycyna*

Chcę więcej!

Zapożyczenia obecne w polszczyźnie są dowodem kontaktów z innymi językami. Sprzyjały tym kontaktom wydarzenia historyczne, oddziaływania kulturowe i gospodarcze (np. handel). Dawniej ważną rolę odgrywało bliskie położenie, dziś ma ono mniejsze znaczenie – przekazywanie informacji stało się łatwe i szybkie, m.in. dzięki internetowi.

Zapożyczenia z języka	Przykłady
łacińskiego (latynizmy)	kościół • msza • anioł • diabeł • biskup • deklaracja • decyzja • akademia • rektor • ceremonia
niemieckiego (germanizmy)	handel • rycerz • burmistrz • cegła • gmina • sołtys • kołnierz • szuflada • hałda
czeskiego (czechizmy / bohemizmy)	błagać • hańba • jedwab • wesoły
włoskiego (italianizmy)	pomidor • kalafior • sopran • impreza • fraszka • opera • karoca • fontanna • spaghetti
tureckiego (turcyzmy)	topór • atłas • dywan • bazar • buława • kajdany • tapczan • chałwa
francuskiego (galicyzmy)	falbana • awangarda • bukiet • fryzjer • dama • szampan • apartament • afisz
rosyjskiego (rusycyzmy)	czajnik • zsyłka • nieudacznik • kombajn
angielskiego (anglicyzmy)	trener • boks • kajak • snajper • stres • komputer • menedżer • komandos • dżinsy • trend • celebryta

Także polszczyzna oddziaływała na inne języki, zwłaszcza rosyjski i niemiecki. Przykładami polonizmów mogą być niemieckie słowa *Quark* (twaróg) lub *Gurke* (ogórek), a także rosyjskie słowa *otczizna* (ojczyzna) albo *krolik* (królik).

- Wykorzystaj znajomość historii Polski i określ, w których epokach i z jakich powodów napływały do polszczyzny zapożyczenia z podanych języków.

Michał Rusinek (ur. 1972)

Pisarz, tłumacz i badacz literatury, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego. Przez wiele lat był sekretarzem Wisławy Szymborskiej, a obecnie prowadzi fundację dbającą o spuściznę poetki. W swoich książkach często przedstawia zagadnienia związane z językiem (m.in. *Jak przekręcać i przeklinać*, *Pypcie na języku*, *Wihajster, czyli przewodnik po słowach pożyczonych*).



Poznaj autora

Michał Rusinek

Receptura

Słowa mają to do siebie, że zmieniają znaczenie. Powstaje coraz więcej przedmiotów, które jakoś musimy nazwać; jeśli ich nie nazwiemy, to nam znikną z oczu – granice naszego języka są przecież granicami naszego świata, jak twierdzi filozof. I nie ma się co dziwić, że łatwiej jest poszerzyć znaczenie słowa nazywającego rzecz podobną, niż wymyślać słowo całkiem nowe.

Zamiast wymyślać, można też pożyczać […]. Dawniej pożyczaliśmy od starożytnych Rzymian i Greków, potem od Niemców, teraz najchętniej od Amerykanów. Wszystko w porządku, jeśli pożyczamy słowo, którego odpowiednika w polszczyźnie nie ma. Gorzej, jeśli pożyczamy, mimo że odpowiednik jest. Jakoś niepatriotycznie.

W reklamach różnych płynów czyszcząco-upiększających dla płci obojga usłyszeć i przeczytać można słowo „formuła". Jest to prosta kalka: angielskie słowo „formula" oznacza recepturę, przepis lub skład. Być może nie są to określenia wygodne dla producentów szamponów, bo „przepis" kojarzy się zbyt kulinarnie, a „skład" ma charakter analityczny[1], powinien zaś mieć syntetyczny[2]. Cóż jednak złego jest w „recepturze"? Powinna się przecież kojarzyć z laboratorium. Być może twórcom reklam wydała się zbyt archaiczna. Może zalatuje stęchlizną starej apteki?

Słowo zapożyczone z angielskiego sprawia wrażenie nowoczesnego, międzynarodowego, nie ma w nim śladu żadnej z rodzimych minionych epok. „Formuła" jest wprawdzie nośnikiem tego samego znaczenia co „receptura", ale jest też synekdochą[3] reprezentującą zupełnie inny porządek. „Receptura" jest swojska, zadomowiona w polszczyźnie, sugerująca efekty czynności wykonywanej tutaj od wieków. „Formuła" jest przeciwieństwem swojskości: ma brzmieć obco, bo jest efektem czynności wykonywanej gdzie indziej przez kogo innego: reprezentanta cywilizacji Zachodu, lepiej rozwiniętej niż nasza, w laboratoriach nowocześniejszych niż nasze.

To sprytne posunięcie. Pożyczka uzasadniona celem. I nawet jeśli szampon „o nowej formule" to ten sam preparat, który kupujemy od lat, produkowany w tej samej fabryce w sąsiedniej miejscowości przez tych samych pracowników, to przecież po jego użyciu będziemy się czuli jacyś tacy bardziej światowi i nowocześni, niż gdyby był to szampon „o nowej recepturze".

No cóż, jak mawia mój znajomy, „są takie chwile, które nazywamy momentami".

Michał Rusinek, *Pypcie na języku* (fragmenty)

---

[1] analityczny – odnoszący się do analizy, wyodrębniania poszczególnych elementów i oddzielnego badania każdego z nich

[2] syntetyczny – odnoszący się do całości

[3] synekdocha – środek stylistyczny polegający na zastąpieniu całości częścią (np. *mieszkać pod jednym dachem*) bądź odwrotnie – części całością (np. *Polska wygrała mecz*)

O tekście

1. W jakim celu Michał Rusinek odwołał się w pierwszym akapicie do słów filozofa?

2. Wymień języki, z których współcześni Polacy najczęściej zapożyczają słowa.

3. Dlaczego używamy zapożyczeń? Zapisz przyczyny podane przez Michała Rusinka, a następnie uzupełnij listę własnymi propozycjami.

4. W jakich okolicznościach zdaniem autora nie powinniśmy korzystać z zapożyczeń?

5. Zastanówcie się, czy znacie podobne do opisanego przykładu z „formułą" szamponu przypadki nadużywania słów pochodzących z języka obcego. Podajcie przykłady.

6. Wskaż zapożyczenie w kończącym tekst powiedzeniu znajomego Michała Rusinka. Z jakiego pochodzi języka?

a) Wyjaśnij to powiedzenie w kontekście całego tekstu.

b) Z czego wynika żartobliwy charakter słów znajomego?

7. Czy napływ zapożyczeń jest korzystny dla polszczyzny czy prowadzi do jej zubożenia? Podzielcie się na dwa zespoły, a następnie zbierzcie argumenty i przykłady na potwierdzenie obu stanowisk.

Tworzę

8. Wymyśl scenkę, w której pokażesz, że nadużywanie zapożyczeń może powodować zaburzenia w komunikacji między ludźmi. Zapisz swój pomysł w formie graficznej albo nagraj krótki film telefonem komórkowym.

Sprawdź, co już umiesz

Które z zapożyczeń w podanym tekście można uznać za zbędne? Zastąp je polskimi odpowiednikami.

Ojciec włączył laptop i na ekranie zobaczył zdjęcie naszego topowego futbolisty. Czyżby nową pasją jego syna stała się piłka nożna? Do niedawna chłopak zajmował się głównie oglądaniem memów i marzył jedynie o przejściu na kolejny lewel gry komputerowej.

NADZIEJA
Podsumowanie rozdziału VI

Sprawdź, co już umiesz

1. Dopasuj definicje do pojęć.

pieśń | tren | kolokwializm | piosenka | eufemizm

- gatunek liryczny początkowo związany z muzyką
- wiersz poświęcony osobie zmarłej
- utwór słowno-muzyczny
- wyraz lub wyrażenie pozwalające wyrazić sens delikatniej
- słowo lub wyrażenie potoczne

Przeczytaj fragment pieśni Jana Kochanowskiego, a następnie wykonaj zadania 2., 3. i 4.

Stateczny umysł pamiętaj zachować,
Jesli cię pocznie nieszczęście frasować;
Także i góry nie radzęć wylatać,
Kiedy sie Szczęście z tobą imie[1] bratać.

[1] imie – zacznie

Jan Kochanowski, *Pieśń XI z Ksiąg wtórych* (fragment)

2. Uzupełnij zdanie. Wybierz odpowiedzi **A** albo **B** oraz **C** albo **D**.

W przywołanym fragmencie pieśni poeta nawiązuje do filozofii **A** / **B**, wskazując, że człowiek powinien **C** / **D**.

A. stoickiej
B. epikurejskiej
C. zachować równowagę wewnętrzną
D. szukać przede wszystkim szczęścia

3. Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Przywołany fragment pieśni Kochanowskiego jest przykładem liryki pośredniej.	P	F
2.	Podmiot liryczny zwraca się bezpośrednio do adresata wypowiedzi.	P	F

4. Który z podanych wyrazów z wiersza jest archaizmem? Wskaż poprawną odpowiedź.

A. *bratać się*
B. *umysł*
C. *zachować*
D. *frasować*

5. Uzupełnij wywiady – dopisz w zeszycie brakujące pytania i odpowiedzi. Określ, z kim została przeprowadzona każda rozmowa.

1

– _____?

– Lubię pisać fraszki i pieśni. Życiowa tragedia sprawiła, że napisałem także cykl 19 trenów.

– Komu je Pan poświęcił?

– _____.

– Jaką postawę należy Pańskim zdaniem przyjąć w życiu?

– _____.

2

– Dlaczego w swoim wierszu nadzieję nazwał Pan „słodkim piorunem"?

– _____.

– Skąd Pańskim zdaniem człowiek może czerpać nadzieję?

– _____.

– _____?

– Z powodu poważnych problemów ze zdrowiem często piszę o śmierci i umieraniu. Ale interesuje mnie także życie, zwłaszcza wiążące się z nim wyzwania.

U

3

– _____?

– Mnie córki nazywały Kingiem, na cześć słonia z powieści *W pustyni i w puszczy*. Moją żonę, a swoją mamę nazywały Królikiem.

– Jak Pańskim zdaniem należy wychowywać dzieci?

– _____.

– Z jakich powodów zdecydował się Pan napisać *Ziele na kraterze*?

– _____.

6. Przygotuj się do przeprowadzenia wywiadu na temat zapożyczeń w języku polskim:

- wybierz osobę, z którą warto byłoby o tym porozmawiać;
- sformułuj kilka pytań;
- zbierz przykładowe słownictwo.

7. Napisz 1–2 zdania, które stanowiłyby komentarz do zdjęcia zamieszczonego obok. Użyj słowa *nadzieja*.



8. Wykonaj komiks, którego bohaterką będzie Nadzieja. W pracy wykorzystaj co najmniej trzy znane związki frazeologiczne. Pracę możesz wykonać odręcznie lub na komputerze w odpowiednim programie.

To już wiesz

ZIELE NA KRATERZE

Melchior Wańkowicz

gawęda o szczęśliwym życiu w Domeczku i wspomnienie o Krysi poległej w powstaniu

TRENY

I, V, VII, VIII

Jan Kochanowski

zapis rozpaczy po śmierci córki

FORMY WYPOWIEDZI

WYWIAD

rozmowa przeprowadzona z wybraną osobą



- lid • pytanie
- autoryzacja
- wywiad rzeka
- talk-show

POJĘCIA

PIOSENKA
- krótki utwór muzyczny z tekstem

TREN
- wiersz żałobny

ŚRODKI STYLISTYCZNE

- **porównanie homeryckie** • rozbudowane do całego obrazu
- **eufemizm** • wyrażenie czegoś łagodniej starość = jesień życia

PIEŚŃ IX

Jan Kochanowski

nawiązanie do stoicyzmu i epikureizmu

PIEŚŃ

- gatunek liryczny wywodzący się ze starożytności
- różnorodna tematyka
- rytmiczność
- często obecny refren

NAUKA O JĘZYKU

ARCHAIZMY
elementy językowe, które wyszły z użycia
- obaczyć
- letniczek
- frasunek

ZAPOŻYCZENIA
słowa przejęte z języków obcych
- gong
- foyer

KOLOKWIALIZMY
słownictwo potoczne
- zawalony robotą
- nie jarzyć
- hajs

ROZDZIAŁ VII

WRAŻLIWOŚĆ

Im wrażliwszy się stajesz, tym bardziej poszerza się twoje życie.

Osho



Wrażliwość – dar czy przekleństwo?

Kryteria sukcesu:

- wyjaśniam, czym jest wrażliwość;
- podaję synonimy tego słowa;
- rozpoznaję sposób odbierania informacji przez osoby wrażliwe.

Na początek

- Podaj trzy słowa, dwa pytania i jedno porównanie związane ze słowem *wrażliwość*.
- Korzystając ze słownika języka polskiego, słownika synonimów lub innych źródeł informacji, wykonaj notatkę o wrażliwości. Zapisz pojęcie i podaj jego synonimy. Wyjaśnij, czym jest wrażliwość.
- Wybierz ikonę, która najlepiej, Twoim zdaniem, wyjaśnia pojęcie wrażliwości. Uzasadnij swój wybór.



Jolanta Maria Berent

Wrażliwość – piękno ukryte głęboko wewnątrz nas

fragmenty

Jolanta Maria Berent

Dziennikarka, autorka artykułów w czasopismach „Zwierciadło", „Focus", „Wysokie Obcasy".

Poznaj autora

Świat jest pełen bodźców. Być może niektóre dźwięki, dla innych neutralne, wywołują w tobie silną irytację. Albo światło, neony, krzykliwe reklamy. Zapachy, które wwiercają się w nos, przenikają przez skórę. Wiatr, zimno. Być może męczysz się z powodu palaczy, piskliwego głosu koleżanki, muzyki w lokalu czy radia w samochodzie. Nie znosisz tłumów, ścisku. Kiedy dopada cię głód, jesteś wyprowadzony z równowagi. A ból? Lepiej nie mówić... Wyczuwasz też wszelkie napięcia w otoczeniu, ciężka atmosfera (na przykład po kłótni, nawet jeśli nie brałeś w niej udziału) może cię całkowicie rozstroić, przytłoczyć [...].

Niewykluczone, że usłyszałeś od kogoś, że jesteś nieśmiały, wycofany, zahamowany czy znerwicowany. A ty czułeś się po prostu... niezrozumiany. Być może jesteś wrażliwy. I chcesz o tę wrażliwość zadbać (tym bardziej że inni nie zawsze potrafią ją uszanować). Elaine N. Aron[1] i Ilse Sand[2] – dwie amerykańskie psycholożki, które zgłębiały temat wrażliwości – proszą i ostrzegają: nie pozwól sobie wmówić, że jesteś gorszy. Dysponujesz ogromnym potencjałem. Uwierz w to wreszcie. Tak jak i w to, że jest więcej takich jak ty – osób, które czują mocniej, pełniej. Nie zmienisz tego, jaki jesteś, ale możesz nauczyć się z tym żyć. I czerpać z tego siłę. [...]

„Wrażliwość: dar czy przekleństwo?" – pyta już w tytule swej książki Ilse Sand [...]. Można powiedzieć, że i jedno, i drugie. Ostatecznie wybór należy do ciebie. Zależy od tego, co z tą cechą zrobisz. [...]

Osoby wrażliwe przez to, że czują głębiej i widzą więcej, potrafią zdemaskować[3] niewygodne prawdy. Z łatwością wyłapują różne błędy i nieprawidłowości. [...] Mają bardzo wysokie standardy etyczne i zawodowe. Wyjątkową zdolność do wykonywania zadań wymagających czujności, precyzji i prędkości. Potrafią przyswoić sobie wiele rzeczy niejako mimochodem. Jednak przez to, że trzymają się z boku, nie udzielają się towarzysko i nie krzyczą „ja, ja!", łatwo można takich ludzi przegapić. [...]

Oczywiście, wiele z tych cech może prowadzić do kłopotów. Osoby wrażliwe często nie potrafią stanąć za sobą – dbają o dobre samopoczucie innych, unikają za wszelką cenę konfliktu i... pozwalają się wykorzystywać. Są bardzo samokrytyczne i gotowe brać na siebie odpowiedzialność za cały świat. [...] Przy tym wszystkim jednak wrażliwy układ nerwowy to nieocenione źródło radości, szczęścia i błogości. Elaine N. Aron i Ilse Sand twierdzą wręcz, że mocniejsze reakcje osób wysoko wrażliwych dotyczą przede wszystkim pozytywnych emocji. [...]

Jak już wiesz, wysokiej wrażliwości nie można się pozbyć. I nie warto! Kluczowe jest zrozumienie, czym jest, zaakceptowanie jej i nauczenie się obsługiwania. Jeśli rozpoznajesz się w powyższych opisach, być może już się w tobie coś zmienia... Zaczynasz oswajać swoją odmienność. [...]

Zdaniem Aron prawdopodobnie najtrudniejszym zadaniem wrażliwca jest ustalenie, w jakim stopniu ma się chronić, a w jakim łagodnie mobilizować. Życie pod kloszem na dłuższą metę nie jest satysfakcjonujące. [...] Co jakiś czas wycofuj się jednak, ograniczaj dopływ bodźców. Nie możesz pozwolić sobie na lekceważenie potrzeb organizmu związanych z regeneracją. [...] Nie chodzi tu o całkowitą bierność – raczej o zajęcie się takimi czynnościami (uprawianie sportu czy ogródka, sprzątanie), które pomogą odpocząć głowie, uporządkować doznania i odzyskać równowagę. Twoim sprzymierzeńcem jest woda – możesz ją pić, patrzeć na nią (staw, rzeka, jezioro, morze!), słuchać jej odgłosów, zanurzać się w niej. Pamiętaj też o możliwościach, jakie daje medytacja i muzyka, pozwalająca kształtować nastrój. Wreszcie o tzw. własnych przystaniach, w których znajdziesz schronienie. Mogą to być osoby, miejsca.

Wysoko wrażliwi mają wyjątkowy talent do nawiązywania głębokich, intensywnych relacji. Wybierając między jakością a ilością, zawsze postawią na tę pierwszą. Nie zmienia to faktu, że powinni dbać o granice: mniej angażować się w pewne sytuacje, nauczyć się asertywności i wybiórczości.

---

[1] czytaj: ilejn en eron
[2] czytaj: send
[3] zdemaskować – odkryć

O tekście

1. Zapisz po jednym pytaniu do każdego akapitu tekstu. Wymień się przygotowanym materiałem z koleżanką / kolegą z ławki. Odpowiedz na otrzymane pytania.

2. Zaznacz poprawne dokończenie zdania. Z tekstu wynika, że osoby wysoko wrażliwe

A. skupiają się przede wszystkim na sobie i swoich potrzebach.
B. mocniej niż inni ludzie przeżywają negatywne emocje.
C. są spostrzegawcze i zauważają wiele szczegółów.
D. nie powinny ograniczać dopływu bodźców.

3. Jakie stanowisko dotyczące wrażliwości zostało przedstawione w artykule? Wskaż zalety i wady tej cechy, na które zwraca uwagę autorka tekstu.

4. Odpowiedz na pytanie zawarte w temacie lekcji. Zgromadź argumenty i przykłady na poparcie swojego stanowiska.

5. Uzupełnij poniższe zdania tak, aby stanowiły streszczenie tekstu Jolanty Marii Berent.

Tematem utworu jest ____.

Autorka skupia się na ____.

Przekonuje, że ____.

6. Zastanów się nad omawianym tematem: ponownie podaj trzy słowa, dwa pytania i jedno porównanie związane ze słowem *wrażliwość*. Jak zmieniło się Twoje postrzeganie tej wartości po lekcji?



Laura Gryca,
Różni – równi sobie, 2022

▶ Jakie emocje przeżywają poszczególni bohaterowie plakatu? Co na to wskazuje?

Tworzę

7. Zredaguj zestaw wskazówek dla osób wysoko wrażliwych pomagający im chronić swoją wyjątkowość.

Chcę więcej!

Chcesz sprawdzić, czy jesteś osobą wyjątkowo wrażliwą? Elaine N. Aron w książce *Wysoko wrażliwi. Jak funkcjonować w świecie, który nas przytłacza* wskazuje, na co należy zwrócić uwagę, by to ustalić.



▶ Sprawdź, w jakim stopniu dotyczą Cię poniższe stwierdzenia.

- Duży wpływ mają na mnie nastroje innych ludzi.
- W dużym stopniu odczuwam każdy ból.
- Często czuję zmęczenie z powodu zbyt wielu zdarzeń w ciągu dnia.
- Zdarza się, że potrzebuję odizolować się od otoczenia.
- Silnie działają na mnie intensywne zapachy, mocne światło lub szorstkie tkaniny.
- Męczą mnie intensywne dźwięki.
- Odczuwam niepokój, gdy muszę jednocześnie zrobić wiele rzeczy.
- Szybko opanowuje mnie strach.
- Nadmiernie skupiam się na tym, aby nie popełniać błędów.
- Gdy odczuwam głód, trudno mi się skoncentrować.
- Wszelkie zmiany wywołują u mnie napięcie.
- Potrafię skupić się na szczegółach, które są niezauważalne dla innych.
- Osiągam gorsze efekty, gdy podczas pracy nad zadaniem ktoś mnie obserwuje.
- Denerwuję się, gdy muszę z kimś rywalizować.
- Myślę, że inni ludzie uważają mnie za osobę nieśmiałą.

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Synonimami słowa *wrażliwość* są *empatia, emocjonalność, czułość.*	**P**	**F**
2.	Osoby wrażliwe bardzo intensywnie odbierają wszelkie bodźce ze świata zewnętrznego.	**P**	**F**
3.	Z tekstu wynika, że człowiek nie ma wpływu na to, jak wrażliwość będzie oddziaływać na jego życie.	**P**	**F**

Czy bycie wrażliwym oznacza bycie innym?

Kryteria sukcesu:

- definiuję pojęcie estetyki;
- analizuję uczucia Ewy i jej matki, a także własne emocje;
- porównuję różne realizacje motywu piety;
- piszę optymistyczne i pesymistyczne zakończenie historii o spotkaniu z aniołami.

Na początek

- Poszukaj synonimów wyrazu *sztuka*.

Dorota Terakowska (1938–2004)

Związana z Krakowem dziennikarka i pisarka, autorka wielokrotnie nagradzanych książek dla dorosłych, a także dla dzieci i młodzieży. Jej utwory (m.in. *Władca Lewawu*, *Poczwarka*, *Córka Czarownic*, *Samotność Bogów*, *Tam gdzie spadają Anioły*) łączą realizm z fantastyką, wyróżniają się niejednoznacznością. Są przeznaczone – jak stwierdziła autorka – *dla osoby wrażliwej, bez względu na jej wiek*.



Poznaj autora

Dorota Terakowska

Tam gdzie spadają Anioły

fragmenty

– Mamo! Mamusiu! Anioły fruną po niebie! – krzyczała Ewa, wbiegając do pracowni matki. Kolebała się zabawnie na swych krótkich, niepewnych nóżkach i Anna pomyślała z rozbawieniem, że mała ma kaczy chód. Oczywiście, wyrośnie z tego, skończyła dopiero pięć lat... Zerknęła na córeczkę, uśmiechnęła się z pobłażliwą czułością i wróciła do pracy.

– Mamo! Mamusiu! Chodź! Szybko! Anioły fruną po niebie! Anioły! – wołała niecierpliwie Ewa. Szarpała matkę za spódnicę, usiłowała schwycić ją za rękę, lecz ta zajęta była swoją pracą. W skupieniu modelowała bryłę szybko schnącej gliny. Robiła to już drugi miesiąc i wciąż była niezadowolona. Rzeźba mało przypominała



Stanislovas Kuzma, *Pieta*, pomnik na cmentarzu Antokolskim w Wilnie, 1995



Samuel Aranda, zdjęcie dokumentujące protesty w Jemenie, 2011, nagrodzone w prestiżowym konkursie World Press Photo

Pieta to w sztukach plastycznych przedstawienie Matki Bożej trzymającej na kolanach martwego Jezusa.

- Które z przedstawionych dzieł jest bliższe Piecie tworzonej przez Annę? W uzasadnieniu weź pod uwagę sposób realizacji tematu.

wymarzoną Pietę. Ta Pieta – Pieta Anny – miała być inna niż klasyczne: matka nie będzie rozpaczać po utracie dziecka, ale z powodu prześladującego je złego losu. Jej dziecko nie umarło – wciąż żyje, lecz cierpi. Matka musi zatem mieć tragiczny wyraz ust, czujące i nieszczęśliwe spojrzenie, przejmujący ból widoczny w rysach. Tymczasem rysy rzeźby są martwe; czegoś im brakuje. Czego, u diabła?!

Anna znów zanurzyła ręce w mokrej, kleistej glinie i przyłożyła je do wklęsłych policzków wielkiej, obcej głowy. Przecież miała to być twarz znajoma i bliska. Zmrużyła oczy i jeszcze raz przyjrzała się swemu dziełu. „Obrzydliwy gniot", pomyślała z urazą do siebie i świata.

– Mamo! Mamusiu! Anioły fruną po niebie! Są właśnie nad naszym domem! Chodź, zobacz! Już! Teraz! – krzyczała mała Ewa, szarpiąc matkę za skraj sukni. Tak bardzo chciała, żeby matka wzięła ją za rękę i wyszła przed dom zobaczyć niesamowity widok, który zwrócił jej uwagę, gdy bawiła się w ogrodzie. Lecz matka nadal nie reagowała, skupiona na pracy.

...jeszcze przed chwilą Ewa polewała wodą ziemię, ugniatała ją jak ciasto i, naśladując matkę, usiłowała wyrzeźbić kota. Ale kot wciąż nie był koci. Zniszczyła go więc jednym ruchem, by zacząć wszystko od nowa – i właśnie wtedy usłyszała nad sobą zrazu delikatny i odległy, a potem rosnący, i wreszcie niezwykle potężny łopot skrzydeł. Podniosła głowę – i ujrzała... Anioły. Mnóstwo Aniołów. Frunęły na tyle wysoko, że nie można było rozróżnić pojedynczych sylwetek, a zarazem na tyle nisko, że nie miało się wątpliwości, kim są unoszące się pomiędzy Niebem a Ziemią skrzydlate Istoty. Nie ptaki i nie motyle. Anioły.

Mama musi się śpieszyć, jeśli chce je ujrzeć. Anioły za chwilę mogą się skryć za chmurą lub lasem, czy wręcz rozpłynąć w powietrzu. Na pewno nie latają codziennie, skoro Ewa widzi je pierwszy raz w całym swoim niby krótkim, lecz dla niej bardzo długim życiu. Jeśli mama natychmiast nie przerwie pracy i nie zejdzie, Anioły odfrunną. A wówczas nikt nie uwierzy, że naprawdę tu były. Nawet babcia.

– Mamusiu! Mamo! Anioły! Słyszysz skrzydła?! Chodź!

Lecz Anna tylko podeszła do okna, uchyliła je, nawet nie wyglądając, i znowu wpatrzyła się w rzeźbę. Wraz z rześkim, wilgotnym zapachem powietrza do pracowni wpadł charakterystyczny, głośny szum, jaki wydają setki potężnych skrzydeł.

Wędrowne ptaki. Więc to już wiosna, pomyślała z przelotnym zdziwieniem, gdyż pracując, zapomniała o porze roku, a nawet dnia.

Odeszła od okna i znów zbliżyła się do swojej nieudanej Piety. Wsadziła ręce w lepką, żółtawą glinę, czując jej obcy chłód. Zły znak. Gdy rzeźbiła w zgodzie z sobą, glina wydawała się ciepła. Lecz Anna rzadko powodowała się uczuciami, częściej rozumem. […]

Mała Ewa wyszła przed dom i stanęła w ogródku z zadartą wysoko głową. Po niebie wciąż frunęły Anioły. Było ich setki. Całe stado. Stado...? O Aniołach chyba nie wypada mówić, że są stadem? Więc czym? Dziewczynka nie wiedziała. Anioły tymczasem kłębiły się, frunęły to wyżej, to znowu niżej, płynęły, tańczyły w przestworzach, ich białe skrzydła zaś mieniły się złociście w promieniach słońca. […]

Czarne Anioły były jeszcze piękniejsze w swej groźnej urodzie. Ich grozę mała Ewa odbierała całą sobą, a wpatrywanie się w nie wywoływało gęsią skórkę. Widziała, że w głębokiej czerni ich skrzydeł i powiewających szat mienią się jak w kalejdoskopie ciemne wyraziste barwy; wyglądało to tak, jakby czerń schwytała kolory i uwięziła w sobie. Migotanie wielu barw sprawiało, że od Czarnych Aniołów nie można było oderwać oczu. Przyciągały jak magnes.

Mała Ewa nie zdawała sobie sprawy, że boi się ich, a zarazem coś ją w nich urzeka. Nie pomyślała nawet, że nie wolno wychodzić za furtkę ogrodu.

Złamała zakaz rodziców i podreptała zauroczona przez ogromną łąkę, z głową zadartą do góry, potykając się, przewracając, znowu się podnosząc, nie odrywając ani na chwilę oczu od płynących w górze Aniołów.

Teraz już była pewna, że one między sobą walczą, a raczej, że Czarne atakują Białe, które próbują uciec. […]

… nagle jedna z białych postaci gwałtownie zniżyła lot, kierując się ku dziewczynce. Mała Ewa znieruchomiała, ogarnięta panicznym lękiem, że Anioł upadnie do jej stóp jak zestrzelona dzika kaczka lub spadnie wprost na nią. Jednak złocista Istota spojrzała tylko w jej twarz szeroko rozwartymi oczami i małej dziewczynce wydało się, że słyszy łagodny, słabnący głos:

– UCIEKAJ...

...ale już w ślad za Białym, jak jastrząb za gołębiem, zapikował Czarny Anioł i schwycił go w swoje szpony. Starcie odbyło się tak blisko, że mogła dojrzeć ich oblicza: blade, zmęczone Białego i triumfujące, nienasycone oblicze jego prześladowcy. Czarny, trzymając Białego Anioła niedbale, choć mocno, jak rozszarpanego ptaka, spojrzał na Ewę przenikliwymi oczami i dziewczynka doznała uczucia bólu. Ten ból miał także kolor czerni.

© by Wydawnictwo Literackie, Kraków

O tekście

1. Scharakteryzuj matkę i córkę: podaj, jak każda z nich ma na imię, czym się zajmuje, jakie ma potrzeby, jakim zmysłem odbiera to, co dzieje się na zewnątrz domu, co widzi, co słyszy. Informacje zestaw w tabeli.

2. Zastanów się, dlaczego bohaterka fragmentów powieści Doroty Terakowskiej używa zdań pojedynczych lub równoważników zdań, gdy zwraca się do mamy.

3. Co matka sądzi na temat swojej pracy twórczej? Przywołaj odpowiednie cytaty.

4. Nazwij uczucia córki na widok zbliżającego się do niej białego anioła.

5. Jakim wydarzeniem kończy się przywołany tekst Doroty Terakowskiej?

a) Jakie uczucia wywołuje ono u bohaterki, a jakie u Ciebie? Z czego one wynikają?

b) Oceń, czy to wydarzenie jest pozytywne czy negatywne.

6. Co symbolizują kolory biały i czarny w odniesieniu do aniołów? Dopisz cechy, które mogą mieć anioły o tych barwach.

7. Uzasadnij, że bohaterki powieści *Tam gdzie spadają Anioły* są wrażliwe w różny sposób. Określ, co czyni matkę i córkę osobami wrażliwymi.

8. Wyszukaj w tekście uzasadnienie opinii, że fragment powieści Terakowskiej mówi o różnych definicjach terminu *estetyka*.

Estetyka – dyscyplina filozoficzna, pojmowana jako:

- nauka o pięknie i przeżyciach z nim związanych,
- teoria sztuki, czyli nauka o wytworach artystycznej działalności człowieka, stanowiąca odrębną dyscyplinę nauki.

Tworzę

9. Napisz dwa krótkie zakończenia historii, w której Ewa spotkała się z aniołami. Jedno powinno być optymistyczne, drugie – pesymistyczne.

Sprawdź, co już umiesz

Wybierz dokończenie każdego zdania zgodne z przytoczonymi fragmentami powieści Doroty Terakowskiej.

1. Anna lepiła z gliny Pietę i chciała, aby

A. glina była lepszym tworzywem.
B. jej Pieta różniła się od typowych przedstawień.
C. Ewa dała jej wreszcie spokój.
D. anioły wspomogły ją w procesie tworzenia.

2. Ewa zobaczyła lecące anioły i zapragnęła, aby

A. zabrały ją do nieba.
B. pobawiły się z nią chwilę.
C. matka je zobaczyła.
D. jak najszybciej zniknęły.

Język polski lubi się rozwijać

Kryteria sukcesu:

- rozważam, w jaki sposób język się rozwija;
- podaję różne sposoby wzbogacania słownictwa.

Na początek

- Co o języku polskim można powiedzieć na podstawie poniższej ilustracji? Sformułuj kilka wniosków.



Język wciąż się rozwija – niektóre jego elementy przestają być używane i stają się archaizmami, a w ich miejsce pojawiają się różnego rodzaju neologizmy. Wiele z tych nowych elementów z czasem jest akceptowanych przez normę językową.

Sposoby wzbogacania słownictwa

tworzenie nowych wyrazów, np.
- *infografika*
- *pracoholik*
- *imprezować*

zapożyczenia, np.
- *grill*
- *notebook*
- *weekend*

tworzenie nowych związków frazeologicznych, np.
- *martwy punkt*
- *zupka chińska*
- *zdjęcie profilowe*

rozpowszechnianie się w polszczyźnie ogólnej kolokwializmów i słownictwa zawodowego, np.
- *kumpel*
- *wypalić się*

nadawanie słowom nowych znaczeń, np.
- *komórka* (telefon)
- *myszka* (komputerowa)
- *korek* (na drodze)

1. Utwórz nowe wyrazy, które będą się wiązały z różnymi sposobami wypoczynku. Wykorzystaj wybrane formanty, np. *-arnia, -arka, -alnik, -isko, -aczka*.

a) Określ, do jakich kategorii słowotwórczych należą utworzone słowa.

b) Wykonaj rysunek, na którym zobrazujesz wybrany pomysł.

2. Do podanych wyrazów dopasuj ich pierwotne znaczenie. Jakie znaczenie mają te słowa współcześnie? W razie wątpliwości skorzystaj ze słownika w wersji drukowanej lub online (http://www.staropolska.pl/slownik/).

kawaler | miesiąc | świetlica | sklep | ćma

- księżyc
- ciemność
- mężczyzna pasowany na rycerza
- pomieszczenie, do którego wpada najwięcej światła słonecznego
- inaczej piwnica, miejsce, w którym przechowywano zapasy

3. Podaj przykłady związków frazeologicznych zawierających poniższe wyrazy.

bank | sieć

4. Wyjaśnij znaczenie podanych związków frazeologicznych. Z jakimi dziedzinami się one łączą?

a) Zapiszcie na karteczkach wybrane frazeologizmy i zagrajcie w kalambury. Możecie wykorzystać także inne przykłady.

b) Ułóż kilkuzdaniowy tekst, w którym wykorzystasz co najmniej cztery z podanych związków.

wisieć na telefonie • białe szaleństwo • mieć ciężką nogę • być pod telefonem • cztery kółka • czuć bluesa • czwarta władza • dawać zielone światło • dokręcić śrubę • dziesiąta muza • niedzielny kierowca • iść jak świeże bułeczki • kaczka dziennikarska • kierować z tylnego siedzenia • kolorowa prasa • kwadrans akademicki • ładować akumulatory • łowca talentów • mecz o wszystko • mieć parcie na szkło • mieć złą prasę • pierwsza liga • siedzieć za kółkiem • telefon się urywa • w telegraficznym skrócie

5. Wskaż sposoby wzbogacania słownictwa, które zostały zilustrowane podanymi zdaniami.

- Olek zjadł na lunch dwa cheeseburgery z frytkami.
- Powinnam wreszcie kupić nową wieżę i jakieś dobre kolumny.
- Dyrekcja zakładu musi się jak najszybciej dogadać z pracownikami.
- Ostatnie zmiany w przepisach stanowią bombę z opóźnionym zapłonem.
- Jednym z irytujących zwyczajów turystów nad Bałtykiem jest parawaning.

Sprawdź, co już umiesz

Dokończ zdanie. Wybierz właściwą odpowiedź spośród podanych.

Słowo *fejk* nie jest przykładem

A. kolokwializmu. **B.** frazeologizmu. **C.** zapożyczenia. **D.** neologizmu.

W gąszczu „myśli nieuczesanych”

Kryteria sukcesu:

- wskazuję cechy aforyzmu;
- określam tematykę utworów Stanisława Jerzego Leca;
- tworzę własny aforyzm.

Na początek

- Na czym polega gra słów zaprezentowana na rysunkach Pawła Jarońskiego?



Gra słów – wykorzystanie wyrazów o podobnym sensie lub brzmieniu w celu uzyskania nowych znaczeń. Często służy rozbawieniu odbiorcy.

Stanisław Jerzy Lec (1909–1966)

Polski poeta i satyryk. Uznanie zdobył przede wszystkim jako autor aforyzmów, które zebrał w tomach *Myśli nieuczesane* (1957) oraz *Myśli nieuczesane nowe* (1964). Doceniano jego zmysł obserwacji i umiejętność wyrażania swych spostrzeżeń w sposób skrótowy, zaskakujący, za pomocą dowcipu i ironii. Wątpliwości budziła postawa poety w kwestiach polityczno-społecznych. Lec, który naprawdę miał na nazwisko de Tusch-Letz (czytaj: de tusz lec) i był synem barona, już w okresie międzywojennym związał się z ruchem komunistycznym.



Poznaj autora

Stanisław Jerzy Lec

Myśli nieuczesane

wybór

Gdyby nagle zniknęła siła ciążenia, poznalibyśmy właściwą wagę rzeczy.

*

Chodź własnymi drogami nawet po obcych rajach.

*

Czas robi swoje. A ty, człowieku?

*

Dlaczego piszę te krótkie fraszki? Bo słów mi brak!

*

Do głębokiej myśli trzeba się wspiąć.

*

Własna niemoc jest tak niebezpieczna jak cudza przemoc.

*

Nadzieje się chyba spełniają. Bo jest ich coraz mniej.

*

Robię rzecz szaleńczą. Chcę zmusić ludzi do myślenia trzema słowami. Oni chcą przecież czytać dziesiątki słów, by nie myśleć.

*

Ludzie, zauważyłem, lubią takie myśli, które nie zmuszają do myślenia.

*

Na żadnym zegarze nie znajdziesz wskazówek do życia.

*

Nie zgadzam się z matematyką. Uważam, że suma zer daje groźną liczbę.

*

Popełnił zbrodnię: zabił człowieka! W sobie.

*

Satyrycy winni ostrzyć swój język na kamieniu mądrości.

*

Sumienie miał czyste. Nieużywane.

*

To, że umarł, nie jest jeszcze dowodem, że żył.

*

Żeby być sobą, trzeba być kimś.

*

Żyć jest bardzo niezdrowo. Kto żyje, ten umiera.

O tekstach

1. Określ tematykę przywołanych aforyzmów. Możesz wykorzystać podane propozycje.

- twórczość
- natura człowieka
- ludzkie życie
- wiedza o świecie

2. Wytłumacz, jak rozumiesz przesłanie każdego z przywołanych utworów Stanisława Jerzego Leca.

a) Wybierz aforyzm, który według Ciebie najtrafniej opisuje charakter człowieka. Uzasadnij wybór.

b) Wyszukaj utwór dotyczący nadziei. Jakie spostrzeżenie wyraża?

3. Z jakich powodów aforyzmy Stanisława Jerzego Leca mogą być zaskakujące dla odbiorców? Wskaż przykłady wykorzystania w tych tekstach:

- wieloznaczności wyrazów,
- związków frazeologicznych,
- kontrastu.

4. Wskaż aforyzmy, w których został zastosowany paradoks. Wyjaśnij, na czym on polega.

Paradoks – zaskakujące twierdzenie, które jest z pozoru sprzeczne z powszechnymi przekonaniami, ale zawiera nieoczekiwaną prawdę.

5. Zastanów się, czym są „myśli nieuczesane". Jak sądzisz, dlaczego Stanisław Jerzy Lec tak właśnie zatytułował wydane przez siebie zbiory aforyzmów?

6. Wybierz poprawne dokończenie zdania. Nazwy *aforyzm* nie można zastąpić słowem

A. *maksyma.* **B.** *sentencja.* **C.** *definicja.* **D.** *mądrość.*

7. Co cechuje aforyzm? Odpowiedz na podstawie przywołanych złotych myśli.

> Aforyzm to sposób na pisanie mniej, by móc powiedzieć więcej.
>
> *Andrzej Niewinny Dobrowolski*

> Aforyzm to takie oczywiste stwierdzenie, na które nikt wcześniej nie wpadł.
>
> *Andrzej Majewski*

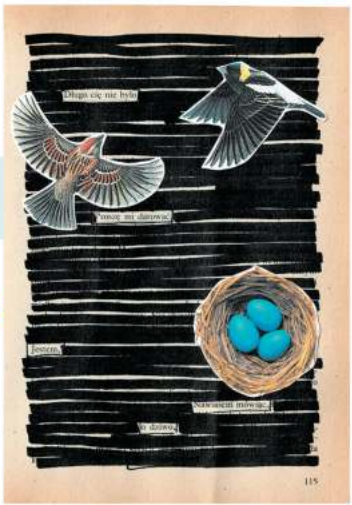
Tworzę

8. Zaprojektuj dla wybranej osoby spersonalizowany gadżet (kubek, koszulkę, torbę, plakat). Umieść na nim wybrany przez siebie – inny niż w podręczniku – aforyzm Stanisława Jerzego Leca.

9. Z dowolnego czasopisma wytnij 10 wyrazów, które Ci się spodobają, zainteresują Cię lub wzbudzą w Tobie emocje. Następnie, pracując w parach, zbudujcie z wybranych przez Was słów (oraz – w razie potrzeby – dowolnych spójników i przyimków) wypowiedzenia, które będą przekazywać logiczną, lecz zaskakującą treść. Nie bójcie się eksperymentować: wykorzystajcie metafory, grę słów, paradoksy, stwórzcie nowe połączenia wyrazowe. Zastosujcie odpowiednią interpunkcję, aby wzmocnić przekaz.

Chcę więcej!

Poezja negatywna (ang. *blackout poetry*, czytaj: blekaut poetri) to zabawa polegająca na zamalowaniu markerem części słów na zadrukowanej stronie starej książki lub gazety, tak aby pozostałe wyrazy tworzyły nowy tekst. Twórcą tej techniki jest amerykański pisarz Austin Kleon (czytaj: ostin kijon). W swoich książkach – m.in. *Kradnij jak artysta* – często podejmuje problem kreatywności.



Kamila Pietroń, przykład poezji negatywnej (źródło: blogkreatywny.pl)

▶ Przygotuj stronę z dowolnym tekstem, a następnie zamaluj jego część w taki sposób, aby pozostałe wyrazy utworzyły aforyzm dotyczący nadziei. Możesz uzupełnić swój tekst ilustracją.

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Stanisław Jerzy Lec wykorzystuje w swojej twórczości grę słów i kontrast.	**P**	**F**
2.	Aforyzmy to utwory zawierające minimum słów i maksimum treści.	**P**	**F**
3.	„Myśli nieuczesane" mają na celu przede wszystkim rozbawienie czytelników.	**P**	**F**

Tęsknota w *Mojej piosnce (II)*

Kryteria sukcesu:

- omawiam nawiązania w tekście do kultury i wartości ważnych dla Polaków;
- wyjaśniam użycie neologizmów i wyrazów, które zostały wyodrębnione graficznie;
- wskazuję peryfrazę;
- analizuję przeżycia wewnętrzne podmiotu lirycznego.

Na początek

- Wymień znane Ci utwory, które wyrażają tęsknotę za ojczyzną.

1821

1830–1831
powstanie listopadowe

1842
opuszczenie ziem polskich

1848
Wiosna Ludów

1852–1854
podróż do Nowego Jorku

1863–1864
powstanie styczniowe

1865–1866
opublikowanie zbioru wierszy *Vade-mecum*[1]

1883

Cyprian Norwid (1821–1883)

Pisarz, myśliciel, autor dzieł plastycznych. Wcześnie stracił rodziców i przez całe życie borykał się z niedostatkiem. W wieku 21 lat opuścił Polskę i od tej pory podróżował po Europie. Odwiedził także Stany Zjednoczone. Mieszkał m.in. we Florencji, w Rzymie, Berlinie, a przede wszystkim w Paryżu. We Włoszech nieszczęśliwie zakochał się w pięknej Marii Kalergis. W Berlinie trafił na kilka tygodni do więzienia za kontakty z polskimi działaczami niepodległościowymi (wówczas zaczęły się jego problemy ze słuchem). Pod koniec życia schorowany trafił do zakładu opiekuńczego pod Paryżem. Regulamin Domu św. Kazimierza ograniczał swobodę artysty, co pogłębiało jego samotność i zgorzknienie. Poeta zmarł w zapomnieniu i został pochowany w zbiorowej mogile. W 2001 r. odbył się jego symboliczny pochówek w katedrze na Wawelu. Twórczość Norwida – trudna i wieloznaczna, bogata w neologizmy, symbole, metafory – nie została doceniona za jego życia. Wiele utworów poeta poświęcił wybitnym ludziom (m.in. wiersze *Bema pamięci żałobny rapsod*; *Coś ty Atenom zrobił, Sokratesie*; *Fortepian Szopena*).



Poznaj autora

[1] czytaj: wademekum; dosłownie: pójdź ze mną

Cyprian Norwid

Moja piosnka (II)

Do kraju tego, gdzie kruszynę chleba
Podnoszą z ziemi przez uszanowanie
Dla d a r ó w Nieba...
Tęskno mi, Panie...
*
Do kraju tego, gdzie winą jest dużą
Popsować[1] gniazdo na gruszy bocianie,
Bo wszystkim służą...
Tęskno mi, Panie...
*
Do kraju tego, gdzie pierwsze ukłony
Są – jak odwieczne Chrystusa wyznanie:
„B ą d ź p o c h w a l o n y!"
Tęskno mi, Panie...
*
Tęskno mi jeszcze i do rzeczy innej,
Której już nie wiem, gdzie leży mieszkanie,
Równie niewinnej...
Tęskno mi, Panie...
*
Do bez-tęsknoty i do bez-myślenia,
Do tych, co mają t a k z a t a k – n i e z a n i e –
Bez światło-cienia...
Tęskno mi, Panie...
*
Tęskno mi owdzie[2], gdzie któż o mnie stoi[3]?
I tak być musi, choć się tak nie stanie
Przyjaźni mojej!...
Tęskno mi, Panie...

[1] popsować – popsuć
[2] owdzie – ówdzie, w innym miejscu
[3] któż o mnie stoi – któż o mnie dba, komu na mnie zależy

Chcę więcej!

Norwid stworzył *Moją piosnkę (II)* w 1854 r. – zapisał ją w liście do swojej przyjaciółki Marii Trębickiej. Adresatka listu przez ponad pół wieku była jedyną osobą, która wiedziała o istnieniu utworu. Dopiero w 1904 r. odkrył go Zenon Przesmycki, wydawca poezji Norwida, i opublikował w czasopiśmie „Chimera".

▶ Jak sądzisz, w której strofie poeta nawiązał do swojej miłości do Marii Trębickiej?



Cyprian Norwid, *Wędrowiec*, 1856, Biblioteka Narodowa

O tekście

1. Wykonaj rysunek pokazujący, za czym tęskni podmiot liryczny. Obok ilustracji zapisz wyrażone w danej strofie uczucia. Które strofy były łatwe do zilustrowania, a które trudne? Dlaczego?

2. Wskaż strofy nawiązujące do polskiej kultury i wartości ważnych dla Polaków. Dlaczego te kwestie są dla poety tak istotne?

3. O jakim życiu marzy podmiot liryczny?

4. Do kogo osoba mówiąca w wierszu kieruje swoją wypowiedź? Zwróć uwagę na refren.

5. Dlaczego wyrazy *bez-myślenia* i *światło-cienia* zostały zapisane niezgodnie z zasadami polskiej ortografii? Zastanów się, z jakiego powodu autor graficznie je wyodrębnił.

6. Odszukaj w *Mojej piosnce (II)* peryfrazę.

Peryfraza – środek stylistyczny, który polega na zastąpieniu nazwy wielowyrazowym opisem wskazującym typowe cechy danego obiektu, np. *kropelka słona* zamiast *łza*, *król zwierząt* zamiast *lew*. Odmianą peryfrazy jest eufemizm.

7. Wybierz poprawne dokończenie zdania. *Moja piosnka (II)* Cypriana Norwida należy do tego samego rodzaju literackiego co

A. *Latarnik* Henryka Sienkiewicza.
B. *Tren VIII* Jana Kochanowskiego.
C. *Balladyna* Juliusza Słowackiego.
D. *Dziady*, cz. II Adama Mickiewicza.

8. Za czym mogą tęsknić współcześni emigranci? Porozmawiajcie w klasie na ten temat.

Tworzę

9. Użyj jednego ze związków frazeologicznych i opisz przeżycia wewnętrzne podmiotu lirycznego w wierszu Cypriana Norwida *Moja piosnka (II)*.

być chorym z tęsknoty • trawiony tęsknotą • usychać z tęsknoty • tęsknota pożera kogoś

10. W parach napiszcie dialog, w którym jeden z uczniów wcieli się w Norwida, a drugi przeprowadzi z nim wywiad. Udowodnijcie w tekście, że poeta był osobą wrażliwą. W dialogach wykorzystajcie również informacje zawarte w biogramie.

Sprawdź, co już umiesz

Który z przywołanych cytatów zawiera peryfrazę? Wybierz poprawną odpowiedź.

A. Przejdziem Wisłę, przejdziem Wartę
będziem Polakami.
Józef Wybicki, *Mazurek Dąbrowskiego* (fragment)

B. Lecz ten wódz, choć w żołnierskiej odzieży,
Jakie piękne dziewicze ma lica?
Adam Mickiewicz, *Śmierć Pułkownika* (fragment)

C. Nim kwiat przekwitnie, nim gwiazdeczka zleci,
Słuchaj – bo to są najlepsi poeci.
Juliusz Słowacki, *W pamiętniku Zofii Bobrówny* (fragment)

D. Kraj lat dziecinnych! On zawsze zostanie
Święty i czysty jak pierwsze kochanie [...].
Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz* (fragment)

Wrażliwość podróżnika w poetyckim wspomnieniu

Kryteria sukcesu:

- wskazuję cechy sonetu w utworze Adama Mickiewicza;
- określam typ liryki i funkcje środków poetyckich;
- rozbudzam wrażliwość na naturę.

Na początek

- Sprawdź, w jakich okolicznościach Adam Mickiewicz trafił w okolice Odessy i na Krym. Możesz skorzystać z biogramu poety (zob. s. 53).

Adam Mickiewicz

Stepy akermańskie[1]

Wpłynąłem na suchego przestwór oceanu,
Wóz nurza się w zieloność i jak łódka brodzi
Śród fali łąk szumiących, śród kwiatów powodzi,
Omijam koralowe ostrowy burzanu[2].

Już mrok zapada, nigdzie drogi ni kurhanu[3];
Patrzę w niebo, gwiazd szukam, przewodniczek łodzi;
Tam z dala błyszczy obłok? tam jutrzenka wschodzi?
To błyszczy Dniestr, to weszła lampa Akermanu[4].

Stójmy! – jak cicho! – słyszę ciągnące żurawie,
Których by nie doścignęły źrenice sokoła;
Słyszę, kędy się motyl kołysa[5] na trawie,

Kędy wąż śliską piersią dotyka się zioła.
W takiej ciszy! – tak ucho natężam ciekawie,
Że słyszałbym głos z Litwy. – Jedźmy, nikt nie woła.

[1] stepy akermańskie – teren leżący blisko Odessy, przy ujściu Dniestru do Morza Czarnego
[2] ostrów – kępa porośnięta roślinnością; burzany – rodzaj bujnych zarośli z ostami i łopianami
[3] kurhan – kopiec kryjący groby lub usypany na cześć ważnej osoby lub zdarzenia
[4] lampa Akermanu – latarnia morska w Akermanie (Białogrodzie nad rzeką Dniestr)
[5] kołysa – kołysze



Jan Stanisławski, *Step (Łąka)*, 1900, Muzeum Narodowe w Krakowie

▶ Przenieś się w wyobraźni na step ukazany przez malarza. Odwołaj się do zmysłów i opowiedz o swoich odczuciach: co widzisz, słyszysz, czujesz, czego możesz dotknąć. Czy te odczucia są przyjemne?

O tekście

1. Wykonaj jeszcze raz polecenie towarzyszące obrazowi Jana Stanisławskiego, ale teraz opowiedz o odczuciach związanych ze *Stepami akermańskimi* Adama Mickiewicza.

a) Kim jest osoba mówiąca w utworze? W jaki sposób postrzega to, co ją otacza: jako bliskie, obce, interesujące, niepokojące?

b) Do jakich zmysłów odwołał się poeta? Wskaż odpowiednie fragmenty.

c) Do czego została w wierszu porównana podróż przez step?

2. Nawiązując do wybranych cytatów, opisz przestrzeń ukazaną w utworze. W jaki sposób wpływa ona na emocje osoby mówiącej?

3. Jakie środki stylistyczne zastosował Mickiewicz w opisie stepu? Określ ich funkcje.

4. Przyjrzyj się treści dwóch ostatnich strof. Co osoba mówiąca w wierszu słyszy, a co chciałaby usłyszeć? Czego w ten sposób czytelnik się o niej dowiaduje? Nazwij uczucia wywołane przez przedstawioną sytuację.

5. Podziel utwór Mickiewicza na dwie części. Uzasadnij podział, odwołując się do wybranego przez siebie kryterium.

6. Porównaj swój podział utworu i zastosowane kryterium z definicją sonetu.

Sonet – utwór poetycki składający się z czternastu wersów, zazwyczaj podzielonych na dwie strofy czterowersowe (o charakterze opisowym lub narracyjnym) i dwie trzywersowe (zawierające refleksję).

7. Nazwij rodzaj liryki zastosowany przez Adama Mickiewicza. Jak taki kształt wypowiedzi wpływa na odbiór wiersza?

Chcę więcej!

W utworach literackich występują różne rodzaje rymów:

- **dokładne** (powtarzają się cząstki o identycznym brzmieniu, np. *starcie – wymarcie*) i **niedokładne** (brzmienie cząstek jest podobne, identyczne są w nich np. tylko samogłoski lub spółgłoski, np. *jest – zmierzch*),
- **męskie** (jednosylabowe, np. *kot – płot*) i **żeńskie** (obejmujące więcej niż jedną sylabę, np. *dama – tama*).

Niekiedy rymy wykraczają poza jeden wyraz, np. *do dna – godna*.

Rymy mogą występować w tekście bez ustalonego układu (**nieregularne**) bądź tworzyć wyraźny porządek (**regularne**). Wśród rymów regularnych wyróżnia się rymy: **parzyste** (AABB), **krzyżowe** (inaczej przeplatane, ABAB) oraz **okalające** (ABBA).

▶ Określ rodzaj i układ rymów występujących w wierszu Mickiewicza.

8. Zrób zdjęcie naturalnej przestrzeni, która budzi w Tobie takie uczucia, jakie zaprezentował podmiot liryczny w *Stepach akermańskich*. Przedstaw swoją pracę na forum klasy. Zorganizujcie wystawę zatytułowaną *Wrażliwi na naturę*.

Tworzę

9. Napisz kartkę z pamiętnika emigranta podróżującego po fascynujących terenach Krymu. Zwróć uwagę na ukształtowanie terenu, roślinność, a także uczucia osoby, która wie, że nie może wrócić do swojej ojczyzny.

10. Wyobraź sobie, że możesz się spotkać z podmiotem lirycznym z utworu Adama Mickiewicza. Przeprowadź z nim wywiad, który zatytułujesz: *Czym jest wrażliwość podróżnicza?* Nie zapomnij się dowiedzieć, jakie są refleksje i odczucia związane z pobytem na stepie. O czym wtedy myślał? Na co czekał? Czy pobyt na Krymie był dla niego przyjemnym przeżyciem? Zapisz treść rozmowy, pamiętając o odpowiedniej interpunkcji.

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Tematem utworu Adama Mickiewicza jest podróż statkiem po oceanie.	**P**	**F**
2.	Zakończenie *Stepów akermańskich* wskazuje na optymizm i ciekawość świata.	**P**	**F**

Nazwy miejscowe też się odmieniają

Kryteria sukcesu:

- odmieniam nazwy miejscowe;
- stosuję zasady ortograficzne dotyczące zapisu takich nazw.

Na początek

Czy wiesz, że aby odwiedzić Amerykę, wcale nie trzeba przekraczać granicy? Wieś o takiej nazwie leży w województwie warmińsko-mazurskim.

- Sprawdź, gdzie znajdują się w Polsce podane miejscowości o „słynnych" nazwach. W odpowiedzi wykorzystaj inne nazwy miejscowe.

  Wzór: Wenecja leży koło Żnina w województwie kujawsko-pomorskim.

Rzym • Szwecja • Betlejem • Czechy • Syberia • Florencja

Nazwy miejscowe to nazwy własne służące do nazywania miejsc: miast, wsi, dzielnic, osiedli, oceanów, mórz, jezior, rzek, wyżyn, nizin, placów i innych.

- Nazwy miejscowe są na ogół odmienne (poza niektórymi nazwami obcymi, np. *Borneo*, *Palermo*, *Chile*). Odmieniają się jak rzeczowniki pospolite bądź przymiotniki: *Andy* tak jak *koty*, *Piwniczna* tak jak *pszeniczna*. Przy wyborze odpowiedniego wzorca odmiany trzeba uwzględnić rodzaj i liczbę, np.

  Ostrów Wielkopolski (rodzaj męski) — Ms. *Ostrowie Wielkopolskim*

  Ostrów Mazowiecka (rodzaj żeński) — Ms. *Ostrowi Mazowieckiej*

- Niektóre nazwy miejscowe, choć wyglądają jak przymiotniki, odmieniają się tak jak rzeczowniki, np. *Jabłonna*, *Jeziorna* (D. *Jabłonny*, *Jeziorny*).
- Różnice mogą dotyczyć niektórych form, np. samodzielne nazwy o formie przymiotnikowej mające na końcu *-e* (*Zakopane*, *Kieleckie*) odmieniają się jak przymiotniki, ale w N. i Ms. przyjmują końcówkę *-em* (*Zakopanem*, *Kielecckiem*).
- Odrębną grupę stanowią nazwy miejscowe będące wyrazami złożonymi, np. *Białystok*, *Koziegłowy*, *Żelazowa Wola*, *Skarżysko-Kamienna*. Najczęściej odmienią się w nich obydwa człony.
- O sposobie odmiany konkretnej nazwy ostatecznie decyduje miejscowy zwyczaj, np. *jadę do Ryk*, *do Turku* (a nie *do Ryków*, *do Turka*), *mieszkam w Koziegłowach*, ale *w Krasnymstawie*.

W razie wątpliwości korzystaj z publikacji poprawnościowych, m.in. słownika poprawnej polszczyzny.

1. Odmień nazwy miejscowe na drogowskazie. Dopasuj do nich rzeczowniki pospolite o takiej samej odmianie.



2. Nazwy z chmury wyrazowej wykorzystaj w zdaniach.



Piszę i mówię poprawnie

Wielkimi literami zapisujemy:

- wszystkie człony nazw miejscowych (z wyjątkiem przyimków), np. *Łódź, Kozia Przełęcz, Dolny Śląsk, Rzeka Świętego Wawrzyńca* (ale: *Równia pod Śnieżką*)
- nazwy mieszkańców państw, regionów i prowincji, np. *Ukrainiec, Ślązak, Normandczyk*

Małymi literami zapisujemy:

- nazwy okręgów administracyjnych, np. *województwo opolskie, diecezja siedlecka*
- nazwy mieszkańców miast, wsi, dzielnic, np. *kielczanin, zalesianka, mokotowianin*

Jeśli wyraz na początku nazwy jest tylko nazwą gatunkową, zapisujemy go małą literą, np. *plac Zamkowy, park Planty*.

3. Wyobraź sobie, że razem z Adamem Mickiewiczem zwiedzasz Krym. Podobnie jak poetę, Ciebie także zachwycają odwiedzane miejsca, dlatego pragniesz wysłać swoim przyjaciołom kartkę z podróży. Narysuj w zeszycie pocztówkę, zaadresuj ją właściwie, a następnie napisz tekst pozdrowień, wykorzystując podane zwroty i nazwy miejscowe z Półwyspu Krymskiego. Wyszukaj je w atlasie geograficznym. Zwróć uwagę na poprawność ortograficzną.

- Przesyłam serdeczne pozdrowienia z...
- Widziałam / Widziałem już...
- Przejeżdżałam / Przejeżdżałem tuż obok...
- Jutro zamierzam zwiedzić...

Sprawdź, co już umiesz

Przeczytaj tekst, używając nazw miejscowych w odpowiedniej formie.

Lubię portale podróżnicze. Raz czytam o (*Wyspy Kanaryjskie*), innym razem o (*Czarnolas*). Razem z autorami przemierzam uliczki (*Helsinki, Bazylea, Ateny*) albo polne ścieżki w (*Mazowieckie*). Ale w moich rodzinnych (*Końskie*) także się miło mieszka!

Czego mi w życiu potrzeba?

Kryteria sukcesu:

- charakteryzuję przedmioty, o których mowa w wierszu;
- rozumiem, co sprawia, że człowieka można nazwać wrażliwym;
- określam, czego potrzeba, aby czuć się bezpiecznie;
- wypowiadam się na temat znaczenia przedmiotów w ludzkim życiu;
- przekształcam tekst zgodnie ze wskazówkami.

Na początek

- Wybierz dowolny przedmiot i opisz go w pięciu zdaniach w taki sposób, aby wydawał się wyjątkowy.

1946

1976 objęcie zakazem publikacji

1981 wyjazd do Stanów Zjednoczonych

1981–1983 stan wojenny w Polsce

1984–1998 profesura na Uniwersytecie Harvarda

2014

Stanisław Barańczak (1946–2014)



Poznaj autora

Poeta i tłumacz. Był związany z Poznaniem – w tym mieście uczęszczał do liceum, ukończył studia polonistyczne, a potem pracował na uniwersytecie. Otwarcie wyrażał sprzeciw wobec władz PRL, m.in. należał do współzałożycieli Komitetu Obrony Robotników. Z tego powodu był represjonowany: usunięto go z uczelni, skazano na rok więzienia w zawieszeniu, a jego twórczość została objęta zakazem publikacji. Drukował wówczas za granicą albo w prasie niezależnej, wydawanej nielegalnie. W 1981 r. zdecydował się na emigrację – objął katedrę literatury polskiej na Uniwersytecie Harvarda. Jest autorem wielu tomów poezji (m.in. *Korekta twarzy*, *Widokówka z tego świata*, *Chirurgiczna precyzja*) i wybitnych przekładów, m.in. dramatów Williama Szekspira. Tłumaczył także na język angielski polską literaturę, m.in. *Treny* Jana Kochanowskiego, wiersze Cypriana Norwida i Wisławy Szymborskiej. Jego twórczość wyróżniała się wyjątkową wrażliwością na brzmienie słowa. Poecie były również bliskie różnego rodzaju zabawy i żarty językowe (zebrał je m.in. w zbiorach *Biografioły* i *Pegaz zdębiał*).

Siostrą Stanisława Barańczaka jest Małgorzata Musierowicz, autorka cyklu *Jeżycjada*.

Stanisław Barańczak

Jeżeli porcelana, to wyłącznie taka



Jeżeli porcelana, to wyłącznie taka,
której nie żal pod butem tragarza lub gąsienicą czołgu;
jeżeli fotel, to niezbyt wygodny, tak aby
nie było przykro podnieść się i odejść;
jeżeli odzież, to tyle, ile można unieść w walizce,
jeżeli książki, to te, które można unieść w pamięci,
jeżeli plany, to takie, by można o nich zapomnieć,
kiedy nadejdzie czas następnej przeprowadzki
na inną ulicę, kontynent, etap dziejowy
lub świat:

kto ci powiedział, że wolno ci się przyzwyczajać?
kto ci powiedział, że cokolwiek jest na zawsze?
czy nikt ci nie powiedział, że nie będziesz nigdy
w świecie
czuł się jak u siebie w domu?

(z tomu *Tryptyk z betonu, zmęczenia i śniegu*, 1980)

O tekście

1. Jakie cechy, zdaniem podmiotu lirycznego, powinny mieć przedmioty? Wykonaj notatkę w zeszycie: zapisz nazwę przedmiotu, a obok jego cechę wyrażoną za pomocą przymiotnika lub imiesłowu przymiotnikowego.

2. Co wolno, a czego nie wolno w świecie podmiotu lirycznego? Wnioski zapisz w tabeli.

Wzór:

Wolno	Nie wolno
mieć porcelanę, której nie będzie żal, gdy zostanie zniszczona	*przywiązywać się do porcelany o znacznej wartości materialnej i sentymentalnej*

3. Które fakty z życia Barańczaka pasują do sytuacji przedstawionej w wierszu? Wykorzystaj biogram poety.

4. Zinterpretuj zakończenie utworu. W jakiej sytuacji człowiek czuje się „jak u siebie w domu"? Jakie czynniki na to wpływają?

5. Czy osobę mówiącą w wierszu można nazwać wrażliwą? Uzasadnij swoje zdanie.

6. Warto czy nie warto przywiązywać się do przedmiotów? Podczas pracy w grupach zbierzcie argumenty na potwierdzenie obu stanowisk.

Tworzę

7. Jak sądzisz, jakie znaczenie mają w życiu człowieka przedmioty materialne? Które z nich są niezbędne, ważne, potrzebne? Zapisz swoje refleksje w liście do wybranej osoby.

8. Przekształć wiersz Stanisława Barańczaka w taki sposób, aby stał się tekstem, w którym przedstawionym przedmiotom codziennego użytku zostaną przypisane inne cechy, a druga część wiersza będzie miała wymowę optymistyczną.

Chcę więcej!

We współczesnych rozważaniach filozoficznych na temat piękna istnieje kategoria **estetyki codzienności**. Podkreśla się, że często w obiektach lub zdarzeniach, które nie mają nic wspólnego ze sztuką, można dostrzec wartości estetyczne.

Najpełniejszy projekt estetyki codzienności został sformułowany w 2007 r. przez Yuriko Saito[1]. […] zaproponowała [ona], aby przedmiotem rozważań filozoficzno-estetycznych uczynić wszystkie elementy składające się na życie codzienne, takie jak zachód słońca, gotowanie ulubionej potrawy, siedzenie w wygodnym krześle, gładkość i chłód stalowego noża kuchennego, idealnie dobrane ubranie czy też miękkość poduszki. Zdaniem Saito takie czynności i przedmioty, mimo swojej zwyczajności, mają głęboko estetyczny charakter. Na zjawiska analizowane przez Saito składają się przede wszystkim […] codzienne własności estetyczne (np. bycie-ładnym, brud, chaos) oraz […] nasze doświadczenia tych własności czy też reakcje na nie (np. satysfakcja, dezaprobata).

Adam Andrzejewski, *Struktura estetycznego doświadczenia codzienności* (fragmenty), „Filozofia Nauki" 2014, 22(3), s. 125–135.

▶ Zorganizujcie wystawę używanych na co dzień przedmiotów i zatytułujcie ją *Estetyka codzienności*. Obok każdego eksponatu opiszcie jego własności estetyczne oraz związane z nimi Wasze doświadczenia lub reakcje.



[1] czytaj: juriko sajto

Sprawdź, co już umiesz

Wybierz poprawne dokończenie zdania.

Wiersz Stanisława Barańczaka wyraża refleksję, że

A. świat jest domem dla każdego człowieka.

B. zwykłe przedmioty również mogą być piękne.

C. człowiek jest bezradny wobec przemijania i historii.

D. przedmioty mogą dać ludziom poczucie bezpieczeństwa.

Zależna czy niezależna? O co chodzi z tą mową?

Kryteria sukcesu:

- przywołuję w różny sposób cudze wypowiedzi;
- przekształcam zdania, zwracając uwagę na poprawny zapis.

Na początek

Przyjrzyj się wypowiedziom na drugim i trzecim zdjęciu. Określ, co je różni.







Mowa niezależna – dosłowne przytoczenie czyjejś wypowiedzi.

zdanie wprowadzające, które wskazuje, kto mówi

Pisarka stwierdza:

„Moja wrażliwość będzie moją bronią".

przytaczana wypowiedź w dosłownym brzmieniu

Mowa zależna – przywołanie czyjejś wypowiedzi niedosłownie, w postaci zdania podrzędnego dopełnieniowego. Wymaga to przekształcenia tej wypowiedzi (zwykle dostosowania form zaimków i czasowników) oraz zastosowania spójnika (np. *że, żeby, czy*) albo zaimka względnego (np. *kto, kiedy, co*).

Pisarka stwierdza, że jej wrażliwość będzie jej bronią.

spójnik wprowadzający zdanie relacjonujące wypowiedź

Piszę i mówię poprawnie

W mowie niezależnej:

- po zdaniu wprowadzającym stawia się dwukropek,
- przytaczaną wypowiedź zapisuje się w cudzysłowie,
- na końcu za cudzysłowem stawia się kropkę.

W mowie zależnej:

- nie stosuje się dwukropka ani cudzysłowu,
- należy pamiętać o przecinku przed spójnikiem lub zaimkiem łączącym zdanie nadrzędne z podrzędnym.

1. Przekształć tekst, tak aby zamiast mowy niezależnej wprowadzić mowę zależną.

Dziś rano na lekcji języka polskiego pani powiedziała: „Pójdziemy do biblioteki miejskiej na spotkanie ze znanym pisarzem". Nauczycielka poprosiła: „Ubierzcie się ciepło". Podczas spotkania autor książek dla dzieci i młodzieży powiedział nam: „Pisanie daje mi mnóstwo satysfakcji". Na koniec spotkania Janek zapytał autora: „Kto jest pana ulubionym pisarzem?". Twórca odpowiedział: „Szczególnie cenię Henryka Sienkiewicza". Po powrocie do szkoły pani stwierdziła: „Jestem z was bardzo dumna".

2. W podanym tekście zastąp mowę zależną mową niezależną.

Przeczytałam w lokalnej gazecie, że schronisko dla zwierząt poszukuje wolontariuszy. Pomyślałam, że się zgłoszę, ponieważ to idealne zajęcie dla mnie. Gdy poszłam na pierwsze spotkanie, pracownik schroniska spytał mnie, czy lubię zwierzęta. Zapytałam, czym będę się zajmować. Powiedział, że moim zadaniem będzie wyprowadzanie psów na spacer. Odrzekłam, że bardzo się cieszę, ponieważ lubię spędzać czas na świeżym powietrzu. Dziś powiedziałam mamie, że zostałam wolontariuszką w schronisku dla zwierząt.

3. Podczas pracy w parach ułóżcie dziesięciozdaniowy tekst na dowolny temat. Połączcie w nim mowę zależną i mowę niezależną. Następnie zamieńcie się swoimi historiami z koleżankami i kolegami z ławki obok. Przekształćcie ich historię w taki sposób, by mowę zależną zamienić na niezależną, a niezależną zastąpić zależną.

Sprawdź, co już umiesz

Uzupełnij zdanie. Wybierz odpowiedzi **A** albo **B** oraz **C** albo **D**.

Przysłowie *Powiedziały jaskółki, że niedobre są spółki* jest przykładem **A** / **B** i wyraża myśl, że **C** / **D**.

A. mowy zależnej
B. mowy niezależnej
C. nie każdej rady warto posłuchać
D. lepiej działać samodzielnie

Wielkie czyny małego chłopca

Kryteria sukcesu:

- poznaję problem niewolniczej pracy dzieci;
- wyjaśniam, na czym polega wyjątkowość głównego bohatera powieści;
- wskazuję sposoby przeciwdziałania niewolnictwu dzieci.

Na początek

- Przeczytaj tekst, a następnie sporządź na jego podstawie krótką notatkę graficzną (np. mapę myśli).

Według danych UNICEF [z 12 czerwca 2015 r.] nawet 150 mln dzieci na świecie w wieku od 5 do 14 lat jest [...] [zmuszonych] do pracy. [...] Przymusowa praca dzieci przybiera różne formy w zależności od kraju, wieku i płci dziecka.

To zjawisko jest najpowszechniejsze w państwach Afryki Subsaharyjskiej, gdzie niemal 1 na 4 dzieci pracuje w warunkach wpływających na jego zdrowie i rozwój fizyczny, psychiczny i społeczny. W Azji Południowej jest to 12 % dzieci, a w Europie Środkowej i Wschodniej – 5 %.

Pracujące dzieci nie chodzą do szkoły, nie bawią się, nie są też objęte odpowiednią opieką. Pracują w warunkach, które szkodzą ich zdrowiu i życiu. Ponad połowa z nich przez długie godziny wykonuje najgorsze formy pracy, często przy użyciu niebezpiecznego sprzętu i dużych ciężarów. Pracują w kopalniach, gospodarstwach domowych, zakładach przemysłowych, a także w rolnictwie. [...]

Główną przyczyną pracy dzieci jest ubóstwo. Z tego powodu najwięcej z nich mieszka w krajach rozwijających się, tam gdzie dochód na jedną osobę jest bardzo niski.

UNICEF, *150 mln dzieci na świecie pracuje* (fragmenty),
https://unicef.pl/co-robimy/aktualnosci/dla-mediow/150-mln-dzieci-na-swiecie-pracuje

Francesco D'Adamo[1] (ur. 1949)



Włoski pisarz pochodzący z rodziny uchodźców z Istrii (wówczas Jugosławia). Studiował literaturę w Mediolanie, a później pracował jako nauczyciel. W tym czasie zaczął pisać powieści: najpierw dla dorosłych, później zaś dla odbiorców, których określał jako „dorosłych, tymczasowo w wieku 13–14 lat". Światową sławę przyniosła mu powieść *Iqbal* (czytaj: ikebal).

Poznaj autora

[1] czytaj: franczesko dadamo

Francesco D'Adamo

Iqbal

fragmenty



Dzieci tkające dywan

Praca zaczynała się wraz ze wschodem słońca. Pani klaskała trzy razy w ręce, każdy z nas siadał przy swoim krośnie i po chwili zaczynaliśmy tkać wszyscy razem, równocześnie, jakby poruszała się tylko jedna para rąk. Podczas pracy nie wolno nam było się zatrzymywać, rozmawiać i rozpraszać. Mogliśmy tylko patrzeć na tysiące nitek kolorowego wątku, spośród których musieliśmy wybrać tę właściwą, by odtworzyć powierzony nam wzór dywanu, porównując go nieustannie z tym, który pryncypał przyczepiał przed nami na kawałku papieru. […]

Wszyscy […] byliśmy ubodzy, a nasi rodzice sprzedali nas w nadziei, że w ten sposób uda się im spłacić dług, który zaciągnęli u właściciela ziemskiego lub u bogatego kupca z miasta. To była właśnie ta kwota, którą Hussain[1] rysował kredą w postaci znaczków na tabliczce każdego z nas. […]

Mieliśmy między sobą taką żelazną zasadę – była to jedna z pierwszych rzeczy, których uczysz się, kiedy przyjeżdżasz w nowe miejsce do pracy: nigdy nie mów o przyszłości. Nikt z nas nie pozwalał sobie mówić: „następnego lata" albo „za rok" czy „jak będę duży". Owszem, często rozmawialiśmy o dniu, w którym spłacimy nasz dług. O tak, o tym mogliśmy rozmawiać do upadłego. Ale nikt z nas tak naprawdę w to nie wierzył. Było to trochę tak, jak klepanie dziecięcych wyliczanek, sposób na przetrwanie. W przeciwnym razie cóż by nam pozostało?

Ikebal[2] pierwszy zdobył się na odwagę, by powiedzieć jasno i otwarcie, że długu nie spłaci się nigdy. I był jedynym, który mówił o przyszłości.

[…]

Ehsan Khan[3] wyglądał dokładnie tak, jak go opisywał Ikebal – był wysokim, niezbyt masywnym mężczyzną, sprawiającym wrażenie silnego i zdecydowanego. Miał czarne włosy, czarną zadbaną brodę i zawsze ubierał się na biało. Od lat poświęcał swoje życie na wyzwalanie spod jarzma niewoli wyzyskiwanych w pracy dzieci. W efekcie swojej działalności był wielokrotnie zastraszany, bity i więziony. Nigdy się jednak nie poddawał, przeciwnie – za każdym razem rozpoczynał od nowa z jeszcze większym entuzjazmem i zawziętością. Był uparty, to prawda. A przede wszystkim miał niezłomną wiarę w swoje idee i w swoją misję.

Nigdy wcześniej nie poznaliśmy dorosłego człowieka takiego jak on. Nasi rodzice byli zmęczeni i zrezygnowani – żyli tak, jak ich ojcowie i ojcowie ojców, wierząc, że świat zawsze będzie taki sam i że nic nie można zrobić, żeby go zmienić. Zbiór zabierze właściciel, bawół się rozchoruje, a lichwiarze zrujnują ich i ich dzieci.

– Od zawsze tak było – mawiali.

Zanim poznałam[4] Ikebala, myślałam dokładnie w ten sam sposób i wierzyłam, że tkanie dywanów, będąc przykutym do krosien, jest częścią porządku naturalnego

---

[1] czytaj: husajn

[2] W tekście zastosowano spolszczoną wersję imienia Iqbal.

[3] Ehsan Khan – właśc. Muhammad Ehsan Ullah Khan (ur. 1947), pakistański dziennikarz i działacz społeczny walczący z niewolnictwem

[4] Historię Ikebala opowiada Fatima, dziewczynka wymyślona przez pisarza.

tego świata albo w najlepszym wypadku niedolą, której i tak nie można uniknąć. [...] Ehsan Khan stał się dla wielu z nas jakby drugim ojcem, mimo że, muszę przyznać, nigdy nie robił nic, żeby oddalić nas od naszych domów rodzinnych. Przede wszystkim jednak stał się ojcem dla Ikebala. Myślę, że to było nieuniknione: Ikebal był dokładnie taki jak on – uparty, lekkomyślny i przekonany, że świat można zmienić.



Chłopiec w fabryce dywanów

Kiedy Ehsan Khan wraz z dwiema innymi osobami z Frontu Wyzwolenia Pracujących Dzieci przybyli do domu Hussaina, zrozumieliśmy natychmiast, że nic ich nie powstrzyma. [...]

Ikebal zaprowadził ich do warsztatu.

– Spójrz na te dzieci – powiedział Ehsan Khan do sędziego. – Spójrz, jakie są wychudzone. Spójrz na ich dłonie całe w skaleczeniach i bąblach. Spójrz na łańcuchy u stóp.

[...] Policjant zabrał Hussaina, a jego zaszlochana żona zamknęła się w domu. Zdjęli nam łańcuchy, otworzyli na oścież drzwi i powiedzieli:

– Jesteście wolni, możecie iść.

Wyszliśmy wszyscy razem, pełni obaw. Stanęliśmy w bramie, która prowadziła na ulicę. Spojrzeliśmy w jedną i w drugą stronę. Zebrał się tłumek gapiów, ktoś krzyczał. Weszliśmy z powrotem do środka, zdezorientowani.

– Nie wiemy, dokąd mamy iść – powiedział ktoś w końcu.

Doskonale pamiętam, co wtedy czułam: byłam zupełnie zagubiona. Pamiętałam nasze nocne rozmowy z Ikebalem i z innymi dziećmi, kiedy wielokrotnie powtarzaliśmy: „Jak będziemy wolni..." i wszystkie plany, jakie snuliśmy, a teraz, kiedy nadszedł ten moment, bałam się.

tłum. Joanna Roguska-Berdyn; *Iqbal* Francesco D'Adamo, Pointa 2007

O tekście

1. Przedstaw sytuację pracowników w fabryce dywanów.

a) Z jakich powodów dzieci musiały wykonywać niewolniczą pracę?

b) Jak uwięzienie wpływało na ich sposób myślenia? W odpowiedzi uwzględnij emocje małych tkaczy po uwolnieniu.

2. Czym różnił się Ikebal od innych dzieci pracujących w tkalni?

3. Uzupełnij zdanie. Wybierz odpowiedzi **A** albo **B** oraz **C** albo **D**.

Ehsan Khan **A** / **B** od dorosłych, których dotychczas znały dzieci, ponieważ był człowiekiem **C** / **D**.

A. różnił się
B. nie różnił się
C. przekonanym o możliwości zmienienia świata
D. upartym i lekkomyślnym

4. W czym Ikebal był podobny do Ehsana? W jaki sposób człowiek może wykorzystać takie cechy?

E

Chcę więcej!

Iqbal Masih (1983–1995) to pakistański chłopiec, który jako czterolatek został sprzedany do niewolniczej pracy w fabryce dywanów. Miał spłacić dług zaciągnięty przez rodziców u miejscowego przedsiębiorcy (600 rupii, czyli mniej niż 12 dolarów). W wieku 10 lat chłopcu udało się uciec. Zaangażował się w działalność Frontu Wyzwolenia Pracujących Dzieci – organizacji, dzięki której uratowano ok. 40 tysięcy małych niewolników. Iqbal zyskał sławę, ale przysporzył sobie wrogów z tzw. mafii dywanowej. Nieznani sprawcy zastrzelili chłopca w jego rodzinnej wiosce.



Iqbal Masih, 1992

▶ Wyszukaj informacje na temat organizacji, które zajmują się pomaganiem dzieciom w potrzebie.

Międzynarodowa Organizacja Pracy przy ONZ w 2002 r. ustanowiła 12 czerwca Światowym Dniem Sprzeciwu wobec Pracy Dzieci.

5. W jakim celu w przywołanym fragmencie użyto powtórzeń?

– Spójrz na te dzieci – powiedział Ehsan Khan do sędziego. – Spójrz, jakie są wychudzone. Spójrz na ich dłonie całe w skaleczeniach i bąblach. Spójrz na łańcuchy u stóp.

6. Jakimi działaniami można się przyczynić do zwalczania niewolnictwa dzieci? Pracując w parach lub większych grupach, zbierzcie swoje pomysły i zaprezentujcie je na forum klasy.

Tworzę

7. Czy znasz współcześnie żyjącą młodą osobę, której działania zmieniają rzeczywistość, np. w Twojej najbliższej okolicy? Przedstaw tę postać w ciekawy sposób. Możesz np. przygotować prezentację multimedialną na jej temat, przeprowadzić z nią wywiad, nagrać krótki film telefonem komórkowym.

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Narratorem w powieści *Iqbal* jest jedno z dzieci zmuszanych do niewolniczej pracy.	**P**	**F**
2.	Utwór pokazuje, że jednostka może mieć duży wpływ na swoje otoczenie.	**P**	**F**

Młodzież w akcji!

Kryteria sukcesu:

- rozważam znaczenie kampanii społecznych;
- wymieniam etapy ich tworzenia;
- projektuję kampanię społeczną na wybrany temat.

Na początek

- W jaki sposób można zachęcić ludzi, aby włączyli się w działania korzystne dla społeczeństwa?

1. Podaj przykłady kampanii społecznych, które zwróciły Twoją uwagę. Jakich dotyczyły problemów?

a) Z jakich powodów właśnie te kampanie zapadły Ci w pamięć?

b) Określ, jakie formy może przybrać kampania społeczna. Od czego są one zależne?

Kampania społeczna – rodzaj zaplanowanych działań, za pomocą których nadawca chce przekonać odbiorców do odpowiedniego zachowania, zmiany sposobu myślenia, poszerzenia wiedzy na dany temat, a nawet rozwiązania jakiegoś problemu społecznego. Celem kampanii społecznej jest zaangażowanie ludzi i doprowadzenie do korzystnych zmian.

2. Podczas pracy w parach zaproponujcie różne możliwości dokończenia zdania.

Kampania społeczna będzie skuteczna, jeśli...

3. Jakie problemy społeczne warto poruszyć w kampanii społecznej? Mogą one dotyczyć Waszej szkoły, środowiska albo szerszej społeczności.

a) Zapiszcie swoje propozycje, a następnie wybierzcie jedną z nich.

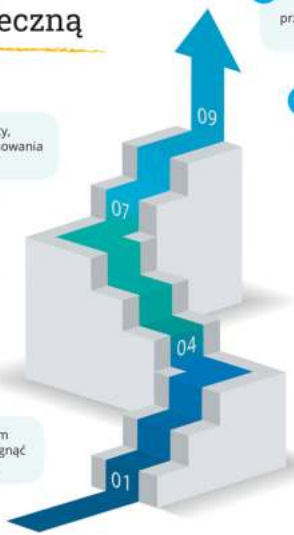
b) Z jakich powodów właśnie tę kwestię uważacie za najważniejszą? Podajcie 2–3 argumenty.

Praca nad kampanią społeczną zaczyna się od określenia problemu, który chcemy uświadomić innym.



Fontanna Neptuna w Gdańsku podświetlona na niebiesko na znak solidarności z osobami z autyzmem, 2013

Jak przygotować kampanię społeczną



01 Zastanówcie się, co będzie celem Waszej kampanii – co chcecie osiągnąć poprzez jej przeprowadzenie.

02 Zaplanujcie konkretne działania – spiszcie je i umieśćcie w widocznym dla Was miejscu.

03 Wybierzcie narzędzia, którymi się posłużycie.

04 Podzielcie się na grupy i w każdej wyznaczcie lidera – osobę odpowiedzialną za organizację pracy.

05 Rozdzielcie zadania, uwzględniając umiejętności i uzdolnienia członków grupy.

06 Wyznaczcie terminy ukończenia poszczególnych działań.

07 Przygotujcie plakaty, wymyślcie sposób promowania kampanii.

08 Poszukajcie sojuszników, czyli osób, które mogą Wam pomóc w przeprowadzeniu działania.

09 W ustalonym terminie przeprowadźcie kampanię według Waszego planu.

4. Przygotujcie plakat wybranej kampanii społecznej. Umieśćcie na nim zwracające uwagę hasło.

Przykładowe tematy kampanii (jeśli będziecie mieć trudność z samodzielnym wyborem):

- problem akceptacji osób niepełnosprawnych,
- przemoc wśród uczniów w szkole,
- opieka nad zwierzętami,
- zachęcenie młodzieży do czytania książek,
- potrzeba ograniczenia ilości śmieci.



Sprawdź, co już umiesz

Którymi z podanych synonimów można zastąpić słowo *kampania*, gdy mówi się o kampanii społecznej?

akcja • rozprawa • batalia • przedsięwzięcie • ofensywa • projekt • interwencja

WRAŻLIWOŚĆ
Podsumowanie rozdziału VII

Sprawdź, co już umiesz

Przeczytaj tekst Eweliny Adamczyk i obejrzyj ilustracje, a następnie wykonaj polecenia.

Ewelina Adamczyk

Wrażliwość nie jest słabością!

fragmenty

Doktor Brené Brown[1] poprosiła swoich respondentów[2] o określenie, czym jest dla nich wrażliwość.

Wśród wielu odpowiedzi padały przykłady doświadczeń związanych z zakochaniem się, wyznaniem miłości bez gwarancji jej odwzajemnienia, z utratą pracy, awansem i niepewnością związaną ze swoimi kompetencjami, z przyznaniem się do strachu, prośbą o wybaczenie, stawaniem w obronie bliskich w sytuacji krytyki, z pokazaniem wiersza lub rysunku własnego autorstwa [...]

Na tej podstawie Brown doszła do wniosku, że wrażliwość to bycie prawdziwym. To odsłanianie się, odkrywanie swoich czułych miejsc, by pozostać autentycznym i szczerym.

To wymaga odwagi, a czy odwaga jest słabością? [...]

Brené Brown [...] nazwała wrażliwość „rdzeniem wszystkich emocji". Odczuwanie oznacza bycie wrażliwym.

Jeśli chcemy się odciąć od wrażliwości, obawiając się zbyt wysokich kosztów emocjonalnych w postaci rozczarowania, smutku, żalu, wstydu czy strachu, rezygnujemy jednocześnie z przeżywania innych uczuć, które nadają sens naszemu życiu. Wrażliwość jest bowiem miejscem narodzin poczucia przynależności, miłości, nadziei, radości, wielkiej odwagi, kreatywności, autentyczności czy empatii. Emocji i przeżyć, za którymi wszyscy tęsknimy. Nie można czuć wybiórczo!

Prawdą jest, że gdy pozwalamy sobie na wrażliwość, jesteśmy narażeni na zranienie. Prawdą jest i to, że doświadczamy wówczas niepewności i podejmujemy emocjonalne ryzyko. Nie istnieje jednak żaden naukowy dowód potwierdzający to, że niepewność, ryzyko i odsłanianie swoich emocji są równoznaczne ze słabością.

Jeśli chcemy żyć pełnią życia, odnaleźć sens i entuzjazm, nauczmy się korzystać z naszej wrażliwości i pozwólmy sobie na odczuwanie emocji – odzyskamy w ten sposób znaczący fundament naszego życia. Brené Brown dowodzi, że „wrażliwość rodzi wrażliwość, a wielka odwaga jest zaraźliwa".

https://dziecisawazne.pl/wrazliwosc/

[1] czytaj: bre**ne** braun
[2] respondent – uczestnik badania

1. Na które z podanych pytań nie znajdziemy odpowiedzi w tekście Eweliny Adamczyk? Wybierz poprawną odpowiedź.

A. Co zrobić, aby żyć pełnią życia?
B. Czym przede wszystkim jest dla ludzi wrażliwość?
C. Jak można się ustrzec przed zranieniem?
D. Dlaczego tak trudno dostrzec wrażliwość u innych?

2. Wybierz poprawne dokończenie zdania. Z przytoczonego tekstu wynika, że wrażliwość

A. wymaga ukrywania niektórych przeżyć i uczuć.
B. stanowi podstawę wszystkich ludzkich emocji.
C. jest na ogół cechą ludzi o słabym charakterze.
D. wywołuje potrzebę kontaktu z innymi ludźmi.

3. Na podstawie przytoczonego tekstu sformułuj wskazówki, w jaki sposób żyć pełnią życia. Nie cytuj sformułowań z tekstu. Użyj czasowników w trybie rozkazującym.

4. Wyjaśnij, jaki pogląd na wrażliwość wyraża Brené Brown w przywołanej w tekście opinii.

Wrażliwość rodzi wrażliwość, a wielka odwaga jest zaraźliwa.

a) Dlaczego można to zdanie nazwać aforyzmem? Uzasadnij odpowiedź jednym argumentem.
b) Wybierz poprawne dokończenie zdania. Przywołany cytat jest przykładem

A. zdania pojedynczego.
B. równoważnika zdania.
C. zdania podrzędnie złożonego.
D. zdania współrzędnie złożonego.

5. Zamień poniższe zdanie na mowę niezależną.

Doktor Brené Brown poprosiła swoich respondentów o określenie, czym jest dla nich wrażliwość.

6. Uzupełnij zdanie. Wybierz odpowiedzi **A** albo **B** oraz **C** albo **D**.

Wyraz *wrażliwość* został utworzony za pomocą **A** / **B**, który nazywa **C** / **D**.

A. przedrostka
B. przyrostka
C. cechę
D. czynność

7. Utwórz neologizm określający osobę, która odsłania się, odkrywa swoje czułe miejsca, by pokazać, że jest kimś autentycznym i szczerym.

8. Na popularnym internetowym forum rozpoczęła się dyskusja na temat: *Czy wrażliwość jest słabością?*. Zabierz głos w dyskusji. Przedstaw swoje stanowisko i poprzyj je dwoma argumentami.

9. Zaproponuj hasło kampanii społecznej zachęcającej do okazywania wrażliwości.

10. Wskaż bohatera lektury obowiązkowej, który odznaczał się wrażliwością. Podaj tytuł utworu oraz imię i nazwisko autora. Wykaż słuszność swojego wyboru, przywołując sytuację z tekstu.

11. Czy przywołany rysunek stanowiłby dobrą ilustrację do tekstu *Wrażliwość nie jest słabością*? Z jakiego względu?



12. Co oznacza związek frazeologiczny *chować głowę w piasek*? Wybierz poprawną odpowiedź.

A. Być osobą nieśmiałą.
B. Stawać się mniej ważnym.
C. Udawać, że się czegoś nie widzi.
D. Mieć do czegoś sprzyjające warunki.

13. Jaki inny tytuł mogłoby nosić dzieło włoskiego artysty? Uzasadnij swoją propozycję.



Michelangelo Pistoletto (czytaj: mikel**and**żelo pistoleto), *Wenus wśród szmat*, 1967–2013

14. W poniższej informacji zastosuj nazwy miejscowe w odpowiedniej formie.

Michelangelo Pistoletto to włoski artysta związany z (*Turyn*). Od lat 60. XX w. wystawiał swoje dzieła w ważnych galeriach (*Włochy*), m.in. w (*Rzym*) i (*Florencja*), oraz całego świata, m.in. w (*Paryż*) – w (*Luwr*), w (*Nowy Jork*) czy (*Tokio*). W latach 2018–2020 był szczególnie aktywny w różnych krajach (*Ameryka Południowa*), zwłaszcza w (*Meksyk*), (*Chile*) i (*Argentyna*).

To już wiesz

STEPY AKERMAŃSKIE
Adam Mickiewicz

- zachwyt nad pięknem stepu
- tęsknota za Litwą

„Jedźmy, nikt nie woła!"



FORMY WYPOWIEDZI

MOWA NIEZALEŻNA → Powiedział: „Jestem wrażliwy".

MOWA ZALEŻNA → Powiedział, że jest wrażliwy.

POJĘCIA

ESTETYKA
- nauka o pięknie

PARADOKS
- twierdzenie, w którym pozorna sprzeczność odsłania nieoczekiwaną prawdę

PERYFRAZA
- omówienie

Adam Mickiewicz = autor „Sonetów krymskich"

SONET
- utwór poetycki o 14 wersach:

4 + 4 + 3 + 3
opis + refleksja



NAUKA O JĘZYKU

SPOSOBY WZBOGACANIA SŁOWNICTWA

- tworzenie nowych wyrazów
- zapożyczenia
- nowe związki frazeologiczne
- nowe znaczenia słów
- rozpowszechnianie się kolokwializmów

NAZWY MIEJSCOWE

nazwy własne służące do nazywania miejsc

Kraków, Bałtyk, Mazowieckie, Radom, Tatry, Bielsko-Biała, Mała Wieś

LEKTUROWNIK

Myślenie zawsze zaczyna się od czytania.

Tadeusz Gadacz



Biblioteka zaprasza!

Juliusz Słowacki
Balladyna
tragedia (1834, wyd. 1839)

Matko, w lesie są maliny,
Niechaj idą w las dziewczyny,
Która więcej malin zbierze,
Tę za żonę pan wybierze.



ZAZDROŚĆ

AMBICJA

ZBRODNIA

- Dlaczego słodkie maliny mogą być przyczyną morderstwa?
- Kto okaże swoje mroczne oblicze?
- Czy zło tym razem zwycięży?
- Jaki wpływ na wydarzenia miała nimfa z jeziora Gopło – Goplana?

Nie zwlekaj! Dowiedz się więcej!

Co wiemy o świecie Balladyny

Kryteria sukcesu:

- podaję fakty dotyczące życia i twórczości Juliusza Słowackiego;
- określam czas i miejsce akcji dramatu *Balladyna*;
- porządkuję zdarzenia opisane w utworze;
- stosuję pojęcia związane z dramatem jako rodzajem literackim;
- wskazuję bohaterów oraz wydarzenia realistyczne i fantastyczne.

Na początek

- Przedstaw swoje wrażenia po przeczytaniu *Balladyny*. Dokończ zdania:
  - Moim zdaniem utwór Słowackiego mówi o...
  - Podobało mi się w *Balladynie*...
  - Nie podobało mi się...

1809

1825–1828
studia prawnicze na Uniwersytecie Wileńskim

1830
wybuch powstania listopadowego

1831
wyjazd na Zachód i pozostanie na emigracji

1836–1837
podróż do Grecji, Egiptu i Ziemi Świętej

1839
opublikowanie *Balladyny*

1849

Juliusz Słowacki (1809–1849)



Poznaj autora

Jeden z najwybitniejszych polskich poetów, zaliczany – obok Adama Mickiewicza i Zygmunta Krasińskiego – do grona wieszczów narodowych kształtujących postawy Polaków w okresie zaborów. Wcześnie stracił ojca i przez całe życie był mocno związany z matką Salomeą, do której napisał setki pięknych listów. Pochodził z Krzemieńca, ale od 1818 r. uczył się w Wilnie. Po ukończeniu studiów przeniósł się w 1829 r. do Warszawy, gdzie pracował jako aplikant w Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu. Ze względu na stan zdrowia (wcześnie zdiagnozowano u niego początki gruźlicy) poeta nie brał bezpośredniego udziału w powstaniu listopadowym. Pisał jednak wiersze zachęcające do walki, a w 1831 r. jako kurier powstańczego Rządu Narodowego wyjechał do Paryża i Londynu. Po upadku powstania pozostał na emigracji i tu powstały jego najważniejsze dzieła, w tym dramaty: *Kordian*, *Balladyna*, *Lilla Weneda*, *Sen srebrny Salomei*, oraz znane wiersze: *Sowiński w okopach Woli*, *Testament mój*, *Hymn*. W 1837 r. osiadł na stałe w Paryżu, ale wiele podróżował, m.in. do Drezna, Londynu, Paryża, Genewy, Rzymu, a także dalej – na Bliski Wschód.

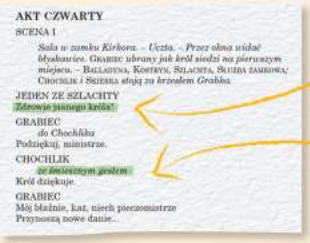
Słowacki miał talent do interesów: zarobione pieniądze, a także środki, które przesyłała mu matka, z sukcesem inwestował na paryskiej giełdzie.

Uchodził za niezwykle eleganckiego mężczyznę. Chętnie nosił koszule z dużym rozchylonym kołnierzem, który nazywano kołnierzem à la Słowacki.

O lekturze

1. Przyjrzyj się budowie *Balladyny*. Na jakie części został podzielony utwór Juliusza Słowackiego?

Dramat – rodzaj literacki obejmujący utwory przeznaczone do wystawiania na scenie. W utworach dramatycznych nie występuje narrator – akcja rozwija się dzięki działaniom i wypowiedziom bohaterów.



AKT CZWARTY

SCENA I.

Sala w zamku Kirkora. – Ucztа. – Przez okna widać błyskawice. Grabiec *ubrany jak król siedzi na pierwszym miejscu.* – Balladyna, Kostryn, Szlachta, Służba zamkowa; Chochlik i Skierka *stoją za krzesłem Grabka.*

JEDEN ZE SZLACHTY
Zdrowie jasnego króla!

GRABIEC
do Chochlika
Podziękuj, ministrze.

CHOCHLIK
ze śmiesznym gestem
Król dziękuje.

GRABIEC
Mój błaźnie, kat, niech pieczonistrze
Przynoszą nowe dania...

Tekst główny – dialogi i monologi bohaterów

Tekst poboczny (didaskalia) – wskazówki autora dotyczące wyglądu sceny, aktorów i ich zachowania na scenie

Utwory zaliczane do dramatu wyróżnia specyficzna budowa: tekst jest podzielony na akty i sceny, niekiedy także na odsłony.

Akt – część dramatu, która obejmuje zamknięty odcinek akcji. Zwykle kończy się wydarzeniem ważnym dla dalszego rozwoju akcji bądź wyjściem bohaterów.

Mniejsze od aktu części dramatu są wyodrębniane ze względu na wyjście bądź wejście uczestniczących w niej bohaterów (**scena**) albo zmianę miejsca wydarzeń (**odsłona**).

2. Przeczytaj fragment listu, który 18 grudnia 1834 r. Juliusz Słowacki napisał do matki po ukończeniu *Balladyny*. Co poeta sądził o swoim dziele?

> Z wszystkich rzeczy, które dotychczas moja mózgownica urodziła, ta tragedia jest najlepszą – zwłaszcza że otworzyła mi nową drogę, nowy kraj poetyczny, nietknięty ludzką stopą, kraj obszerniejszy niż ta biedna ziemia, bo idealny. Zobaczysz kiedyś, Mamo kochana, co to za dziwna kraina i czasy. Tragedia cała [...] ułożona tak, jakby ją gmin[1] układał, przeciwna zupełnie prawdzie historycznej, czasem przeciwna podobieństwu do prawdy. Ludzie jednak, starałem się, aby byli prawdziwi i aby w sercu mieli nasze serca.



Jezioro Gopło

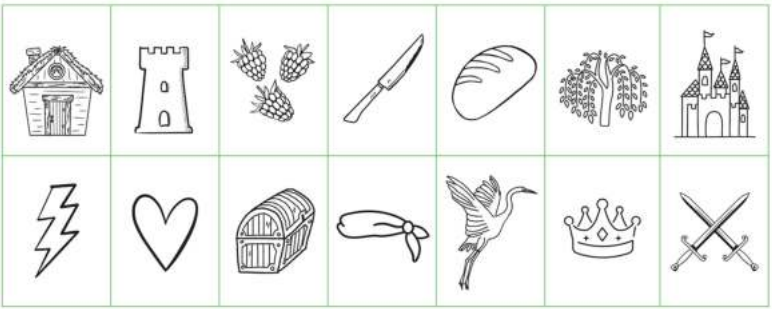
[1] gmin – prosty lud

3. Na podstawie didaskaliów w dramacie Juliusza Słowackiego ustal czas i miejsce akcji. Wyszukaj w dostępnych źródłach, z jaką legendą jest ono związane.

4. Ustal, z jakimi wydarzeniami łączą się poszczególne ikony.

a) Uporządkuj te wydarzenia zgodnie z treścią dramatu i zapisz w formie planu zdarzeń.

b) Wybierz dwie ikony i opowiedz o oznaczanych przez nie wydarzeniach, wskazując ich powiązanie ze sobą.



Etapy rozwoju akcji w utworze dramatycznym:

- **ekspozycja** – przedstawienie bohaterów i wprowadzenie w tematykę utworu;
- **zawiązanie akcji** – rozpoczęcie ciągu zdarzeń związanych z głównym konfliktem ukazanym w dziele;
- **rozwój akcji** – kolejne wydarzenia powodujące narastanie napięć prowadzących do **punktu kulminacyjnego**;
- **perypetia** – niespodziewane zdarzenie, które zmienia kierunek akcji;
- **rozwiązanie akcji** – rozstrzygnięcie konfliktu (bohater osiąga swój cel albo ponosi klęskę).

5. Wskaż w *Balladynie* wydarzenia stanowiące kolejne etapy rozwoju akcji.

6. Przedstaw dzieje korony Lecha i określ jej znaczenie w utworze.

7. Wymień postacie realistyczne i fantastyczne występujące w dramacie Słowackiego. Podaj przykłady sytuacji, w których postacie fantastyczne wpływają na życie postaci realistycznych.

8. Zapisz w zeszycie trzy kluczowe słowa, które według Ciebie najlepiej określają utwór *Balladyna*. Uzasadnij wybór. Porównaj swoją odpowiedź z propozycjami koleżanek i kolegów z klasy.

9. Przeczytaj definicję tragedii, a następnie wyjaśnij, co pozwala uznać *Balladynę* za przykład tego gatunku literackiego.

Tragedia – jeden z głównych gatunków dramatu. Ukazuje bohatera, którego dążenia pozostają w sprzeczności z losem, prawami historii, zasadami moralnymi lub społecznymi. Zmusza go to do podejmowania trudnych decyzji i w efekcie skazuje na porażkę.

Chcę więcej!

Balladynę wystawiono po raz pierwszy już po śmierci autora – w 1862 r. Od tamtej pory twórcy teatru regularnie sięgają po utwór Słowackiego. Niektóre przedstawienia przeszły do historii teatru, np. *Balladyna* wyreżyserowana przez Adama Hanuszkiewicza w 1974 r. w warszawskim Teatrze Narodowym. Goplana, Chochlik oraz Skierka jeździli w tym spektaklu na motocyklach po specjalnie wybudowanym torze, sięgającym pierwszego piętra balkonu dla publiczności!

- Jak sądzisz, z jakich powodów realizatorzy *Balladyny* przenoszą akcję w czasy współczesne?



Balladyna, reż. Adam Hanuszkiewicz, Teatr Narodowy w Warszawie, 1974

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Akcja *Balladyny* dzieje się w czasach legendarnych w okolicach Krakowa.	**P**	**F**
2.	Pustelnik wyjawia, że jest królem Popielem III, którego brat pozbawił tronu.	**P**	**F**
3.	Kirkor trafił do chaty Wdowy dzięki czarom Balladyny.	**P**	**F**

Relacje w *Balladynie*

Kryteria sukcesu:

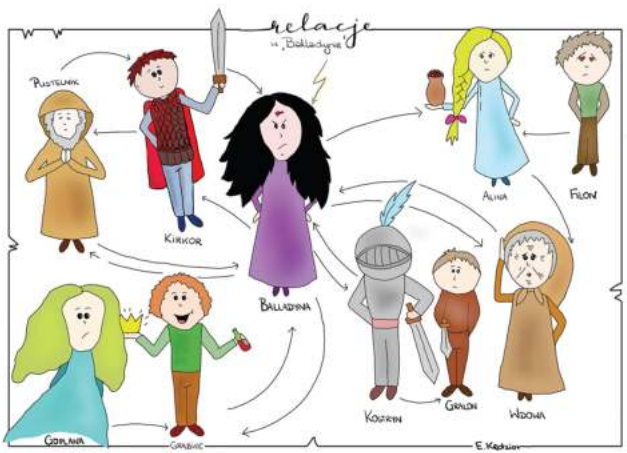
- charakteryzuję bohaterów utworu Juliusza Słowackiego;
- analizuję wzajemne powiązania między postaciami.

Na początek

- Sprawdźcie w parach, czy dobrze znacie bohaterów *Balladyny*. Utwórz dwa pytania odnoszące się do wybranej postaci i zadaj je koleżance / koledze z ławki. Udziel odpowiedzi na pytania, które zostaną zadane Tobie.

O lekturze

1. Określ, jakie relacje łączyły Balladynę z każdą z postaci zamieszczonych na rysunku.



Rys. Polonistka YouTuberka Ewa Kędzior

2. Które z przedstawionych postaci miały wpływ głównie na losy bohaterki, a które – także na jej postawę? Podyskutujcie na ten temat w klasie.

3. W swoim dramacie Juliusz Słowacki powiązał z tytułową bohaterką dziewięcioro bohaterów. Oblicz, ile procent z nich zginęło.

4. Dokończ zdania, wcielając się w wybraną postać z dramatu Juliusza Słowackiego.

- Moje miejsce na Ziemi to...
- Cenię ludzi, którzy...
- Najchętniej...
- Nie lubię, gdy...
- Najpiękniejszy dzień mojego życia to ten, w którym...
- Żałuję...

5. Połączcie się w czteroosobowe zespoły. Zastanówcie się, jaki wpływ na Balladynę mieli poszczególni bohaterowie. Kto na nią najsilniej oddziaływał, kto średnio, a kto najsłabiej? Podzielcie ich na trzy grupy zgodnie z tym kryterium. Porównajcie swoje ustalenia z wynikami pracy innych zespołów.

6. Przeczytaj definicję bohatera tragicznego. Które z postaci z *Balladyny* można byłoby tak określić? Uzasadnij wybór.

Bohater tragiczny – bohater, który musi wybierać między równorzędnymi wartościami; każda decyzja jest wówczas obarczona złem i prowadzi go do klęski.

Tworzę

7. Wybierz jedną postać spośród tych, które miały silny wpływ na Balladynę. Opowiedz o tytułowej bohaterce z perspektywy tej osoby. Nagraj swoją wypowiedź lub przedstaw ją na żywo. Uwzględnij następujące informacje:

- skąd dana postać zna Balladynę, w jakich okolicznościach ją poznaje;
- jakie były między nimi relacje;
- jak ocenia Balladynę.

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Wdowa wyraźnie faworyzowała starszą córkę.	**P**	**F**
2.	Balladyna osobiście zabiła jedynie swoją siostrę Alinę.	**P**	**F**
3.	Bohater tragiczny musi wybierać między równorzędnymi wartościami.	**P**	**F**

Balladyno, jaka naprawdę jesteś?

Kryteria sukcesu:

- porównuję Alinę i Balladynę;
- tworzę pytania szczegółowe do tekstu;
- nazywam cechy i emocje tytułowej bohaterki;
- rozpoznaję cele i motywy działania Balladyny.

Na początek

- Wybierz jedno ze zdjęć i podaj, którego okresu w życiu Balladyny dotyczy. Co na to wskazuje?



Balladyna, reż. Olga Lipińska, Teatr Telewizji, 1982



Balladyna, reż. Adam Hanuszkiewicz, Teatr Narodowy w Warszawie, 1974



Balladyna, reż. Paweł Świątek, Teatr im. Słowackiego w Krakowie, 2020



Balladyna, reż. Artur Tyszkiewicz, Teatr Narodowy w Warszawie, 2009

O lekturze

1. Porównaj Balladynę z Aliną. Na jakiej zasadzie zostały zestawione te bohaterki?

a) Opisz wygląd sióstr – wybierz z tekstu odpowiednie cytaty.

b) W jaki sposób Alina i Balladyna przekonywały Kirkora do małżeństwa? Jakie cechy bohaterek ujawniły się w przywołanym fragmencie?

BALLADYNA

O panie! Jeśli w zamku są czeluście,
Z czeluści ogień bucha, a ty każesz
Wskoczyć – to wskoczę. Jeśli na odpuście
Ksiądz nie rozgrzeszy, to wezmę na siebie
Śmiertelne grzechy, którymi się zmażesz.
Jeżeli dzida będzie mierzyć w ciebie,
Stanę przed tobą i za ciebie zginę...
Czegóż chcesz więcej?...
[...]

KIRKOR
do Aliny

A ty, młodsza dziewo,
Co mi przyrzekasz?

ALINA

Kochać i być wierną.

Juliusz Słowacki, *Balladyna* (fragmenty)

c) Które z podanych cech można przypisać Alinie, a które – Balladynie? Wybierz określenia najbardziej charakterystyczne dla danej bohaterki. Zilustruj je przykładami z dramatu.

łagodna • leniwa • bezduszna • okrutna • ufna • wrażliwa • zazdrosna • pracowita • ambitna • skromna • życzliwa • fałszywa • nieuczciwa • uczuciowa • bezwzględna • konsekwentna

2. Podzielcie się na cztery zespoły. Każdy zespół zajmie się analizą jednego etapu życia Balladyny:

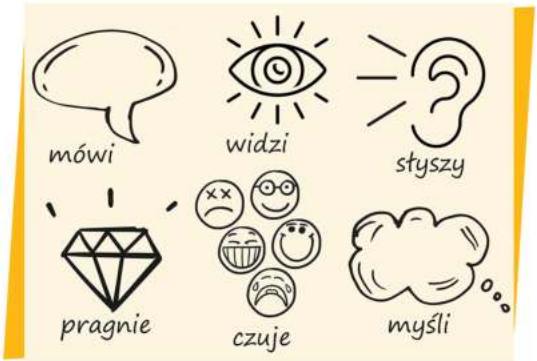
- zespół 1 – Balladyna jako wiejska dziewczyna,
- zespół 2 – Balladyna jako zbrodniarka z lasu,
- zespół 3 – Balladyna jako grafini na zamku Kirkora,
- zespół 4 – Balladyna jako królowa w Gnieźnie.

a) Korzystając z podanych propozycji, ułóżcie w określonym czasie (np. w ciągu 5 minut) jak najwięcej pytań dotyczących bohaterki i danego etapu jej życia. Zapiszcie je na kartce. Pamiętajcie, że na każde pytanie musi istnieć odpowiedź zgodna z treścią dramatu.



Następnie wymieńcie się kartkami z inną grupą i – również w określonym czasie – udzielcie pisemnie odpowiedzi na sformułowane przez nią pytania. Wróćcie do swoich prac i sprawdźcie poprawność wykonanego zadania.

b) Do każdej fazy losów Balladyny dopiszcie doznania i reakcje bohaterki. Skorzystajcie ze wskazówki.



Po raz kolejny zamieńcie się kartkami i uzupełnijcie zadania wykonane przez inne grupy. Na każdy z etapów pracy poświęćcie 5–7 minut.

c) Porozmawiajcie w zespołach o tym, jakie obawy i powody do radości miała Balladyna w poszczególnych okresach swojego życia i jak wiązały się one z podejmowanymi przez nią działaniami. Zapiszcie wnioski w zeszycie.

3. Przeczytaj fragment dramatu Juliusza Słowackiego i określ, jakie zadanie spoczywa na Balladynie jako królowej. W jaki sposób ma obowiązek je wypełnić?

KANCLERZ

Pani! niech będzie poświęcona głowa,
Co nam przynosi koronę Popielów.
Witaj i panuj tak mądrze i szczodrze,
Ażebyś z Bogiem do najświętszych celów
Lud prowadziła. Przewiąż się na biodrze
Szatą czystości, czoło wznieś do nieba.
Daj łaskę winnym – daj łaknącym chleba,
A wszystkim niechaj rządzi sprawiedliwość.

BALLADYNA
z tronu

Cóż mam czynić?

KANCLERZ

Praw naszych gorliwość
O dobro ludu stanowi od dawna,
Że król, nim siądzie do pierwszego stołu,
Nim da spoczynek strudzonemu czołu,
Które uciska w dzień korona sławna:
Wprzódy na ławie sądowniczej siada,
I rozwiązuje kryminalne sprawy.

Juliusz Słowacki, *Balladyna* (fragment)

4. Odpowiedz na pytanie postawione w temacie: podaj pięć cech, które Twoim zdaniem najlepiej określają Balladynę. Porównaj swoją odpowiedź z propozycjami innych osób z grupy i uzupełnij notatkę.

Tworzę

5. Na podstawie zebranych informacji napisz charakterystykę Balladyny.

Mam lekkie pióro

Pamiętaj o uporządkowaniu charakterystyki:

- zacznij od zaprezentowania postaci;
- następnie opisz jej wygląd zewnętrzny;
- przedstaw cechy charakteru tej osoby, jej zachowania, poglądy, zainteresowania, relacje z innymi ludźmi;
- w zakończeniu uwzględnij własną ocenę charakteryzowanej postaci.

Charakterystyka – wypowiedź, która ma na celu przedstawienie cech wybranej osoby (charakterystyka indywidualna) bądź jakiejś grupy (charakterystyka zbiorowa). Polega na opisaniu wyglądu oraz charakteru i przekonań postaci.

Bank słówek

- postać barwna / ciekawa / wyjątkowa / zwyczajna / pospolita • przeciętna / nieprzeciętna osobowość
- usposobienie bohatera: choleryk (nerwowy, kłótliwy, gwałtowny) • flegmatyk (powolny, spokojny, łagodny) • melancholik (skłonny do zadumy, smutny, zamyślony) • sangwinik (dynamiczny, zmienny, wesoły)
- cechować się... • charakteryzować się... • wyróżniać się... • odznaczać się wyjątkową... • słynąć z... • wykazywać się... • zwracać uwagę...

6. Czy Balladyna była skazana na klęskę? A może w którymś momencie miała możliwość zmiany swoich losów? Dlaczego tego nie zrobiła? Przedstaw pisemnie swoje przemyślenia na ten temat. Odwołaj się do wybranych cytatów.

7. W liście do matki Juliusz Słowacki pisał o Balladynie: *Ludzie jednak, starałem się, aby byli prawdziwi i w sercu mieli nasze serca*. Czy to zamierzenie udało się pisarzowi zrealizować? Przedstaw swoje zdanie na ten temat i uzasadnij je trzema argumentami. Odwołaj się do cytatów z utworu.

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Balladyna i Alina były do siebie podobne fizycznie, ale miały odmienne charaktery.	**P**	**F**
2.	Gdy Balladyna została panią na zamku, wstydziła się swego niskiego pochodzenia.	**P**	**F**
3.	Zakończenie dramatu dowodzi, że bohaterka pragnęła być sprawiedliwą władczynią.	**P**	**F**

BALLADYNA

Juliusz Słowacki

MIEJSCE AKCJI
- okolice jeziora Gopło

CZAS AKCJI
- czasy legendarne (panowanie Popiela IV)

• TRAGEDIA •

o chorobliwej ambicji i dążeniu do władzy za wszelką cenę

gatunek **DRAMATU**
utwór ukazujący klęskę bohatera

- TEKST GŁÓWNY
- TEKST POBOCZNY (didaskalia)
- AKT
- SCENA
- ODSŁONA

• POSTACIE FANTASTYCZNE •

GOPLANA
nimfa wodna, z miłości do Grabca ingeruje w losy bohaterów

SKIERKA

CHOCHLIK







- WYDANIE NA SIEBIE WYROKU ŚMIERCI
- ŚMIERĆ OD PIORUNA



- ŚMIERĆ KIRKORA
- OTRUCIE FON KOSTRYNA

- WYPĘDZENIE MATKI Z ZAMKU
- ZABICIE GRABCA



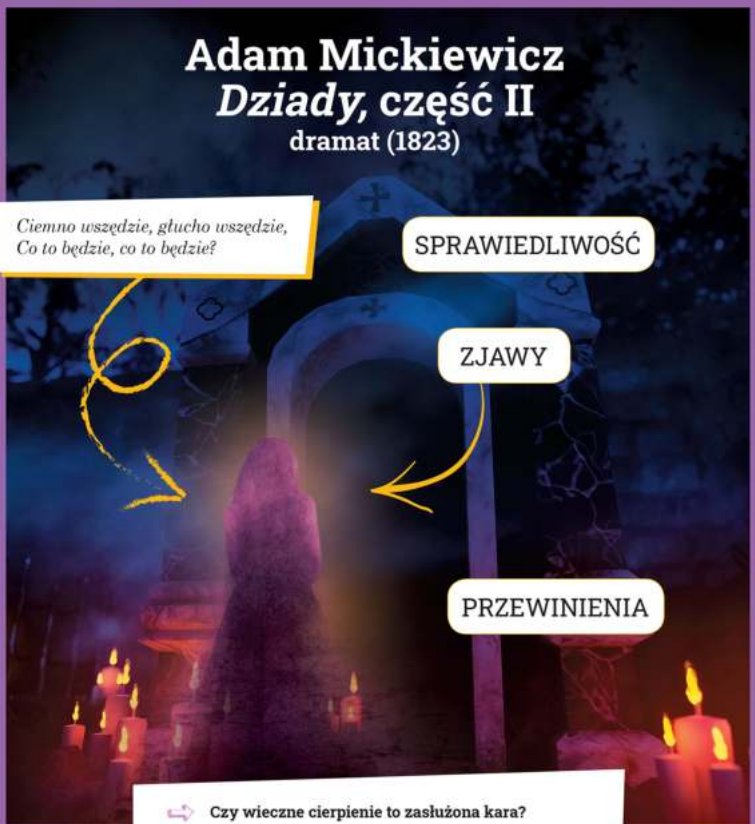
- ZABICIE ALINY

Balladyna popełnia kolejne zbrodnie, co doprowadza ją do życiowej klęski i śmierci.



Biblioteka zaprasza!

Adam Mickiewicz
Dziady, część II
dramat (1823)



- Czy wieczne cierpienie to zasłużona kara?
- Jaką moc ma ziarno gorczycy?
- Komu może pomóc spotkanie w cmentarnej kaplicy?

Nie zwlekaj! Dowiedz się więcej!

Pomiędzy światami

Kryteria sukcesu:

- określam elementy świata przedstawionego w II części *Dziadów*;
- charakteryzuję bohaterów utworu Adama Mickiewicza;
- wskazuję w II części *Dziadów* cechy dramatu romantycznego;
- posługuję się pojęciami związanymi z inscenizacją dramatu.

Na początek

II część *Dziadów* Adama Mickiewicza została opublikowana w 1823 r., w drugim tomie jego *Poezji*. Poeta odwołał się do pogańskiego obrzędu dziadów, który przetrwał w kulturze ludowej m.in. na Litwie i Białorusi. Obrzęd ten polegał na przywoływaniu duchów zmarłych. Zebrani starali się im pomóc przez poczęstunek i modlitwę, a w zamian otrzymywali od dusz przestrogi i nauki moralne.

- We wstępie do II części *Dziadów* Mickiewicz podkreśla, że lud odprawiał obrzęd dziadów w tajemnicy. Wyjaśnij na podstawie tego fragmentu, z jakich powodów tak się działo.

guślarz – człowiek odprawiający gusła, czyli obrzędy magiczne; wróżbita, mag, znachor



Dziady, reż. Kazimierz Dejmek, Teatr Narodowy w Warszawie, 1967

O lekturze

1. Jak rozumiesz zaczerpnięte z dramatu Williama Szekspira motto do II części *Dziadów*: *Są dziwy w niebie i na ziemi, o których ani śniło się waszym filozofom*?

2. Określ składniki świata przedstawionego w II części *Dziadów*. Przedstawione obok rysunki pomogą Ci w określeniu, o jakie elementy chodzi.



3. Którzy bohaterowie utworu Mickiewicza należą do świata żywych, a którzy – do świata umarłych?

- Zastanów się, co i w jaki sposób łączy obraz niemieckiego malarza romantycznego z II częścią *Dziadów* Adama Mickiewicza. Określ nastrój obrazu i dramatu.



Caspar David Friedrich, *Cmentarz w śniegu*, 1826, Muzeum Sztuk Pięknych, Lipsk

4. Odpowiedz na pytania dotyczące II części *Dziadów* jako dramatu. Każdą z odpowiedzi uzasadnij.

- Czy ukazane wydarzenia da się wytłumaczyć w sposób racjonalny?
- Jakie elementy ludowe występują w dramacie?
- Czy utwór ma wyraźne zakończenie, czy też daje możliwość dopowiedzenia dalszych treści?
- Jaki jest nastrój dramatu?

Dramat romantyczny jest specyficznym dla romantyzmu gatunkiem literackim, którego cechy ma II część *Dziadów*. Cechuje go:

- otwarta kompozycja – nie ma jednoznacznego zakończenia akcji;
- przedstawienie wydarzeń i postaci o charakterze fantastycznym;
- nawiązywanie do ludowych wierzeń i ludowego poczucia sprawiedliwości;
- tajemniczy i niepokojący nastrój.

5. Czym w inscenizacji II części *Dziadów* zajęliby się: aktor, reżyser, sufler, inspicjent, choreograf, charakteryzator, scenograf, kompozytor, akustyk? W razie potrzeby skorzystaj ze słownika języka polskiego.

Tworzę

6. Przygotujcie inscenizację wybranego fragmentu II części *Dziadów*, m.in. zaprojektujcie i wykonajcie scenografię oraz kostiumy bohaterów, zadbajcie o charakteryzację. Wyniki pracy możecie przedstawić w postaci krótkiego filmu nagranego telefonem komórkowym.

Sprawdź, co już umiesz

Które z podanych terminów literackich odnoszą się do II części *Dziadów*?

motto • dramat • narracja • dialog • rymy • liryka • didaskalia

Czym jest sprawiedliwość ludowa?

Kryteria sukcesu:

- wyjaśniam, jakie normy i zasady akceptuje społeczność przedstawiona w II części *Dziadów*;
- przedstawiam i oceniam winy, za które pokutują duchy przybywające na obrzęd;
- przygotowuję mowę obrończą lub oskarżycielską wybranego ducha;
- piszę ogłoszenie na podstawie tekstu Adama Mickiewicza.

Na początek

- Przeczytaj informacje na temat obrzędu dziadów i ułóż pytanie do każdego z akapitów.

Natchnienia do dzieł dla romantyków dostarczała między innymi ludowa wyobraźnia. Z nią związany był pogański obrzęd przywoływania duchów zmarłych.

Utwór Mickiewicza pokazuje rytuał polegający na przygotowaniu poczęstunku dla przybyłych duchów i prowadzeniu z nimi rozmów.

Według bohaterów II części *Dziadów* światy żywych i umarłych funkcjonują obok siebie. Życie rozpoczyna się na ziemi, ale nie kończy się wraz ze śmiercią. Czyny, które zostały popełnione za życia, pociągają za sobą konsekwencje po śmierci. Dziady są obrzędem religijnym, ale mogą być również postrzegane jako widowisko teatralne. „Na scenie" pojawiają się ciągle nowi bohaterowie z nowymi historiami.

O lekturze

1. Pracując w grupach, scharakteryzujcie duchy pojawiające się w czasie obrzędu dziadów. Wnioski zapiszcie w tabeli w zeszycie.

Sposób przywołania ducha	Wina	Kara (pokuta)	Prośba ducha / duchów	Przestroga i pouczenie w formie cytatu
?	?	?	?	?

2. Dokonaj podziału duchów ze względu na stopień przewinienia. Które z duchów popełniły grzech lekki, a które – cięższy i najcięższy?

3. W grupach stwórzcie kodeks zasad właściwego postępowania społeczności przedstawionej przez Adama Mickiewicza. Zapiszcie w punktach na podstawie zapisów o duchach, co powinni robić ludzie, aby nie zostali ukarani po śmierci.

4. Czy w świecie ludzi z II części *Dziadów* jest miejsce na kompromis? Uzasadnij swoją odpowiedź.

kompromis – rozwiązanie sporu dzięki wzajemnym ustępstwom obu stron

5. Posłuchaj utworu *Baranek* zespołu Kult i odszukaj w nim elementy wspólne z dramatem Mickiewicza.

Tworzę

6. Które z duchów pojawiających się w trakcie obrzędu zasługują na potępienie, a które można byłoby uniewinnić? Z jakich przyczyn? Przygotuj krótkie przemówienie, w którym oskarżysz bądź weźmiesz w obronę wybrane widmo.

7. Na podstawie II części *Dziadów* napisz ogłoszenie, w którym przekażesz mieszkańcom wioski, gdzie i kiedy odbędzie się obrzęd dziadów, oraz poinformujesz, co powinni ze sobą przynieść. Podaj argument zachęcający do wzięcia udziału w spotkaniu.

Sprawdź, co już umiesz

Wybierz dwa elementy graficzne wykorzystane przez autora plakatu i wyjaśnij ich sens w kontekście II części *Dziadów* Adama Mickiewicza.



Bolesław Polnar, plakat teatralny, 1997

DZIADY, CZ. II

Adam Mickiewicz

DRAMAT ROMANTYCZNY

- kompozycja otwarta
- elementy fantastyczne
- wierzenia ludowe
- tajemniczy nastrój

CZAS AKCJI

NOC W OKOLICY ZADUSZEK

MIEJSCE AKCJI

STARA KAPLICA CMENTARNA, WIEŚ



POSTACIE

REALISTYCZNE

- mieszkańcy wsi (CHÓR)
- Guślarz

FANTASTYCZNE

- duchy Józia i Rózi
- Widmo złego pana
- duch pasterki Zosi



GUŚLARZ



- przewodniczy obrzędowi
- przywołuje duchy
- jest pośrednikiem między dwoma światami

MOTYWY LITERACKIE

- DOBRO I ZŁO
- CIERPIENIE
- PEŁNIĄ CZŁOWIECZEŃSTWA
- WINA I KARA

Biblioteka zaprasza!

Henryk Sienkiewicz
Latarnik
nowela (1881)



[…] *największym ludzkim szczęściem jest – tylko nie tułać się.*

TUŁACZKA

SAMOTNOŚĆ

TĘSKNOTA

- **Dlaczego człowiek jest ciągle w drodze?**
- **Jak książka może zmienić ludzkie życie?**
- **Czy lektura może doprowadzić do tragedii?**

Nie zwlekaj! Dowiedz się więcej!

Bogactwo treści w minimalnej formie

Kryteria sukcesu:

- przedstawiam informacje dotyczące autora noweli *Latarnik*;
- prezentuję świat przedstawiony utworu;
- porządkuję wydarzenia według schematu budowy noweli.

Na początek

- Zapoznaj się z informacjami dotyczącymi życia i twórczości Henryka Sienkiewicza. Odczytaj je głośno jako wypowiedź pisarza (w 1. os. lp).

1846

1881 wydanie noweli *Latarnik*

1896 wydanie powieści *Quo vadis*

1905 otrzymanie Literackiej Nagrody Nobla

1916

Henryk Sienkiewicz (1846–1916)

Polski publicysta, nowelista i powieściopisarz używający pseudonimu Litwos. Od 1872 r. współpracował jako dziennikarz z różnymi pismami ukazującymi się w Warszawie. Przez całe życie dużo podróżował. W latach 1876–1891 zwiedził m.in. Anglię, Stany Zjednoczone Ameryki Północnej, Włochy, Hiszpanię, Zanzibar. Wyjazdy przyniosły inspirację do napisania wielu utworów literackich, w tym nowel *Latarnik* i *Sachem*, *Listów z podróży do Ameryki*, powieści *Quo vadis* oraz *W pustyni i w puszczy*. Pasją Sienkiewicza była historia – zwłaszcza dzieje Polski, które ukazał m.in. w Trylogii (*Ogniem i mieczem*, *Potop*, *Pan Wołodyjowski*) oraz *Krzyżakach*. Jako pierwszy Polak zdobył w 1905 r. Literacką Nagrodę Nobla za całokształt twórczości.



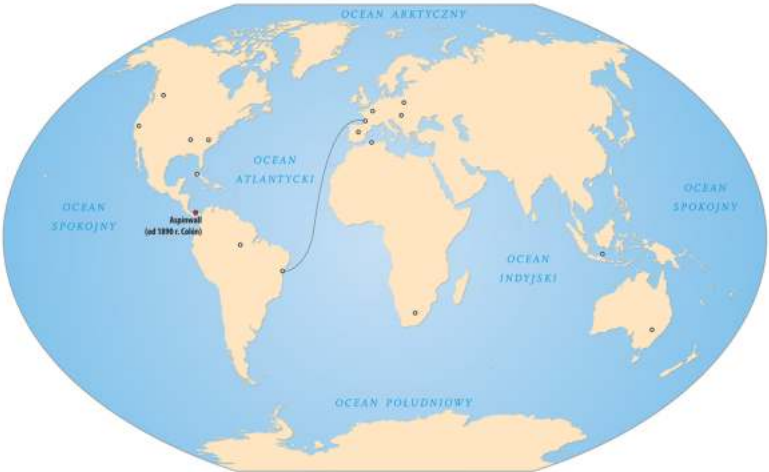
Poznaj autora

O lekturze

1. Odszukaj w tekście *Latarnika* odwołania do zdarzeń historycznych, które pomagają ustalić czas i miejsce akcji.

2. Wymień bohaterów utworu i zapisz, kim są. Co wiemy o głównej postaci?

3. Na mapie świata zostały zaznaczone miejsca, w których przebywał Skawiński w różnych momentach swojego życia. Wyjaśnij, z jakimi doświadczeniami bohatera łączy się każde z tych miejsc.



4. Narysuj w zeszycie linię oznaczającą drogę życia Skawińskiego. Zaznacz na tej linii ważne momenty, sugerując się poniższymi wskazówkami.

- Zastanów się, które zdarzenie zapoczątkowało akcję noweli *Latarnik*. Podkreśl tę informację lub oznacz wymyśloną przez siebie ikonką.
- Przypomnij, jak nazywamy ciąg zdarzeń, które działy się wcześniej od opisanych w utworze. Jaką funkcję pełni przywołanie tych zdarzeń? Możesz je zaznaczyć wybranym kolorem na schemacie drogi.
- Ustal, który moment niósł za sobą największe napięcie i wzbudził najwięcej emocji. Zaznacz go wyraziście w notatce. Możesz dodać odpowiedni symbol.
- Opowiedz, jakim zdarzeniem zakończył się utwór. Nanieś je na schemat. Czy wiemy, jak dalej potoczyły się losy głównego bohatera?

Nowela – jeden z najważniejszych gatunków prozy, niezwykle popularny w literaturze XIX w. Utwór niewielkich rozmiarów o jednowątkowej, wyraźnie zarysowanej akcji. Fabuła noweli jest ograniczona do najważniejszych wydarzeń, nie zawiera pobocznych epizodów ani szczegółowych opisów. Występuje mała liczba bohaterów.

5. Przyjrzyj się schematowi przedstawiającemu charakterystyczną budowę noweli. Następnie przyporządkuj zdarzenia umieszczone w notatce symbolizującej drogę życia bohatera do poszczególnych etapów akcji.



Chcę więcej!

Nowela ma korzenie w starożytności, ale jej klasyczny wzorzec ukształtował się na przełomie średniowiecza i renesansu. Za twórcę tego gatunku uznaje się włoskiego pisarza Giovanniego Boccaccia (czytaj: dżiowanniego bokaczczia), autora zbioru *Dekameron*. W noweli często pojawia się charakterystyczny element, tzw. **sokół noweli** (nazwany tak na podstawie noweli Boccaccia zatytułowanej *Sokół*), czyli konkretny przedmiot, wokół którego koncentruje się akcja. Często jest mu nadawane przenośne znaczenie. Przykładowo w *Kamizelce* Bolesława Prusa sokołem noweli był tytułowy element ubioru. Bohaterowie utworu – kochające się małżeństwo – w tajemnicy dokonywali drobnych poprawek: żona skracała pasek regulacji kamizelki, mąż zaś przesuwał sprzączki. W ten sposób pragnęli ukryć przed sobą fakt chudnięcia ciężko chorego mężczyzny i wzajemnie podnieść się na duchu. W znaczeniu przenośnym kamizelka oznacza w utworze Prusa tzw. białe kłamstwo, czyli oszustwo, niedomówienie w celu uchronienia drugiej osoby przed trudną prawdą.

- Podaj inne znane Ci przykłady noweli. W jednej z nich wskaż sokoła (powtarzający się motyw) i wyjaśnij, jakie przenośne znaczenie zostało mu nadane.

Tworzę

6. Napisz opowiadanie o odwiedzinach u Skawińskiego w Aspinwall (czytaj: aspinłol), podczas których dowiesz się, czego nauczył się latarnik w trakcie swoich podróży i pracy w latarni. Wypracowanie powinno dowodzić, że dobrze znasz lekturę obowiązkową.

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Henryk Sienkiewicz jest laureatem Literackiej Nagrody Nobla za całokształt twórczości.	**P**	**F**
2.	Prezentacja czasu, miejsca akcji oraz bohatera to elementy charakterystyczne dla środkowej części noweli.	**P**	**F**
3.	O losach Skawińskiego dowiadujemy się z rozmowy ze strażnikiem Johnsem.	**P**	**F**

Tak budzą się uśpione uczucia

Kryteria sukcesu:

- nazywam różnorodne uczucia pojawiające się w określonych sytuacjach;
- analizuję reakcję Skawińskiego na dzieło polskiego wieszcza;
- redaguję opis przeżyć wewnętrznych bohatera w czasie lektury *Pana Tadeusza*.

Na początek

- Przyjrzyj się zdjęciom. Jak sądzisz, co czuje ukazany na nich mężczyzna? Co mogło spowodować takie emocje?



O lekturze

1. Odszukaj fragment opisujący moment otrzymania przez Skawińskiego paczki z Nowego Jorku i zaczytania się w jednej z książek. Na jego podstawie odpowiedz na pytania.

- Z jakiego powodu Skawiński otrzymał paczkę z lekturami?
- Która książka wzbudziła jego szczególne zainteresowanie? Po czym można rozpoznać to dzieło?
- Czym skończyło się czytanie tego utworu?
- Dlaczego lektura wywołała u Skawińskiego tyle emocji?

2. Wyjaśnij, jak rozumiesz określenie „uśpione uczucia". Co może stać się przyczyną „obudzenia" uczuć?

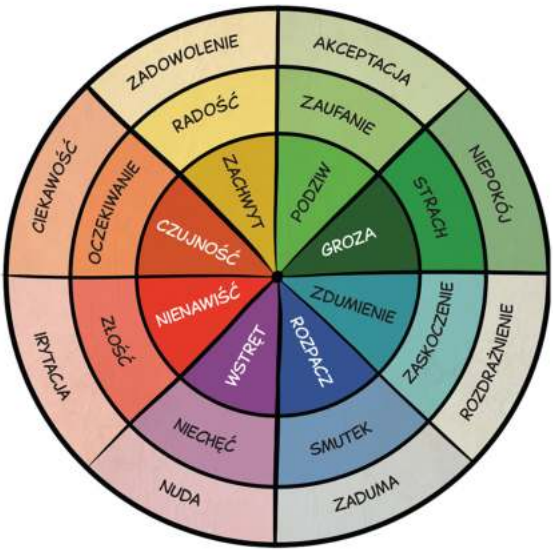
nostalgia – tęsknota za ojczyzną bądź za czymś, co minęło

3. Na podstawie fragmentu lektury zanalizuj sytuację, w jakiej się znalazł główny bohater. W tym celu:

a) zapisz w podpunktach przebieg wydarzeń;

b) wyszukaj w tekście wyrazy określające mimikę Skawińskiego, jego gesty, sposób zachowania, wygląd, barwę głosu w trakcie poszczególnych etapów czytania;

c) wykorzystując koło emocji, dopasuj do tych etapów uczucia bohatera.



4. Spośród podanych związków frazeologicznych wybierz te, które dotyczą emocji bohatera w trakcie czytania *Pana Tadeusza*.

zapierać dech w piersiach • zaniemówić ze wzruszenia • drżeć niczym osika • być w siódmym niebie • wpadać w panikę • mieć nogi jak z waty • robić wielkie oczy • chwycić za serce • serce wali jak młot • ręce się trzęsą • twarz jaśnieje (promienieje) • nogi się uginają • radość przepełnia serce • głos więźnie w gardle • serce się ściska

Tworzę

5. Wykorzystując materiał z poprzednich zadań, zredaguj opis przeżyć wewnętrznych Skawińskiego. Zastosuj poniższe wskazówki.

Mam lekkie pióro

Po południu Agata postanowiła poświęcić czas na powtórki do egzaminu. Szybko poradziła sobie z zadaniami z matematyki i języka angielskiego. Prawdziwy problem pojawił się, gdy próbowała napisać wypracowanie z języka polskiego.

Długo wpatrywała się w pustą kartkę w notatniku. Była zmęczona, miała mętlik w głowie. Stopniowo zaczęło ją ogarniać przerażenie. Czas mijał, a ona wciąż nie miała pomysłu na opowiadanie. Zaczęła odczuwać wszechogarniającą złość. Z trudem powstrzymywała napływające do oczu łzy. Jej twarz zrobiła się czerwona, a dłonie zacisnęły się w pięści. Dziewczyna z wściekłością rzuciła zeszytem, który po chwili z hukiem upadł na podłogę. Agatę ogarnęła czarna rozpacz. Jednak po chwili uświadomiła sobie, że musi sprostać temu zadaniu. Skupiła uwagę, wzięła do ręki długopis i zaczęła pisać.

Dla Agaty była to bardzo nieprzyjemna sytuacja. Nauczyła ją jednak, żeby się nie poddawać i wytrwale dążyć do wyznaczonego celu.

Opis przeżyć wewnętrznych – przedstawienie stanu emocjonalnego bohatera w określonych okolicznościach.

We wstępie przedstaw sytuację, która wywołała gwałtowne uczucia bohatera.

W rozwinięciu nazwij emocje, które pojawiały się w trakcie rozwoju sytuacji.

Wskaż zewnętrzne objawy tych uczuć.

Używaj różnorodnego słownictwa – stosuj związki frazeologiczne, metafory, porównania.

Możesz zakończyć pracę wyrazistą puentą.

6. Wyobraź sobie, że ktoś Ci bliski został (tak jak Skawiński) zmuszony do wyjazdu z kraju. Napisz kartkę z pamiętnika, w której wyrazisz swoje uczucia związane z emigracją tej osoby.

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Praca w charakterze latarnika spowodowała, że Skawiński zmagał się z trudnymi emocjami spowodowanymi przeszłością.	**P**	**F**
2.	Nostalgia budzi się, gdy człowiek za kimś bardzo tęskni.	**P**	**F**
3.	Lektura polskiej książki obudziła w Skawińskim dawno zapomniane uczucia do ojczyzny.	**P**	**F**

Los emigranta – trudny czy zwykły?

Kryteria sukcesu:

- znajduję cechy wspólne dla bohatera lektury i współcześnie żyjących ludzi;
- wyrażam opinię w sprawie zjawiska migracji;
- odnoszę do Skawińskiego określenie *bohater tragiczny*.

Na początek

- Dobierzcie się w pary. Korzystając z dostępnych źródeł informacji, ustalcie znaczenia słów: *emigrant, imigrant, uchodźca*.
- Przyczyny migracji bywają różne. Ustalcie, z jakich powodów opuścił ojczyznę główny bohater *Latarnika*. Porównajcie je ze współczesnymi czynnikami powodującymi migracje ludności. Co zauważacie?

O lekturze

1. Głównym bohaterem noweli *Latarnik* jest Skawiński. Przypomnij, w jakiej sytuacji życiowej go poznajemy. Skąd pochodzi, gdzie się znajduje?

2. Przeczytaj artykuł prasowy, który wyjaśnia, skąd Henryk Sienkiewicz zaczerpnął pomysł swojego utworu. Wskaż podobieństwa między głównym bohaterem noweli a przedstawionym w tekście Siellawą.

Gazety nowojorskie doniosły o śmierci ziomka naszego, Siellawy, niegdyś obywatela guberni witebskiej. [...] nigdzie [on] nie mógł zagrzać na długo miejsca, a nawet z nikim utrzymać trwałych stosunków przyjaznych. Zdarzało się często, że po kilka miesięcy nie pokazywał się żadnemu z ziomków i zwykle nie wiedziano, gdzie mieszka. Gnany myślą, że go ścigają i prześladują, po opuszczeniu Europy (zdaje się w r. 1848) zwiedził Przylądek Dobrej Nadziei, Madagaskar, Australię, Amerykę Południową, Środkową i nareszcie Stany Zjednoczone. Powiadał mi nieraz, że za najszczęśliwsze chwile swojego życia uważa te parę lat, które przebył na międzymorzu Panama, spełniając obowiązek strażnika latarni morskiej przed portem Colon – Aspinwall. Obowiązkiem jego było o każdej szóstej godzinie zapalać lub gasić latarnię. Mieszkał o 10 mil od brzegu, sam jeden wśród morza na samotnej skale, której przez 26 miesięcy nie opuszczał. Co dwa tygodnie przywożono mu żywność (niekiedy żywe ptactwo lub barana, gdyż w tym klimacie mięso świeże pół dnia nie da się przechować). Raz mu przysłano pakę z gazetami i książkami polskimi – i to go wygnało z samotnego

raju, w którym żył najszczęśliwszy, bez Ewy i węża, jak się sam wyrażał. W liczbie przysłanych książek była powieść Zygmunta Kaczkowskiego *Murdelio*. Otóż w pewien mglisty dzień Siellawa tak się zaczytał przy lampie w owej powieści, że wiecznym prawem zapomniał zapalić lampę latarnianą. To zmyliło z drogi jakiś okręt i o mało nie stało się powodem rozbicia. Zaskarżono strażnika i Siellawa stracił miejsce. Odtąd znienawidził książki, a każdego, którego podejrzewał o złe względem siebie zamiary, nazywał „Murdelio". Przysłanie zaś książek przypisywał intrydze [caratu].

Julian Horain, *Listy z Kalifornii XIX* (fragmenty), „Gazeta Polska" 1877, nr 32

3. Po wielu życiowych perypetiach Skawiński ubiegał się o stanowisko latarnika. Przygotuj się do krótkiej dyskusji dotyczącej tego zawodu. W tym celu odpowiedz na pytania:

- Czy jest to popularne zajęcie? Jak myślisz, z czego to może wynikać?
- Jakie osoby mogą wykonywać taki rodzaj pracy?

4. Zastanów się, czy na podstawie losów Skawińskiego można powiedzieć, że jest on bohaterem tragicznym. Zapisz argumenty uzasadniające Twoje stanowisko.

5. Migracja nie jest zjawiskiem nowym, od zawsze towarzyszy ludzkości. Czy życie migrantów można uznać za trudne czy raczej zwyczajne? Zgromadź jak najwięcej argumentów uzasadniających Twoją opinię w tej sprawie.

Tworzę

6. Przyjrzyj się zamieszczonej okładce do audiobooka. Wybierz jeden element graficzny i uzasadnij jego związek z nowelą Sienkiewicza.

7. Korzystając z zasobów internetu, wybierz jedno zdjęcie, które Twoim zdaniem najlepiej oddaje treść i sens noweli *Latarnik*. Możesz też zdecydować się na samodzielne wykonanie takiej fotografii.



Sprawdź, co już umiesz

Uzupełnij poniższe zdanie. Wybierz odpowiedzi **A** albo **B** oraz **C** albo **D**.

Skawińskiego można nazwać emigrantem **A** / **B**, ponieważ wyjechał z kraju, aby **C** / **D**.

A. politycznym
B. ekonomicznym
C. uniknąć represji carskich po powstaniu
D. zgromadzić duży majątek

LATARNIK

Henryk Sienkiewicz

NOWELA

- utwór epicki
- jednowątkowa
- krótka
- o wyraźnie zarysowanej akcji



MIEJSCE AKCJI

skalista wysepka niedaleko Aspinwall w Panamie (Ameryka Środkowa)

CZAS AKCJI

druga połowa XIX w.

los bohatera jako metafora trudów ludzkiego życia

GŁÓWNY BOHATER

SKAWIŃSKI
• LATARNIK •

- Polak, emigrant, tułacz
- żołnierz, powstaniec, patriota
- człowiek uczciwy
- pechowiec prześladowany przez zły los

OPIS przeżyć wewnętrznych

1. **WSTĘP** – opis stanu emocjonalnego postaci w jakiejś sytuacji
2. **ROZWINIĘCIE** – opis emocji i uczuć, zewnętrzne objawy tych uczuć
3. **ZAKOŃCZENIE** puenta

NOSTALGIA

tęsknota za ojczyzną

POLSKA...



obudzenie się miłości do kraju pod wpływem lektury

Charles Dickens
Opowieść wigilijna
opowiadanie (1843)



Wady człowieka są zawsze karą dla niego samego.

WIGILIA

SAMOTNOŚĆ

PRZEMIANA

- Czy wszystko da się kupić?
- Jaką rolę mogą odegrać duchy?
- Czego człowiek boi się najbardziej?
- Czy każdy może się zmienić?

Nie zwlekaj! Dowiedz się więcej!

Opowieść o świątecznym czasie

Kryteria sukcesu:

- wymieniam fakty z życia autora, które wpłynęły na powstanie *Opowieści wigilijnej*;
- wskazuję czas, miejsce akcji oraz bohaterów utworu;
- ustalam chronologię zdarzeń.

Na początek

- Przeczytaj ciekawostki na temat *Opowieści wigilijnej*, a następnie na ich podstawie zapisz trzy informacje – jedną prawdziwą i dwie fałszywe. Poproś osobę siedzącą z Tobą w ławce o wskazanie poprawnego stwierdzenia. Który z podanych faktów był dla Was najbardziej zaskakujący?

- Charles Dickens[1] napisał *Opowieść wigilijną* w ciągu 6 tygodni. Śpieszył się, gdyż pragnął ją wydać jeszcze przed Bożym Narodzeniem. Pierwszy nakład (6 tysięcy egzemplarzy) ukazał się 19 grudnia 1843 r. i w ciągu kilku dni został sprzedany. Książka kosztowała 5 szylingów (równowartość dzisiejszych 25 funtów). Szybko wydrukowano kolejne nakłady, ale z powodu wysokich kosztów produkcji oraz pojawienia się pirackich kopii zysk pisarza nie był zbyt duży.
- Inspiracją dla postaci głównego bohatera był mieszkający w Edynburgu kupiec Ebenezer Lennox Scroggie[2]. Pisarz zwrócił uwagę na jego nazwisko, gdy odwiedzał jeden z cmentarzy w stolicy Szkocji. Zanotował sobie wówczas napis z płyty nagrobnej, ale zapewne zrobił to z błędem – zamiast wyrażenia *meal man*[3] (wskazującego, że kupiec handlował zbożem na mąkę) zapisał *mean man*[4], czyli skąpiec. Innym pierwowzorem Scrooge'a[5] był słynący ze skrajnej oszczędności osiemnastowieczny polityk John Elwes[6]. Chociaż odziedziczył duży majątek, żył jak nędzarz: nosił stare, podarte ubrania, starał się jak najmniej wydawać na świece i ogrzewanie. Inaczej niż bohater *Opowieści wigilijnej* Elwes pomagał jednak ludziom i nie odmawiał pożyczek.
- Ukochanej siostrze Scrooge'a – Fanny – Dickens nadał imię swojej siostry.
- Pisarz dużo podróżował, m.in. dwukrotnie odwiedził Stany Zjednoczone. Także tam znalazł inspirację do *Opowieści wigilijnej* – w amatorskiej twórczości literackiej robotnic z fabryk włókienniczych w Lowell[7]. Na przykład w jednym z opowiadań, które Dickens przeczytał w miesięczniku „Lowell Offering", bohatera odwiedza duch starca o imieniu Nadzieja i przenosi go do czasów młodości.

[1] czytaj: czarls dikens
[2] czytaj: lenoks skrodzi
[3] czytaj: mil men
[4] czytaj: min men
[5] czytaj: skrudża
[6] czytaj: dżon elhis
[7] czytaj: lolel



Opowieść wigilijna, reż. Arthur Allan Seidelman (czytaj: artur alan sajdelman), 2004

przełom XVIII i XIX w. – rewolucja przemysłowa

1812

1824 – rozpoczęcie pracy zarobkowej

1836 – debiut literacki (*Szkice Boza*)

1843 – wydanie *Opowieści wigilijnej*

1870

Charles Dickens (1812–1870)

Najwybitniejszy angielski powieściopisarz z drugiej połowy XIX w. Był synem urzędnika brytyjskiej Królewskiej Marynarki Wojennej. Po uwięzieniu ojca za długi cała rodzina popadła w nędzę, dlatego dwunastoletni Dickens musiał zacząć zarabiać. Na początku został zatrudniony w fabryce pasty do butów, później w sądzie. Po zdobyciu wykształcenia pracował jako dziennikarz, a w końcu zajął się twórczością literacką. Uważano go za kronikarza dziewiętnastowiecznego Londynu. W swoich utworach, takich jak *Oliver Twist*[1], *Mała Dorrit* czy *Opowieść wigilijna*, często zwracał uwagę na niesprawiedliwość społeczną i krzywdę ubogich.

[1] czytaj: oliwer tłist



Poznaj autora

O lekturze

1. Zbierz informacje dotyczące czasu i miejsca akcji *Opowieści wigilijnej*.

2. Określ rodzaj narracji dominujący w utworze. Czego dowiadujemy się od narratora o świecie przedstawionym?

3. Zwróć uwagę na to, które elementy świata przedstawionego *Opowieści wigilijnej* są realistyczne (prawdziwe i prawdopodobne), a które fantastyczne. Narysuj schemat w zeszycie i uzupełnij odpowiednimi informacjami.

Świat przedstawiony w utworze



4. Uporządkuj zdarzenia ukazane na ilustracjach według kolejności występowania w utworze. Zaproponuj podpis do każdej ilustracji.



5. Przypomnij, czym jest retrospekcja, i wskaż ją w utworze Dickensa. Wyjaśnij, w jakim celu została zastosowana.

Tworzę

6. Wyobraź sobie, że Scrooge zdecydował się od razu przyjąć zaproszenie na wigilię od swojego siostrzeńca Freda. Napisz opowiadanie o tym, jak potoczyłyby się dalsze losy Ebenezera po tym zdarzeniu.

Sprawdź, co już umiesz

Na które pytanie nie znajdziesz odpowiedzi w ciekawostkach dotyczących *Opowieści wigilijnej*? Wybierz właściwą odpowiedź spośród podanych.

A. Kto był pierwowzorem Ebenezera Scrooge'a?
B. Co zainspirowało pisarza do wykorzystania motywu duchów?
C. Dlaczego Marley był wspólnikiem głównego bohatera utworu Dickensa?
D. Czy wydanie *Opowieści wigilijnej* przyniosło pisarzowi sukces finansowy?

Czy charakter człowieka może się zmienić?

Kryteria sukcesu:

- rozważam, jakie czynniki wpływają na kształtowanie się charakteru człowieka;
- przedstawiam hierarchię wartości Ebenezera Scrooge'a;
- oceniam postępowanie bohatera literackiego.

Na początek

- Wyjaśnij, dlaczego Scrooge nie lubił świąt Bożego Narodzenia.

O lekturze

1. Na podstawie przytoczonych fragmentów tekstu i całości lektury podaj najważniejsze informacje o głównym bohaterze *Opowieści wigilijnej*.

Trzeba przyznać, że Scrooge miał silnie zaciśniętą rękę, gdy przyszło do interesu. Chwytała ona, ściskała, dusiła, ze skóry obdzierała swoją ofiarę i nie wypuszczała jej, aż po doszczętnym wyzyskaniu. Był to jednym słowem chciwy i stary grzesznik. Twardy i ostry jak krzemień, z którego żadna stal nie mogła wydobyć szlachetnego ognia; zamknięty w sobie, milczący i samotny jak ostryga. Zimno wewnętrzne mroziło jego starcze rysy, szczypało spiczasty nos, marszczyło policzki, czyniło jego chód sztywnym, zaczerwieniało mu oczy, zabarwiało na niebiesko usta i brzmiało gniewnie w jego ostrym głosie. Mroźny szron pokrywał jego głowę, brwi i chudą brodę. Nosił ustawicznie ze sobą swą lodowatą temperaturę, zamrażał nią swe biuro podczas upału i nie podwyższał jej ani o jeden stopień nawet podczas wigilii Bożego Narodzenia.

[…]

Żebracy nie prosili go o jałmużnę, dzieci nie pytały o godzinę, żadna kobieta ani też żaden mężczyzna nigdy nie pytał Scrooge'a o drogę. Nawet psy ślepców zdawały się znać go i gdy widziały go nadchodzącego, wciągały swych właścicieli do sieni kamienic lub na podwórze […].

Ależ co to obchodziło Scrooge'a? On tego właśnie pragnął. Iść samotnie przez życie, odpychać od siebie wszelką ludzką sympatię – to, zdawało się, wybrał sobie Scrooge za cel i tej drogi się trzymał niewzruszenie.

Charles Dickens, *Opowieść wigilijna* (fragmenty), tłum. nieznany

2. Wyszukaj we fragmentach *Opowieści wigilijnej*, które zostały przywołane w zadaniu 1., metafory opisujące wygląd Scrooge'a. Jakie cechy podkreślają?

3. Przeanalizuj dzieciństwo i dorosłość Scrooge'a. Wykorzystaj pytania z karteczek.



4. Ustal, jakie wartości były na początku najważniejsze dla dorosłego Scrooge'a. Uporządkuj je, budując piramidę. Wykorzystaj przykłady i dodaj swoje propozycje. Zadanie wykonaj w zeszycie.

- zaangażowanie • bogactwo
- spokój • radość • miłość
- rodzina • uznanie
- przyjemność
- prostota
- porządek



5. Zastanów się, co najbardziej wpłynęło na takie, a nie inne postrzeganie świata przez bohatera.

6. Czym zakończyła się wizyta duchów? Czego dowiedział się o sobie Scrooge? Jak zmieniła się jego hierarchia wartości? Narysuj schemat, który przedstawia przemianę głównego bohatera *Opowieści wigilijnej*.

Bohater statyczny – postać, której charakter pozostaje stały niezależnie od zdarzeń.

Bohater dynamiczny – osoba zmieniająca swoją postawę pod wpływem przeżyć i doświadczeń.

7. Wytłumacz, odwołując się do utworu Charlesa Dickensa, jak należy rozumieć słowa Antoine'a de Saint-Exupéry'ego (czytaj: antuana de sęt egziperego): *Ci, co w nic się nie przemieniają, nie stają się sobą.*

8. Podaj przykład innego bohatera literackiego, który podobnie jak Scrooge przeszedł przemianę wewnętrzną. Uzasadnij wybór odpowiednim argumentem.

9. Oceń głównego bohatera *Opowieści wigilijnej*. Uzasadnij swoją ocenę, odwołując się do zdarzeń przedstawionych w lekturze.

10. Jak w kontekście lektury rozumiesz słowa szwedzkiej pisarki Pii-Kristiny Garde?

Doszłam do przekonania, że nie możemy zmienić świata.
Zmianę musimy zacząć od nas samych.
Muszę zacząć od siebie i pokonać to, co w mojej duszy jest mniej dobre.

Tworzę

11. Wybierz jeden z tematów i napisz pracę, która będzie zawierała co najmniej 200 słów. Wykorzystaj wiedzę z lekcji.

- Zawsze jest dobry czas na udoskonalanie charakteru. Udowodnij to stwierdzenie, odwołując się do przykładów z lektur obowiązkowych.
- Od sknery do altruisty – napisz opowiadanie twórcze o spotkaniu Scrooge'a z inną postacią literacką, podczas którego bohater *Opowieści wigilijnej* nakłoni ją do zmiany postępowania.

12. Narysuj lub stwórz w dowolnej aplikacji współczesną wersję *Opowieści wigilijnej*.

Sprawdź, co już umiesz

Odwołując się do całej *Opowieści wigilijnej*, dokończ zdanie. Wybierz odpowiedź **A** albo **B** oraz jej uzasadnienie **1.**, **2.** albo **3.**

Ebenezer Scrooge to bohater

A.	dynamiczny,	ponieważ	**1.**	mimo niespodziewanych zdarzeń pozostał do końca takim samym człowiekiem.
B.	statyczny,		**2.**	życiowe doświadczenia wpływały na zmiany w jego charakterze.
			3.	brał udział we wszystkich zdarzeniach w utworze.

OPOWIEŚĆ WIGILIJNA

Charles Dickens

ŚWIAT PRZEDSTAWIONY W UTWORZE

CZAS AKCJI

XIX w.
Boże Narodzenie

MIEJSCE AKCJI

Londyn

POSTACIE

- duch Marleya
- Ebenezer Scrooge
- trzy duchy Bożego Narodzenia



EBENEZER SCROOGE

BOHATER DYNAMICZNY

przechodzi przemianę wewnętrzną

staje się wrażliwy, życzliwy, uśmiechnięty, hojny, naprawia swe błędy, odnawia kontakty z rodziną

chciwiec, skąpiec, egoista, materialista

bogaty właściciel kantoru, oschły i bezduszny starzec



MOTYWY LITERACKIE

- wędrówka
- dobro i zło
- samotność
- rodzina
- bogactwo
- bieda
- starość
- egoizm
- zjawy
- przemiana

Biblioteka zaprasza!

Stefan Żeromski
Syzyfowe prace
powieść (1897)



Nauka jest jak niezmierne morze... [...] Im więcej jej pijesz, tym bardziej jesteś spragniony.

- Dlaczego w szkole zakazywano mówienia po polsku?
- Co kształtuje młodego człowieka?
- Jakie znaczenie ma w życiu pierwsza miłość?

Nie zwlekaj! Dowiedz się więcej!

Bohaterowie *Syzyfowych prac* i ich czasy

Kryteria sukcesu:

- wskazuję w *Syzyfowych pracach* nawiązania do biografii Stefana Żeromskiego;
- omawiam elementy świata przedstawionego w utworze;
- określam cechy powieści na przykładzie *Syzyfowych prac*.

Na początek

- Przeczytaj biogram Stefana Żeromskiego i wskaż fakty, do których pisarz nawiązał w *Syzyfowych pracach*.
- Jakie miasto było pierwowzorem Klerykowa?

1863–1864 powstanie styczniowe

1864

1897 wydanie *Syzyfowych prac*

1914 wybuch I wojny światowej

1918 odzyskanie niepodległości przez Polskę

1925

Stefan Żeromski (1864–1925)

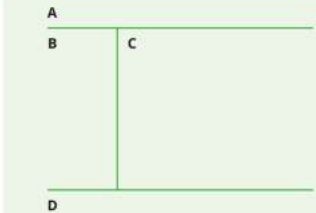


Poznaj autora

Wybitny prozaik, autor wielu powieści i opowiadań, m.in. *Przedwiośnia*, *Ludzi bezdomnych*, *Popiołów*, *Siłaczki*. Urodził się w Strawczynie koło Kielc w zubożałej rodzinie szlacheckiej. W 1873 r. rozpoczął naukę w wiejskiej szkole elementarnej w Psarach, a następnie kontynuował naukę w Męskim Gimnazjum Rządowym w Kielcach. Jako piętnastolatek stracił matkę, a cztery lata później – ojca. Problemy finansowe i zdrowotne (choroba płuc) sprawiły, że nie uzyskał matury. Jesienią 1886 r. wyjechał do Warszawy, gdzie wstąpił do Instytutu Weterynaryjnego. W 1889 r. musiał zrezygnować z nauki i od tego czasu utrzymywał się głównie z korepetycji, których udzielał dzieciom z bogatych rodzin szlacheckich. Później pracował jako bibliotekarz (m.in. w Polskim Muzeum Narodowym w Rapperswilu w Szwajcarii), a od 1904 r. poświęcił się pisarstwu. W czasie I wojny światowej oraz po odzyskaniu przez Polskę niepodległości mocno zaangażował się w sprawy kraju. W 1924 r. w dowód uznania otrzymał mieszkanie w Zamku Królewskim w Warszawie, gdzie spędził ostatnie miesiące życia.

O lekturze

1. Wykonaj notatkę metodą Cornella (czytaj: kornela) na temat elementów świata przedstawionego w *Syzyfowych pracach*. Narysuj w zeszycie schemat, a następnie uzupełnij go zgodnie z podanymi wskazówkami.



A – tytuł powieści zapisany w cudzysłowie oraz imię i nazwisko autora

B – informacje o miejscu i czasie akcji, bohaterach, narratorze

C – słowa kluczowe lub pytania, na które odpowiedzi znajdują się w rubryce **B**

D – podsumowanie i wnioski (należy je sformułować w taki sposób, jakby były przeznaczone dla osoby, która nie zna zapisów z pozostałych rubryk)

2. Przepisz do zeszytu podany plan wydarzeń w *Syzyfowych pracach*, uzupełniając go brakującymi informacjami.

1. Wyjazd Marcina (skąd?).
2. Nauka w szkole elementarnej (gdzie?).
3. Wizytacja (czyja?).
4. Wyjazd Marcina z matką (dokąd?).
5. Zamieszkanie na stancji (u kogo?).
6. Śmierć (czyja?).
7. Kara kozy (za co?).
8. Wyjazd (dokąd?).
9. Słuchanie opowieści (czyich?).
10. Powrót (dokąd?).
11. Przyjaźń Marcina z inspektorem (którym?).
12. Przybycie do szkoły nowego ucznia (kogo?).
13. Interwencja (kogo?) w sprawie (czyjej?).
14. Założenie przez Marcina kółka (jakiego?).
15. Przybycie nowego ucznia (kogo?).
16. Recytacja utworu (jakiego?).
17. Pierwsza miłość Marcina do (kogo?).
18. Powrót Marcina (dokąd?) w celu (jakim?).

3. Które wydarzenia miały według Ciebie największy wpływ na życie Marcina? Uzasadnij swój wybór w zeszycie.

4. Jakie cechy *Syzyfowych prac* pozwalają uznać, że utwór jest powieścią? Weź pod uwagę rozmiar tekstu, liczbę bohaterów, charakter fabuły.

Fabuła – ogół opisanych w utworze wydarzeń, zwykle połączonych związkami przyczynowo-skutkowymi. Może być jednowątkowa (np. w noweli) albo wielowątkowa. Poznaje się ją dzięki wypowiedziom narratora oraz bohaterów.

E **5.** Uzupełnij poniższe zdanie. Wybierz odpowiedzi A albo B oraz C albo D.

W *Syzyfowych pracach* wypowiada się narrator A / B, który C / D.

A. pierwszoosobowy
B. trzecioosobowy
C. jest wszechwiedzący
D. ma ograniczoną wiedzę o świecie

Tworzę

6. Napisz streszczenie wybranego rozdziału powieści *Syzyfowe prace*. Podkreśl w tekście fragmenty wskazujące czas i miejsce wydarzeń.

7. Zbierz informacje na temat realiów życia w zaborze rosyjskim w drugiej połowie XIX w. Przedstaw je w formie prezentacji multimedialnej.

Chcę więcej!

Muzeum Lat Szkolnych Stefana Żeromskiego powstało w Kielcach w setną rocznicę urodzin pisarza. Siedzibą placówki jest wzniesiony w XVIII w. budynek szkolny, w którym autor *Syzyfowych prac* uczył się w latach 1874–1886.

- Odbądź wirtualny spacer po Muzeum Lat Szkolnych Stefana Żeromskiego w Kielcach. Wejdź na jego stronę internetową i przemieszczaj się po ekspozycji zgodnie z podanymi wskazówkami.



Sala lekcyjna z czasów nauki pisarza, Muzeum Lat Szkolnych Stefana Żeromskiego, Kielce

Sprawdź, co już umiesz

Na jednej ze stron poświęconych lekturom szkolnym zamieszczono krótkie notatki dotyczące wydarzeń opisanych w *Syzyfowych pracach*. Wybierz zdanie, w którym interpunkcja jest niepoprawna.

A. Marcinek poznał w wiejskiej szkółce podstawy języka rosyjskiego, a później wraz z matką pojechał do Klerykowa, aby zdawać egzaminy do gimnazjum.

B. Chłopcu udało się pomyślnie zdać egzaminy i zamieszkał na stancji u pani Przepiórkowskiej, którą nazywano „starą Przepiórzycą".

C. Nowy uczeń, Andrzej Radek, radził sobie w gimnazjum mimo, że jako chłopski syn musiał zarabiać na swoje utrzymanie korepetycjami.

D. Po skończeniu szkoły Borowicz wrócił do Klerykowa, ale nie udało mu się spotkać „Biruty", ponieważ wyjechała z rodziną do Rosji.

Powieść o dorastaniu

Kryteria sukcesu:

- charakteryzuję Marcina Borowicza i Andrzeja Radka;
- rozpoznaję cechy bohatera dynamicznego;
- wyjaśniam, na czym polegało dorastanie ukazane w *Syzyfowych pracach*.

Na początek

- Podaj synonim, którym można zastąpić wyraz *dorastanie*.
- Do czego człowiek może dorastać i dzięki jakim doświadczeniom?

O lekturze

1. Spośród podanych cech wybierz te, które charakteryzują Marcina Borowicza i Andrzeja Radka. Zapisz je w tabeli narysowanej w zeszycie. Następnie wybierz cechy, których bohaterowie nie mają, i wpisz w drugiej części tabeli.

ciekawy świata • zainteresowany nauką • spokojny • opanowany • płaczliwy • kłótliwy • nieśmiały • zagubiony • pracowity • wybuchowy • ambitny • lubiący kontakt z przyrodą • pobożny • wrażliwy • zbuntowany • uparty • rozsądny • samotny • hardy • wytrwały • samodzielny • uległy

Cechy Marcina Borowicza	Cechy Andrzeja Radka
?	?
Cechy, których Marcin Borowicz nie ma	**Cechy, których Andrzej Radek nie ma**
?	?

2. Wybierz po trzy cechy każdego z bohaterów i jedną, której mu brakuje, a następnie uzasadnij je przykładami z powieści.

3. W wykonanej tabeli podkreśl na niebiesko cechy Marcina Borowicza, które odnoszą się do czasu pobytu w szkole w Owczarach, a na zielono te cechy, które są widoczne podczas nauki bohatera w gimnazjum w Klerykowie. Jeżeli cecha występuje w obu okresach życia bohatera, podkreśl ją dwoma kolorami.

4. Podaj fakty z biografii Marcina Borowicza lub Andrzeja Radka, które dowodzą, że są oni bohaterami dynamicznymi.

5. Wyjaśnij, na czym polega dorastanie bohaterów przedstawione przez Stefana Żeromskiego. Uwzględnij w odpowiedzi zagadnienia wybrane spośród poniższych propozycji.

opuszczenie rodzinnego domu | znalezienie przyjaciół | zainteresowanie się nauką | pierwsza miłość | wybór drogi życia | wzrost świadomości narodowej

Chcę więcej!

Kształtowanie się osobowości młodego człowieka to temat często podejmowany przez literaturę, a od XX w. także przez film. Twórcy analizowali przede wszystkim okoliczności, w jakich człowiek staje się świadomym członkiem społeczeństwa. W literaturze niemieckiej powstała nawet odrębna odmiana powieści koncentrująca się na tej problematyce.

- Wyszukaj utwór literacki lub film, który przedstawia dorastanie bohatera. Uzasadnij wybór, odwołując się do treści tego dzieła.

Tworzę

6. Napisz charakterystykę Marcina Borowicza lub Andrzeja Radka według podanych kryteriów. Pamiętaj, że każdą z cech bohatera musisz uzasadnić.

- Wskaż, z jakiej powieści pochodzi bohater, kim jest, kim są jego rodzice, w jakim momencie powieści czytelnik go poznaje.
- Przedstaw wygląd zewnętrzny postaci.
- Określ usposobienie chłopca.
- Podaj najważniejsze cechy jego charakteru.
- Określ, jaka jest emocjonalność bohatera.
- Scharakteryzuj stosunek chłopca do innych ludzi. Jak ich traktuje? Bohater może być np. czuły, serdeczny, obojętny, gruboskórny, życzliwy, opiekuńczy, przyjazny, szorstki, oschły.
- Przywołaj opinie innych bohaterów na temat wybranej postaci.
- Oceń charakteryzowaną osobę.

emocjonalność – skłonność do przeżywania emocji, wrażliwość na coś lub kogoś

Sprawdź, co już umiesz

Który z podanych czynników miał wpływ na dorastanie zarówno Marcina Borowicza, jak i Andrzeja Radka? Wybierz poprawną odpowiedź.

A. Przeżycie pierwszej miłości do dziewczyny.
B. Pochodzenie ze zubożałej rodziny szlacheckiej.
C. Uczestniczenie w spotkaniach na „górce" u Gontali.
D. Konieczność zarabiania na swoje utrzymanie korepetycjami.

Syzyfowe prace – zapis procesu rusyfikacji czy lekcja patriotyzmu?

Kryteria sukcesu:

- wskazuję przejawy rusyfikacji w *Syzyfowych pracach*;
- analizuję znaczenie recytowania *Reduty Ordona* na lekcji języka ojczystego;
- oceniam konsekwencje różnych postaw Polaków wobec rusyfikacji;
- wyjaśniam tytuł powieści.

Na początek

- Obejrzyj kadr z ekranizacji *Syzyfowych prac* przedstawiający uroczystość rozpoczęcia roku szkolnego w gimnazjum w Klerykowie. W jaki sposób zaznaczono, że szkoła znajduje się w zaborze rosyjskim?



Syzyfowe prace, reż. Paweł Komorowski, 1998

O lekturze

1. Przeczytaj definicję terminu *rusyfikacja*. Jakie zachowania i sytuacje opisane w *Syzyfowych pracach* można byłoby tak nazwać?

rusyfikacja – działania władz rosyjskich prowadzące do wynarodowienia podbitych państw za pomocą stopniowego narzucania rosyjskiej kultury (m.in. języka, obyczajów, religii)

2. W grupach sformułujcie jak najwięcej pytań dotyczących rusyfikacji. Następnie wymieńcie się pytaniami z innym zespołem i udzielcie odpowiedzi na podstawie *Syzyfowych prac*. W razie potrzeby wykorzystajcie inne źródła informacji.

3. Wskaż przejawy rusyfikacji występujące w szkołach. Wykorzystaj podane cytaty z powieści. Dlaczego działania rusyfikatorów tak mocno koncentrowały się na dzieciach i młodzieży?

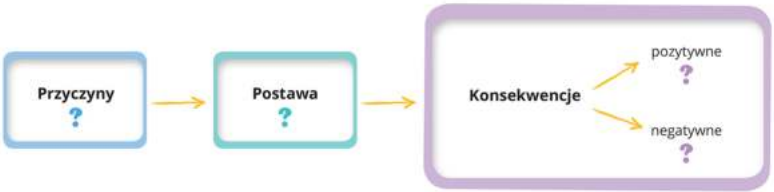
Kilkakrotnie pan Wiechowski musiał przerywać i zaczynać od początku, gdyż melodia *Święty Boże* zaczynała brać górę nad *Kol sławien*. Chodziło tam zapewne nie o nauczenie dzieci śpiewu, lecz o wbicie, wciosanie w ucho pieśni cerkiewnej.

Inspektor i jego satelici chodzili po tych stancjach nieustannie, odbywali rewizję, zaglądali nie tylko do kuferków, ale nawet własnymi rękami grzebali w siennikach, słuchali pod oknami, czaili się u drzwi, wbiegali do mieszkań uczniowskich z rana itd.

– [...] Dzieci nie mówią po rosyjsku, więc jakże się mają uczyć w tej szkole, gdzie wykład nauk odbywa się w tym języku. [...]
– Należy jeszcze – zaczął wrzeszczeć inspektor – należy jeszcze mówić z nimi w domu po rosyjsku.

Pewnego razu pan Leim wchodząc do klasy ujrzał na tablicy wypisane nazwisko Borowicza i obok niego zaskarżenie: „ciągle głośno mówi po polsku". [...]
– Za to, że głośno rozprawiasz w klasie po polsku, zostajesz na dwie godziny w kozie – słyszysz?

4. Jakie postawy wobec rusyfikacji przyjmowali Polacy ukazani w *Syzyfowych pracach*? Rozważ przyczyny i konsekwencje każdej z nich. Wnioski zapisz w zeszycie w postaci schematu.



5. Przypomnij treść mitu o Syzyfie.

6. Zastanów się, dlaczego Stefan Żeromski nadał swojej powieści tytuł *Syzyfowe prace*. Kogo w jego utworze można nazwać Syzyfem? Uzasadnij swoje zdanie.

7. Opisz, jak wyglądały zajęcia z języka ojczystego, na których Bernard Zygier recytował *Redutę Ordona* Adama Mickiewicza.

a) W jaki sposób zachowywali się uczniowie na początku lekcji prowadzonej przez profesora Sztettera? Czym mogło to być spowodowane?

b) Jak zmieniło się zachowanie słuchaczy podczas recytacji *Reduty Ordona*?

8. Bernard Zygier postanowił zapisywać swoje nazwisko inaczej niż jego ojciec i dziadek, którzy posługiwali się wersją niemiecką: Sieger. Jakie były Twoim zdaniem przyczyny spolszczenia pisowni nazwiska?

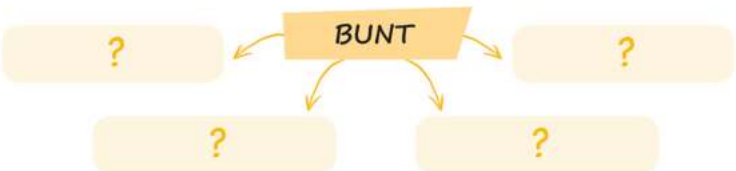
9. *Sieger* oznacza w języku niemieckim zwycięzcę. Czy Twoim zdaniem Bernarda Zygiera można tak określić? Z jakich powodów?



Syzyfowe prace, reż. Paweł Komorowski, 1998

Tworzę

10. W formie notatki w zeszycie wypiszcie przejawy buntu, które pojawiły się w powieści *Syzyfowe prace*. Pod każdym przykładem zapiszcie, przeciwko komu lub czemu ten bunt został wymierzony.



11. Napisz, jak Twoim zdaniem powinna wyglądać wymarzona lekcja języka polskiego. Pamiętaj, aby Twoja praca liczyła przynajmniej 200 słów.

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Zygier podczas lekcji języka polskiego wyrecytował wiersz Adama Mickiewicza *Śmierć Pułkownika*.	P	F
2.	W *Syzyfowych pracach* zostało ukazane nasilenie się działań rusyfikatorów po klęsce powstania styczniowego.	P	F
3.	Stefan Żeromski pokazuje w swojej powieści uległość części Polaków wobec władz zaborczych.	P	F

Rola szkoły w życiu dzieci i młodzieży

Kryteria sukcesu:

- charakteryzuję szkołę, do której uczęszczał Marcin Borowicz;
- porównuję sytuację uczniów przedstawioną przez Stefana Żeromskiego z prawami dziecka zapisanymi we współczesnych dokumentach międzynarodowych.

Na początek

- Przepisz do zeszytu i dokończ zdanie: *Szkoła kojarzy mi się przede wszystkim z...* Porównaj swoją odpowiedź z zapisami koleżanek i kolegów.

O lekturze

1. Podzielcie się na grupy, a następnie wybierzcie i scharakteryzujcie jedną ze szkół, do których uczęszczał Marcin Borowicz. Uwzględnijcie wskazane zagadnienia.

przedmioty nauczania | metody nauczania | atmosfera w szkole | postawa nauczycieli | prawa uczniów | obowiązki uczniów | życie kulturalne młodzieży

2. Porównaj prawa panujące w szkole przedstawionej przez Stefana Żeromskiego z prawami dziecka wskazanymi w *Deklaracji praw dziecka* oraz w *Konwencji o prawach dziecka*. Które z praw zapisanych we współczesnych dokumentach nie były respektowane w szkołach z drugiej połowy XIX w.?

Prawa dziecka



- Prawo do wychowania w rodzinie
- Prawo do imienia i nazwiska oraz obywatelstwa
- Prawo do godnych warunków życia
- Prawo do własnej kultury
- Prawo do miłości i zrozumienia
- Prawo do nauki
- Prawo do zabawy
- Prawo do wypoczynku
- Prawo do swobody myśli i wyznania
- Prawo do ochrony i pomocy
- Prawo do prywatności
- Prawo do używania własnego języka

3. Porozmawiajcie w klasie na temat roli szkoły w Waszym życiu. Odpowiedzcie na poniższe pytania.

- Z czego można byłoby zrezygnować w szkole?
- Co trzeba dodać?
- Jakie kwestie powinny pozostać bez zmian?
- Co należałoby poprawić?

Tworzę

4. Wciel się w postać jednego z wymienionych nauczycieli gimnazjum w Klerykowie i napisz ogłoszenie, aby poinformować, że udzielasz korepetycji ze swojego przedmiotu. Podaj przynajmniej jedną cechę, która może stanowić zachętę do skorzystania z Twoich lekcji.

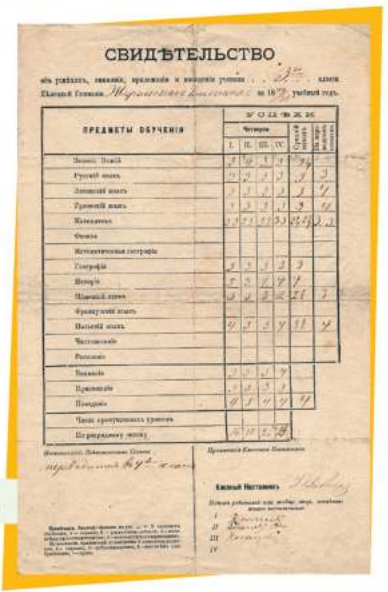
Zabielskij | Leim | Kostriulew | Majewski | Sztetter | Nogacki

Wzór:

> Udzielę korepetycji z języka rosyjskiego. Płatność to 3 ruble za godzinę zegarową. Władam także kilkoma innymi językami. Jestem człowiekiem łagodnym i spokojnym – gwarantuję dobrą atmosferę w czasie zajęć.
>
> Harion Stiepanycz Ozierskij

5. W grupach zastanówcie się, co można zrobić w szkole, aby stała się bliższa miejscu z Waszych marzeń. Zapiszcie swoje ustalenia, a następnie podzielcie się nimi np. z nauczycielem opiekującym się samorządem uczniowskim.

6. Napisz do koleżanki / kolegi list, w którym porównasz szkołę z XIX w. opisaną w *Syzyfowych pracach* ze szkołą współczesną.


СВИДѢТЕЛЬСТВО

Świadectwo szkolne Stefana Żeromskiego po ukończeniu trzeciej klasy gimnazjum, 1880

Sprawdź, co już umiesz

Uzupełnij poniższe zdanie. Wybierz odpowiedzi **A** albo **B** oraz **C** albo **D**.

W szkole ukazanej w *Syzyfowych pracach* język polski był przedmiotem **A** / **B**, co władze szkolne podkreślały **C** / **D**.

A. zakazanym
B. nieobowiązkowym
C. organizowaniem lekcji o niedogodnej porze
D. surowym karaniem za mówienie po polsku

SYZYFOWE PRACE

Stefan Żeromski

CZAS AKCJI

lata 70. XIX w.

MIEJSCE AKCJI

Owczary
Gawronki
Kleryków
• zabór rosyjski •

POWIEŚĆ

o postawach młodych Polaków wobec RUSYFIKACJI

BOHATER DYNAMICZNY

zmienia swój charakter pod wpływem okoliczności

RUSYFIKACJA

działania władz rosyjskich prowadzące do wynarodowienia polskiego społeczeństwa, narzucanie rosyjskiej kultury

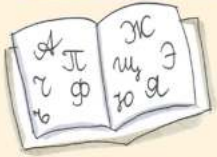
POSTACIE

MARCIN BOROWICZ
ANDRZEJ RADEK
BERNARD ZYGIER

MOTYWY LITERACKIE

- dzieciństwo
- dobro i zło
- patriotyzm
- przyjaźń
- szkoła
- dojrzewanie
- miłość
- matka

POWIEŚĆ O DORASTANIU



Biblioteka zaprasza!

Aleksander Fredro
Zemsta
komedia (wyst. 1834)

ZAWIŚĆ



KONFLIKT

Czy nie byłoby sposobu,
Ustąpiwszy ze stron obu,
Zapomniawszy przeszłe szkody,
Do sąsiedzkiej wrócić zgody?

ZGODA

- Co stało się kością niezgody między Cześnikiem a Rejentem?
- Czy odbył się pojedynek między bohaterami?
- Kto w imię miłości miał dostarczyć krokodyla?
- Dlaczego pisanie listu okazało się dla Dyndalskiego trudną czynnością?

Nie zwlekaj! Dowiedz się więcej!

Dlaczego *Zemsta*?

Kryteria sukcesu:

- poznaję genezę *Zemsty*;
- określam miejsce i czas akcji oraz główne wątki utworu;
- porządkuję wydarzenia;
- określam relacje między bohaterami;
- wyjaśniam znaczenie motta i tytułu.

Na początek

- Sprawdź, co wiesz na temat autora *Zemsty* – wybierz poprawne uzupełnienie każdego zdania. W razie potrzeby zajrzyj do biogramu pisarza (zob. s. 88).

Aleksander Fredro był autorem wielu *tragedii / komedii*. Do najbardziej znanych należą *Śluby panieńskie / Marzenia panieńskie*. Napisał także wiele *bajek / ballad*. W młodości zaciągnął się do armii *Królestwa / Księstwa* Warszawskiego i walczył u boku Napoleona. Później osiadł w swoim majątku w okolicach *Lwowa / Wilna*. Poświęcił się wówczas literaturze i działalności *politycznej / naukowej*.



Leonard Marconi (czytaj: markoni), pomnik Aleksandra Fredry, 1897, Wrocław

Pomnik autora *Zemsty*, odsłonięty w 1897 r. we Lwowie, po II wojnie światowej sprowadzono do Polski. Początkowo stanął w parku Wilanowskim w Warszawie, ale w 1956 r. został przeniesiony na Rynek we Wrocławiu.

O lekturze

geneza – okoliczności powstania dzieła

1. Przepisz do zeszytu tekst mówiący o genezie *Zemsty*, uzupełniając znaki interpunkcyjne. Pamiętaj o zastosowaniu wielkiej litery na początku każdego zdania.

W 1828 r Zofia z Jabłonowskich Skarbkowa poślubiła Aleksandra Fredrę i wniosła w posagu połowę starego zamku w Odrzykoniu zaciekawiony Fredro postanowił przejrzeć dokumenty świeżo otrzymanego majątku w ten sposób natrafił na akta procesowe z 30 letniego sporu poprzednich właścicieli w pierwszej połowie XVII w Piotr Firlej i Jan Skotnicki kłócili się o prawo własności do odrzykońskiego zamku spór zakończyło małżeństwo syna Piotra Firleja z Zofią Skotnicką historia ta zainspirowała Fredrę do napisania na początku lat 30 XIX w Zemsty

a) Podkreśl w przepisanym tekście nazwisko *Fredro* i określ przypadek rzeczownika.

b) Uzupełnij odmianę tego nazwiska, wskazując jego formy w pozostałych przypadkach w liczbie pojedynczej i mnogiej.

2. Określ miejsce, w którym rozgrywają się wydarzenia opisane w *Zemście*.

3. Kiedy rozgrywa się akcja utworu. Jakie to czasy w historii Polski?

4. Podzielcie się na cztery zespoły. Zadaniem każdej z grup jest ułożenie wydarzeń wybranego aktu w porządku chronologicznym. Następnie zamieńcie się swoimi pracami i sprawdźcie poprawność wykonanego zadania.

Akt I

Bitwa o mur.
Spotkanie Klary z Wacławem.
Małżeńskie plany Cześnika.
Wacław jeńcem.
Przyjazd Papkina.
Rozmowa Papkina z Podstoliną o planach Cześnika.

Akt II

Spotkanie Wacława z Podstoliną.
Przyprowadzenie przez Papkina jeńca do Cześnika.
Przekupienie Papkina.
Wyprawa Papkina do Rejenta.
Wygnanie Wacława przez Macieja Raptusiewicza.
Rozmowa Wacława z Klarą.
Oświadczyny Cześnika.
Oświadczyny Papkina.

Akt III

Wizyta Papkina u Rejenta.
Wyzwanie Rejenta na pojedynek.
Plany matrymonialne Rejenta wobec syna.
Pisanie pozwu przez Rejenta.
Pojawienie się Podstoliny.

Akt IV

Zdrada Podstoliny.
Przekonanie Papkina o otruciu.
Zgoda między skłóconymi.
Małżeństwo Klary i Wacława.
Pisanie listu przez Dyndalskiego.
Rejent gościem Cześnika.

5. Wyodrębnij w utworze Aleksandra Fredry wątek główny i wątki poboczne.

Wątek – ciąg zdarzeń dotyczących jednej postaci (lub jakiejś zbiorowości) i tworzących ciąg przyczynowo-skutkowy.

Wyróżnia się:

- **wątek główny** – zdarzenia związane z bohaterem pierwszoplanowym, zwykle skupione wokół głównego tematu dzieła;
- **wątki poboczne** – zdarzenia dotyczące bohaterów drugoplanowych.

6. Jak rozumiesz motto utworu: *Nie masz nic tak złego, żeby się na dobre nie przydało. Bywa z węża dryjakiew*[1]*, złe często dobremu okazyją daje*?

a) Wskaż sytuację w życiu, którą można byłoby podsumować tymi słowami.

b) W jaki sposób motto wiąże się z wymową komedii Aleksandra Fredry?

[1] *dryjakiew* – lekarstwo

Motto – cytat (fragment innego utworu, myśl filozoficzna, przysłowie itp.) umieszczony przed tekstem lub jego częścią (np. rozdziałem). Motto pomaga w odczytaniu utworu: wskazuje na ważne treści, podsuwa istotne konteksty, stanowi zapowiedź lub uzupełnienie tematyki podjętej przez pisarza.

7. Czyje działania w utworze Fredry można nazwać intrygą? Uzasadnij swój wybór.

intryga – podstępne działanie prowadzące do skłócenia ludzi

8. Wyjaśnij tytuł *Zemsta*. Uzasadnij, że ma wymowę ironiczną.

Tworzę

9. Przedstaw w postaci graficznej relacje między bohaterami *Zemsty*.

a) Wyróżnij na rysunku głównych bohaterów utworu. Możesz ich narysować lub oznaczyć wybranymi ikonami.

b) Zaznacz, kto do kogo się zalecał, i zapisz, jak się zakończyła historia tych zalotów.

10. Napisz krótką notatkę, która mogłaby się znaleźć na okładce *Zemsty* i zachęcać czytelników do sięgnięcia po to dzieło. Wykorzystaj wybrane informacje z lekcji.

Sprawdź, co już umiesz

Zapisz po dwa synonimy i antonimy wyrazu *zemsta*. Z każdym z nich ułóż zdanie nawiązujące do treści utworu Aleksandra Fredry.

Jaki obraz szlachty tworzą bohaterowie *Zemsty* Aleksandra Fredry?

Kryteria sukcesu:

- charakteryzuję bohaterów;
- wskazuję postacie zestawione na zasadzie kontrastu;
- dostrzegam w utworze Aleksandra Fredry elementy kultury sarmackiej;
- określam cechy szlachty ukazanej przez pisarza.

Na początek

- W parach stwórzcie dla wybranej postaci z *Zemsty* profil na portalu randkowym. Powinny się w nim znaleźć:
  - informacje o wyglądzie wybranej osoby;
  - cechy jej charakteru;
  - ciekawostki o bohaterze.

Przedstawcie wyniki pracy na forum klasy.

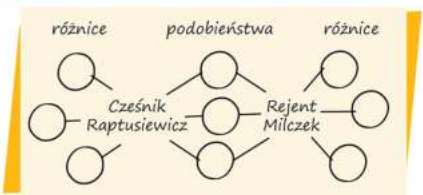
O lekturze

1. Przygotujcie ciekawe pytania pozwalające lepiej poznać bohaterów *Zemsty*, ocenić ich stosunek do świata i ludzi (np. *Wolałbyś zachwycić słuchaczy grą na gitarze czy zwyciężyć w pojedynku?*). Zadajcie je osobom, które przygotowywały profile poszczególnych postaci. Udzielcie także odpowiedzi na pytania dotyczące osoby opisywanej przez Was.

2. Jakich cech brakuje w przedstawionych charakterystykach bohaterów? Zaproponuj potrzebne uzupełnienia.

3. Przerysuj do zeszytu i uzupełnij schemat zamieszczony obok. Możesz wykorzystać podane niżej określenia lub zaproponować inne.

zawzięty • przebiegły • dwulicowy • naiwny • gwałtowny • spokojny • szczery • skryty • inteligentny • chciwy • samolubny



4. Zanalizuj nazwiska: Raptusiewicz, Milczek, Dyndalski, Papkin. Zastanów się, o jakich cechach bohaterów informują.

nazwisko znaczące – nazwisko wskazujące na ważną cechę bohatera

5. Którzy bohaterowie zostali przedstawieni na zasadzie kontrastu? Uwzględnij podane kryteria. Uzasadnij wybór.

- wiek
- temperament
- cechy charakteru
- stosunek do tradycji



Zemsta, reż. Jarosław Kilian, Teatr Polski w Warszawie, 2008

- Jak sądzisz, kogo przedstawia zdjęcie ze spektaklu? Co na to wskazuje?

6. W słowniku języka polskiego sprawdź, czym zajmowali się cześnik, rejent i podstoli. Na podstawie przeczytanych definicji sformułuj własne objaśnienia i zapisz je w zeszycie.

7. Którzy bohaterowie reprezentują odchodzącą już w przeszłość kulturę sarmacką? Jakie przejawy tej kultury można dostrzec w utworze?

Sarmatyzm – poglądy i styl życia typowe dla polskiej szlachty z XVII i XVIII w. Początkowo pojęcie to miało wydźwięk pozytywny i wskazywało takie zalety, jak waleczność, odwaga, umiłowanie wolności i poszanowanie tradycji. Z czasem obronę wolności utożsamiono przede wszystkim z utrzymaniem przywilejów szlacheckich. Sarmatyzm zaczął kojarzyć się negatywnie: z pieniactwem, zacofaniem, wrogością wobec wszystkiego, co obce, połączoną z przeświadczeniem o własnej wyjątkowości, niechęcią do zmian, pijaństwem.

Sarmatyzm przejawiał się również w modzie. Typowym strojem szlacheckim był **kontusz** – rodzaj płaszcza z rozciętymi rękawami, który zakładano na żupan (długą suknię zapinaną na ozdobne guziki) i związywano długim pasem. Ważnymi elementami stroju były także szabla (karabela) i czapka, zwykle ozdobiona piórami. Strój szlachecki z czasem został uznany za polski strój narodowy. Noszenie go traktowano (zwłaszcza w czasach zaborów) jako przejaw patriotyzmu.



Zemsta, reż. Andrzej Wajda, 2002

Tworzę

8. Jaki obraz szlachty wyłania się z utworu Aleksandra Fredry? Napisz notatkę, w której zbierzesz wnioski na ten temat. Wykorzystaj pytania pomocnicze:

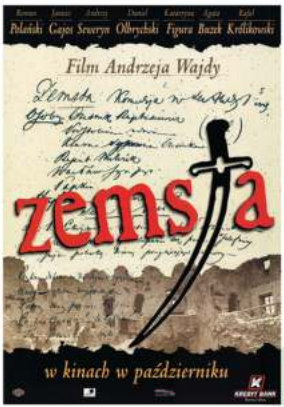
- Jakie dwa pokolenia szlachty zostały ukazane w *Zemście*?
- W czym wyraża się stosunek bohaterów do tradycji?
- Czy autor skupia się na krytyce szlachty, czy raczej wyraża sympatię?

9. Napisz ogłoszenie, w którym powiadomisz o projekcji *Zemsty* w reżyserii Andrzeja Wajdy. Podaj dwa argumenty, którymi zachęcisz rówieśników do obejrzenia ekranizacji dzieła Aleksandra Fredry.

E **10.** Przyjrzyj się zamieszczonym plakatom filmowym. Wybierz z każdego z nich po dwa elementy graficzne i uzasadnij ich związek z *Zemstą* Aleksandra Fredry.



Władysław Daszewski, plakat filmowy, 1957



Plakat filmowy, 2002

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Główni bohaterowie *Zemsty* zostali przedstawieni na zasadzie kontrastu.	**P**	**F**
2.	Fredro nadał Cześnikowi i Rejentowi nazwiska sprzeczne z ich cechami charakteru.	**P**	**F**
3.	Strój Papkina wskazuje na poszanowanie przez tego bohatera tradycji sarmackiej.	**P**	**F**

Komiczna walka o mur niezgody

Kryteria sukcesu:

- wskazuję w tekście *Zemsty* elementy typowe dla dramatu;
- podaję cechy komedii i dostrzegam je w utworze Aleksandra Fredry;
- określam kompozycję dzieła;
- rozpoznaję komizm postaci, sytuacyjny i językowy.

Na początek

- Wskaż w wybranym fragmencie z *Zemsty* tekst główny, tekst poboczny, monolog, dialog. Co jeszcze wskazuje, że utwór Aleksandra Fredry należy do dramatu?

O lekturze

1. Sformułuj definicję wyrazu *komiczny* i podaj jego synonimy. Podkreśl te, którymi Twoim zdaniem można określić utwór Aleksandra Fredry. Możesz skorzystać ze słownika synonimów w wersji drukowanej lub online.

2. Udowodnij przez przytoczenie odpowiednich przykładów, że *Zemsta* jest komedią.

Komedia – jeden z głównych gatunków dramatu. Do jej najważniejszych cech należą:

- pogodny nastrój;
- dynamiczna akcja prowadząca do szczęśliwego zakończenia;
- nieskomplikowana tematyka, najczęściej obyczajowa;
- występowanie **komizmu** – przedstawianie postaci, wypowiedzi, obyczajów lub sytuacji w sposób, który bawi odbiorcę.

Często występującą w komedii zasadą kompozycyjną jest **kontrast**: obyczajów, charakterów, sposobów myślenia itp.

3. Omów wskazane na wykresie elementy kompozycji *Zemsty*, przywołując wydarzenia z utworu.



1. ekspozycja (wstęp)
2. zawiązanie akcji
3. rozwinięcie akcji
4. punkt kulminacyjny
5. rozwiązanie akcji

4. Wskaż w komedii Aleksandra Fredry przykłady różnych rodzajów komizmu. Możesz wykorzystać podane niżej cytaty.

Rodzaje komizmu:
- **komizm postaci** – sposób przedstawienia postaci uwypuklający charakterystyczne dla niej cechy, np. tchórzostwo Papkina;
- **komizm sytuacyjny** – kształtowanie zdarzeń i zachowań bohaterów w taki sposób, że są odbierane jako śmieszne (zwykle ze względu na zaskoczenie lub przerysowanie), np. dyktowanie przez Cześnika listu Dyndalskiemu;
- **komizm językowy (słowny)** – żartobliwe powiedzonka, dialogi i monologi bohaterów, powtarzające się zwroty, np. typowe dla Cześnika *mocium panie*.

PAPKIN
Cześnik wulkan – aż niemiło.
Gdybym krótko go nie trzymał,
Nie wiem, co by z światem było.

REJENT
Niech się dzieje wola nieba,
Z nią się zawsze zgadzać trzeba.

REJENT
Mieć więc ranę tyle znaczy,
co mieć ciało skaleczone:
że zaś raną jest drapnięcie,
więc zapewnić możem święcie,
że jesteście skaleczeni,
przez to chleba pozbawieni.

MULARZ
O! to znowu…

REJENT
Pozbawiony
Jesteś, bratku, i z przyczyny,
Że ci nie dam okruszyny –

PAPKIN
Człowiek grzeczny
I majętny, i stateczny.

PODSTOLINA
na stronie
Od Cześnika ma zlecenie
I zachodzi tak z daleka
Tam, gdzie go się dawno czeka.
Głupi mędrek.

PAPKIN
na stronie
Tam do licha!
Ona zerka, ona wzdycha –

PAPKIN
Jestem Papkin – lew północy,
Rotmistrz sławny i kawaler –
okazując gestem wstęgi orderowe
Tak, siak, tędy i owędy.
Mądry w radzie, dzielny w boju,
Dusza wojny, wróg pokoju.

Tworzę

5. Ułóż dialog, który będzie się charakteryzował wybranym rodzajem komizmu.

Sprawdź, co już umiesz

Wybierz poprawne dokończenie zdania.

O tym, że *Zemsta* Aleksandra Fredry jest komedią, przesądza

A. podział utworu na akty i sceny.
B. obecność punktu kulminacyjnego.
C. kontrast między głównymi bohaterami.
D. występowanie różnych rodzajów komizmu.

ZEMSTA

Aleksander Fredro

KOMEDIA

o zemście, która przyniosła nieoczekiwane skutki: pogodziła skłóconych sąsiadów i połączyła ze sobą zakochanych

- gatunek **DRAMATU**

o żywej akcji i pozytywnym zakończeniu

- wykorzystuje różne odmiany **KOMIZMU**

komizm postaci

komizm sytuacyjny

komizm językowy (słowny)

CZAS AKCJI
- koniec XVIII w. lub początek XIX w.

MIEJSCE AKCJI
- stary zamek na prowincji

GENEZA
- znalezienie przez Fredrę starych dokumentów informujących o podobnym sporze

GŁÓWNI BOHATEROWIE

CZEŚNIK MACIEJ RAPTUSIEWICZ

REJENT MILCZEK

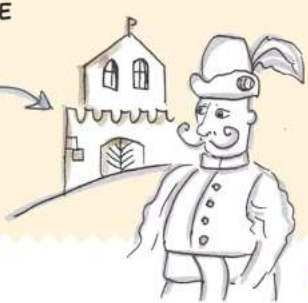
„Tych dwóch ludzi – ogień, woda"

zestawieni na zasadzie **kontrastu**

RAPTUSIEWICZ
MILCZEK

NAZWISKA ZNACZĄCE

krytyczny, ale też pełen sympatii obraz odchodzącego w przeszłość świata sarmackiego



Biblioteka zaprasza!

Antoine de Saint-Exupéry
Mały Książę
baśń, powiastka filozoficzna (1943)



A oto mój sekret. Jest bardzo prosty: dobrze widzi się tylko sercem. Najważniejsze jest niewidoczne dla oczu…

PRZYJAŹŃ

RÓŻA

WĘDRÓWKA

- Kim jest tajemniczy chłopiec w żółtym szaliku?
- Jak znaleźć przyjaciela?
- Dlaczego róża jest wyjątkowa?
- Czy żmija może pomóc w powrocie do domu?

Nie zwlekaj! Dowiedz się więcej!

W świecie Małego Księcia

Kryteria sukcesu:

- wyjaśniam, kim był Antoine de Saint-Exupéry;
- wskazuję i omawiam elementy świata przedstawionego w utworze;
- piszę dedykację;
- uzasadniam swoje przemyślenia na temat *Małego Księcia*.

Na początek

- Sprawdźcie znajomość lektury: wybierzcie samodzielnie właściwe dokończenie każdego zdania, a następnie w parach porównajcie swoje odpowiedzi.

1. Narrator był z zawodu
   A. marynarzem.
   B. lekarzem.
   C. pilotem.
   D. bankierem.

2. Mały Książę prosił narratora, aby ten
   A. opowiedział mu bajkę.
   B. narysował mu baranka.
   C. opisał mu wygląd lasu.
   D. zaśpiewał mu kołysankę.

3. Mały Książę rozmawiał przy studni
   A. ze żmiją.
   B. z barankiem.
   C. z lisem.
   D. z wielbłądem.

4. Planety zwiedzane przez Małego Księcia zamieszkiwali
   A. biznesmen, król, ogrodnik.
   B. leśniczy, fryzjer, pyszałek.
   C. król, pijak, biznesmen.
   D. pijak, kucharz, szewc.

5. Narrator spotkał chłopca
   A. w Azji.
   B. w Afryce.
   C. w Europie.
   D. w Australii.

6. Na planecie Małego Księcia rosła
   A. niezapominajka.
   B. konwalia.
   C. orchidea.
   D. róża.

1900

1914–1918 I wojna światowa

1921 uzyskanie uprawnień pilota

1939 wybuch II wojny światowej

1943 wydanie *Małego Księcia*

1944

Antoine de Saint-Exupéry[1] (1900–1944)



Poznaj autora

Francuski pilot, pisarz i poeta. Od najmłodszych lat pasjonował się lotnictwem. W latach 1921–1923 służył jako pilot wojskowy. Gdy w wyniku wypadku został przeniesiony do rezerwy, podjął pracę jako pilot cywilny – zajmował się m.in. przewożeniem poczty. Kilkakrotnie podejmował ryzykowne próby przelotów na rekordowo długich trasach (np. Nowy Jork – Ziemia Ognista). Przeżył kilka poważnych wypadków, m.in. w 1935 r. podczas lotu nad Saharą. Doświadczenia związane z lotnictwem znalazły odzwierciedlenie w jego utworach, takich jak *Poczta na Południe*, *Nocny lot*, *Ziemia, planeta ludzi*, *Mały Książę*. W 1943 r. na własną prośbę znów został pilotem wojskowym i wykonywał misje zwiadowcze. Z jednej z nich już nie powrócił – jego samolot został prawdopodobnie zestrzelony nad Morzem Śródziemnym przez pilota niemieckiego myśliwca.

[1] czytaj: antu**an** de sęt egzip**eri**



Mały Książę jest szczególną pozycją w twórczości francuskiego pisarza – świadczy o tym fakt, że autor sam wykonał ilustracje do tej książki.

Antoine de Saint-Exupéry, ilustracja do *Małego Księcia*, 1943

O lekturze

1. Podziel się swoimi refleksjami na temat lektury. Wykorzystaj zaproponowane sformułowania.

moją uwagę zwróciło • zachwyciło mnie • rozczarowało mnie • mogę polecić tę książkę, ponieważ... • nie polecam tej książki, ponieważ...

2. Przeczytaj fragment *Małego Księcia* i odpowiedz na pytania.

wolnelektury.pl

Utwór pochodzi z serwisu Wolne Lektury, znajdziesz go pod adresem https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/saint-exupery-maly-ksiaze.html. Został udostępniony na Licencji Wolnej Sztuki 1.3.

Leonowi Werthowi[1]

Proszę dzieci, aby mi wybaczyły, że dedykuję tę książkę dorosłemu. Mam niebagatelne usprawiedliwienie: ten dorosły to mój najlepszy przyjaciel na świecie. Mam też inne usprawiedliwienie: ten dorosły potrafi wszystko zrozumieć, nawet książki dla dzieci.

Mam jeszcze trzecie usprawiedliwienie: ten dorosły mieszka we Francji, gdzie cierpi głód i chłód. Bardzo potrzebuje pociechy. Jeżeli wszystkie te powody okażą się niewystarczające, chętnie zadedykuję tę książkę dziecku, którym był kiedyś ten dorosły. Wszyscy dorośli byli najpierw dziećmi. (Ale niewielu z nich o tym pamięta). Poprawiam więc dedykację:

Leonowi Werthowi
z czasów, kiedy był małym chłopcem

Antoine de Saint- Exupéry, *Mały Książę* (fragment), tłum. Agata Kozak

a) Kim jest człowiek, któremu autor dedykuje książkę?
b) Na czym polega wyjątkowość tej osoby?
c) Co o niej mówią słowa: *potrafi wszystko zrozumieć, nawet książki dla dzieci*?

3. Zapoznaj się z definicją dedykacji, a następnie uzupełnij zdanie:

Przywołany fragment *Małego Księcia jest / nie jest* typowym przykładem dedykacji, ponieważ...

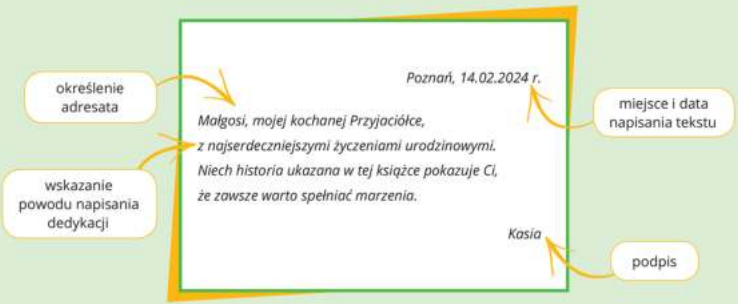
[1] czytaj: Wertowi

Mam lekkie pióro

Gdy piszesz dedykację, pamiętaj, że:

- zaimki, które odnoszą się do adresata, ze względów grzecznościowych zapisuje się wielką literą;
- możesz wzbogacić tekst wybranym cytatem bądź aforyzmem.

Dedykacja – krótka wypowiedź stanowiąca wyraz podziękowania lub uznania. Najczęściej umieszcza się ją na przedmiocie ofiarowywanym komuś z jakiejś okazji, np. w książce, na odwrocie fotografii. Dedykacja umieszczona przez pisarza na początku dzieła stanowi integralną część utworu.



Bank słówek

- Szanownej Pani • drogiej Przyjaciółce • kochanemu Tacie
- z okazji urodzin • w dowód wdzięczności • z podziękowaniem za... • z wyrazami sympatii / szacunku / miłości • niech ta książka będzie dla Ciebie...

4. Napisz dedykację dla osoby, której chcesz ofiarować egzemplarz książki *Mały Książę*. Pomyśl, dlaczego wybierasz właśnie tę osobę. Wykorzystaj w dedykacji wybrany cytat z utworu.

5. Które z podanych cech baśni można wskazać w utworze de Saint-Exupéry'ego? Wybierz wszystkie poprawne odpowiedzi. E

A. Opowieść zaczerpnięta z wierzeń ludowych.
B. Łączenie elementów świata realnego i fantastyki.
C. Nadawanie roślinom i zwierzętom cech ludzkich.
D. Zakończenie przynoszące zwycięstwo dobra nad złem.
E. Umiejscowienie wydarzeń w nieokreślonym miejscu i czasie.
F. Motyw podróży służącej poznaniu świata i kształtowaniu charakteru.

Chcę więcej!

Mały Książę ma cechy **powiastki filozoficznej** – utworu epickiego, w którym ukazana historia pozwala autorowi przedstawić swoje poglądy filozoficzne lub podjąć dyskusję z jakimiś tezami. Dzieła należące do tego gatunku zwykle mają schematyczną fabułę, często składającą się z epizodów. Postacie bohaterów są uproszczone i – podobnie jak inne elementy dzieła – mogą pełnić funkcję alegorii. Twórcy powiastek filozoficznych często wykorzystują motyw podróży.

▶ Zbierz argumenty pozwalające uznać *Małego Księcia* za powiastkę filozoficzną.

6. Wykonaj notatkę wizualną: przerysuj do zeszytu poniższy schemat, a następnie uzupełnij go informacjami na temat świata przedstawionego w *Małym Księciu*.



Piszę i mówię poprawnie

Mimo że wyraz *książę* jest rodzaju męskiego, zapisujemy go tak jak rzeczowniki rodzaju nijakiego, które w mianowniku liczby pojedynczej mają końcówkę *-ę*. Ten zapis wyjaśnia forma liczby mnogiej rzeczownika *książę*, która brzmi: *książęta*.

Ę w zakończeniu wyrazu wymawia się najczęściej bez nosowości, czyli jak samogłoskę *e*, stąd pojawiający się często błędny zapis rzeczownika.

Zapamiętaj

✓ **książę**

✗ książe

7. Na podstawie wiedzy o utworze de Saint-Exupéry'ego oraz zgromadzonego materiału ułóż pytania, tak aby odpowiedzi na nie tworzyły plan wydarzeń do lektury.

8. Zaprzyjaźnij się z bohaterem książki i dowiedz się o nim jak najwięcej. Wciel się w rolę Małego Księcia i odpowiedz na pytania. Pamiętaj, by odpowiedzi udzielać w 1. osobie liczby pojedynczej.

- Jak masz na imię?
- Skąd pochodzisz?
- Jak wygląda twoja planeta?
- Czym się na niej zajmujesz?
- Dlaczego opuściłeś swoją planetę?
- Co jest dla ciebie ważne w życiu?
- O czym marzysz? Czego pragniesz?



Mały Książę, reż. Mark Osborne (czytaj: osborn), 2015

Tworzę

9. W wielu grach używa się kart mocy charakteryzujących bohatera. Zastanów się, jakie są mocne strony Małego Księcia i przygotuj w dowolnej formie plastycznej lub komputerowej podobną kartę.

10. Oto on: mówią o nim Mały Książę... Uzupełnij podane zdania i rozwiń poszczególne akapity, tak aby stworzyć charakterystykę bohatera. Zwróć uwagę na poprawność językową oraz ortograficzną i interpunkcyjną.

Oto on: mówią o nim Mały Książę. Jest tytułowym bohaterem...
Chłopiec ma charakterystyczny wygląd...
Bohater jest ciekawy świata, o czym świadczą...
Podróżując po asteroidach, Mały Książę poznaje wielu ludzi, z którymi...
Uważam, że bohater...

Sprawdź, co już umiesz

Wybierz poprawne uzupełnienie każdego zdania.

1. Antoine de Saint-Exupéry był *lekarzem / pilotem*.
2. Tekst jego najważniejszej książki zaczyna się od *motta / dedykacji*.
3. Tematem utworu jest *wędrówka / miłość do ojczyzny*.

Wędrując z Małym Księciem

Kryteria sukcesu:

- wymieniam postacie zamieszkujące asteroidy 325–330;
- nazywam wady bohaterów;
- charakteryzuję na podstawie utworu świat dzieci i świat dorosłych;
- określam w dziele problematykę dotyczącą ludzkiego życia.

Na początek

- Wyobraź sobie, że jesteś Małym Księciem przedstawionym na ilustracji. Co czujesz? Czego pragniesz? Napisz krótką wypowiedź bohatera.



Antoine de Saint-Exupéry, ilustracja do *Małego Księcia*, 1943

O lekturze

1. Spośród podanych poniżej cech wybierz te, które charakteryzują bohatera w czasie, kiedy mieszkał na asteroidzie B-612.

obowiązkowy • leniwy • delikatny • złośliwy • opiekuńczy • pracowity • smutny • radosny • zazdrosny • wrażliwy • oddany • sprawiedliwy • odpowiedzialny • pomysłowy • altruistyczny

2. Dlaczego Mały Książę był nieszczęśliwy na swojej planecie? Czego mu brakowało? Uzasadnij odpowiedź.

3. Na podstawie ilustracji nazwij mieszkańców planet, na które przybył Mały Książę po opuszczeniu planety B-612. W jakiej kolejności bohater odwiedził te asteroidy? Podaj ich numery.











4. Przerysuj tabelę do zeszytu i zaprezentuj w niej każdą z postaci spotkanych przez Małego Księcia. Zwróć uwagę na to, że mieszkańcy planet uosabiają wady dorosłych. Zastanów się, jakie to wady, oraz wskaż cytaty, które potwierdzają Twoje przemyślenia.

Mieszkaniec planety	Informacje na temat postaci	Wada	Cytat
?	?	?	?

5. Oceń zachowanie ludzi spotkanych przez Małego Księcia na asteroidach 325–330.

a) Czy działania tych osób są przydatne dla innych?

b) Czy Twoim zdaniem ci ludzie są szczęśliwi? Co o tym świadczy?

6. Mały Książę uznał, że *dorośli są zdecydowanie dziwni*. Czy zgadzasz się z tą opinią? Uzasadnij odpowiedź, przywołując trzy argumenty.

7. *Siódmą planetą była Ziemia.* Sprawdź, co oznacza cyfra 7. Jak jej sens może zostać odczytany w kontekście utworu Antoine'a de Saint-Exupéry'ego – jaką planetą dla ludzi jest Ziemia?

- Jakie emocje wzbudza w Tobie to zdjęcie?
- Co zwraca Twoją szczególną uwagę?



8. Wskaż poprawne dokończenie zdania. W razie problemu z wykonaniem zadania skorzystaj ze słownika języka polskiego lub słownika wyrazów obcych.

Egzystencja to

A. istnienie kogoś lub czegoś.

B. brak wiedzy na określony temat.

C. posiadanie szerokiej wiedzy książkowej.

D. skłonność do przesady w okazywaniu uczuć.

9. Na podstawie definicji bohatera poszukującego napisz wypowiedź, w której wyjaśnisz, jakie problemy egzystencjalne skłoniły Małego Księcia do wyruszenia w podróż.

10. Co Twoim zdaniem świadczy o wrażliwości Małego Księcia? Uzasadnij odpowiedź.

Bohater poszukujący – pojęcie z zakresu teorii literatury, które dotyczy bohatera dążącego do znalezienia odpowiedzi na ważne pytania egzystencjalne: o sens życia, ważne idee, ludzkie wybory itp.; pragnącego poznać prawdę o sobie.

Tworzę

11. Pracując w parach lub większych zespołach, zastanówcie się, osoby o jakich wadach mogłyby mieszkać na asteroidach 331, 332 i kolejnych. Przygotujcie dialog bohatera z jedną z takich postaci.

12. Napisz rozprawkę, w której rozważysz, z jakich powodów człowiek może się czuć samotny wśród ludzi. W argumentacji odwołaj się do *Małego Księcia* Antoine'a de Saint-Exupéry'ego oraz do innego utworu literackiego. Pamiętaj, aby Twoja praca liczyła co najmniej 200 wyrazów.

Chcę więcej!

Egzystencjalizm – nurt filozoficzny, który zyskał dużą popularność po II wojnie światowej. Według egzystencjalistów jedyną pewną rzeczą jest to, że istniejemy. Poza tym człowiek nie ma żadnych punktów odniesienia – jest „skazany na wolność", a jednocześnie samotny i pełen strachu. Zmusza go to do poszukiwania wartości, które pozwoliłyby nadać sens ludzkiemu życiu.

▶ Z jakich względów *Małego Księcia* można zaliczyć do literatury egzystencjalnej?

Sprawdź, co już umiesz

Odróżnij informacje od opinii. Wybierz **I**, jeśli zdanie jest informacją, albo **O** – jeśli jest opinią.

1.	Antoine de Saint-Exupéry ukazał różnicę między sposobem odbierania świata przez dzieci i dorosłych.	I	O
2.	Książka przedstawia proces dojrzewania Małego Księcia – jego dorastanie do odpowiedzialności za drugą osobę.	I	O
3.	Dziecięca wrażliwość jest tu najważniejsza, a zwłaszcza jej przetrwanie w świecie poważnych ludzi dorosłych.	I	O

W sprawie oswajania

Kryteria sukcesu:

- opisuję relacje między Małym Księciem a różą;
- analizuję wypowiedzi lisa;
- redaguję e-mail zawierający refleksje bohatera po spotkaniu z lisem.

Na początek

- Utwórz chmurę wyrazową z Twoimi skojarzeniami ze słowem *przyjaźń*.
- Wymyśl ikonę, która według Ciebie najlepiej wyraża to uczucie.

O lekturze

1. Wyjaśnij, w jaki sposób róża znalazła się na planecie Małego Księcia.

2. Przedstaw w formie notatki wizualnej znajomość Małego Księcia i róży. Zwróć uwagę na wskazane etapy.

przygotowania róży do rozkwitnięcia → rozkwitanie róży → postępowanie róży po rozkwitnięciu → zachowanie róży podczas rozstania

a) Do każdego etapu dopisz reakcje i obserwacje Małego Księcia. **b)** Nazwij emocje obojga bohaterów.

3. W czasie pobytu na Ziemi Mały Książę odwiedza ogród pełen róż – jakie wrażenie robi na nim ta wizyta?

4. Jak można zinterpretować słowa bohatera: *Byłem za młody, żeby umieć ją kochać*? Czego wymaga to uczucie? Porozmawiajcie w klasie na ten temat.

Do stworzenia postaci róży w *Małym Księciu* zainspirowała pisarza jego żona Consuelo, artystka pochodząca z Salwadoru. Po zaginięciu męża w 1944 r. napisała wspomnienia o ich wspólnym życiu, które zostały odnalezione dopiero w 1979 r., 20 lat po jej śmierci, i wydane pod tytułem *Pamiętnik róży*.



Consuelo de Saint-Exupéry (czytaj: konsuelo de sęt egziperi), 1942

5. Podczas wędrówki po kolejnych asteroidach chłopiec poszukuje przyjaciela. Dlaczego żadna ze spotkanych osób nim nie zostaje? Odpowiedź zanotuj w zeszycie.



Mały Książę, reż. Mark Osborne, 2015

6. Prześledź spotkanie Małego Księcia z lisem.

a) Jak zachowuje się lis na początku spotkania? Dlaczego nie chce się bawić z chłopcem?
b) Jakie zdanie na temat ludzi ma lis?
c) Co według lisa oznacza oswojenie? Zapisz definicję własnymi słowami.
d) Na podstawie wypowiedzi lisa przedstaw etapy rozwoju przyjaźni.

7. Czego Mały Książę nauczył się podczas tego spotkania? Jakie uczucia się w nim obudziły? Co sobie uświadomił? Zapisz wnioski w punktach.

Tworzę

8. W imieniu Małego Księcia napisz e-mail do róży, w którym bohater podzieli się z nią swoimi refleksjami po spotkaniu z lisem. Zadanie wykonaj w zeszycie.



Sprawdź, co już umiesz

Wybierz poprawne dokończenie każdego cytatu z *Małego Księcia*.

1. „Dobrze widzi się [redacted]".

A. w słoneczny dzień
B. dzięki rozumowi
C. jedynie porażki
D. tylko sercem

2. „To, co najważniejsze, jest [redacted]".

A. najtrudniejsze do zdobycia
B. związane z zaufaniem
C. niewidoczne dla oczu
D. kruche i delikatne

Symbole w *Małym Księciu*

Kryteria sukcesu:

- podaję alegoryczne znaczenie bohaterów *Małego Księcia*;
- wskazuję symbole w lekturze i omawiam ich sens;
- określam przesłanie dzieła.

Na początek

- Wyszukaj w słowniku frazeologicznym związki z wyrazami: *lis*, *studnia*, *róża*, *podróż*. Podaj znaczenie tych frazeologizmów.

O lekturze

1. Mieszkańcy planet odwiedzonych przez Małego Księcia są alegoriami typowych wad ludzi dorosłych. Wskaż, z którymi wadami wiążą się poszczególne postacie.

król pyszałek pijak biznesmen latarnik geograf	pragnienie posiadania • uleganie nałogom • oderwanie od realnego świata • nieustanne poszukiwanie poklasku • pracoholizm • życiowa bierność • żądza władzy • egocentryzm • ograniczanie się do wiedzy nieprzydatnej w życiu • materializm



2. Wymień cechy, których znakiem może być Mały Książę.

3. Czy Małego Księcia można uznać za wzór do naśladowania? Czego przede wszystkim warto byłoby się od niego nauczyć? Porozmawiajcie w klasie na ten temat.

Symbol – motyw (znak, osoba, przedmiot itp.) lub element świata przedstawionego, który jest znakiem ukrytych treści. Jego znaczenie ściśle wiąże się z kontekstem (np. wynika z konkretnego utworu) i w innych okolicznościach może być zupełnie inne. Cechą symbolu jest więc wieloznaczność, np. w zależności od kontekstu gwiazda może być symbolem mądrości, wskazówki, przeznaczenia, nadziei, przyszłości.

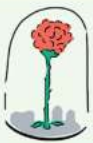
4. Antoine de Saint-Exupéry zawarł w swoim utworze liczne symbole, które niosą wiele istotnych prawd życiowych. Przeczytaj podane informacje i odpowiedz na pytania.



Baobaby – symbol zła, grzechu, złych intencji i myśli, które – jeśli nie zostaną zduszone w zarodku – szybko przekształcają się w czyny i mogą zniszczyć człowieka.

Co symbolizuje regularne usuwanie baobabów przez Małego Księcia?

Co symbolizuje konieczność regularnego pielęgnowania i podlewania róży przez Małego Księcia?



Wulkany – emocje drzemiące w człowieku, którym nie wolno ulegać; należy je mieć pod kontrolą.



Róża – symbol miłości, piękna, kobiecości, delikatności, kruchości, namiętności, próżności. Róża ma kolce i może zranić – podobnie jak miłość.

Z jakimi cechami zazwyczaj kojarzy się lis? Dlaczego autor *Małego Księcia* przełamał to stereotypowe myślenie?



Lis – symbol mądrości, wierności, przyjaźni i doświadczenia życiowego.

Dlaczego Mały Książę co tydzień czyścił wulkany na swojej asteroidzie?



Jaka zmiana czekała Małego Księcia po ukąszeniu go przez żmiję?

Żmija – symbol zmiany, śmierci, ale też początku nowego życia (lub jego nowego etapu).



Jaką rolę w życiu Małego Księcia odgrywa pustynia?

Pustynia – symbol samotności, opuszczenia, duchowego wypalenia, pustki, nieukojonej tęsknoty.

W jakich okolicznościach i z kim Mały Książę natrafia na studnię? Dlaczego pragnie napić się z niej wody?



Studnia – symbol życia i nadziei.
Woda – symbol życia, mądrości, prawdy i poznania.



W jakim celu Mały Książę opuszcza swoją planetę?

Planeta – symbol prywatności każdego człowieka, jego życiowej przestrzeni; można się na niej zamknąć i stać się jej więźniem lub wyruszyć w podróż, by poznać świat i samego siebie.



Czego o sobie i świecie uczy się Mały Książę podczas wędrówki?

Podróż – symbol poszukiwania sensu życia, poznawania samego siebie, stopniowego dojrzewania.

5. Które symbole pojawiające się w *Małym Księciu* uważasz za najważniejsze? Z jakich powodów?

6. Jakie jest Twoim zdaniem przesłanie *Małego Księcia*? Komu można polecić tę książkę – dzieciom czy także dorosłym? Uzasadnij swoją odpowiedź.

Tworzę

7. Wyobraź sobie, że Mały Książę powraca na Ziemię z różą. Napisz o tym opowiadanie, w którym nawiążesz do wiedzy o życiu zdobytej przez bohatera podczas wcześniejszych podróży. Wypracowanie powinno dowodzić, że dobrze znasz lekturę. Pamiętaj, aby Twoja praca liczyła co najmniej 200 wyrazów.

8. Rozwiń słowa Małego Księcia: *Ludzie miewają różne gwiazdy*. Możesz nadać swojej pracy dowolną formę, np. wypracowania, prezentacji multimedialnej, albumu.



Antoine de Saint-Exupéry, ilustracja do *Małego Księcia*, 1943

Sprawdź, co już umiesz

Oceń prawdziwość podanych zdań. Wybierz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F** – jeśli jest fałszywe.

1.	Znaczenie symbolu może się zmieniać, ponieważ zależy ono od kontekstu.	**P**	**F**
2.	Lis w *Małym Księciu* – podobnie jak w bajkach – jest znakiem fałszu i przebiegłości.	**P**	**F**
3.	Ukąszenie przez żmiję symbolizuje w utworze przejście z okresu dzieciństwa do okresu dojrzałości.	**P**	**F**

MAŁY KSIĄŻĘ

Antoine de Saint-Exupéry

- Utwór łączący cechy baśni i powiastki filozoficznej.
- Opowiada o spotkaniu na pustyni pilota i Małego Księcia, który wyruszył w podróż w poszukiwaniu przyjaźni.

OSWOIĆ = STWORZYĆ WIĘZY

„NA ZAWSZE BIERZESZ ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZA TO, CO OSWOIŁEŚ".





BOHATER POSZUKUJĄCY

ASTEROIDA B-612

- OPIEKA NAD RÓŻĄ
- POWRÓT DZIĘKI UKĄSZENIU PRZEZ ŻMIJĘ

ASTEROIDY 325–330

• MIESZKAŃCY •

- KRÓL
- PYSZAŁEK
- BIZNESMEN
- PIJAK
- LATARNIK
- GEOGRAF

ZIEMIA

- OGRÓD Z RÓŻAMI
- SPOTKANIE Z PILOTEM I LISEM
- UOSABIAJĄ TYPOWE WADY LUDZI DOROSŁYCH

Indeks pojęć

A

aforyzm 14
akapit 42, 59, 241
akcent 82
  akcent wyrazowy 82, 83
  akcent zdaniowy 82
akcja 291, 309
  etapy rozwoju akcji 291, 309
akt 290
alegoria 18
anafora 194
antonim 179
archaizm 215
  rodzaje archaizmów 215
argument 39, 42, 44, 132, 133
  argument emocjonalny 39
  argument logiczny 39
  argument rzeczowy 39
autoryzacja 231

B

ballada 67, 185
bezokolicznik 110
błąd językowy 148
  rodzaje błędów językowych 148–150
bohater dynamiczny 321
bohater poszukujący 354
bohater statyczny 321
bohater tragiczny 294

C

charakterystyka 298
cytowanie 14

D

dedykacja 349
definicja słowotwórcza 25
didaskalia zob. tekst poboczny
dramat 67, 290
dramat romantyczny 302

E

ekspozycja 291, 309
epika 38, 67
epikureizm 214
estetyka 257
etyka wypowiedzi (etyka słowa) 101
eufemizm 224

F

fabuła 326
fantasy 197
fonetyka 72
formant 25, 27, 28
  rodzaje formantów 25
frazeologizm zob. związek frazeologiczny

G

głoska 72, 73
  rodzaje głosek 73
gra słów 260
grzeczność językowa 141–143

H

hipoteza 40, 42, 132, 133
homonim 179

I

imiesłowowy równoważnik zdania 122, 123
imiesłów 110–112, 122, 123
  rodzaje imiesłowów 111
internacjonalizm 243
intonacja 82
ironia 71

K

kampania społeczna 281, 282
kategoria znaczeniowa 27
kolokwializm (potocyzm) 232, 258
komedia 343
komizm 343, 344
  rodzaje komizmu 344
kontrargument 40, 42, 132, 133
kontrast 343

L

lid 229
liryka 30, 67
  liryka bezpośrednia 227
  liryka pośrednia 227
list 241
list otwarty 198, 199

M

manipulacja językowa 190
motto 339
mowa ciała 98, 170
mowa niezależna 275, 276
mowa zależna 275, 276
mowa zob. przemówienie

N

narracja 38, 59
narrator 38
narządy mowy 72
nazwa miejscowa 270
nazwisko znaczące 341
neologizm 186
  rodzaje neologizmów 186, 187
nieosobowe formy czasownika 110
norma językowa 146
  norma użytkowa 146
  norma wzorcowa 146
nowela 308, 309

O

odpowiedzialność społeczna 114
odsłona 290
ogłoszenie 19
opis przeżyć wewnętrznych 59, 312
opis rzeźby 219
opowiadanie twórcze 58–62

P

paradoks 262
perswazja 169, 170, 190
peryfraza 266
perypetia 291
pieśń 213
piosenka 210
pisownia wyrazów z *nie* 112, 171
plan kompozycyjny 44
pleonazm 150
podmiot liryczny 30
podstawa słowotwórcza 25
porównanie homeryckie 221
potocyzm zob. kolokwializm
powtórzenie 194
przemówienie (mowa) 97–99
przykład 39, 42
puenta 59
punkt kulminacyjny 59, 67, 291, 309

R

rdzeń 32
recenzja 201
reklama 189
retoryka 93
retrospekcja 59
rodzina wyrazów 32
rozprawka 40–45, 132, 133
rusyfikacja 330
rymy 269
  rodzaje rymów 269

S

sarmatyzm 341
scena 290
skrót 154
skrótowiec 155
  rodzaje skrótowców 155

slogan reklamowy 189
słowotwórstwo 24
sonet 269
stoicyzm 214
streszczenie 20–23
symbol 18, 357
synonim 179

Ś

środki retoryczne 93
środki stylistyczne (środki artystyczne) 108

T

tekst główny 290
tekst poboczny (didaskalia) 290
temat słowotwórczy 25
teza 40, 42, 132
tragedia 292
tren 219

U

ubezdźwięcznienie 75
udźwięcznienie 75
upodobnienie fonetyczne 75
  rodzaje upodobnień 75
uproszczenie grupy spółgłoskowej 77
utrata dźwięczności w wygłosie 75

W

wątek 339
  wątek główny 339
  wątek poboczny 339
wniosek 42
wstęp 41, 42, 199, 201
wyraz pochodny 25
wyraz podstawowy 25
wyraz pokrewny 32
wyraz złożony 34
wywiad 229–231

Z

zakończenie 45, 199, 201
zapożyczenie 187, 242–245, 258
  typy zapożyczeń 242, 243
zestawienie 34
złożenie 34
znaczenie realne 33
znaczenie słowotwórcze 33
zrost 34
związek frazeologiczny 15, 180, 258
zwrot grzecznościowy 143

Ż

życzenia 158

Źródła ilustracji i fotografii

Okładka: (portret dziewczyny) Alex Volot/Shutterstock.com, (portret dziewczyny – włosy z kwiatkami) Alex Volot/Shutterstock.com, (róża) Kate Cuzko/Shutterstock.com, (lis) Jim Cumming/Shutterstock.com, (maliny) Dionisvera/Shutterstock.com, (dzban) kuzina/Shutterstock.com, (nóż) Alina Mosinyan/Shutterstock.com, (kogut) Brillianata/iStockphoto/Getty Images, (tygrys) JosepPerianes/Shutterstock.com, (kobieta z wagą) Zdenek Sasek/Shutterstock.com, (rysunek kobiety na morzu) Zdenek Sasek/Shutterstock.com, (ludzik z balonikiem) Zdenek Sasek/Shutterstock.com, (planety) Tartila/Shutterstock.com, (róże do cyfry i we włosach) orangeberry/Shutterstock.com

Strony działowe: s. 7 (wspinający się chłopiec) vetkit/iStockphoto/Getty Images; s. 49 (dziewczyna z wagą) Zvonimir Atletic/Shutterstock.com; s. 87 (dziewczyna z globusem) Inside Creative House/Shutterstock.com; s. 127 (dwoje ludzi przy strumieniu) sirtravelalot/Shutterstock.com; s. 167 (zbuntowana dziewczyna) MDV Edwards/Shutterstock.com; s. 207 (dziewczyna z konewką) Ben Schonewille/Shutterstock.com, (kwiatek, asfalt) PopTika/Shutterstock.com; s. 249 (chłopiec pokazujący znak serca) Dziuba Valeriia_27/Shutterstock.com; s. 287 (postacie z lektur) Jerzy Kozień, (książka na stole – tło) robert_s/Shutterstock.com

Sketchnotki (s. 48, 86, 126, 166, 206, 248, 288, 299, 305, 315, 323, 335, 345, 361): Sylwia Oszczyk

Pinezka (s. 14, 41, 42, 45, 59, 60, 73, 81, 83, 100, 109, 118, 123, 136, 161, 181, 187, 201, 214, 229, 243, 270, 271, 280, 281, 301, 304, 311, 329, 330, 338, 339, 341, 350): Park jinman/Shutterstock.com

Karteczka (s. 14, 41, 42, 45, 59, 60, 73, 81, 83, 100, 109, 118, 123, 136, 161, 181, 187, 201, 214, 229, 243, 270, 271, 280, 281, 301, 304, 311, 329, 330, 338, 339, 341, 350): pico [Patrick M. Pelz]/Shutterstock.com

Mapy (s. 57, 65, 308): Adrian Bergiel, WSiP

Tekst główny: s. 8 (A. Rodin, *Myśliciel*) davidf/iStock Unreleased/Getty Images, (niebo) titoOnz/iStockphoto/Getty Images, (K. Ryrych) Tytus Zmijewski/Forum; s. 9 (H. Cavill w serialu *Wiedźmin*) Supplied by LMK/BE&W, (uczeń z książkami) ValerieSerg/Shutterstock.com; s. 10 (moje ambicje – grafiki) Yayayoyo/Shutterstock.com, YasnaTen/Shutterstock.com; s. 11 (ślady stóp) BlueberryPie/Shutterstock.com, (różowa kartka) Suradech14/iStockphoto/Getty Images, (pinezka) Alphavector/Shutterstock.com, (kremowa kartka) stockcam/E+/Getty Images; s. 12 (ambicja – ilustracje) Editable line icons/Shutterstock.com, (rysunek do wieży Babel) askib/Shutterstock.com; s. 13 (P. Bruegel starszy, *Wieża Babel*) repro; s. 14 (znaki „tak" i „nie") Alhovik/Shutterstock.com, (C. Meireles, *Babel*) © Cildo Meireles; fot. Photononstop/Alamy Stock Photo/BE&W; s. 16 (komiks *Czarne kaczki*) Igor Zakowski/Shutterstock.com; s. 17 (S. Mrożek) PAP/Jan Bogacz; s. 18 (mrówka) Henrik Larsson/Shutterstock.com, (piórko) Smileus/Shutterstock.com; s. 24 (pieseł) Axel Decimo/Shutterstock.com; s. 25 (lisek) JungleOutThere/Shutterstock.com, (narożnik) Ben Davis/Shutterstock.com, (parostatek) Blackspring/Shutterstock.com, (piłka) kosmofish/Shutterstock.com, (nożyczki) M.KOS/Shutterstock.com, (piosenkarz) Xana_UKR/Shutterstock.com, (nauczycielka) MarCh13/Shutterstock.com, (przedpokój) Aluna1/Shutterstock.com; s. 26 (jesieniara) Natsicha Wetchasart/Shutterstock.com; s. 29 (Myron, *Dyskobol*) Dima Moroz/Shutterstock.com, (dyskobol P. Małachowski) Kai Pfaffenbach/Reuters/Forum, (K. Wierzyński) NAC; s. 31 (koła olimpijskie) Maykova Galina/Shutterstock.com; s. 32 (drzewo genealogiczne) Sentavio/Shutterstock.com; s. 34 (ptaki) Cartoon Resource/ Shutterstock.com; s. 35 (przejście w kształcie dziurki od klucza) Vaclav Volrab/Shutterstock.com, (ognisko) Lucky Business/Shutterstock.com; s. 36 (A. Załazińska) Bogdan Krezel/Forum, (aparat fotograficzny) taelove7/Shutterstock.com, (dziewczyna) altanaka/Shutterstock.com; s. 37 (biedronka) Darkdiamond67/Shutterstock.com, (szczeniaczek) MAXXSIPHOTO/Shutterstock.com, (drzewo) Artorn Thongtukit/Shutterstock.com; s. 38 (róże) Vronivis/Shutterstock.com; s. 44 (wspinacz) Ondra Vacek/Shutterstock.com; s. 46 (stary papier) frescomovie; s. 47 (kot) Iryna Kuznetsova/Shutterstock.com; (słoń) Orla/Shutterstock.com; s. 50 (Równość – sprawiedliwość) iam2mai/iStockphoto/Getty Images, (M. Piquemal) Patrice Cartier/Bridgeman Images/East News; s. 51 (Temida) Kaspars Grinvalds/Shutterstock.com; s. 53 (autograf A. Mickiewicza) repro, (J. Oleszkiewicz, *Portret Adama Mickiewicza*) Pracownia Fotograficzna MNK; s. 54 (miniatura M. Wereszczakówny) Muzeum Narodowe w Krakowie; s. 55 (T. Łosik, *Pożegnanie Adama Mickiewicza z Marylą Wereszczakówną*) repro; s. 57 (strona tytułowa pierwszego tomu *Poezji* A. Mickiewicza) repro; s. 60 (chłopiec przeskakujący przez ogrodzenie) mooremedia/Shutterstock.com, (turystka z mapą) GaudiLab/Shutterstock.com; s. 62 (zachód słońca nad jeziorem) Wildnerdpix/Shutterstock.com, (para zakochanych w lesie) alexdov/Shutterstock.com, (przedarte serce) Julia Rios Gomez/Shutterstock.com, (zjawa w lesie) CreativeAngela/Shutterstock.com; s. 63 (C.D. Friedrich, *Mężczyzna i kobieta kontemplujący księżyc*) repro; s. 64 (E. Kowalska-Matuszewska, *Świtezianka*) © Elżbieta Kowalska-Matuszewska www.nazboczu.netgaleria.eu; s. 66 (J. Fałat, *Świteź*) Krzysztof Wilczyński/Muzeum Narodowe w Warszawie; s. 67 (M. Wiik, *Ballada*) repro; s. 68 (świtezianka błyszcząca, gatunek ważki) Costea Andrea M/Shutterstock.com; s. 69 (pionki na sercu) Tero Vesalainen/Shutterstock.com, (W. Szymborska) Ga/ppcGa/ppc/BE&W; s. 70 (K. Karpowicz, *Miłość*) ©Katarzyna Karpowicz; s. 72, 73 (narządy mowy) WSiP; s. 74 (chłopiec i jego cień) ultramansk/

Shutterstock.com, (pióro) Olsa_iv/Shutterstock.com, (usta) Shtennikova Evgenia/Shutterstock.com, (kaseta) Maria Sidelnikova/Shutterstock.com, (medal) fifg/Shutterstock.com, (armata) Tolochko Vitalii/Shutterstock.com; s. 77 (koty przed laptopem) Estonianmama/Shutterstock.com; s. 80 (K. Montague, mural w ramach projektu What Lifts You) Photo by: Courtney Montague of a Kelsey Montague Art Piece. Photo of: Alicyn Ames; s. 82 (dziewczyna w supermarkecie Hryshchyshen Serhii/Shutterstock.com; s. 84 (dziewczyny na peronie) loreanto/Shutterstock.com; s. 85 (noc nad jeziorem) Here/Shutterstock.com; s. 88 (A. Fredro) repro; s. 89 (ognisko w zimowym lesie) Aleksandr Kukharskiy/Shutterstock.com; s. 90 (mężczyzna śpiący przy biurku) Galeart Studio/Shutterstock.com; s. 91 (G. Thunberg) Trappe/BE&W; s. 92 (liść) prapann/Shutterstock.com; s. 94 (brama do obozu Auschwitz) PlusONE/Shutterstock.com, (Marian Turski) Wojciech Strozyk/Alamy Stock Photo/BE&W; s. 95 (gwiazda Dawida z napisem Jude) AFP/East News; s. 96 (B.W. Linke, *El Mole Rachim*) Bronisław Wojciech Linke; s. 98 (przemawiające osoby) All5/Shutterstock.com; s. 99 (dziewczyna wygłaszająca przemówienie) Gorodenkoff/Shutterstock.com; s. 99 (J. Miodek) Iwo Marek Wachowicz/bewworld/BE&W; s. 103 (kamień upamiętniający redutę Ordona) R. Piątkowski/WSiP, (kibice z szalikami w polskich barwach) Dziurek/Shutterstock.com, (dziewczyna zbierająca śmieci) Platoo Studio/Shutterstock.com; s. 104, 105 (G.B. Wunder, *Szturm Rosjan na Warszawę 1831*) repro; s. 106 (B. Łaszczyński, *Portret Juliana Konstantego Ordona*) Pracownia Fotograficzna MNK; s. 110 (dzieci grające w piłkę na plaży) Sergey Novikov/Shutterstock.com, (kobieta w piekarni) milanzeremski/Shutterstock.com, (pasażerowie autobusu) Gemenacom/Shutterstock.com; s. 112 (narządy zmysłów) 4zevar/Shutterstock.com, (dłoń z długopisem) Nijiko Room/Shutterstock.com; s. 115 (Caritas) logo, (Amnesty International) logo, (PAH) logo, (UNICEF) logo, (T. Schmalz, *Nieświadomi aniołów*) alexandresfcpg/Shutterstock.com; s. 116 (W. Kossak, *Emilia Plater w potyczce pod Szawlami*) repro, (*Emilia Plater w potyczce pod Szawlami*, reż. M. Brodzki, 2017) WFDiF; s. 117 (portret E. Plater, XIX w.) repro; s. 119 (*Casino Royale*, reż. M. Campbell, 2006) Republic Pictures/Entertainment Pictures/Forum, (A. Dziewit-Meller) Piotr BLAWICKI/East News; s. 120 (K. Skarbek) Pictorial Press Ltd/Alamy Stock Photo/BE&W; s. 122 (zamek nad jeziorem) leoks/Shutterstock.com; s. 124–125 (W. Kossak, *Gen. Sowiński na szańcach Woli* – fragmenty) Muzeum Wojska Polskiego/East News, (J. Kossak, *Reduta Ordona*) repro, (gra planszowa) curiosity/Shutterstock.com; s. 128 (N. Sparks) Kristina Bumphrey/INSTAR IMAGES LLC/BE&W; s. 129 (*Szkoła uczuć*, reż. A. Shankman, 2002) THE HOLLYWOOD ARCHIVE/PICTURELUX/BE&W; s. 131 (droga ze znacznikami) zmicier kavabata/Shutterstock.com; s. 133 (dwie osoby na szczycie) ABO PHOTOGRAPHY/Shutterstock.com; s. 134 (M. Kotański) Krzysztof Wojda/REPORTER, (A. Dymna) Agnieszka Sniezko/East News, (B. Prus) repro; s. 135 (ludzie tworzący literę e) Katty2016/Shutterstock.com, (wolontariusz) Maria Petrish/Shutterstock.com; s. 137 (altruizm – rysunek) fran_kie/Shutterstock.com; s. 138 (superbohaterowie) Maxim Maksutov/Shutterstock.com, (A. Mieszkowska) jackowski henryk/BE&W, (I. Sendlerowa, 1944) ZGRZEMBSKIA JANINA ARCHIWUM/East News; s. 139 (łyżeczka E. Ficowskiej) Wojciech Strozyk/REPORTER; s. 140 (Medal Sprawiedliwy wśród Narodów Świata) Jan GRACZYNSKI/East News; s. 142 (*Pan Tadeusz*, reż. A. Wajda, 1999) Piotr Bujnowicz/Fabryka Obrazu/Forum; s. 143 (powitania i pożegnania) rys. Krzysztof Kałucki; s. 144 (żaglowiec) Artur Balytskyi/Shutterstock.com; s. 145 (śmieci w górach) New Africa/Shutterstock.com; s. 149 (kubek *Parszywo 10*, Sklep Nadwyraz.com) Sklep nadwyraz.com; s. 151 (człowiek i robot) MikeDotta/Shutterstock.com; (N. Hatalska) wodzynski pawel/BE&W; s. 153 (P. Piccinini, *Kindred*, 2018) Patricia Piccinini/Photographer: Peter Hennessey; s. 154 (prognoza pogody) Net Vector/Shutterstock.com; s. 156 (J. Twardowski) Wojtek DRUSZCZ/East News, (Order Uśmiechu) Bartosz KRUPA/East News; s. 157 (gałązka choinki) Andrei Rybachuk/Shutterstock.com, (bombki choinkowe) PUWADON SANG/Shutterstock.com; s. 158 (koperty) t_kimura/iStockphoto/Getty Images, (rysunek na kopercie) Yulia337/iStockphoto/Getty Images; s. 159 (potrawy wigilijne na stole) Teresa Kasprzycka/Shutterstock.com; s. 163 (wręczenie Orderu Uśmiechu I. Sendlerowej) Stefan Maszewski/REPORTER; s. 166 (matka robiąca wyrzuty synowi) draganab/iStock-photo/Getty Images, (konflikt córki z matką) Motortion/iStockphoto/Getty Images; (D. Burnett) Mateusz Grochocki/East News; s. 167 (dymki) Kwitka/Shutterstock.com, (ramka) Meowu/Shutterstock.com; s. 169 (chłopiec z komórką na ulicy) BRO.vector/Shutterstock.com; s. 170 (chłopiec tłumaczący coś ojcu) BearFotos/Shutterstock.com; s. 173 (N.H. Kleinbaum) arch. Nancy Horowitz Kleinbaum; s. 174 (*Stowarzyszenie Umarłych Poetów*, reż. P. Weir, 1989) Cinema Publishers Collection/ The Hollywood Archive/BE&W; s. 177 (ilustracja do *Snu nocy letniej* W. Szekspira) repro; s. 178 (wyniki badań na temat czytelnictwa) Krajowy Instytut Mediów; s. 179 (tłum na ulicy) Emma Youell/Shutterstock.com, (droga) fran_kie/Shutterstock.com; s. 180 (przyciski) Kumer Oksana/Shutterstock.com, (zamek) Iconic Bestiary/Shutterstock.com, (kłódka) sldesign78/iStockphoto/Getty Images, (suwak) Pavlo Stavnichuk/iStockphoto/Getty Images, (obrażony kot) tache/Shutterstock.com; s. 181 (trzy plakaty Loesje) Fundacja Loesje Polska, (logo kampanii „Lubię polski") repro; s. 182 (B. Leśmian) repro; s. 183 (D. de Latour, *Dusiołek*, ilustracja z czasopisma „Przekrój", 2017) Daniel de Latour; s. 184 (kolorowe kółka) Biw3ds/iStockphoto/Getty Images; s. 186 (Kreskonauta, żart rysunkowy) @Kreskonauta; s. 189 (reklama herbaty, dwudziestolecie międzywojenne) repro, (reklama cukru, dwudziestolecie międzywojenne) repro; s. 190 (rodzina przed domem) Monkey Business Images/Shutterstock.com, (dentysta) LightField Studios/Shutterstock.com; s. 191 (płyn do mycia naczyń) ulrich22/Shutterstock.com, (sałatka w plastikowym opakowaniu) jeep5d/Shutterstock.com, (tabletki) vav63/iStockphoto/Getty Images, (krem) imagehub/Shutterstock.com; s. 192 (E. Stachura) Muzeum Literatury/East News; s. 193 (A. Szejdewik, mural poświęcony E. Stachurze, 2020) Włodzimierz Wasyluk/Forum, (dymki) Kwitka/

Shutterstock.com, (awatar) Studio Photo MH/Shutterstock.com; s. 194 (nocne niebo) vovan/Shutterstock.com; s. 195 (J.R.R. Tolkien) Archivo/Alamy Stock Photo/BE&W; s. 196 (*Władca Pierścieni: Dwie wieże*, reż. P. Jackson, 2002) Supplied by LMK/BE&W; s. 198 (protest przeciwko wycince drzew w Puszczy Białowieskiej, Kraków 2016) praszkiewicz/Shutterstock.com; s. 200 (pokaz mody R. Quinna w Londynie, 2018) Michal Busko/Alamy Stock Photo/BE&W, (A. Bordalo, instalacja w Águedzie, 2017) Sergio Azenha/Alamy Stock Photo/BE&W; s. 203 (Banksy, *Zamieszki*, obraz na murze między Palestyną a Izraelem, 2005) AP/Associated Press/East News; s. 204 (jabłko) archivector/iStockphoto/Getty Images, (książki) slalomp/iStockphoto/Getty Images, (komputer) fad1986/iStockphoto/Getty Images, (grupa przyjaciół) Leremy/Shutterstock.com, (rzęsy) undefined undefined/iStockphoto/Getty Images, (łóżko ze śpiącym) AF studio/Shutterstock.com, (klucz wiolinowy) snorks/Shutterstock.com; s. 205 (ręce trzymające komórki) oxinoxi/iStockphoto/Getty Images; s. 208 (budowanie wału) Witold Skotnicki/Forum, (ratowanie staruszki) Marian Zubrzycki/Forum, (zalane domy) Rafał Klimkiewicz/Forum; s. 209 (K. Nosowska) Justyna Rojek/Dzien Dobry TVN/East News, (koncert) PAP/CAF/P. Wierzchowski; s. 210 (pies) Mark Nazh/Shutterstock.com, (dziewczyna z walizką) Nicoleta Ionescu/Shutterstock.com, (egzamin) LStockStudio/Shutterstock.com, (mężczyzna jedzący zupę) Photographee.eu/Shutterstock.com; s. 211 (J. Kochanowski) Polona, (drzewo) grop/Shutterstock.com; s. 212 (*Koło fortuny*) repro; s. 213 (pory roku) herle_catharina/Shutterstock.com; s. 214 (dziewczyna na łące) oatawa/Shutterstock.com; s. 215 (K. Miller, *Odwiedziny Jana Zamoyskiego w Czarnolesie*) Pracownia Fotograficzna MNK; s. 217 (J. Matejko, *Jan Kochanowski nad zwłokami Urszulki*) Tomasz Markowski/Pracownia Fotograficzna MNK; s. 218 (*Tren I*) Polona; s. 219 (Z. Trembecki, *Jan Kochanowski z Urszulką*) Jacek Świderski/Pracownia Fotograficzna MNK; s. 220 (drzewo) akarelias/iStockphoto/Getty Images, (sadzonka) mickyso/Shuttertock.com; s. 222 (*Urszulka improwizująca Janowi Zamoyskiemu w Czarnolesie*) repro; s. 223 (wstążka) mssy/Shutterstock.com, (skrzynia), Radanasta/Shutterstock.com; s. 224 (okno z kwiatami) avelbild/Alamy Stock Photo/BE&W; s. 225 (W. Łuszczkiewicz, *Jan Kochanowski z Urszulką*) repro; s. 226 (J. Liebert) archiwum Muzeum w Stawisku/FOTONOVA, (błyskawica) IgorZh/Shutterstock.com; s. 228 (Rozen) © zespół Rozen; s. 230 (wywiad O. Winfrey) NEWSPIX/BE&W; s. 231 (wywiad) NotionPic/Shutterstock.com, (mikrofon) WinWin artlab/Shutterstock.com; s. 232 (nastolatki przy laptopie) Antonio Guillem/Shutterstock.com; s. 234 (M. Wańkowicz) PAP/Henryk Rosiak; s. 235 (Wańkowicz z rodziną) Muzeum Literatury/East News; s. 238 (wulkan) aWanderound/ Shutterstock.com, (Krystyna Wańkowicz) Muzeum Literatury/East News, (Marta Wańkowicz) Muzeum Literatury/East News; s. 239 (odznaka „Parasola") Marek BAZAK/East News; s. 242 (biegacze) Halfpoint/Shutterstock.com; s. 244 (M. Rusinek) Bogdan Krezel/Forum; s. 247 (odkrywanie karty z ładną pogodą) 24Novembers/Shutterstock.com; s. 250 (wrażliwość – cztery ikony) Leremy/Shutterstock.com; s. 252 (L. Gryca, *Różni – równi sobie*) Laura Gryca; s. 253 (mężczyzna przykrywający serce kloszem) Andrew Krasovitckii/Shutterstock.com; s. 254 (D. Terakowska) Krzysztof Wojciechowski/Forum; s. 255 (S. Kuzma, *Pieta*) Agencja Wschod/Forum, (zdjęcie S. Arandy) SAMUEL ARANDA/AFP/East News; s. 258 (rząd postaci z dymkami) Danielala/Shutterstock.com; s. 260 (P. Jaroński, *Jestem podły*) © Paweł Jaroński, (P. Jaroński, *Jeżozwierz*) © Paweł Jaroński, (S.J. Lec) PAP/CAF-ARCHIWUM; s. 263 (K. Pietroń, przykład poezji negatywnej, źródło: blogkreatywny.pl) © Kamila Pietroń, blogkreatywny.pl; s. 264 (C. Norwid) repro; s. 265 (C. Norwid, *Wędrowiec*) Polona; s. 267 (step) Dmitry_L/Shutterstock.com; s. 268 (J. Stanisławski, *Step* [*Łąka*]) Karol Kowalik/Muzeum Narodowe w Krakowie; s. 271 (znak drogowy) Tupungato/Shutterstock.com; s. 272 (S. Barańczak) PAP/Andrzej Rybczyński; s. 273 (filiżanki) Happy Stock Photo/Shutterstock.com; s. 274 (tarka jako organizer do biżuterii) Anna Szynal art-Madam.pl; s. 275 (kobieta rozmawiająca przez telefon) leungchopan/Shutterstock.com, (para nastolatków wracająca ze szkoły) Monkey Business Images/Shutterstock.com; s. 277 (F. D'Adamo) David Silpa/UPI/Shutterstock/East News; s. 278 (dzieci tkające dywan) GC Stock/Alamy Stock Photo/BE&W; s. 279 (chłopiec w fabryce dywanów) Art Directors & TRIP/Alamy Stock Photo/BE&W; s. 280 (Iqbal Masih) John van Hasselt - Corbis/Sygma/Getty Images; s. 281 (Fontanna Neptuna) Przemek Swiderski/REPORTER; s. 282 (wykres) InfoWizard/Shutterstock.com, (ludzie ze zwierzętami) Irina Strelnikova/Shutterstock.com; s. 285 (struś) Yuliya Erokhina/Shutterstock.com, (M. Pistoletto, *Wenus wśród szmat*) © Michelangelo Pistoletto/Cittadellarte-Fondazione Pistoletto; fot. Perry van Munster/Alamy Stock Photo/BE&W; s. 288 (*Balladyna*, reż. J. Wiśniewski, 2014 – plakat) autor Leszek Żebrowski/Teatr im. Aleksandra Sewruka w Elblągu, (maliny) schiva; s. 289 (J. Zuber, portret Słowackiego) repro; s. 290 (biała ściana) Texture background wall/Shutterstock.com, (Gopło) creativeneko/Shutterstock.com; s. 291 (zamek) zizi_mentos/Shutterstock.com, (serduszko) Wanchana365/Shutterstock.com, (korona) Skeleton Icon/Shutterstock.com, (maliny) Northern Owl/Shutterstock.com, (chleb) ARTBALANCE/Shutterstock.com, (wieża zamkowa) andrykay/Shutterstock.com, (wiejska chata) Sveta Aho/Shutterstock.com, (błyskawica) Kebon Doodle/Shutterstock.com, (żuraw) Chebotar/Shutterstock.com, (nóż) lesyauna/Shutterstock.com, (przepaska) vectorwin/iStockphoto/Getty Images, (skrzynia) hchjjl/Shutterstock.com, (wierzba) Park Ji Sun/Shutterstock.com, (miecze) DenysHolovatiuk/Shutterstock.com; s. 292 (*Balladyna*, reż. A. Hanuszkiewicz, 1974) Jerzy Plonski/Forum; s. 293 (relacje w *Balladynie*) © Polonistka YouTuberka Ewa Kędzior; s. 295 (*Balladyna*, reż. A. Hanuszkiewicz, 1974) PAP/Marian Sokołowski, (*Balladyna*, reż. O. Lipińska, 1982) R. PIENKOWSKI/East News; (*Balladyna*, reż. P. Świątek, 2020) Wacław Klag/REPORTER, (*Balladyna*, reż. A. Tyszkiewicz, 2009) PAP/Leszek Szymański; s. 297 (ikony: oko, ucho) Fourleaflover/Shutterstock.com, (dymki do dialogów) Sonic_S/Shutterstock.com, (diament) Gwens Graphic Studio/Shutterstock.com, (ikonki min) Zdenek Sasek/Shutterstock.com; s. 300 (chmury) CravenA/Shutterstock.com,

(kaplica) Ysbrand Cosijn/Shutterstock.com, (zjawa) Raggedstone/Shutterstock.com; s. 301 (*Dziady*, reż. K. Dejmek, 1967) Franciszek Myszkowski/© Instytut Teatralny im. Zbigniewa Raszewskiego; (kalendarz) Art work/Shutterstock.com, (znacznik) Flat art/Shutterstock.com, (tłum) 8Minutes/Shutterstock.com, (lista – podkładka) D Line/Shutterstock.com; s. 302 (C.D. Friedrich, *Cmentarz w śniegu*) repro; s. 304 (B. Polnar, plakat teatralny, 1997) Teatr im. Jana Kochanowskiego w Opolu/fot. Instytut Teatralny w Warszawie; s. 306 (latarnia) Colin Ward/Shutterstock.com, (mewy) Melinda Fawver/Shutterstock.com, (rozłożona książka) Anna Kucherova/Shutterstock.com; s. 307 (H. Sienkiewicz) repro; s. 309 (wzgórze z chorągiewką – schemat) Man As Thep/iStockphoto/Getty Images; s. 310 (zdziwiony mężczyzna) fizkes/Shutterstock.com, (rozzłoszczony mężczyzna) fizkes/Shutterstock.com, (radosny mężczyzna) fizkes/Shutterstock.com, (załamany mężczyzna) Prostock-studio/Shutterstock.com; s. 311 (koło emocji) rys. Krzysztof Kałucki; s. 314 (*Latarnik* – okładka audiobooka; Agencja Artystyczna MTJ/SMPB) Wydawnictwo GAMMA; s. 316 (skrzywiony mężczyzna [Scrooge]) F-Stop boy/Shutterstock.com, (ulica) ELEPHOTOS/Shutterstock.com, (ostrokrzew) Madlen/Shutterstock.com; s. 317 (*Opowieść wigilijna*, reż. A.A. Seidelman, 2004) NBC Network/Splash News/East News; s. 318 (Ch. Dickens) repro; s. 319 (*Opowieść wigilijna* – dziewięć ilustracji) Dave Rheaume Artist/Shutterstock.com; s. 321 (skrzywiony mężczyzna [Scrooge]) F-Stop boy/Shutterstock.com, (kartka z czerwoną pinezką) Picsfive/Shutterstock.com; s. 324 (dłoń z piórem) Cavan-Images/Shutterstock.com, (tabliczka) Michael Burrell/iStockphoto/Getty Images, (rękopis) Lipowski Milan/Shutterstock.com, (papier) Africa Studio/Shutterstock.com; s. 325 (S. Żeromski) repro; s. 327 (sala lekcyjna w Muzeum Lat Szkolnych Stefana Żeromskiego) MONKPRESS/East News; s. 330 (*Syzyfowe prace*, reż. P. Komorowski, 1998) archiwumTVP/Forum; s. 332 (*Syzyfowe prace*, reż. P. Komorowski, 1998) Janusz Sus/Karina Kleszczewska/East News; s. 333 (dziecko z młotkiem sędziowskim) Pixel-Shot/Shutterstock.com; s. 334 (świadectwo szkolne S. Żeromskiego) repro; s. 336 (A. Pągowski, plakat do *Zemsty*) © Andrzej Pągowski; (krokodyl) happyfunnydrawings/Shutterstock.com, (szabla) kersonyanovicha/Shutterstock.com, (pióro i pergamin) kersonyanovicha/Shutterstock.com; s. 337 (L. Marconi, pomnik A. Fredry) Wiola Wiaderek/Shutterstock.com; s. 341 (*Zemsta*, reż. J. Kilian, 2008) Donat Brykczynski/REPORTER, (*Zemsta*, reż. A. Wajda, 2002) PAP/TVP/Jan Bogacz; s. 342 (W. Daszewski, plakat, 1957) repro. Filmoteka Narodowa, (plakat filmowy, 2002) Stołeczne Zakłady Graficzne nr 4; repro. Filmoteka Narodowa; s. 346 (Mały Książę i lis) egal/iStockphoto/Getty Images, (róża) Gizele/Shutterstock.com; s. 347 (A. de Saint-Exupéry) GRANGER COLLECTION/BE&W; s. 348 (A. de Saint-Exupéry, ilustracja do *Małego Księcia*) repro; s. 350 (znaki „tak" i „nie") Alhovik/Shutterstock.com; s. 351 (*Mały Książę*, reż. M. Osborne) Archives du 7e Art/Onyx Films /Orange Studio/BE&W; s. 352 (A. de Saint-Exupéry, ilustracja do *Małego Księcia*) repro, (lustro) Pavel Chagochkin/Shutterstock.com, (butelka) Marco Piccolo/Shutterstock.com, (korona) n_defender/Shutterstock.com, (pieniądze) wk1003mike/Shutterstock.com, (kula ziemska) robert_s/Shutterstock.com, (latarnia) Kondor32/Shutterstock.com; s. 353 (Ziemia) Triff/Shutterstock.com; s. 355 (C. de Saint-Exupéry, 1942) Alamy Stock Photo/BE&W; s. 356 (*Mały Książę*, reż. M. Osborne) Archives du 7e Art/Onyx Films /Orange Studio/BE&W, (okno dialogowe) AnyaPL/Shutterstock.com; s. 357 (Mały Książę) SeyooArt/Shutterstock.com; s. 358 (A. de Saint-Exupéry, ilustracje do *Małego Księcia*) repro, (róża, lis) SeyooArt/Shutterstock.com; s. 359 (A. de Saint-Exupéry, ilustracje do *Małego Księcia*) repro, (wąż) ArtMari/Shutterstock.com, (Mały Książę na swojej planecie) SeyooArt/Shutterstock.com, (pustynia) Spreadthesign/Shutterstock.com; s. 360 (A. de Saint-Exupéry, ilustracje do *Małego Księcia*) repro

Aktualność linków, które występują w tym podręczniku i odsyłają do zewnętrznych stron internetowych, została sprawdzona przed ich opublikowaniem (dostęp z dnia 10.10.2022 r.). Wydawnictwo nie ponosi odpowiedzialności za aktualność i zawartość tych stron lub stron, do których linki tam zamieszczono.

Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne oświadczają, że podjęły starania mające na celu dotarcie do właścicieli i dysponentów wszystkich zamieszczonych utworów. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, przytaczając w celach dydaktycznych utwory lub fragmenty, postępują zgodnie z art. 27^1 ustawy o prawie autorskim. Jednocześnie Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne oświadczają, że są jedynym podmiotem właściwym do kontaktu autorów tych utworów lub innych podmiotów uprawnionych w wypadkach, w których twórcy przysługuje prawo do wynagrodzenia.